2

FRANC. HOTOMANI IVRISCONSVLTI,

Dialecticæ Institutionis libri IIII.

Ex officina Iacobi Stœrij.

1573.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

venefic[illegible]
Petri Mon-
&

GENEROSISSIMO ET SPLENDIDISSIMO COmiti ac domino, Do. Philippo Ludouico, Comiti in Hanavv & Rinek, domino in Mintzenberg, &c. Franc. Hotomanus S.

NI sunt ferè q[illegible]or & viginti, Gener[illegible]e Comes Philippe, ex quo tãtum in arte Dialectica præsidium ad Iuris ciuilis cognitionem esse animaduerti, vt ex eo tempore nunquam ferè destiterim, quæ ad illius artis vsum pertinere arbitrabar, priuato mihi studio notare atque seponere. quinetiam omnes ferè Aristotelis

de arte illa libros in Latinum ſermonem exercendi excolendíque ingenii mei cauſſa conuerti: quoniam incredibile quoddam illius Philoſophi acumen in tradendis artis illius præceptis mihi perſpicere videbar. Cùm autem quatuor abhinc annis latronu[illegible]ficio in eruditißimi viri [illegible] taurei Senatoris [illegible] bibliothecarii Regii con[illegible]tudinem incidiſſem, otiúmque ex infelicitate publica feliciſſimum nactus eſſem, cœpi obſeruationes illas meas cū illo præſtanti & ſingulari viro cōmunicare: quo certè neminē magis vel in Ariſtotelis libris exercitatū, vel bonis omnibus inſtructū diſciplinis, noſtra Gallia, no-

ſtra,

ſtra, inquam, cùm in alios cōplures, tum in illum ingrata Gallia, iampridem vidit. Sic autem ille obſeruationibus iſtis noſtris delectabatur, quinetiã ita libẽter quæ nõ placebant meo rogatu emẽdabat, vt iã tum illarum à me promulgationem expoſceret: præſertim propter nouas hominum quorũdam opiniones, q iuuentutẽ ab Ariſtotelis præceptis reuocabãt: quorũ ille ſe rationibus atque inſtitutis infeſtiſsimũ ſemper præbuit. Poſt verò intermiſsis ciuilibus latrociniis cùm illas eaſdem obſeruationes meas Lutetiam ad exercitatiſsimos Dialecticos emẽdandi, ſiquid vellẽt, cauſſa miſiſſem, eáſque ipſis mirificè probari

intellexissem: tandem consilium cepi, quicquid istud erat, in vulgus edere: partim ut si iuuentuti prodesse posset, utilitatē hanc illi ætati nō inuiderem: cuius me studiorum adiutorē atque administrum Deus constituit: partim etiam quòd multas meas lucubrationes in illis latrociniis ac turbulentis tempestatibus, crebrísq; fortunarum mearū naufragiis, & binis bibliothecæ meæ direptionibus, magno cum animi mei luctu ac mœrore perdidi. verebarq́; ne posthac idem fortasse (ut sunt humana) in his Dialecticis nostris lucubrationibus, ceterísque aduersariis & scriptionibus nostris accideret. quod tamen Deus

omen

omẽ in latronum caput ac perniciem cõuertat. Eò accedebat nostræ huius Academiæ noua ratio: in qua (etsi ex illis nostris Dialecticis partim Montaurei consilio, partim aliorum permultorũ suasu exempla è Iure nostro deprompta, ne alios studiosos deterreret, magna ex parte sustuli) cupiebam legum nostrarum candidatis gustum huius suauissimæ disciplinæ præbere, & Seruium illis Sulpitium ad imitandũ proponere: quem M. Tullius testatur Iurisprudentiæ principatum huius vnius artis præsidio adeptum fuisse: & cùm aliis Iuriscõsultis iuris vsum tribuat, illi vni artem concedit. qua laude haud

ſcio an alia tribui Iuriſconſulto maior poßit. nam ceteri, quid de quaque re iuris ſit, & (vt Ariſtoteles loquitur) τὸ ὅτι vſu tãtùm & tractatione cognoſcunt: hic etiam qua de cauſſa quidq́ iuris ſit: hoc eſt (vt idem loquitur) τὸ διότι animaduertit: ſiquidem Ars eſt, (vt idem luculenter definit) rei cuiuſque per ſuas cauſſas cognitio, quæ aliter ſe habere nõ poſſunt. Etenim (vt ex doctißimi viri Matthæi Delii præceptis atque ſermonibus eruditißimis iampridem cognouiſti) à Dialecticis certa quædã veri falſiq́ in omnibus diſputationibus cognoſcendi ratio animaduerſa eſt. Iidẽ rem vniuerſam in partes diſtribuunt,

buunt, latentes explicãt definiẽdo, obſcuras explanant interpretando, ambiguas primũ vident, deinde diſtinguũt, tum quod cuique conſentaneum ſit, quid repugnans animaduertunt. Quæ tibi omnia, Generoſiſſime Comes, nota (vt dixi) & perſpecta eſſe cõfido: neque vllam eſſe artem arbitror dignam adoleſcentis liberaliter educati ſtudio, quam non à pueritia deguſtaris: cui laudi tantum tribuo, vt ei ne nobilitatem quidem generis veſtri, aut vetuſtatem, aut potentiam, anteponam. Sed cùm omnes animi, atque ingenii tui dotes ſunt eximiæ, tum verò mores illi aurei (vt illud Poetæ verbum vſur-

pem) tum illa comitas, facilitas, humanitas ad quã te lectißimus vir Paulus à Velsperg suo exemplo à pueritia informauit: cuiúsque nuper nobis specimẽ cùm hîc apud nos esses, edidisti, vehementer me ad dignitatem tuã amandam atque obseruandam incitauit: vt etiam cùm huic libro Patronus, scriptorum omnium consuetudine, quærendus esset, primus mihi cuius illum auctoritati ac patrocinio commendarem, in mentem venires: partim vt splendidißimi nominis tui præsidio tutior atque ornatior in manus hominum veniret: partim etiam vt aliquod iudicii mei de tuarum virtutum indole testimoniũ extaret

taret

taret: quam indolem Deum Opt. Maximum oro, ut ad frugem & maturitatem perducat: teq́ꝫ, Generosißime Comes, ita beneuolentia sua complectatur, ut te quã primùm inter summos Germaniæ proceres florentem, beatum, atque illustrem videamus. Vale. Kal. Augusti M.D. LXXIII.

INDEX CAPITVM

LIBRI I.

De

LIBRI II.

INDEX.

LIBRI III.

De

LIBRI IIII.

FINIS.

Caroli IX. Galliarum Regis priuilegio ſancitum eſt, nequis Typographus imprimere, neu quis bibliopola diuendere hos *Franc. Hotomani Iuriſc. quatuor de Inſtitutione Dialectica libros* audeat ante decennium, abſque eiuſdem Franc. Hotomani conſenſu. Qui ſecus faxit, multa illi eſto confiſcationis librorum. Datum Amboſiæ VI. Ianuarij, Anno à Chriſto nato CIↃ IↃ LXXII.

Coignet.

FRANC. HOTOMANI IVRISC. INSTITVTIONIS DIALECTICÆ LIBER PRIMVS.

Dialectica & Logicæ definitio.

CAP. I.

VID est Dialectica? Est ars, quæ ex cuiusq; rei & verbi affectione diuidēdi, definiendi, & argumentandi rationē com mōstrat: quæ eadem & Logica vulgò nominatur.

Quid est Rei & verbi affectio? Est ratio, quam quæque res & dictio habet ad alteram. vt Homo est species animalis: Membrum est pars corporis. Græci λόγον appellant. Itaque commodius Rationem appellare possemus. Sed vitandæ ambiguitatis caussa nomen Affectionis delegimus: quo eodē Cicero & in Topicis & in Partitionibus hac eadem in re est vsus. Rationis autem verbum à Mathematicis sumptum est, qui λόγον definiunt duarum eiusdem generis quantitatum comparationem. Interpretes Proportionē Latinè nominarūt: quidam Habitudinem: nonnulli Habitū: qui

commodius, Reſpectû. Barbari fortaſſe Correſpondentiam appellarent.

Quænã illius λόγου, ſiue reſpectus vis ac facultas eſt? Declarat videlicet, quænam rei cuiuſque, aut dictionis cum altera ratio ſit: quemadmodum inuicem affectæ ſint: quomodo ſe inter ſe habeant, qualis inter ipſas comparatio atque affectio ſit. veluti, ſintne pares, vt in quantitatibus duo cubiti, & duo binarij: an impares, vt cubitus cum pede, & quaternarius cum binario collatus. Nam res omnis & dictio quæ in Dialecticam diſputationem cadit, iccircò cum altera comparatur, vt quemadmodum inter ſe affectæ ſint, id eſt, síntne verbi gratia, pars an totum, genus an ſpecies, conſentaneæ an diſſentaneæ, eædem an diuerſæ, congruentes an contrariæ: intelligatur.

Cur in definitione addidiſti Et verbi: cùm verborum ars vel Grammaticæ, vel Rhetoricæ propria eſſe videatur? Quia nihil ambigi poteſt (ait Cicero) in quo non aut res controuerſiam faciat, aut verbum. Et alio loco: Cùm omnis controuerſia aut de re ſoleat, aut de nomine eſſe, vtraque earum naſcitur, ſi aut res ignoratur, aut erratur in nomine. In dictionibus igitur æquè atque in rebus, Dialectica verſatur, τυγχάνει γὰρ (vt Chryſippus, auctore Laertio, dicebat) περὶ σημαίνοντα καὶ σημαινόμενα. Idque eo magis, quia etiam ſi de rebus nudis inſtituta eſſet diſputatio, tamen

men verbis, quasi notis, vti cogeremur, quemadmodum ratiocinatores calculis. Hac enim similitudine Aristoteles vtitur.

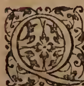
Vnde Dialectica & Logica dictæ sunt? Vtranque à sermone, siue oratione dictam apparet. sed illa propriè ab eo genere sermonis, qui cum altero interrogando & respondendo commiscetur. Fictum enim verbum est παρὰ τὸ διαλέγεσθαι: quod est, verba cum altero commutare, colloqui, disputare, sermocinari, sermones cædere. Nam cùm Philosophorũ consuetudo hæc esset, vt de rebus ad artes suas pertinentibus sępe inter se commentarentur, eruditas illas collocutiones διαλόγους (vt idẽ Laertius in Platone scribit) appellarunt: earúmque habendarum artem, Dialecticam. Qua de caussa eandem Laertius eodem loco definit artem sermonis, per quam ex eorum quibuscum sermo est interrogatione & respõsione, aliquid vel confirmatur, vel refellitur. Quod cùm ita sit, difficile dictu est, Dialecticę nomen non eius sermonis esse propriũ, qui in Dialogis habetur: cùm perpetua non continuatur oratio, sed in rebus singulis insistitur, & intelligitur quid quisque concedat, aut abnuat: vt ex concessis disputatio concludatur.

Et quinam istorum inuentores laudantur? Laertius eodem loco Platonis inuentum esse scribit, vocabulum Dialecticæ: Logicæ autem nomen Aristoteli tribuitur. Vtranque autem Cicero differendi rationem multis locis La-

tinè interpretatur : id eſt, (vt Græci dicunt) ἐπιστήμην τοῦ ὀρθῶς διαλέγεσθαι. Sic enim, eodem auctore Laertio, Stoici definiebãt. Ex quo intelligi poteſt, cùm & Græcorum & Latinorũ conſuetudine nihil quicquam inter Dialecticæ & Logicæ verbum præter vocis ſonum interſit, videri tamen Logicæ vocabulum ad eã diſſerendi rationem quæ perpetua oratione conſtat, & qua hodie plurimum vtimur, ac multo magis ad eas diſputationes quæ literis mandantur, accommodatum eſſe. Verùm vtcunque ſit, nos eam Dialecticæ definitionem, quæ ad noſtri temporis vſum & conſuetudinem accommodata videbatur, delegimus.

De materia Dialecticæ, & quatuor quæſtionum generibus.

CAP. II.

QVAE eſt materia Dialecticæ? Dialectica nullum habet certum ac proprium materiæ genus, in quo ſolo verſetur : eóque à ceteris artibus ferè omnibus diſcrepat, quibus ſua certa & definita materia ſubiecta eſt : vt Arithmeticæ, numeri : Geometriæ, magnitudines : Muſicæ, ſoni : Iuriſprudentiæ, lites : Medicinæ, morbi. At Dialectica per omnes artes ac diſciplinas fuſa eſt. Omnibus enim vſus ſui præſtandi muneríſque fungendi facultatem præſtat: ac planè tanquam inſtrumentum quoddam

eſt,

est,quo reliquæ artes vsum sui hominũ generi præstant. Itaque sine illa ceteræ artes omnes non minus mancæ essent, quàm aut Pictura sine penicillo, aut Geometria sine radio, aut Architectura sine securibus atq; asciis, ceterísque cuiusque generis instrumentis. Quod igitur opificibus omnibus instrumentum est, id eruditis disputationibus est Dialectica.

Quænam in singulis artibus materia est, in qua instrumentum istud Dialecticæ adhibetur, atque, vt ita dicam, operatur? Genus omne quæstionis: hoc est, quæcunque in disputationem & humani ingenij disquisitionem cadere possunt. Est autem Quæstio (vt Cicero definit) cognitionis appetitio.

Quotuplex est quæstio? Quadruplex: An sit, quid sit, quale sit, & quæ caussa sit. Aristoteles enim quatuor illas posuit: εἰ ἔστι, τί ἔστι, τὸ ὅτι, & τὸ διότι: hoc est, An sit, quid sit, an ita sit, & cur ita sit. Quamuis autem multis verbis idem ostendat, quæstionem quid sit, vi ipsa eandem esse cum quæstione quæ caussa sit: quia nosse quid sit, & quæ caussa sit, vi ipsa idem est: tamen perspicuitatis caussa, nequid confundatur, satius visum est, vtranque distinguere. Idque eo magis, quia reliquæ omnes à prima vim inter se quodammodo implicatam atque permistam obtinent.

Qualis illa implicatio est? Primùm quia neque quid res sit (vt modò dicebamus) sciri potest, vt non simul, quænam eius caussa sit,

noſcatur. qua de cauſſa definitio (vt ſcribit Ariſtoteles) quæ docet quid res ſit, & cauſſam cur res ſit, eadē eſt. veluti, Quid eſt defectio Lunę? Eſt obſcuratio Lunę, quę interpoſitu terrę efficitur. Quamobrē deficit Luna? quia lumen eius terræ interpoſitu obſcuratur. denique cui reſponſum eſt ad quæſtionē quid ſit, ſuperuacanea eſt quæſtio, quæ illius cauſſa ſit.

Quænam altera quæſtionū implicatio eſt? Quia ſciri quid res ſit, planè & commodè nō poteſt, niſi ſimul an ita ſit, hoc eſt, qualis ſit, intelligatur. nam cui reſpondetur ad quæſtionem quid ſit, vi ipſa reſponderi videtur ad quæſtionem, an ita ſit. vt iam propè ſuperuacanea hæc poſterior videatur: veluti, Quid eſt Rhetorica? eſt ars copioſè loquendi. qua reſponſione illi alteri ſatisfactum eſt: Qualis eſt Rhetorica? vel, An Rhetorica eſt ars copioſè loquendi? qua formula quæſtio An ita ſit, continetur.

Quid? quæſtionis An ſit, quænam natura eſt? Hæc ſola vim habet propriam, & præcipuam, neque cum aliis implicata eſt. nam cui interroganti, verbi gratia, Súntne Pygmæi, an non? reſpondetur, Sunt Pygmæi: certè non eſt ſuperuacanea quęſtio, quid ſunt, aut an ita ſunt, aut cur ita ſunt? hoc eſt, ſúntne homines, an non: an ita ſunt ſtatura bipedali, vt feruntur: & cur ita ſunt breues, cur gruibus infeſti, cum quibus belligerātur. Quanquam harum duarum poſtremarum quæſtionum formula

vteri-

veteribus propriè dialectica non erat.

Quid? Ecquamnã Dialecticarum quæstionum formulam appellas? Intelligendnm est, in illis Philosophorum dialogis, de quibus paulò antè diximus, institutum eorum hoc fuisse, vt quauis quæstione proposita paratos se profiterẽtur, vtram aduersarius vellet partem vel defendere, vel euertere. Itaque quæstionis formulam ad illud institutum accommodabant. δεῖ γὰρ δεδόσθαι (inquit Aristoteles) ἐκ τῆς ἐρωτήσεως, ἑλέσθαι ὁπότερον βούλεται τῆς ἀντιφάσεως μόριον ἀποφήνασθαι. Oportebat (inquit) per interrogationem dari optionem aduersario, vtram vellet contradictionis partem explicari. veluti, Súntne Cẽtauri an non? Estne voluptas summum bonum, an non? Súntne expetẽdi honores, an non? vt quæstionis formula & conceptio anceps esset, atque apta & parata vel Etiam vel Non recipere. quæ solæ (vt Aristoteles & Gellius scribunt) Dialecticarum responsionum erant legitimæ formulæ. Qua de caussa quęstionem Dialecticam Aristoteles definit petitionem responsionis, vt alterutra cõtradictionis pars accipiatur. Simplicem autem interrogationis formulam, veluti, Estne in hominum genere sapientia? cui additum non esset, An non: Propositionem Aristoteles multis locis appellat: eámque inter Quæstionem & Propositionem differentiam constituit.

Quótnam igitur quæstionum genera con-

ſtituemus? Quoniam vis artis Dialecticæ per omnia (vt modò diximus) cognitionum genera fuſa eſt, neque hoc tempore veteres illas diſputandi formulas obſeruamus: quamuis quæſtionis concipiendæ formula veterum inſtituto Dialectica non ſit: tamen vim & materiam potius, quàm verborum conceptionem ponderabimus: & quatuor illa ſiue quæſtionum, ſiue propoſitionũ genera retinebimus; An ſit, quid ſit, quale ſit, & quæ cauſſa ſit.

Quoniam ſuperius dixiſti Dialecticam verſari in rebus & dictionibus, quæro nunquid illæ ad Phyſicos potius, hæ verò ad Grammaticos pertinent: aut quid inter horum trium ſtudia interſit? Phyſicus res per ſe, ac ſeparatim conſiderat. Dialecticus & Grammaticus rerum & dictionum aptam vel ineptam conſecutionem: Id eſt, earum inter ſe conuenientiam in oratione, vel diſcrepantiam. verùm illud inter hos intereſt, quòd ille inſitam earum inter ſe rationem, habitum, reſpectum, affectionem: hic verò tantùm accidentia, & popularis ſermonis in iis iungendis conſuetudinem exquirit.

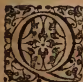
Cedo harum rerum familiare aliquod exemplum. Sumatur illud pene puerile: Phyſici notio eſt, qua ex materie confici commodè nauis malus poſsit. Dialectici, conueniántne hæc inter ſe ex affectuũ ratione, an non: Malus eſt arbor: Arbor eſt malus: Malus non eſt arbor: Arbor non eſt malus. Affectus autem

in eo

in eo eſt,quòd malus frugifera eundem habet reſpectum ad arborē, quem ſpecies ad genus: malus nauis eundem habet reſpectum ad nauem, quem pars ad totum : & quod ſuperiora de inferioribus dici poſſunt, inferiora de ſuperioribus non poſſunt. Grammatici verò iudicium eſt, conueniántne hæc inter ſe ex accidētibus,id eſt genere, numero,caſu : Malus naualis eſt infructuoſus. Malus hortenſis eſt fructuoſa. Hic ex ſermonis conſuetudine iudicandi regulam exquirit : ille ex affectuum ratione : &, vt barbari loquuntur, ex correſpondentia.

De partibus,cauſſis,& fine Dialecticæ.

CAP. III.

QVOT ſunt partes Dialecticę? Quatuor. Notio affectionum, diuiſio, definitio, & argumentatio. Sic enim Cicero Tuſc. 5: Differendi ratio & ſcientia (inquit) quæ per omnes partes ſapientiæ manat & funditur, rem definit, genera diſpartit, ſequentia adiungit, perfecta concludit, vera & falſa diiudicat. Harum autem partium quatuor argumentatio principatum obtinet. ſuperiores enim omnes non modò ei vni ſeruiunt, eiúſque ſunt quodammodo miniſtræ : verùmetiam ab ea ſola probantur,ac iudicantur.

Quibus rebus Dialectica comparatur? Na-

tura,arte & exercitatione. Nam in artifice futuro primũ acumen exquiritur ingenij: quod naturæ bonum eſt: tum artis & doctrinæ perceptio: poſtremò vſus, qui cùm rerum omniũ Magiſter eſt ſummus, tum etiam Magiſtrorũ omnium præcepta ſuperat.

Eſtne igitur Dialectica quædam naturalis, quædam artificioſa? Nequaquam: ſed eius initia & ſemina quædam in hominum mentibus natura ingenerauit, quæ cùm præceptis ac diſciplina, tum vſu & aſsiduitate excoluntur: eadémque cùm aliarum artium omniũ, tum precipuè Muſicæ ratio eſt. nam omnibus à natura rudis quædam canendi facultas data eſt: ab arte verò, quam naturæ notatio atque animaduerſio peperit, certa ratio traditur. non enim ars naturam imitatur tantummodo: verumetiam (vt veteres docuerunt) emendat, confirmat & amplificat, cauſámque cur quidque vel hoc, vel illo modo fieri debeat, reddit. quod præſtare natura non poteſt, eáque ſola re artifex ab inſcio diſcernitur.

Quis eſt finis Dialecticæ? Satis conſtat, nullam in ſeſe artem verſari: ſed eſſe aliud artem ipſam, aliud quod propoſitum ſit arti. Itaque cuiuſque artis finis extra ipſam artem quærendus eſt. Vt igitur medicinæ finis propoſitus eſt, valetudo: arti militari, victoria: architecturæ, opus: ſic Dialecticæ finis propoſitus eſt Demonſtratio: id eſt, veri & falſi diiudicatio:

tio: siue facultas iudicandi, quemadmodum verum à falso internoscatur: quidnam in oratione consentaneum sit, aut dissentaneum: quæ sit apta aut inepta verborum consecutio: & quamobrem ea vel apta vel inepta esse pronuntianda sit.

De Notionibus, quibus rerum & verborum inter se comparationes fiunt.

CAP. IIII.

AGESIS, deinceps singulas Dialecticę partes eo quo proposuisti ordine persequamur. Et quoniam superius quid esset affectio, siue λόγος cuiusque rei & dictionis, exposuisti: quæro primùm vnde illa affectionum ac respectuũ scientia nascatur? Non ex sensibus certè, sed ex notionibus. Notionem autẽ appellamus, insitam à natura animis nostris & antè perceptam cuiusque formæ nõ satis explicatam, ideóque enodationis indigentem cognitionem. Sic enim eam variis locis Cicer. definit: atque à Græcis tum ἔννοιαν, tum πρόληψιν appellari scribit. Notitiam quoque idem appellat, in hominis mente informatam & anteceptam, sine qua nec intelligi quicquam, nec quæri, nec disputari potest.

Vnde notiones illæ nascuntur? Ex iis quas Plato Ideas, hoc est formas & species appellauit: quas tanquam cœlestis animæ parti-

culas, in animis hominum, (quos ex Diuinitate delibatos credidit) insitas putabat: ac proinde ab iis quæ sensibus subiecta sunt auulsas, per se ac seorsim constare. Alij verò nasci eas putarunt ex imaginibus & simulacris corporum: cùm impulsione oblata extrinsecus, species rerum sic in animis imprimuntur, tanquam imagines in speculis: aut potius quasi annulorum signa in cera. veluti cùm ex Oloris aut Pauonis aspectu imago quædam omnium illiusmodi auium in animo imprimitur, quæ pòst in memoria ita perpetuò circunfertur, vt vbiuis ea species agnosci possit. Verùm hæc eadem planius ex rei definitione & diuisione intelligentur.

Quid est Res? Quod vel animo & ratione intelligi, vel sensu, qui rationis expers est, percipi potest. Nos illam Intellectam, hanc verò Corporatam appellabimus. Intellectã Plato verè ac propriè esse dicebat, Ideámque appellabat, quæ neque gigneretur, & semper esset vniusmodi, ac ratione & intelligentia contineretur. veluti apud Philosophos, Virtus, sapientia, iustitia: apud Iurisconsultos, Seruitus, vsus, vsusfructus. Corporatam alij οὐσίαν propriè dici disputarunt, quam Latini modò Naturã, vt Varr. & Cic. modò Essentiã, modò Substantiam appellarunt: quæ per se tangi ac videri potest: vt Fundus, Stichus. Atque vt hæc minui controuersia posset, duplicem substantiam induxerunt, primam & secundam.

Quæ

Quæ eſt prima Subſtantia? τὸ ὑφεστηκός, corpus, quod ſenſibus ſubiectum, cerni ac tangi poteſt: vel quod neque in aliquo ineſt, neque de aliquo dicitur: ſed cùm alia omnia in ipſo inſunt, tum de ipſo dicuntur. Hoc idem Indiuiduum Dialectici appellant: Græci ἄτομον, vel καθέκαστον: vt Plato, Socrates, Stichus, aut Pamphilus: hic homo, hæc nauis, hic fundus, hoc prædium.

Quare dicitur indiuiduum? Quia diuidi in partes corporatas ſine interitu non poteſt. Nam ſi Totũ in partes diſtrahatur, nulla pars erit Totum, neque Totius nomine appellari poterit. Itaque neque truncus, neque ramus, neque radix arbor dici poterit. Nauem duorum communem ſi diuidas (inquibat iocans Caſcelius Iuriſcõſultus) neque tu, neq; ſocius habebitis. Sic Stichus debitus ſolui ac præſtari per partes corporatas ſine certiſsimo interitu nõ poteſt. Et quanuis fundi diuiſi partes omnes quantumuis multæ, fundus dicantur, tamen nulla illarum dici poterit fundus ille qui antea fuerat.

Quæ eſt ſecunda Subſtantia? Quæ non ſenſu illa quidem, ſed tamẽ ſenſuum opera & miniſterio, ac tanquam inſtrumento, à ratione & intelligentia percipitur: qua de cauſſa illam Secundæ nomine appellarũt. vt cùm Leone conſpecto, imago quædam omnium illius formæ belluarum in mente & memoria ita imprimitur, vt poſtea Leones vbique omnes

agnoſci poſsint. Notiones igitur indiuiduis cohærere putarunt, ſicuti rerum obiectarum imagines,oculis,aut ſpeculis inhærent.

Expone iſtud,ſi potes,planius. Plato ea demum eſſe verè ac propriè dicebat, quæ à ſenſibus remota tantùm ratione & animo perciperentur:propterea quòd ſemper vniuſmodi eſſent, neque ortum, neque interitum haberent: cùm indiuidua infinita, fluxa & caduca eſſent, orirentúrque & occiderent, nec diutius vno & eodem ſtatu eſſent. Ariſtoteles verò nullas putabat eſſe extrinſecus ſubſtantias: ſed intellectam plurimorum inter ſe differentium ſimilitudinem, vel genus, vel ſpeciem appellabat. Primus Ariſtoteles (ait Cicero) ſpecies labefactauit, quas mirificè Plato fuerat amplexatus, vt in iis diuinum quiddam eſſe diceret. Ac de vtriſque iſtiuſmodi ſubſtantiis, idem Cicero in lib. de Vniuerſitate ex Platonis Timæo ita ſcribit: Quid eſt quod ſemper ſit (hæc idea eſt) neque vllum habet ortum: & quod gignatur (hoc indiuiduũ eſt) nec vnquam ſit. quorum alterum intelligentia & ratione comprehenditur, quod vnũ ſemper atque idem eſt: alterum quod affert opinionem per ſenſus, rationis expers, quod totum opinabile eſt,id gignitur & interit,nec vnquam eſſe verè poteſt?

Vtrius igitur illorum probabilior ſententia videtur? Non eſt humilitatis noſtræ tantam inter ſummos omnium Philoſophos controuer-

trouerſiam diſceptare. Magis tamen aliquanto ad notionum noſtrarum rationem accommodata Platonis ſententia videtur: quippe, cùm ſatis conſtet, non omnes notiones ex oblata extrinſecus indiuiduorum corporũ impulſione exiſtere: ſed quaſdam per ſe cõſtare, neque vel aliunde originem habere, vel alio quàm ſuo ac proprio fundamento niti. quo in genere ſunt intellectæ res omnes: vt quãtitates, & qualitates. veluti, Lõgitudo, Latitudo, & Altitudo. Item, Iuſtitia, Temperantia, Eloquentia. Item, Morbus, Valetudo, Imbecillitas. Quæ ſi in ſubiecto aliquo inſunt, per ſe tamen, & tanquam auulſæ & abſtractæ conſiderantur.

Cedo familiare aliquod exemplum. Nos verò etiam è pinguiore Minerua perſpicuitatis cauſſa ſumemus. Vidéſne quam ſutores & calceolarij formam calceorum appellent? nimirum lignum oblongum, calcei inſtar proportione aptum, atque inciſum. At iidem formam calcei aliam in mente atque intelligentia impreſſam atque inſignitam habent: quæ vna verè propriéque tum Idea, tum Forma & eſt, & dici debet: ad quam, tanquam pictores ad exemplar ſuam picturam, ita illi opus ſuũ dirigunt. Forma igitur calcei lignea ſubiectũ eſt: ſpecies in mente inſita, auulſa atque abſtracta eſt.

Quæ eſt altera rerum diuiſio? Secunda rei diuiſio, quę quidem ad Dialecticæ artis ratio-

nem atque vſum accommodata ſit, ſimiliter bipertita eſt. Nam aliæ dicũtur, Eædem, quarum ſcilicet vna eáque anguſtiſsima notio eſt, quamuis nomine fortaſſe diſcrepent: vt veſtis, & veſtimentum: enſis, & gladius: dialectica, & logica: homo & animal rationis particeps. Aliæ diuerſæ, quæ non eadem notione continentur, ſed alia atque alia intelligentia comprehenduntur. vt Animal, Elementum, Arbor, Sydus. Item, Leo, Aquila, Muræna, Platanus. Sed hãc diuiſionem poſterius vbi rerum affectiones cognoueris, paulo ſubtilius explicabimus. Tantùm illud hoc loco intelligendũ eſt, earum rerum quæ ſunt eædem, nullam in Dialectica naſci quæſtionem poſſe: propterea quod omnis quęſtio Dialectica in rerum affectionibus, comparationibus, & proportionibus verſatur, quæ niſi in diuerſas & differentes res cadere non poſſunt.

Quæ eſt tertia rerum diuiſio? Hæc tripartita eſt. nam aliæ dicuntur eſſe prius, aliæ poſterius, aliæ ſimul. Prius autem aliquid eſt, aut tempore, aut ordine, aut non reciprocante cõſecutione eſſentiæ. His enim tribus modis ad huius inſtitutionis vſum contenti eſſe poſſumus. Prius autem ex non reciprocante eſſentiæ conſecutione, ἀφ' οὗ μὴ ἀντιστρέφει ἡ τοῦ εἶναι ἀκολούθησις ſic æſtimatur: veluti cùm dicimus vnum eſſe prius duobus, quia ſi duo ſunt, etiã eſt vnum: at non, ſi vnũm eſt, continuò ſunt duo. Itẽque animal prius equo: quia ſi equus eſt,

eſt, etiam animal ſit neceſſe eſt. at non ex cõtrario. Quid ſit autem Eſſe poſterius, hoc ipſo intelligitur: nam contrariorum eadem ſcientia eſt.

Quot modis ſimul res eſſe dicitur? Duobus: tempore, & natuta. Tempore, cùm ſingulorum ortus eodem tempore eſt: veluti cùm in diuidendo res eodem ex genere & capite diducuntur. vt Belluarum aliæ ſunt volatiles, aliæ terrenæ, aliæ aquatiles. Natura autẽ, cùm in eſſentiæ conſecutione reciprocatio eſt, quanuis neutrum alteri ortus & eſſentiæ cauſſam attulerit. vt ſi duplum ſit, etiam eſt ſimplum: & ſi ſimplum ſit, certè eſt duplum. Si ſol lucet, dies eſt. Si dies eſt, ſol lucet. Atque hæc ἀντιστροφὴ, ſiue reciprocatio, diligenter notanda eſt: quoniam eius vſus in hac arte longè eſt maximus.

Altè verò Dialecticę principia repetis. Sed difficillimũ eſt (vt Plato ſcribit) in omni conquiſitione rationis exordium. Deinceps de dictione diſſeremus. Quid eſt dictio? Nota qua quæque res ſignificatur. Nam quod Ariſtoteles σύμβολον dicit, notã Cic. cõuertit: & verba rerum notas definiuit. vt enim forma publica nota eſt numorum: ſic dictiones, nomina, vocabula, & appellationes, rerũ notæ ſunt. iiſque notis ſimiliter in rebus enũtiãdis vtimur, quomodo in ratiocinationibus vtimur calculis.

Diuisio affectionum, siue habituum.

CAP. V.

QVONIAM prius est (vt ait Quintilianus) concipere animo res, quàm enuntiare, prius de rei affectionibus disseramus. Sed primùm omnium quotuplex huius doctrinæ de ratione est vsus? Quadruplex. nam primùm mutuam (vt sæpe iam dixi) rerum ac dictionum omnium affectionem ostendit: id est, vel conuenientiam, vel repugnantiam. Deinde materiam diuidendi, definiendi, & argumentandi suppeditat. Qua de caussa Peripatetici, cùm ad argumentorũ tractationem peruenerunt, quoniam ex iis argumenta depromunt, τόπȣς illos appellant. Cicero Latinè locos, sedes, fontes nominat. Nos eorum in diuidendo, definiendo, & argumentando vsum atque opportunitatem ostendemus.

Quæ est affectionum diuisio? Rerum (vt modò dictum est) aliæ sunt eædem, quę in dialecticam quæstionem non cadunt: aliæ diuersæ, quarum ab arte dialectica comparatio fit. Earum igitur aliæ consentaneæ sunt, quarum inter se rationes consentiunt: vt in musica numeri, & voces, & modi: itaque ex iis argumenta de cõuenientia sumuntur: aliæ dissentaneę, quæ inter se discrepant.

Quot sunt rationes consentaneæ? Quindecim, Genus, Species, Totum, Partes, Caussa,

ſa, Affectus, Proprium, Relatio, Antecedens, Conſequens, Adiunctum, Accidens, Comparatio parium, Comparatio minorum, & Similitudo.

Quot ſunt Rationes diſſentaneæ? Septem, Aduerſa, Priuantia, Negantia, Repugnantia, Diſparia, Comparata ex maioribus; & Diſſimilia.

Ecquemnam igitur in iis exponendis ordinem ſequemur? Eum nimirum, qui naturæ accōmodatus eſt maximè: vt quo quiſque rei propoſitæ adiunctior eſt, eum potiſsimum explicemus: quo remotior eſt, poſtremum. Primùm igitur de iis dicemus, qui in re ipſa inſiti ſunt, hoc eſt de Genere, Specie, Toto & Partibus. Tum deinde de externis: è quibus eos primùm qui conſentanei ſunt, tum eos qui diſſentanei, perſequemur. & quoniã contrarij inter diſſentaneos ſummum locum obtinent, ab iis exordiemur.

De Genere, Specie, & Differentia.

CAP. VI.

VID eſt Genus? Notio, quæ ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes, duas aut plures amplectitur partes: quæ definitio Ciceronis eſt. Illa autem Ariſtotelis: γένος ἐςὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδη ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον, id eſt, Genus eſt, quod de pluribus, ſpeciè

differentibus, in quæſtione quid ſint, dicitur. Sic enim conuertendum arbitror,non QVID SIT. niſi fortè hoc potius interpretemur modo:in quæſtione quid eorum quidque ſit. Vt plura dici ab Ariſtotele intelligantur ea, quorum aliqua communio, & quaſi cognatio eſt. veluti cùm quæritur aceruatim, quid ſit homo,quid auis, quid piſcis, quid quadrupes: aptè de vniuerſis ſemel reſpōdebitur,animal.

Quæ ſunt igitur quæ generis eiuſdem dicuntur? Quæ ſuperioris alicuius cōmunione inter ſe continentur: ac de quibus omnibus vnum reſpondetur. Nam (vt Zeno apud Laertium definit) γένος ἐστὶ, πλειόνων ἀνονημάτων σύλληψις. Itaque plures cognati qui ſanguinis eiuſdem communione inter ſe cohærent, quam ab vno eodémque capite duxerunt, iccirco à Græcis appellantur ὁμογενεῖς vel συγγενεῖς: cùm alij qui gentis ac ſtirpis alterius ſunt, ἑτερογενεῖς vel ἀλλότριοι,id eſt alieni, & extranei nominentur. quocirca plures res de quarum ſingulis non vnū idémque reſpondetur, diuerſi generis ſunt: appellantúrque Diuerſæ,Diſparatæ, Variæ, Differentes, Diſsimiles: nullo tamen certo & proprio vocabulo. veluti, Homo, Ignis, Arbor, Lapis, Linea, Candor: de quibus ſi quæratur, quid eorum quidque ſit,reſponderi vnum atque idem nomen non poteſt.

Quid eſt Species? Notio anguſtior ‘ quæ cum altera pluribúſve aliis generis eiuſdem com-

cõmunione cõtinetur. veluti, Platanus, notio est quę cum Lauro, Piro, Pomo, Quercu, & Ceraso arboris communione comprehenditur. Nonnulli tamen Species etiam appellant notiones angustissimas quarum proprietates in nullum aliud conueniunt: quæ vulgò ἄτομοι, siue indiuidua nominantur. Nam Iurisconsulti ex Stoicorum (vt opinor) sententia Stichum & Pamphilum & certum quoduis aliud corpus Speciem appellãt. l.talis, 30, l.cùm res, 4.§.1, D.de legat.j.l. in stipulationibus, 45, D. de verb. obligat. Genus contrà plerunque appellant, quam Speciem nominauimus: veluti Fundũ, aut Seruum, siue Hominem, cuius notione serui omnes comprehenduntur. Quinetiam Speciem interdum pro parte, Genus pro toto vsurpant. vt cùm in ff. lex est, de iur. nat. Plebs à populo eo differre dicitur, quo species à genere. Item Speciem pro re singulari: & Genus, pro Vniuersitate. vt in Regula iuris, Generi per speciem derogatur. veluti si Peculium legatum sit, & vicarius liber esse iussus sit. l.si peculium, 10, D.de manu.testam.

Quid si plures sint eiusmodi notionũ gradus? Tũ verò ancipiti vti nomine cogemur, & respectu superiorum, Speciem: inferiorum, Genus appellare. hoc Græci solent ὑπάλληλον nominare, nos interiectum, vel intermedium, vel (vt vulgò) subalternum dicere possumus: cuius rei exemplum vsitatum ex summis & infimis substantiis apponemus.

1. Genus ſummũ ab Indiuiduis remotiſſimum.	1. Subſtantia: Corporea / Incorporea
2. Genus intermedium.	2. Corpus: Animatum / Inanimatũ
3. Genus & ſpecies intermedia.	3. Corpus animatũ: Sentiens / Non ſentiens
4. Genus & ſpecies intermedia.	4. Animal: Rationis particeps / Rationis expers
5. Species infima & proxima.	5. Homo.
6. Indiuiduum.	6. Socrates, Ariſtides.

Sed profer exemplum aliquod ad Iuris ciuilis, & vitæ communis vſum pertinens. Exemplum ex libis noſtris hoc eſto.

RES quarum commercium eſt: aliæ

Corporales | Incorporales.

Corporalium

Animatæ | Inanimatæ.

Anima-

Animatarum

Rationales Irrationales

Rationalium

Seruus Ancilla

Seruorum

Stichus, Dauus, Pamphilus.

Quotuplex est Genus? Disciplinæ caussa triplex fingitur: Summum, quod Græci γενικώτατον, id est latissimum ac fusissimum nominant. medium quod (vt diximus) ὑπάλληλον, & subalternum appellant: ac postremò infimum, quod iidem εἰδικώτατον vocant.

Quod est Summum Genus? Quo nullum neque antiquitate, neque amplitudine maius est, longissiméque omnium à sensibus abest. Itaque cùm species esse non posit, de omnibus sub se subiectis enuntiatur. veluti apud Philosophos Substantia: apud Iurisconsultos, Res que in superioribus figuris supremum locum obtinent.

Quod est Medium? Quod inter superius atque inferius interiectū, huic genus, illi species est. veluti, Corpus. itaque cum Re collatum, species est: cum animatis, genus. Sic Pater inter auum & filium ita interiectus est, vt illi sit filius, huic pater.

Quod est infimum? Quod angustissimū est, neque vllum in se aliud complectitur. vt

Animal respectu Hominis est infimum : at respectu Auis est medium : Nam Auis genus est inferius,cui diuersæ species subsunt : vt Aquila,Columba,Coruus.

Quoniam quid esset species suprà demonstratũ est,quæro quotuplex est Species? Vulgò in scholis ex Porphyrij sententia duplex numeratur : quarum prior infima dicitur, quæ de multis numero tantùm differentibus, id est indiuiduis ac singularibus rebus enuntiatur; quæque verè ac propriè Species est: vt pote nullã sub se speciẽ habẽs, sed indiuiduis proxima, vt apud Philosophos Homo. Altera dicitur Media,quę cũ superioribus collata, species est:cum inferioribus, generis gradum obtinet:quod modò Genus subalternum appellauimus. Nam sæpenumero id accidit, vt vna res alteri sit genus, alteri species. veluti, Animal respectu corporis (vt modò diximus) species est : respectu piscis, genus. Homo respectu animalis species est : respectu liberorũ & seruorum est genus. Piscis respectu animalis, species est : respectu Murænarum, genus. Item Homo respectu animalis, species est: respectu Gallorum, Germanorum, Italorum, genus. Item vt respectu Pygmæorum, aut Gigantum. Itaque quoniam species duas hasce partes in animi notione sustinet, iccirco notionem ipsius, non vnam, sed duplicem esse oportet. nam cùm genus est, latior ac fusior notio est; cùm species, arctior atq; angustior.

Sed

Sed Stoicorum ſententia triplex Species conſtituitur. nam (vt Diogenes Laertius in Zenonis vita teſtatur) ἴδιον ἰδιότατον Zeno appellabat,quę cùm ſit ſpecies,ſpeciem non habet: hoc eſt, quod Ariſtoteles indiuiduum appellat: veluti Socratem, aut Pamphilum. quam rationem Iuriſconſulti (vt dixi) ſecuti ſunt.

Vtrorũ igitur verior ſententia eſt? Non noſtrum inter vos (dicebat ille) tantas componere lites. Sed inter Speciem & Indiuiduum notari hoc diſcrimen poteſt: quòd illa,notione & intelligentia comprehenditur: hoc,percipitur ſenſu,qui rationis expers eſt. Denique Speciei proprietates pluribus conueniunt; Indiuidui proprietates in nullum aliud conueniunt. nam Rationis particeps dicitur de pluribus.Hic fundus,vel Socrates de vno tantùm.ac nullam quidem indiuiduorum notionem ac ſcientiam in animis noſtris à natura impreſſam,Plato cenſebat. Itaque diſputationem quæ à Generibus ad imas ſpecies perducta erat,ſiſti atque inhiberi iubebat: neque ad indiuidua progredi: quoniam & erant infinita, & ſcientia nulla comprehendi poterãt. quam ob rem ne definiri quidem poſſunt, vt poſterius intelliges.Sed cùm Iuriſcõſulti corpora omnia in partes non modò corporatas, quibus totum interit, verùm etiam in intellectas,per quas totum non interit, diuiderent, propterea Indiuidua hæc non nominarunt, ſed Species, quæ plures notiones habere poſ-

ſent. nam cũ Dauus aut Bucephalus plurium dominorum eſſe poſsint, neceſſe eſt plurium dominiorum plures notiones in vna eadémque re notari. veluti ſi ſeruus duorum communis aliquid acquirat, ſingulis, pro qua parte domini ſunt, acquirit. l. 5, D. de ſtip. ſer. qua de cauſſa duorum ſeruorum perſonam ſuſtinere dicitur. L. 1, §. communis, eod,

Quomodo ex genere conſtituitur ſpecies? Per differẽtiã, quæ eſt forma rei, & cauſſa propter quam quæque res eſt id quod eſt. Verùm id perpetuum non eſt. tanta enim differentiarum ignoratio eſt, vt ſæpe ſpecies ſui generis nomine appellentur. veluti apud Cæſarem, initio lib. 1. Gallorum alij ſunt Belgæ, alij Aquitani, alij Galli. Interdum per particulam NON alteri ſpeciei contradicentẽ deſignentur: veluti, Animalium aliud eſt rationale, aliud non rationale. Ius aliud eſt Scriptum, aliud non ſcriptum. Furtum aliud eſt manifeſtum, aliud nec manifeſtum.

Quid? differentia qualis notio eſt? Quæ ſui adiũctione rem vniuerſalẽ in ſpecies contrarias notata cuiúſque qualitate diſtinguit. Itaque in quæſtione Quale quídque ſit, vſurpatur. veluti, Rationis particeps. nam &, ſi quæratur, Homo quale ſit animal, reſpondebitur, Rationis compos: & rurſus, ſi quæratur, quid à brutis differat, idem reſpondebitur. Denique differentia eſt forma rei, & cauſſa propter quam res eſt id quod eſt. Sed de differen-

ferentiis poſtea cùm ad diuiſionem ventum erit,vberius exponemus.

Potéſne hunc notionum & intelligentiarũ ordinem aliquanto dilucidius exponere? Ex Platonis certè & Ariſtotelis doctrina, planiſſimè id poſſumus. Iubent enim poni Calliam procul ad nos longo interuallo venientem. Ea ſpecies extrinſecus oblata ſenſibus continuò generis vniuerſi notitiam in animo informat. primùm enim corpus eſſe intelligimus. mox, vbi propius acceſsit,animal. tum hominem: ad extremum Calliam. Sic, qui in ſtatione ſunt, & procul aliquem venientem intuentur,primùm corpus eſſe animaduertunt. ſecundò ex curſu animal eſſe iudicant. Tertiò,equitem.quartò ex colore,amicum vel hoſtem. poſtremò, Titium, vel Sempronium. Atque hi ſunt nimirum, de quibus ſuperius diximus,notionum & intelligentiarũ gradus.

Supereſt vna quæſtio. Genus & Species vtrum prius ac poſterius ſunt,anne ſimul? Genus propterea ſpecie prius eſt, quoniam (vt ſuperius diximus) conſecutio eſſentiæ reciprocationem non admittit. nam ſi eſt equus, eſt animal:at non cõtinuò ſi eſt animal, etiam eſt equus. Sic qui magnificus, idem continuò liberalis: qui autem liberalis, idem non continuò magnificus.

De Toto & partibus.

CAP. VII.

VID est Totum? Notio, quæ rei cuiusque partes inter se cõpactas & compositas complectitur. Non enim separatæ partes quamuis omnes totum efficiunt, sed compactæ & sua forma constantes. Physicorum autẽ ratione Totum est, cui nulla pars deest.

Quotuplex est Totum? Philosophorũ disputatione multiplex. sed ad huius institutionis vsum quintuplici eius partitione contenti esse possumus: quarum hæc prima est, vt aliud sit integrum, ὅλον, quod corporatum est, sensúque percipitur, & cerni tangíque potest: veluti corpus hominis, aut domus, aut nauis: aliud Vniuersale, τὸ καθόλου, quod quasi genus animo & intelligentia cõprehenditur: vt Respublica, familia, hereditas, dos, peculiũ, mundus muliebris. Itémque artes omnes, vt Medicina, Arithmetica, Rhetorica: quam ipsam propterea Cicero partitione, non diuisione explicauit.

Quæ est altera? Totum, aliud est continuũ, quod vel vnius naturæ est, vt homo, fundus, equus, statua: vel ex pluribus compactum: vt domus, nauis, sphęra: aliud deiunctum, veluti, Populus, grex, armentum, exercitus, familia. l. rerum mixtura, 30, D. de vsurpat.

Quæ est tertia? Totum aliud est perfectũ, quod per se constat, neque alterius pars esse debet: veluti domus, arbor, nauis, aliud imperfectum, quod per se non constat, sed alte-

rius

rius pars esse debet: veluti fundamentum per se & quatenus fundamentum est, totum est: attamen non ita natura sua comparatum est, vt sit totum, & per se constet: sed vt domus pars sit. Sic Ramus, quatenus ramus est, totũ est: at natura sua pars esse arboris debet. Itẽ vt puppis, vt prora, vt sentina, partes esse nauis debent. eodémque modo & manus, & oculus, & auris, corporis humani sunt partes, neque per se constant. Scitum est autem quod Aristoteles libro Politicorum primo scribit, πάντα τῷ ἔργῳ ὥρισται, καὶ τῇ δυνάμει. omnes ex sui muneris functione & efficientia æstimari, ac definiri. Itaque partem eam demum verè ac propriè dicendam esse, quæ in Toto est, suóq; munere fungitur. Auulsam autem ac separatam, dici tantùm abusione & communione vocabuli, quam ὁμωνυμίαν appellat. Itaque manum & pedem tum demum verè dici, cùm suo munere funguntur. Vbi autem separata sunt, nihilo magis esse partes Totius, quàm cùm lapidea manus aut ænea, manus dicitur. Pars enim Totius pars dicitur, non totum partis totum. Itaque fundamentum dicitur domus fundamentum: & Tectum, domus tectum: nõ contrà. quod idem scribit lib. 4. Metheorũn.

Quæ est quarta? Rerum aliæ sunt, vi ipsa tantùm: quod Græci τῇ δυνάμει dicunt: aliæ re ipsa, quod illi τῇ ἐνεργείᾳ. nos illas absolutas appellare possumus: has informes, siue informatas, siue etiã inchoatas. Vulgus dicit aliud

esse actu, aliud potestate.

Quæ sunt absolutæ? Quæ naturæ suæ perfectionem, & quasi maturitatem quandam adeptæ sunt: quoniam in iis forma iam & finis inest, suísque omnibus numeris & partibus expletæ sunt. vt vinum, frumentum, oleum.

Quæ sunt informes? Quę vim in se nascendi & existendi cõtinent, verùm in spe tantùm atque expectatione sunt. In iis enim efficiens tantùm & materia est. veluti, Ouum quod à Gallina fouetur, vi & spe pullus est. Iuglans lactea, quæ arboris succo alitur, expectatione nux est: seges, frumentum: vuæ pendentes, vinum: oliuæ, oleum. partus nondum editus, homo non rectè dicitur: ait Papinianus in l. in Falcidia, 9, D. ad leg. Falcid.

Quæ est quinta diuisio? Totũ aliud est naturale, quod natura non manu constat: vt Animal, Fũdus, Arbor. aliud artificiosum, quod hominis solertia atque arte confectum est. vt domus, nauis, currus, statua. Eiúsque diuisionis vsus proximè intelligetur.

Quæ est Partium distributio? Multiplex. sed illa primaria, vt aliæ sint principales, sine quibus constare res nõ potest: velut in humano corpore, Caput, Humeri, Thorax. Aliæ minus principales, sine quibus res constat: vt auriculæ, crines, vngues, supercilia. Sic in Arbore, radix, truncus, rami, principales sunt partes. at folia, flores, baccæ, minus principales. Item in naue, prora, puppis, & sentina, partes

sunt

ſunt principales. at de malo & artemone diſputatur. malũ nauis eſſe partem, artemonem autem non eſſe, Labeo ait: quia pleræque naues ſine malo inutiles ſunt. artemo autẽ magis additamentum, quàm pars nauis eſt. Sic multæ naues ſine gubernaculo ſunt: ac præſertim exiguæ: vt ſcaphę, & ſcapharũ ſimiles.

Quæ eſt altera diuiſio? Vt aliæ ſint cognatæ, quas Græci ὁμογενεῖς, ſiue ὁμοιομερεῖς appellant: aliæ verò extraneæ, quas iidem ἀνομοιομερεῖς, & ἑτερογενεῖς, id eſt, alienigenas nominant.

Quæ ſunt Cognatæ? Quæ ex eodem quaſi genere ortæ, totius nomen retinent: veluti lapidis partes omnes lapidis nomen retinent: Item fundi partes omnes, fundus dicuntur. l. planè, 34. §. vltim. D. de legat. j. quoniam, fundum Varro vocat, quẽ poſsis mittere funda: vt eſt in vetere prouerbio.

Quæ ſunt extraneæ? Quæ vel ex eodem capite ductæ, vel ei cohærentes, tamen quaſi alienigenæ, variis nominibus appellantur. veluti, Arboris partes nullæ nomen Totius retinent, non magis quàm domus, aut nauis, aut corporis humani. Sic apud Iuriſconſultos ſuperficies omnis ſubiecti corporis pars eſt. vt vitis, vineæ: arbor, fundi: ſeges, arui: pictura, tabulæ: ſcriptura, membranæ: purpura, veſtis. l. adeo, 7, §. cùm in ſuo, & ſeq. & l. qua ratione, 9, D. de acq. rer. dom.

Quæ eſt tertia partium diuiſio? Vt aliæ

ſint corporales, quæ pondere, numero, menſura fiunt: & quæ oculis cerni tangíque poſſunt. aliæ verò intellectæ, quæ animo tantùm cerni atque intelligi poſſunt. Corporaliũ exemplum eſt primùm in vulgatis diuiſionibus, cùm ex vna re plures fiunt. nam quod pro diuiſo noſtrum eſt, id per ſe conſideratum, iam non pars, ſed totum eſt. l. rectè dicimus, 25, D. de verb. ſignific. deinde exemplum eſt in generibus, & operis. nam genus numero tãtùm diuiditur. veluti ſi qui ſeruos duos ſtipulatus, duos heredes reliquerit, ſingulis heredibus ſinguli ſerui debebuntur. & ſi viginti, ſingulis deni: & ſi centum, ſingulis quinquageni. l. in ſtipulationibus, 54, l. ſi centum, 117, D. de verb. oblig. Sic ſi decem operas ſtipulatus, duos heredes reliquerit, numero diuidentur operæ, & ſingulis quinum dierum operæ debebuntur. l. ſtipulationes non diuiduntur, 72, & l. in ſtipulationibus, 54, §. 1. eod. l. libertus, 15, D. de oper. lib. Quod eodem modo de quantitatibus dicetur, id eſt iis rebus quę numero, pondere, & menſura conſtant. l. cùm Stichus, 29, D. de ſolut. & liber. Intellectarum autem partium exemplum eſt, veluti cùm apud Mathematicos orbis diuiditur in partem concauam & conuexam: aut apud Iuriſconſultos, cùm aliæ dicuntur partes pro Indiuiſo, aliæ pro diuiſo. vt cùm duo vnius eiuſdémque rei domini dicuntur. nam partes pro indiuiſo, intellectu conſtant, & incertę ſunt, partes pro diui-

diuiſo corporales ſunt, id eſt corpore & facto cõſtant, ac certę ſunt. l. placet, 25, D. quib. mod. vſusfr. amitt. Seruus communis ſic omnium eſt (inquit Vlpianus) non quaſi ſingulorum totus: ſed pro partibus vtique indiuiſis: vt intellectu magis partes habeat, quàm corpore. l. 5, D. de ſtip. ſeru.

Quid intereſt inter Totum & Genus? Genus, vniuerſale eſt, & (vt ait Ariſtoteles) ὅλως ὅλον. Itaque & ſingulis ſuis formis ineſt, & de iiſdem ſingulis dicitur. Totum vniuerſale non eſt: nam neque in ſingulis partibus ineſt, neque ipſius nomen partibus ſingulis conuenit. Genus ex ſuis formis non conſtat. Totum ſuis partibus conſtat. Genus natura prius eſt formis, tempore poſterius. Totum autem (vt mox dicemus) populari ratione ſuis partibus eſt poſterius. Itaque generis interitu ſpecies intereunt. Toto perempto, partes tamen populari ratione non perimuntur. At contrà, ſpecie perempta, genus nõ interit: partis principalis interitu, Totum interit.

Quid intereſt inter Species & Partes? Species quidem ſubſunt generi, iiſque genus conſtat: & partes toti, iiſque Totum conſiſtit. Verùm illarum numerus certus eſt, partium quandoque incertus. Species diuidendo non interit, ſed in quoque indiuiduo permanet: partes autem ſecando intereunt. Illæ generis nomen recipiunt, hæ totius nomen non recipiunt. nam hominis pars homo non eſt:

ait Paul. l.si dictũ,56,§.in stipulat.D.de euict.

Cedo mihi exemplum aliquod, in quo harum differentiarum vsus appareat. Sumamus ab eorum errore, qui Dialecticam aliam faciunt naturalem, aliam artificiosam: Ciceronis fortasse adducti exemplo, qui cùm adolescentulus Rhetoricam artem scriberet, posuit, memoriam aliam esse naturalem, aliam artificiosam. Nã in eo error est, quòd Memoriam aut Dialecticã Genus esse putarunt, cũ reuera sit Totum: cuius hæ tres sunt partes, Natura, Ars, Exercitatio: quibus tanquã partibus omnis ea virtus constat. Quòd si Dialectica aut Memoria, genus essent, primùm arti soli, tanquam speciei suæ inessent: deinde arte posteriores essent, quorum vtrunque absurdum est. Præterea non duas tantùm, sed tres species constitui oporteret: Naturalem, Artificiosam, & Exercitatoriam. Quod eodẽ modo de Architectura posterius in diuisione ostendemus.

Superest illa quæstio: Totũ & Partes, vtrum prius aut posterius sint, anne simul? Rectè admones: neque leuis momenti quæstio illa est. Nã Aristoteles initio Politicorum scribit, ciuitatem quæ ex domibus constat, naturæ ordine prius esse quàm domum. τὸ γὰρ ὅλον πρότερον (inquit) ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους. ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔσται πούς, οὐδὲ χείρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως. Totum necesse est prius esse, quàm partem. sublato enim toto neque pes, neq; manus est, nisi ho-

si nominis communione: vt cùm lapidea manus dicitur in statua. Idem tamen libro Topicorum sexto scribit, Totum & partes non esse idem:&,si sint partes,nihil prohibere non esse Totum: atque interemptis partibus totũ interire: interempto verò toto, non necesse esse partes interire. τῶν μερῶν φθαρέντων, φθείρεσθαι τὸ ὅλον: τοῦ δὲ ὅλου φθαρέντος, οὐκ ἀνάγκη καὶ τὰ μέρη ἐφθάρθαι.

Quidnam igitur in hac ambiguitate certi definiemus? Primùm distinctio superior adhibenda est:vt aliud sit Totum naturale,veluti arbor,fundus,auis,equus: aliud artificiosum: veluti domus,nauis,currus. si naturale totum est,verissimum est quod Aristoteles libro de Natura octauo scribit, Prius esse & naturæ,& temporis,& rationis ordine id quod perfectũ est,eo quod est inchoatum. Sin autem artificiosum est, tum eiusdem Aristotelis monitu altera distinctio adhibenda est: vtrum subtiliter ex artis ratione, an populariter ex sermonis consuetudine differatur. Nam quia subtili ratione ea demum pars verè propriéque dicitur,quæ suo munere fungitur : fungi autem suo munere nisi suo toti cohærens non potest: certè Totum & Pars naturâ ac temporis ordine simul sint necesse est. nam vbi est domus, ibi necesse est esse tectum : & vbi tectum reuera tegens,ibi necesse est esse domũ.vbi currus: ibi rota: & vbi rota reuera & actu voluens,ibi currus.Sin autẽ populariter loquamur, & ho-

monymia, id eſt communione nominis abutamur, tum verò Pars dicetur eſſe prior: Totũ verò poſterius. vt area, quam Iuriſconſulti potiſsimam domus partem appellant, prior eſt ædificio: & fundus prior vitibus, aut arboribus, aut fruticibus.

De quatuor cauſſarum generibus.

CAP. VIII.

DEINCEPS de quinta notione ſiue Affectione videam'. Quid eſt cauſſa? Eſt id cuius vi rei cuiuſque aut actionis euentus exitũ habuit. Simul enim eodémque tempore vtriuſque ratio habenda eſt, Euentus & Cauſſæ. Rem autem appello, veluti nauigium, aut rhedam quam faber efficit. Actionem verò, veluti nauigationem, aut vectionem.

Quæ ſunt in cauſsis tractandis conſideranda? Primùm vt Cauſſa & Euentus tanquam inter ſe relata & reſpondentia perpetuò conferantur. Deinde vt in euentu & rerum & actionum ratio habeatur: poſtremò vt hæc eadem tum in iis quæ natura, tum ex iis quæ ex arte eueniunt, obſeruentur.

Quotuplex eſt cauſſa? Quadruplex. Efficiens, Sine qua non, Forma, & (quæ omnium principatũ obtinet) Finis. ſic Græci τῶν αἰτίων, alia ποιητικὰ faciunt, alia ὧν οὐκ ἄνευ, alia μορφὰς, ſiue εἴδη, alia τελικά.

Quæ

Quæ eſt Cauſſa efficiens? Quæ motus eius principium attulit, per quem euentus exitum habuit. velut in re naturali, Sol cauſſa eſt diei: Corpus in lumine, cauſſa eſt vmbræ. qua de cauſſa lunę interpoſitus cauſſa eſt defectionis ſolis: & terræ interpoſitus, cauſſa defectionis lunæ. In artificio ſutor cauſſa eſt calcei, ſculptor numi. In actione naturali, ignis cauſſa eſt ardoris, cruditas morbi: in artificioſa, Auriga cauſſa eſt vectionis efficiẽs: & Gubernator nauigationis.

Quæ eſt cauſſa ſine qua non? Quæ naturã efficiendi non habet, ſed ſine qua id quod faciendum eſt effici non poteſt. Hanc Latini vulgò materiã appellant: Græci ὕλην. ad naturarum quidem cognitionem, aptiſsimè: ſed ad vſum Dialecticum, & actionum notationem, imperitiſsimè. Nam (vt Cicero in primo Academico ſcribit) de natura, inquit, ita dicebant, vt eam diuiderent in res duas: vt altera eſſet efficiens, altera autem quaſi huic ſe præbens, ex qua efficeretur aliquid. In eo quod efficeret, vim eſſe cẽſebant: in eo autem quod efficeretur, materiam quandam. At vbi de actionibus quæritur, longè alia ratio eſt.

Cedo vtrarumque exemplum. Primùm omnium ponatur, (vt antè monuimus) euentus, tum deinde cauſſa quæratur. nam hæc natura quidem prior eſt: at ille conſideratione. In rebus igitur naturalibus, Ouum materia eſt pulli: aqua eſt materia glaciei. In artificio-

ſis,æs materia eſt ſtatuæ: corium calcei. In actionibus verò naturalibus,cauſſa incendij ſine qua non,eſt fomes : in artificialibus,inſtrumentum cauſſa eſt ſine qua non : vt nauigãdi, nauis:vehendi,rheda:ambulandi, locus:accuſandi,oratio.

Quæ eſt forma? Eſt naturalis cuiuſque rei nota,per quam quæque vel res,vel actio,eſt id quod eſt, atq; ab altera diſcrepat. velut in rebus naturalibus,Ratio in homine,cauſſa eſt & quòd homo eſt, & quòd differt à bellua. vita in arbore, cauſſa eſt quòd & arbos eſt, & differt à trunco. In artificioſis, volubilitas in cylindro:at in actionibus naturæ, veluti incẽdij forma eſt,ardor. In artificioſis,motus mediocris forma eſt deambulationis : motus velox, forma eſt curſus. nam quæ ſub eodem genere ſunt,forma diſcrepant. Vſque adeo autem verum eſt,formam eſſe per quam quæque res eſt id quod eſt,vt quanuis corpus maneat,tamen ſi forma mutata ſit, nõ eadẽ eſſe res videatur. veluti ſi ex ſcypho maſſa facta ſit, Itaq; qui ad exhibẽdum ſcyphũ tenetur,maſſam exhibẽdo non liberatur. l. Iul. 9, ℘. ſiquis, D. ad exhib.

Quæ eſt finis? Propter quam quæque res & actio vel inſtituta, vel impedita eſt. Horum enim vtrunque in fine conſiderandum eſt : ac propterea vnum quodque eorum ſuam habet notam, VT, & NE. In rebus naturæ, veluti, Homo erectus eſt, vt cœlum potius quàm terram contempletur : vel,ne pecudum ritu perpetuò

petuò terram intueatur. In artificiosis, Nauis instituitur, vt transmarinæ cōmoditates parentur: & ne iis carere homines cogantur. Deambulatur à cœna, vt cibus in imum stomachum deprimatur: &, ne cibus fluitet in ore ventriculi. Domus finis est, ne tempestatibus lædamur, & vt seruari supellex posśit. Iam in actionibus naturæ: veluti, Sol terram ambit, vt mortalibus luceat: néve mortales perpetuò sint in tenebris. in artificiosis, exercitatio suscipitur, vt valetudo cōseruetur, néve morbi contrahantur.

Quis est caussarum ordo? Duplex omnino est, naturæ & considerationis. naturæ, is quem secuti sumus. nā cùm efficiens mouendi principium sit, atque in eo vis insit efficiendi primaria, princeps ei debetur locus. Hunc sequitur caussa sine qua non: mox species, qua quæque res ad exemplar in animo informatum fingitur. Postremò finis, quem constat esse bonum aliquod, cuius adipiscendi gratia res omnis efficitur. At ordo considerationis huic planè contrarius est: nam rei cuiusque contemplatio ex eo bono quod in fine inest, principium ducit: gradatímque ad ea quæ minus bona sunt, regreditur.

Quid? Materia corporis effecti, nónne prior est opifice? veluti, aurum annuli nónne prius est aurifice? & materia domus, quæ ex trabibus, calce & lateribus constat, nónne prius est naturæ ordine, quàm Architectus?

Nequaquam. Idque facile tum ex naturalibus, tũ ex artificialibus rebus, & nouatis materiis intelligi poteſt. nam & vitriarius prior eſt, quàm vitrum: & piſtor prior eſt farina: architectus nauis prior eſt, quàm tabulæ: neque enim ita natæ tabulæ ſunt. Atque ad hunc locum iocularis illa quæſtio pertinet, de qua eſt apud Macrobium: Ouúmne prius fuerit, quàm Gallina. nam ſi natura perfecta creauit animalia, vt Philoſophi quoque ipſi ſtatuunt, & Religio nos noſtra docuit: prius certè Gallinam fuiſſe, quàm ouum neceſſe eſt.

Cedo aliud exemplũ. Materia domus ſunt trabes, calx, lateres, aut lapides exciſi. annon igitur materiarius, prior fuit quàm trabes? aut coctor, quàm lateres? aut cementarius, quàm calx? aut faber, quàm lapis exciſus, aptus & quadratus?

De multiplici cauſſarum efficientium genere.

CAP. IX.

QVAE eſt cauſſarum diuiſio? Prima efficientium diuiſio eſt, vt aliæ ſint abſolutæ, perfectæ, & principales: aliæ adiuuantes, adiunctæ, & quaſi ſociæ. Illas Græci vocant αἴτια ἐνεργοῦντα καθ' αὑτά: has verò συναίτια, vel ὑπεργοῦντα.

Quæ eſt abſoluta? Quæ per ſe ac ſua ſponte vim habet efficiendi: velut, ignis per ſe ac vi ſua incendit. Sol vi ſua lucet, colorat, incendit.

cendit. hæc autem rurſus bipartita eſt.

Quomodo? Vt alia ſola in rerum natura efficiendi vim habeat; ideóque cum euentu reciprocetur. alia verò non ſola in eo genere ſit. veluti, Vbicunque ignis eſt, incendiũ eſt: & viciſsim vbicunque incendium, ibidem ignis eſt. Item; Vbicunque corpus in lumine eſt, ibi vmbra eſt, viciſsímque vbicunque vmbra eſt, ibidem corpus in lumine eſt. Nihil eſt enim quod vel incendium efficiat, præter ignem: vel vmbram, præter corpus. At ſi aliud cauſſæ genus eſt, non reciprocantur: veluti, Si calet, ad ignem ſeſe calefecit. Poteſt enim ex febri calere. Sol vi ſua colorat: ſed nõ quicunque coloratus eſt, continuò à Sole eſt. Sol capitis dolorem vi ſua facit: at non vtique qui ex capite laborat, à Sole cauſſam habuit. Alia enim præter Solem eam vim & efficientiã habent. ſic, Non ſi mulier nõ peperit, iccirco cũ viro non concubuit.

Quæ eſt adiuuans? Quæ non per ſe ac vi ſua efficit: ſed efficiendi ſocia eſt. veluti, Exercitatio cauſſa eſt eloquentiæ, non efficiens per ſe, ſed adiuuans. Vinũ febricitãti mortis cauſſam affert: labor in corpore impuro morbi cauſſam præbet. hæc verò vel propinqua eſt, vel remota.

Quæ eſt adiuuans propinqua? Quæ efficienter antecedit: vt illa, quam modò poſui, labor in corpore vitioſo.

Quæ eſt Remota? Hæc duplex eſt. Nam

aut consentanea est, aut aliena. Consentanea est, quæ naturam habet cum effectu ita congruentem, vt tamen hic & sequi, & non sequi potuerit: veluti, iurgium, aut inimicitia sæpe caussa est cædis antecedens, non tamen necessaria. Collocutio sæpe caussa est coniugij antecedens, sed non necessaria.

Quæ est Aliena? Quæ cùm naturam habeat ab effectu dissentaneam, tamen propinquam caussam commouit. Itaque imperitè & abusiuè ex vulgi errore Caussa nominatur: cũ verius Opinata vel Pseudocaussa dici posit: velut in illo, Veritas odium parit. Veritas enim ab odio alienissima, improbitatem quæ caussa est adiuuans, & propinqua, commouit, irritauit, exciuit. Sic negligentia patrisfam. vulgò dicitur caussa fuisse furi rem neglectam auferendi: & viator benè vestitus (inquit Cicero) caussa grassatori fuisse dicitur, cur ab eo spoliaretur. Ex eodem genere illud Prouerbium est, Bonæ leges ex malis moribus procreantur. Itémque illa poëtarum iocularia & ab arte nostra longè abhorrentia, quæ Cicero in libro de Fato verius ad antecedentia retulit. veluti Hecuba Troianis caussa interitus fuit, quòd Alexandrum genuit.

Vtinam ne in nemore Pelio securibus
Cæsa cecidisset abiegna ad terram trabes, &c.

Quæ est altera Caussarum efficientium diuisio? Vt aliæ sint Procreatrices, quæ essentiã & ortum significant: veluti superiores: aliæ Perem-

Peremptrices, quæ interitum afferunt. Illæ γεννητικαὶ à Græcis, hæ φθαρτικαὶ dicuntur. Et rursus aliæ per se, vt Aqua ignem extinguit: aliæ cum adiunctione, vt Vinum febricitanti mortis caussam affert.

Quæ est tertia Efficientium caussarum diuisio? Vt aliæ in voluntate positæ sint, aliæ in fortuna, aliæ in necessitate, aliæ in imprudentia.

Quæ est voluntaria? Ea duplex est, aut Impulsiua, aut Ratiocinatiua. Impulsiuam Fortunatianus Rhetor & Iurisconsultus eam esse dicit, quam Græci ὀρεκτικὴν appellant, vt iram, odium. Ratiocinatiuam, quam iidem λογικὴν vocant, vt lucrum, hereditatem. Quibus verbis significat, impulsiuam esse, quæ in impetu & perturbatione animi posita rationis expers est: qualis est ægritudo, iracūdia, vinolētia, desperatio. Vt cùm Aiax, vbi resciuit quæ per insaniam fecerat, gladio incubuit: aut cùm Annibal, Themistocles, Cato Vticēsis, odio vitæ adducti, necem sibi consciuerunt.

Quam appellas Ratiocinatiuā? Quæ in ratione, consilio, & deliberatione posita, bonum aliquod tanquam finem propositum habet. Ita cùm animus noster in duas distributus sit partes, quarum altera rationis est particeps, altera expers: ad hanc impulsiua, ad illam ratiocinatiua referenda est: in eáque differentia, momentum plerunque maximum est. Atque hoc eodem modo Cicero libro de Inuēt.

II.vtranque hanc caussam explicauit.

Cedo exemplum. Ponatur lex, vt Tyrānicidæ præmium detur. Comprehēsus in adulterio à Tyranno, eum occidit. Quia Tyrannicida propriè est, qui liberandæ Reip. caussa Tyrannum interfecit, præmium non debebitur. caussa enim occidendi non ratiocinatio fuit, sed impulsio. Ponatur altera lex: Parricida in culeum insuatur: Cùm Tyrannus regno pulsus arma in Remp. ferret, prælio commisso, filius qui pro Repub. pugnabat, patrē qui à Tyranno stabat, interfecit. Hic parricida nō est. Rationem enim habuit patriæ liberationem.

Quæ est fortuita? Cuius caussa humanitus ignota est: veluti Piscatio caussa fuit fortuita Milesiis aurei tripodis reperiendi. Et fossio scrobis fuit caussa Timoni Misanthropo thesauri inueniendi: & apud Iurisconsultos pila à lusore percussa, & in nouaculam tonsoris adacta, caussa fuit hominis iugulandi.

Quæ est caussa ex necessitate efficiens? Cū quid alterius coactu, & vi aut metu factum est. vt siquis Potentioris imperio quempiam interfecerit. quo de genere illud est Laberij, qui Cæsaris coactu in scœnam prodiit.

Necessitas cuius aduersa impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt:
Quò me detrusit penè extremis sensibus?

Quæ est caussa ex imprudētia? Cùm quid neque consultò, neque casu, sed per errorem factum

factum est. veluti: Siquis publico in ludo iaculans prætereuntem transfixerit: aut putator, ramum arboris in trãseuntem deiecerit: aut qui amphoram instituerat, currẽte rotam vrceum effecerit: aut aliquis per ebrietatem flagitium admiserit.

Quæ est quarta efficientium diuisio? Vt alia adesse, alia verò abesse dicatur: cuius vtriusque par eadémque in contrarium vis atque efficientia est. quod enim præsens caussa, quoniam adest, efficit: eius contrarium absens, eo ipso quod abest, efficit.

Cedo exemplum. Vt Gubernator cùm adest, recti cursus tenendi, caussa est: sic idẽ cùm abest, naufragij caussa esse dicitur. Quod idem in medico, in custode, & similibus dici potest. Mors Hectoris causa fuit amittendæ Troiæ: cùm eã viuus conseruaret. Sic fuga ducis ex prelio caussa est offensionis: cùm eiusdẽ præsentia victoriæ caussa fuisset. Itẽ, Negligentia præceptoris, caussa est inscitiæ puerorum: cùm eius diligentia eruditionis caussa esse potuisset. Sic accessus Solis, caussa est æstatis: recessus caussa hyemis.

Quotuplex est Caussa sine qua nõ? Duplex. altera quieta, & tanquam stolida: altera verò adiuuans.

Quæ est quieta? In rebus, materia: vt coriũ calceolario: in actionibus, facultas, siue instrumentum. vt viatori, nauis, equus, rheda. Instrumenti autem nomine, ferramenta, locum,

tempus, & cetera generis eiusdem comprehendimus. Sic in Dialectica perdiscẽda caussa sine qua non, est acumen ingenij: in Iurisprudentia, memoria fidelis. Sic Mathematicę scientiæ cognitio caussa est, sine qua non Aristotelis logica planè intelligitur. Itaque in ipsius vestibulo, rectè vetus illud inscribi posset, οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω. Ex eodem genere illud est Ciceronis, Tuscul.1. Si Numa Pompilius auditor fuit Pythagoræ, necesse est eodem tempore vtrunque vixisse. Et alibi: Si Sex. Roscius Romæ patrem occidit, necesse est eum Romæ fuisse.

Quæ est adiuuans? Quæ cùm antecessit, facultatem & opportunitatẽ negotio præbuit. vt collocutio cũ hoste, proditionis caussa est: cohortatio Imperatoris, caussa est virtutis in militibus. monitio Præceptoris, caussa eruditionis in adolescentibus. itẽ diligentia, & exercitatio in arte Dialectica, ceterísque disciplinis percipiendis.

De Effectis. CAP. X.

VAE sunt Effecta? Quæ ex caussarum concursu & quasi cõspiratione eueniunt. Itaque à Græcis ἀποτέλεσματα, à nostris Euenta nominãtur. De quibus est illud Ciceronis: Caussarum cognitio cognitionem euentorum facit. Nõnulli autẽ ἐκβάσεις, id est exitus appellant: quod nihil

in iis tractetur, nisi quid ex quoque euenerit.

Quotuplex est Effectus? Quoniam effecta respondent caussis, eáque inter se referuntur, adæquantur, & parem rationem habēt, sequitur vt Affectorum eadem planè quæ caussarū diuisio sit. Alia enim Effecta sunt caussarum efficientium: alia caussæ sine qua non: alia formæ: alia finis.

Quæ est altera diuisio? Vt effectorum alia sint procreantia, alia interimētia. Illa γενέσεις, hæc φθοραὶ nominantur. Prioris exempla sunt, velut in natura, flores, frondes, fruges. In artibus, opera effecta. Posterioris, velut in natura, deflorescere, arescere, defrondescere. in artibus, cædes, vastitates.

Quæ est alia? Vt euentorum alia naturalia sint, quæ naturalem caussam arguunt. vt defectio Lunæ, arguit terræ interuentum: Tonitru arguit ignis restinctionem in nube: frondium lapsus, arguit humoris concretionem. alia voluntaria, quæ hominum iudicio & voluntate effecta sunt, vt opificum & artificum opera. alia fortuita, vt cùm hostis vomicam Phæreī Iasonis aperuit, quam sanare medici non potuerunt.

Quæ sunt Relata? Loco tu quidem quæris. sed quia Relata sunt ex oppositorum, siue cōtrariorū genere (situ enim & positione aduersantur: tametsi re & natura maximè consentanea sint) propterea satius videtur eorū explicationem ad contrariorū locum reseruare.

De Proprio. CAP. XI.

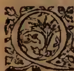
DE Proprio igitur dicamus. Quid est Proprium? Vis & facultas rei cuipiam naturaliter, peculiariter, & inseparabiliter adhærescens. Græci τὸ ἴδιον appellant. veluti, Proprium hominis est, vt sit rationis, sermonis, ordinis & disciplinæ capax. Hoc solum animal natum est, (inquit Cicero) pudoris & verecũdiæ particeps. Proprium piscium est, vt aquarum sint incolæ: volucrium, vt cœlo libero fruantur: quadrupedum, vt gradiantur. Sic Animantium quarundam proprium est, vt sint cicures: aliarum, vt sint immanes: quarundam, vt sint soliuagæ: aliarum, vt congregatæ. Ridendi facultas homini à natura peculiariter attributa est, sic vt neque alij vlli sit communis, neque adimi ei possit. Frugalitatis proprium est (inquit Cicero) motus animi appetentis regere & sedare. Proprium stultitiæ, aliorum vitia cernere, obliuisci suorum. Proprium sapientis, nihil quod pœnitere possit facere. Sic proprietatis quæstionem idem esse dicit, In hominémne solum cadat, an etiam in belluas ægritudo. Plura autem interdum eiusdem rei propria sunt: vt hominis, ratio, sermo, risus, verecundia, medicina, docilitas. Ignis lucere, calefacere, in sublime ferri.

Quotuplex est Proprium? Duplex. alterum verè proprium, quod speciei soli conuenit: vt homini,

homini ratione vti, loqui, mederi. cani, latratus: piscibus, aquatio. alterum quasi propriũ, quod vtique perpetuum est, sed non soli. vt cicurem esse, homini cõuenit, sed non soli. Ignis calefacit: at non solus. Illud reciprocatur cum subiecto : hoc non reciprocatur. nam siquid ridet, homo est: & si homo est, ridet. si quid latrat, canis est : & si canis est, latrat. At, non vt si est ignis, calefacit: iccirco si calefacit, continuò ignis est. Sol enim etiam calefacit. Si est piscis, natat. At non si natat, cõtinuò piscis est. nam & homo & bos & canis natare possunt. si est auis, volat. sed non si volat, continuò auis est: quidam enim pisces volant.

Quæ est altera Proprij diuisio? Aristoteles fecit quadripartitam, vt primum sit illud verè proprium, κυρίως ἴδιον, quod vni speciei soli & toti, hoc est omnibus eius indiuiduis & semper conuenit: vt ridere. alterum, quod vni speciei tantũ conuenit, sed non toti. veluti iustum esse, & Aristidis similem, soli conuenit homini, sed non omnibus: tertium, quod vniuersæ speciei cõuenit, at nõ soli: vt bipedem esse. quartum, quod soli speciei conuenit, sed non semper : vt in senectute canescere. nam equi quoque canescunt.

De Antecedente. CAP. XII.

VID est Antecedens? Quo vel posito, aliud quod ei cohæret, subsequitur: vel negato, non subsequitur. Græci

ἑπόμενον appellant.veluti:Si eſt ver,ęſtas ſubſequitur:ſi eſt aurora,dies.Ex cõtrario, Quod quis non habuit, non perdidit. Si non vixit poſtumus (inquibat Craſſus) nõ eſt mortuus. Si amabat,non læſit ſciens.Ex hoc genere ſunt naturales affectiones,quæ à Græcis στόργαι nominantur.Si eſt mater,diligit filium. quod argumentum Salomon in illo nobili iudicio ſequutus eſt. Item: Si filius eſt, parentem verebitur. Nam hæc conſecutio naturæ ordine inſtituta eſt:& quia cauſſam habet naturalẽ,non vitioſam, neceſſaria eſt. Sic Parentes ſuos liberos incolumes & beatos eſſe cupiunt: viciſſimque liberi ſuos parentes.

Quotuplex eſt antecedens? Duplex. Alterum proprium,quod neceſſariò cohæret:alterum improprium,quod vel probabiliter tantùm,vel fortuitò cohæret. Illa reciprocantur inter ſe,ac viciſsim retróque commeant. hæc non reciprocantur.

Quæ ſunt propria? Quæ inter ſe pariter & neceſſariò cohærent.veluti, Si viuit,morietur. &, ſi mortu' eſt,vixit. Si eſt aurora,lucebit ſol. &,ſi Sol lucet, aurora anteceſsit. Si eſt ver,fuit hyems.&,ſi eſt hyems,ver conſequetur.

Quæ ſunt impropria? Quorum alterum neceſſariò cohæret,alterum probabiliter,aut fortuitò. Itaque hæc inter ſe non reciprocantur. veluti: Satio arguit arationẽ neceſſariò, aratio verò ſationem probabiliter tantùm. Exitum anteceſsit ingreſſus neceſſariò. At nõ

ſi

ſiquis ingreſſus eſt, ſequitur vt ſit egreſſurus. Propterea autem Antecedentia aut conſequentia hæc dicuntur, non adiuncta, aut accidentia, quoniam eorum alterum proprium eſt. quòd ſi neutrum eſt proprium, ad illum affectionum locum hoc totum referendum eſt.

Quid intereſt inter antecedens & cauſſam? Cauſſa & neceſſariò & efficienter antecedit. Antecedẽs verò interdum neceſſariò tantùm, interdũ aut probabiliter, aut fortuitò tãtùm. non enim vis efficiendi in illo eſt. Itaque ſi Sol exortus eſt, dies eſt. quod ex cauſsis ſumitur. At ſi lucifer exortus eſt, dies orietur. quod ex Antecedentibus ducitur.

De Conſequentibus. CAP. XIII.

QVID eſt Conſequens? Quod cum eo quod anteceſsit neceſſariò cohæret. Græci ἀκόλουθον appellant: velut in cauſſa Curiana, Si Poſtumus mortuus eſt, vixit. Quo in genere iocus eſt ille Pariſienſium, Si mulierculę viſæ ſunt è monachorum clauſtris egredi, prius introierant. Item priuantia omnia: Si amiſit, habuerat. Si recuperauit, amiſerat: ſi conualuit, ægrotarat. Ex quo illud eſt Fabij Maximi qui Liuio Salinatori, qui Tarento amiſſo fugerat in arcem, multáque ex ea prælia præclara fecerat, glorianti atque dicenti: Mea opera Q. Fabi Tarentum recepiſti. Certè (inquit) ridens: nam

nisi tu amisisses, ego nunquam recepissem.

Quid interest inter Caussam, Principium, & Antecedens? Locus est insignis apud Polybium lib. III, in quo sapienter admonet, permagni omnibus in vitæ partibus interesse, notum esse discrimen inter Caussam & Principium. Sed illa consideratio ad actiones, veluti ad rei militaris officia, de quibus eo loco agebat, tota pertinet. Caussas igitur ait esse, in rebus omnibus primas. principia verò vltima caussarum. Denique caussas esse, quę deliberationem antecedunt, vt consilia & ratiocinationes. Principia verò idem appellat primas hominum actiones in rebus, quæ decretę & deliberatæ sunt. Sed Antecedentiũ & Consequẽtium ratio nihil ad hoc genus pertinet, quod totum consilij est, cùm illa sint necessitatis.

De Adiunctis. CAP. XIIII.

QVAE sunt Adiuncta? Quæ probabiliter communi hominum opinione rei attribuũtur. Græci τὰ κοινῶς συμβεβηκότα, τὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὰ μὴ ἀεὶ ἑπόμενα nominant: Id est plerunque & cõmuniter contingentia: veluti, Adiunctum est viris, vt sint barbati: quamuis id non omnibus contingat. Item Agricola cùm florem oleæ videt, baccam quoque se visurum putat. Item, Tyrannis adiunctum est, vt violenta mor-

te

te intereant:

Ad generum Cereris sine cæde & sanguine pauci
Descendunt Reges, & sicca morte Tyranni. Itē: Iis qui facilè mētiuntur, adiunctum est, vt facilè peierent. Has Iurisconsulti præsumptiones appellant. veluti cùm Vlysses inuentus est in sylua cruentum telum tenens, quod ex Aiacis inimici corpore extraxerat, quo se ille interfecerat.

Quænam Adiunctorum diuisio est? Multiplex. nam alia ex naturæ habitu attribuuntur: veluti: attributū est iracundis, vt accepta contumelia commoueantur: quod in Aiace animaduersum est. Item, mulieribus adiūctum est, vt sint auaræ: Ingeniosis adiunctum est, vt sint iracundi (vt ait Plato) & melancholici. Auaris, vt iusiurandum negligant. Alia ex vitæ instituto: vt, Philosophis adiunctum est, vt pecuniā negligant: liberalibus, vt sint hospitales: Aulicis, vt sint vafri, palpatores, perfidiosi: militibus, vt sint gloriosi, rapaces, impij.

Quid? nunquid etiam ex naturæ ordine Adiuncta attribuuntur, Veluti, Si mater est, diligit filium: Si filius est, veretur patrem? Hoc plerisque certè omnibus video placuisse: sed, vt opinor, non satis cōsiderantibus illum esse naturæ ordinem necessarium: ac proinde ad Antecedentia & Consequentia referendū esse: quæ non communi opinione, sed naturæ lege atque ordine necessariò eueniunt. In quibus autem naturæ ordo non valet, ea pro

monſtris habenda ſunt. Sed quod de naturæ lege atque ordine dictum eſt,id ad vitia & deprauationem transferri non oportet. quippe quæ diſciplina emendari poſsit.vt de Socrate, Stylpone, & aliis traditũ eſt, qui cũ mulieroſi natura eſſent, ſtudio tamen, & diſciplina naturæ vitium edomuerant. Præſtat igitur naturæ propenſiones, ad antecedentia: deprauationes autem,ad adiuncta referri.

De Accidenti. CAP. XV.

QVID eſt Accidens? Quod per ſe cõſtare non poteſt, ſed ita ſubiecto adhereſcit, vt cùm accidẽs ſine hoc eſſe non poſsit,tamẽ hoc ſine illo eſſe poſſit. veluti, Glacies, nix, grando, per ſe eſſe nõ poſſunt. Ita autem in aqua inſunt,vt neque ſine aqua eſſe poſsint, & ſoluto gelu aqua nihilominus permaneat. poteſt igitur glacies & accedere & recedere, cùm aquæ natura ſemper maneat. Sic diuitiæ & paupertas, ceteráque omnia quæ fortuita dicuntur, accidentia ſunt. Eodémque in numero habenda cenſeo quæ rei principali ſic adiuncta ſunt, vt tamen pars eius non ſint. veluti dos in matrimonio: pignus in mutuo: fideiuſſor in obligatione: Seruitus tum realis,tum perſonalis.nã omnia hæc neque per ſe, ac ſine principali negotio cõſtare poſſunt:& ſine principalis interitu ab eſſe poſſunt.

Quotu-

Quotuplex eſt Accidẽs? Triplex. nam aliud eſt naturale, vt adoleſcentia, ſenectus, aduncitas naſi, aut ſimitas: aliud voluntariũ, vt legere, ambulare, currere. aliud fortuitum, vt paupertas, diuitię, ſecunda vel aduerſa nauigatio.

Quæ eſt altera diuiſio Accidentis? Vt aliud ſit ſeparabile, quod & plerunque & facilè aut accedit, aut recedit: vt morbus in homine, frigus in aqua. aliud inſeparabile: quod vbi acceſsit, vix ac ne vix quidem diuelli poteſt: vt nigror à veſte tincta: lepra à corpore: cæcitas, ſurditas, claudicatio, canities. Quod autem plerique omnes Dialectici accidens inſeparabile definiunt, quod non re ipſa ſed cogitatione tantùm diuelli poteſt: veluti candorem ab olore: & nigrorem, à coruo: id ego, quia natura inſitum eſt, ad quaſi proprium potius, quàm ad accidens referendum arbitror.

Quid intereſt inter Proprium & Accidens? Illud inſitum & naturale eſt: hoc fortuitum & aduentitium: illud vni tãtùm ſpeciei cõuenit: accidens, multis. Illud ſemper, hoc non ſemper. vt riſus vni homini ſemper conuenit. morbus multis aliis præter hominẽ cõuenit. Sic atror Indo & Aethiopi conuenit. Itémq; coruo, & carboni, & ebeno. ſed cui ſic conuenit, ab eo non auellitur.

Quid intereſt inter Proprium, Antecedens, Adiunctum, & Accidens? Proprium inſitum eſt. Antecedens adhæreſcit neceſſariò. Adiunctum attributum eſt probabiliter. Accidens

verò planè alienum & aduentitium eſt. Itaq; illa tria perpetua ſunt, hoc verò fortuitum. & quo quidque illorum ordine poſterius eſt, eo eſt à re ipſa diſiunctius. Rurſus neque Adiuncta, neque Accidentia, vnquam neceſſariò cohærent. At verò Antecedentiū & Conſequentium ſi minus vtrunque neceſſariò cohæret, certè alterutrum cohæret.

De Paribus. CAP. XVI.

QVAE ſunt Paria? Hæc Græci modò τὰ ἴσα, modò τὰ ὁμοίως ὑπάρχοντα nominãt. ſunt autem (meo quidem iudicio) alia propriè paria, alia impropriè.

Quæ ſunt propriè Paria? Quorum æqualitas pondere, numero & menſura percipitur. qua de cauſſa Pariatores & paria feciſſe olim dicebantur qui tantundẽ impenderant, quantum acceperant. Parium autem comparatio, nec elationem habet (vt ait Cicero) nec ſubmiſsionem: id eſt, nec magis, nec minus recipit, eſt enim æqualis.

Quibus modis paritas iudicatur? Senſu & ratione. Sẽſu enim iudicatur paritas ex duorum collatione; vt duo bacilli inter ſe collati æqualitatem oſtendunt. Hinc pares ſoni, pares ſapores, & odores, & colores, & frigora, & calores, ſenſibus & collatione iudicantur. Ratione autem iudicantur paria per tertij alicuius

cuius extrinſecus aſſumpti conuenientiam & proportionem. Geometrarũ enim hoc axioma eſt, Quæ in tertio aliquo paria ſunt, etiam inter ſe paria ſunt.

Quæ ſunt impropriè Paria? Quæ à quantitate ad qualitatem transferuntur, quaſi mẽte & ratione appenſa, numerata & dimenſa eſſent. hanc autem comparationẽ quæ tranſlationibus & abuſionibus vocabulorum conſtat, meo iudicio, Rhetoricam appellare non incommodè poſſumus. veluti: noxiæ pœna par eſto: id eſt æquè grauis: quaſi eadem in vtraq; momenta ſint. Itẽ ſi virtutes pares ſunt inter ſe, paria eſſe etiam vitia neceſſe eſt. Item: Non minor eſt virtus, quàm quærere parta tueri. Numerata: veluti cùm homines ætate pares dicuntur. Vnde illud vetus: Pares cum paribus facilè congregantur. Dimenſa: veluti, mutuus animus in amicitia eſt, cùm par voluntas accipitur & redditur: id eſt æquè magna. Atque hoc modo parua magnis adhibita proportionibus, ſæpè rectiſsimè conferũtur.

De Similibus. CAP. XVII.

QVAE ſunt Similia? Similia dicuntur quæ in eodem genere aut ſpecie, eiuſdem ferè qualitatis ſunt. Proprium enim qualitatis eſt, vt ex ea ſimile aliquid, aut diſsimile dicatur. Similitudo autẽ iiſdem quibus paritas iudicatur mo-

dis:collatione,& conuenientia.Collatio ſenſu iudicatur. Conuenientia verò, ratione: hoc eſt, tertij alicuius proportione. veluti, Sicut aſpectus in oculo, ſic mens in animo.nam vtrunque in hoc tertio conuenit,quòd prouidet.Sicut in mari trãquillitas, ita ſerenitas in aëre.nam vtrunque eſt quies vacuitáſque ventorum. Varro autem ſimile ſic definit: Simile eſt, quod res pleraſque videtur habere eaſdẽ, quas illud cuius eſt ſimile. Itaque qui plura habent eadem,dicuntur ſimiliores: vt vir viro ſimilior eſt,quàm vir mulieri. quod plures habent eaſdem partes:& ſic, Senex ſeni ſimilior, quàm puero. qui verò proximè accedunt ad id,vt omnia habeant eadem, vocãtur gemini, ſimillimi. Hæc Varro.

Quamobrem in definitione addidiſti Ferè? Quia mira huius affectionis ratio eſt.nam ceteræ omnes vſquequaque ſunt id quod ſunt. Similia verò, ex parte tantùm: eadémq; diſsimilium ratio eſt.nam qua ex parte ſimile imperfectum eſt,diſsimile eſt:viciſsímque qua ex parte diſsimile imperfectum eſt,ſimile eſt. vnde natũ in ſcholis prouerbiũ, Similia & diſsimilia perpetuò claudicãt. Quinetiã animaduerto eãdem vtrique definitionem cõuenire. cùm tamen poſterius demõſtraturi ſimus,quę eadẽ definitione continentur, eadem à Dialecticis nominari. Vitioſa igitur ſimilitudo eſt, cùm qua ex parte aliquid ſimile eſſe dicitur, ea ipſa in parte diſsimile eſt: tametſi vtique aliqua

liqua ex parte disſimile ſit. Ac notādum illud eſt Ciceronis libro ad Heren. 4. Non res tota toti rei neceſſe eſt ſimilis ſit: ſed ad ipſum ad quod conferetur ſimilitudinē habeat oportet.

Quotuplex eſt Similitudo? Quemadmodum qualitas alia inſita eſt, alia externa: ſic ſimilitudo alia externa eſt, quæ oculis & aſpectu iudicatur: alia verò inſita, quæ ex vi & poteſtate ei innata æſtimatur. Ex vtriuſq; autem concurſu tertia ſpecies conflatur, quæ mixta nominabitur.

Cedo exemplū Similitudinis externæ, & in rebus quę in eodem genere ſunt? Simia quàm ſimilis turpiſsima beſtia nobis? inquit Ennius. Homo igitur, & ſimia cùm genere, tum etiam exteriore aliqua ſpecie quadantenus inter ſe cōueniunt. Interiore verò quę cuiuſque rei naturalis nota eſt, hoc eſt mente, longiſsimè diſsident. Sic numus probus & adulterinus, ſpecie exteriore ſimiles ſunt: interiore verò, longè diſsimiles. Sic Aeſopus Therſiti corpore fuit ſimillimus: animo diſsimillimus.

Cedo alterum de ſpecie. Vidéſne (inquit Cicero) vt in prouerbio ſit ouorum inter ſe ſimilitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuiſſe cōplures ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quęſtus cauſſa ſolerent. hi cùm ouū inſpexerant, quæ id gallina peperiſſet, dicere ſolebant. ſic mater geminos internoſcit conſuetudine oculorum. ſic duo Seruilij gemini P. & Q. qui (vt idē ait) non cognoſcebātur fo-

ris, at domi: non ab alienis, at à ſuis. ſic illi apud Plautum gemini Menahemi, qui ne ab vxore quidem internoſcebantur.

Cedo item aliud. Hercules & eius ſtatua, non modò ſubſtantia conueniunt, corpora enim ſunt: ſed etiam eodem nomine continentur. qua de cauſa ὁμώνυμα (vt poſterius cognoſces) appellantur. Forma verò interiore, remotiſsimè diſcrepant.

Nunc de inſita dicamus. Quod habes exemplum inſitæ? Veluti, ſi gemina poma aut pira eiuſdem ſint ſucci, tametſi non eiuſdem ſint aut formæ, aut coloris. Sæpè gemina facie mala (inquit Varro) negant eſſe ſimilia, ſi ſapore ſunt alio. ſic equos eadem facie, negamus eſſe ſimiles, ſi natione, aut ætate diſsimiles ſint. Item alio loco: Neque enim forma collata (inquit) quærēdum ſolum, quid habeat in figura ſimile: ſed etiam nonnunquam in eo, quem habeat effectum: Sic enim lana Gallicana & Appula videtur imperito ſimilis propter ſpeciē, cùm peritus Appulam emat pluris, quòd in vſu firmior ſit.

Cedo exemplum mixtæ? Duo lapides magnetes (inquit Varro) vtrùm inter ſe ſimiles ſint nécne perſpicere poteris, ſi minutū propè appoſueris ferrum, quòd ſimiles lapides ſimiliter attrahant. Eodem modo duo poma, aut pira ſimilia dicuntur, cùm eiuſdem & coloris & ſucci ſint: eodemque modo duo numi aurei æquè probi; ſintne vſquequaque inter ſe

ſimiles

ſimiles adhibita lydia coticula perſpici poterit.

Quæ eſt altera Similium diuiſio? Vt alia propriè, alia impropriè ſimilia ſint. Propriè autem ſic dicuntur, quæ (vt antè dixi) ſub eodem genere aut ſpecie, qualitatis eiuſdem ſunt.

Quæ ſunt impropriè ſimilia? Quæ cùm diuerſi generis & qualitatis ſint, tamen Rhetorica tranſlatione concinnè inter ſe conferuntur: quale illud eſt Ciceronis: Memoria eſt germana literaturę quodammodò, & in diſsimili genere perſimilis. Nam vt illa conſtat ex notis literarum, & ex eo in quo imprimuntur illæ notæ: ſic confectio memoriæ tanquam cera locis vtitur, & in his imagines, vt literas collocat. Item illud: Vt ager quamuis fertilis ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt: ſic ſine doctrina animus. Vt agri non omnes frugiferi ſunt qui coluntur, ſic animi non omnes culti, fructum ferunt. Vt aurum igne, ſic beneuolentia fidelis, periculo aliquo perſpicitur. Eleganter (inquit Marcianus) Papyrius dicebat peculium ſimile eſſe homini: quoniam ſicut homo, ita peculium naſcitur, creſcit, decreſcit, moritur. l. peculium, 11, D. de pecul. Nã hæc omnia feſtinè & figuratè potius quàm verè Similia dicuntur. Itaque hanc Similitudinem Rhetoricam appellare poſſumus.

De Eodem. CAP. XVIII.

VID? Idem & Simile qua in re inter se vel conueniunt vel differunt? Aristoteles Idem tripartitò distribuit. Nam Eadem aliqua dici statuit, aut numero, aut specie, aut genere. Numero, quæ etiam si fortè nominibus differant, tamen re & indiuiduo idem sunt. veluti Pallas, & Minerua. nam si materia & indiuiduo diuersa sunt, quamuis eadem nomine sint, tamẽ diuersa numerantur. vt siquis pro scypho, scyphum redderet, non idem, sed aliud pro alio redderet. specie, quæ cũ numero diuersa sint, tamen vna specie continentur: vt in grege, oues: in familia, serui: in armento, boues. Genere, quæ cùm speciei diuersæ sint, tamen vno genere cõtinentur: vt seruus, bos, equus, aquila. Quanquam, vt superius diximus Iurisconsultos Speciem plerunque pro indiuiduo & certo corpore, Genus, pro specie ima & postrema vsurpare: ita plerunque Genere diuersa esse dicunt, quæ Dialectici Specie diuersa facerẽt. veluti Dauus & Pamphilus apud Dialecticos specie idem sunt: numero tantum differunt. nam Hominum siue Seruorum communi specie continentur. At Iurisconsulti eosdem genere illos faciunt: specie, diuersos. Sic eas res quæ pondere, numero, mensura constant, dicunt in suo genere potius solutionem recipere, quàm specie: pro, quàm ipso corpore mutuo dato, siue indiuiduo. l. 2, D. si cert. petat. Sed quod vnum numero est, (inquit

quit Ariſtoteles) id demum verè ac propriè Idem appellatur. Superiora enim duo ſimilia potius,quàm eadem dicenda ſunt. Quanquã ſi ad Platonis rationem hæc reuocetur quæſtio,ne annulus quidem qui heri fuit,idem hodie dicetur: quoniam eo temporis ſpatio vetuſtior eſt.quinetiam nullum eſſe aiunt pilum (inquit Cicero) omnibus rebus talem qualis eſt pilus alius.

Quid? Plato quidnã igitur propriè Idẽ appellat? Quod ſẽper eſt ſimplex, & vniuſmodi, & vno ac perpetuo ſtatu continetur. Hanc(inquit Cicero) Ideam Plato appellat: nos rectè Speciem dicere poſſumus. Senſus autem omnes hebetes & tardos eſſe arbitratur, nec percipere vllo modo res eas quæ ſubiectæ ſenſibus viderentur. quæ eſſent aut ita paruæ, vt ſub ſenſum cadere non poſſent: aut ita mobiles & concitatæ, vt nihil vnquam vnum eſſet conſtans, ne idem quidem: quia continenter laberentur & fluerent omnia. Item alio loco: Nihil Plato putabat eſſe verè, quod oriatur & intereat: ídque ſolum eſſe, quod ſemper tale ſit,qualem Ideam appellat ille,nos Speciem.

Sed omiſſa idearum ſubtilitate, quidnam ad vſum vitæ communis Idem propriè appellabimus? Dupliciter reſpondeo. primùm (vt modò dixiſti) ex communi vitæ conſuetudine:deinde ex arte Dialectica.Ergo ex vſu vitæ communis Idẽ propriè veréque dicitur,cuius & ſubſtantia & accidentia eadẽ manẽt: vel in

rebus corporalibus, quorũ eadẽ & materia & forma eſt,quæ prius fuit. nam alterius mutatio rem aliam ac diuerſam efficit. De materia exemplum eſt in eo qui pro frumento, quod mutuum ſumpſit, vinum reddit. Nam hic nõ idem, ſed aliud pro alio redderẽ intelligitur. l.2, D.ſi cert. pet. De forma, exemplum eſt in eo,qui pro ſcypho commodato maſſam ex eo fuſo redderet. nam mutata forma, res mutatur.l.Iulianus,9,§.2, D. ad exhibend. Quinetiam qui rem deteriorem,& deprauatã offert, quam integram acceperat, non eandem rem reddere dicitur.l.3,§.3,D.commod.

Quid igitur ſi quis pro ſcypho, ſcyphum æquè bonũ,&materia,& forma reddat,idémne reddere intelligitur?Nequaquam.non magis, quàm ſi pro frumento, vino, vel oleo, tantundem æquè boni vini, olei, frumenti redderet: aut ſi pro numis aureis,alios eiuſdem bonitatis vel aureos, vel argenteos. Itaque cùm Regula iuris eſſet, ne aliud pro alio inuito creditori redderetur, contrà iſtius artis ſubtilitatem communis vtilitatis cauſſa inſtitutum eſt, vt in iis quæ pondere, numero, menſura conſtant,non tam corpus, quàm genus ipſum ſpectaretur. l. ſi is cui, 94, D. de ſolut.l.Titia, 87, D. de legat. 2. ac proinde vt quæ genere eadem eſſent, etiam ſi in ſpecie atque indiuiduo differrent,tamen pro iiſdem haberentur. l.cùm Stichus,29,D.de ſolut. vbi Vlpian. ſcribit,res iſtas vna & communi ſpecie contineri: cùm

cùm tamen ſtricta ratione Paulus ſcribat, ſpecie nõ eaſdem eſſe : & magis genere quàm ſpecie functionem recipere. l. 2, D. de reb. cred.

Et ex arte Dialectica, quid propriè Idem appellabimus? Quod vna eadémque definitione continetur. Nam quæ definitione differũt, ſpecie certè differunt. Itaque Cicero lib. de legib. 1. diſputat, homines omnes vnam atque eandem rem eſſe : quòd ſi qua in hominibus differentia ſit, eam in numero eſſe, non in ſpecie. Nihil (inquit) eſt vnum vni tam ſimile, tã par, quàm omnes inter noſmetipſos ſumus. Quòd ſi deprauatio conſuetudinum, ſi opinionum varietas, non imbecillitatem animorum torqueret & flecteret, quocunque cœpiſſet: ſui nemo ipſe tam ſimilis eſſet, quàm omnes ſunt omnium. Itaque quæcunque eſt hominis definitio, vna in omnes valet. quod argumenti ſatis eſt, nullam diſsimilitudinem eſſe in genere : quæ ſi eſſet, non vna omnes definitio contineret.

De Rebus diuerſis. CAP. XIX.

VIDEO iſta: redeóque in memoriam eius diuiſionis quam ſuperiùs attigiſti, cùm alias diceres eſſe res eaſdem, alias diuerſas, ſiue differẽtes: pollicitúſque es, ſubtilius te deinceps de ea, dicturum. Quænam igitur diuerſæ res ſunt? Quemadmodum eędem res dicuntur, vel ge-

nere,vel ſpecie, vel numero: ſimiliter diuerſæ modis iiſdem dicuntur:& rurſus quemadmodum idem dicitur, cuius & materia & forma manet, ſic aliud dicitur cùm vel vtrunque vel alterutrum mutatum eſt.

Quæ ſunt genere differentes? Res de quibus cùm quæritur quid ſint, tot generum nominibus, quot ipſæ numeratæ ſunt, reſpondetur. veluti quid ſunt, homo, ferrum, aqua, platanus? Reſpondetur animal, metallum, elementum, arbor. quod contrà in eiuſdem generis rebus fieri diximus. Atque hæc quidem definitio cum definitione generis Ariſtótelicâ reciprocatur.

Quæ ſunt ſpecie differentes? Res quæ ſub vno genere eóque infimo, proprietate tamen inter ſe diſcrepant. nam proprietas quæque ſpeciem efficit. Cùm autem prima hominum ætate ſingulę proprietates ſingulis nominibus deſignatæ eſſent: nunc tamen in tanta humanę mentis caligine vt multarum proprietatum, ſic nominum lõgè plurimorum ignoratio conſecuta eſt. Exempli cauſſa, Platanus, laurus, pinus, cupreſſus, quercus: non genere, ſed proprietate ac nomine inter ſe diſiuncta ſunt. Itẽ vt Leo, ceruus, equus, aſinus, elephas, camelus. Propterea autem genus infimum diximus, vt veram & infimam ſpeciem intelligeremus, quæ genus eſſe non poteſt. nam auis, piſcis, quadrupes inferiorum reſpectu genus ſunt: animalis reſpectu, ſpecies. quod iam ſuperius

dictum

dictum ac demonstratum est.

Quæ sunt numero differentes? Res singulares, quæ sub eodem & genere & specie tamen inter numerandum discernuntur. velut in grege: prima, secunda, tertia ouis: in armento, primus, secundus, tertius bos. Sed in hominum genere comparatum est, vt in quoque numero ac multitudine singuli nota quadam propria & peculiari designarentur. veluti nomine: vt C. Iulius. aut si commune cum aliis nomen esset, cognomine: vt C. Iulius Cæsar: aut si hoc quoque commune esset, tribus: C. Iulius Cæsar Quirina. item, Q. Seruius Sulpitius, Rufus, Lemonia. quod ex populi R. instituto sumptum exemplum est, vnde fingere sibi quisque simile aliquod poterit.

Et de materiæ aut formæ mutatione, quodnam exemplum affers? De vtroque exemplũ esto in eo, qui pro frumento vinum reddit. l.2, D. de reb. cred. de qualitate, velut in eo qui pro vino vetere nouum reddit. l.3, eod. item in eo qui è ciue, peregrinus: è libero, seruus: aut contrà è seruo, liber factus est. nam hi alij homines appellantur, l. quoties, 4, D. de nouat. l. seruus, 27, D. de adim. legat. itẽ si res deposita deterior reddatur l.1, §. si res, D. depos. aut res debita deminuta iure aliquo soluatur. l. etiã, 27, D. de solut. aut ex domo factus sit hortus, aut ex loco domus, aut vinea. l. si fundus, 16, §. 2, D. de pignorib.

Sed quidnam interest inter Diuersa & Con-

traria? Quantum inter Genus & Speciem. nã quæ contraria ſunt, quia ſpecie differunt, certè diuerſa ſunt. Triplex autem ceteroqui differentia eſt. primùm enim verè & propriè cõtraria, diſſentanea ſunt: diuerſa autem omnia dicuntur, etiam quæ conſentanea ſunt, & quæ quoquomodo inter ſe affecta, ac nõ eadẽ ſunt. Deinde cõtraria omnia ſub eodẽ genere cõtinẽtur. Diuerſa verò varij generis eſſe poſſunt. Tertiò contraria ſunt quæ ſub eodem genere longiſsimè & remotiſsimè diſiuncta ſunt. Diuerſa, verò ſi ſub eodem genere ſunt, intermedia & interiecta ſunt. veluti, Candidum & atrum contraria ſunt: at Candidum & purpureum: rubrum aut ceruleum, diuerſa ſunt. Atque hæc quidem de contrariis generatim. De ſingulis autem ſic habendum eſt. Relata non contraria ſunt natura (vt ſuperiùs diximus) ſed ſitu & poſitione duntaxat. Itaque diuerſa ſunt propriè. Negantia verò & priuantia, diuerſa dici non poſſunt. quia diuerſa eodem tempore ſunt. Illa ſimul eſſe non poſſunt. alterum enim ab altero pellitur. Quare ſola aduerſa diuerſorum genere cõtinentur: quorum vtrúnque vno eodémque tẽpore in rerũ natura eſt. Verùm hæc ſine contrariorum cognitione, qui locus iam proximè ſequitur, intelligi non poſſunt. deinceps enim de affectionibus diſſerendum eſt, in quibus Contraria primum locum obtinent.

De Contrariis. CAP. XX.

QVAE sunt Contraria? Quæ sub eodẽ genere ita inter se affecta sunt, vt in vnum idémq; subiectum eadẽ ratione, eodémque tempore cõcurrere nõ posſint. veluti, Virtus, vitium: ater & candor. Ac veteres quidem Dialectici, atque in his Ariſtoteles, contraria intra duorum numerum paucitatémque reuocarunt: vt vnum vni duntaxat opponeretur. Quorum ſententiam quidam mirificè amplexati ſunt. Contrariáque ita definierũt: Oppoſita ſunt quæ repugnãt vnum vni, ſic vt neque alterum de altero, neque ambo de tertio dici poſsint. Quòd ſi ita eſt, certè contraria omnia paria ſunt, neq; alterũ altero magis cõtrariũ dici poteſt. Quod tamẽ Ariſtoteles ipſe lib. Ethicorum II. cap. VIII. falſum eſſe oſtendit, vbi hanc regulam tradit: Quo quæque ſub eodem genere longius inter ſe diſiuncta ſunt, eò magis inter ſe contraria ſunt. veluti, Auaritiæ liberalitas, contraria eſt. magis autem Prodigalitas. Ignauiæ contraria eſt fortitudo. magis autem Audacia. Tantũ autem ea quæ longiſsimè remota ſunt, inter ſe diſtant, quantum defectio diſtat ab exuperantia. Sic donare & non donare contraria ſunt. Item, vt Donare & Carere aut Egere. Sed donare, & eripere longè magis contraria ſunt. Sic Amare, non amare, odiſſe. In eodémque genere illa ſunt, Naſci, viuere, mori. Ortus, eſſentia, interitus. Amare, non amare, odiſſe.

Quæ eſt Contrariorum diuiſio? Re & na-

tura tripertita eſt. Eorum enim alia ſunt aduerſa, alia priuantia, alia negantia. At ſi figurã, ſitum, & oppoſitionem ſpectemus, in hunc numerum ea quoque adſcribẽtur, quæ cum alio conferuntur. vt Duplum, Simplum: Pater & Filius: quæ vulgò Relata nominantur. Itaque Ariſtoteles non dixit τῶν ἐναντίων alia eſſe ἀντικείμενα, alia τὰ πρόστι, alia στερητικὰ, alia ἀποφατικὰ: quod nonnulli falſò tradiderunt: ſed hoc modo: λέγεται γὰρ ἕτερον ἑτέρῳ ἀντικεῖσθαι τετραχῶς. ἢ ὡς τὰ πρόστι, ἢ ὡς τὰ ἐναντία, ἢ ὡς στέρησις, καὶ ἕξις, ἢ ὡς κατάφασις, καὶ ἀπόφασις.

Quomodo igitur Relata in contrariis numerantur? Quia ſunt inter ſe ſitu quidem & figura oppoſita; vt, Pater Filius, Dominus, Seruus: Donare, Recipere: ſed notione & vi ipſa tanta inter ea neceſsitudo atque amicitia eſt, vt alterum ab altero ſuſtineatur: alterum alterius reſpectu ſit id quod eſt: neutrum altero prius ſit, ſed vtrunque natura ſimul. Ac propterea verè in conſentaneorum numerum referri poſſunt. Et ſi autem in idem ſubiectum ſimul eodémque tempore cadere poſſunt, nõ tamen eadẽ ratione conueniunt. nam Aeneas (verbi gratia) pater & filius verè dicitur, eodémque tempore: ſed non eodem reſpectu & ratione. nam Aſcanij reſpectu, pater eſt: Anchiſæ verò, filius.

Quæ ſunt Aduerſa? Quæ in eodem genere plurimũ inter ſe differunt. vel hoc modo, Quę ita inter ſe infeſta ſunt, vt pariter alterum ab altero

altero abhorreat: veluti, donare, eripere: defectio, exuperantia: graue, leue: atrum, candidum: rectum, inflexum: virtus, vitiũ. Par enim vtriusque in vtrunque vis atque potestas est: pariter alterum ab altero abhorret: pariter inter se naturali odio dispellunt. quinetiam quo propius admouentur, eò magis pugnantiam declarant: vt Aristoteles scribit in Rhetoricis, παράλληλα τὰ ἐναντία μάλιστα φαίνεται: Aduersa proximè opposita maximè apparent. veluti cùm Aesopus (vt in eius vita scribitur) inter duos formosos pueros venalis ab hero expositus est.

Quæ sunt Relata? Græci τὰ πρός τι hæc appellant: quorum ea vis atque affectio est, vt mutuò respondeant, seséque inuicem tueantur. vt dominus, seruus: paterfa. filiusfa. donare, recipere: locare, cõducere. Quanuis enim situ & positione (vt modò dixi) aduersa sint, notione tamen par vtriusque in vtrunque naturalis amicitia ac necessitudo est. Itaque semper inter se reciprocantur: neque alterũ altero natura prius est: sed vtrunque simul sunt naturæ ordine. Quapropter non priùs donatio intelligitur quàm acceptio sit: neque priùs locatio, quàm conductio.

Quid? Nonne plures serui vni domino, plures liberi vni parenti, pater item & mater, qui duo numero sunt, filio & filiæ qui totidem numero sunt, opponi possunt?

Quid igitur est, quod superiùs dixisti, con-

traria bina esse tantummodo, & vnũ vni duntaxat opponi? Facilis solutio est. vnum enim specie, non numero intelligitur: hoc est, vna notio alteri de eodem genere distractæ, vel potius contractæ opponitur. Itaque quantumuis multi sint liberi: vt in fabulis Priami, vel Danai quinquaginta: tamen vna omnes liberorum notione continentur. Pater autem & mater, cùm filio & filiæ opponuntur (veluti cùm Varro sic scribit: Vt est filius ad patrem, sic filia ad matrem) non bina, sed quaterna contraria sunt: ac proinde nõ vna oppositio, sed duæ: non duo respectus & affectiones: sed quatuor. Qua de caussa non rationẽ, sed proportionem illam Varro nominatim appellat.

Quæ sunt Priuantia? Quæ ita inter se affecta sunt, vt vnum tantùm alterius pellẽdi vim habeat. veluti, visus & cæcitas: dies & nox: honor & infamia: habere & carere: vestitus nuditas, vita & mors: valetudo & morbus. Quorum posterius duntaxat tollendi atque extinguendi prioris facultatem habet, illud cedendi tantummodo. Itaque nisi sit, quod cedendi vim habeat, non est quod habeat priuandi. Priuatio enim est, eius rei defectio in subiecto, quæ natura inesse in illo debuit. qua de caussa neque infantes muti, calui, aut edentuli dicuntur, antequam per ætatem aut loqui, aut crines, & dentes habere posſint: neque cæci catuli, ante diem nonum: neque talpa cæca: neque cornua perdidisse (vt in pro-

uerbio

uerbio eſt) qui non habuit. priuatio verò non modò in habitus ademptione & detractione, verùm etiam in eiuſdem inductione & reſtitutione intelligitur. veluti, nudus, tectus: amiſſio, recuperatio: exilium, reſtitutio: morbus, valetudo: rudis, edoctus.

Quæ ſunt Aiētia & negātia? Quæ ita inter ſe affecta atque infeſta ſunt, vt tamen alterū alterius viciſsitudinem ferre poſsit. deniq; quorū alterum ſubiecto habitum non detrahit, ſed denegat. Eorum autem alia ſimplicia dicuntur, quæ nomine conſtant: vt Doctus, non doctus, indoctus: gratus, non gratus, ingratus: teſtatus, non teſtatus, inteſtatus. alia Copulata, quæ ex verbo conſtant: vt legere, non legere. ambulare, non ambulare. quæ propterea vulgò Contradicentia nominantur. vt, Illo tempore factum eſt: non illo tempore factum eſt. Illo loco, non illo loco.

Quid intereſt inter Priuationem & Negationem? Priuatio habitum fatetur, arguit, indicat, eúmque ſubiecto detrahit. negatio verò habitum inficiatur, non adimit. quod qui nō animaduertunt, imperitè duo illa genera cōfundunt.

Cedo exemplum. Indoctus, imò doctus, in eo homine priuantia ſunt, qui antea rudis, nunc eruditus eſt. nam doctrina ignorantiæ priuatio eſt. At doctus, imò indoctus, in eo negantia ſunt, qui nihil vnquam didicit. ſic impolitum argentū, imò politum, ad priuan-

tia,refertur.Politum,imò impolitũ ad negantia. Sic nitidus, maculosus, priuantia sunt. Nitidus non nitidus,negantia. Sic formosus, deformatus, priuantia sunt. At formosus, deformis,negantia sunt.vestitus,imò nudus, negantia sunt: vestitus, nudatus,priuantia. Eadem insequentium ratio est: Armatus, inermis, dearmatus. crescere, non crescere, decrescere. florescere,non florescere,deflorescere. sæuire, non sæuire, desæuire. frondescere, non frondescere,defrondescere.

Cedo alia exempla. Habere & non habere, negantia sunt. At habere & carere priuantia. Triste enim est, (ait Cicero)nomen ipsum carendi,quia subiicitur hæc vis:habuit, non habet. desiderat, requirit, indiget. Sic Pater & Orbus negantia sunt, si liberos nunquam habuit.Priuantia,si iis orbatus est.

Ecquanam igitur nota quatuor hæc inter se oppositorum genera internoscũtur? In aduersis & relatis, par contrarij vtriusque in vtrunque vis ac natura est. verùm aduersa inter se infesta sunt: priuantia verò amica & necessaria. Rursus in priuantibus & negantibus vna tantùm ex parte pugna est, sed in priuantibus subiectum depellitur: in his negatur. præterea quæ aduersa sunt, eodem tempore in rerum natura sunt, mutuóque idipsum de sese profitentur.at neque priuantia, neque negantia eodem tempore sunt.

Cedo exemplum. Annon plerique omnes Diale-

Dialectici referũt in numerum aduersorum, valetudinem & morbum:diem & noctem?Atqui inter Philosophos constat, morbum nihil aliud esse, quàm priuationem valetudinis,& noctem diei.nam corpus terrę soli oppositum vmbram efficit. Cicero ipse in Topicis Sapientiã & stultitiam, bonitatem & malitiam inter aduersorum exempla posuit.At Boëtius homo acutissimus,& in hoc disciplinæ genere omnium iudicio singularis, rectè admonuit, stultitiam esse priuationem sapientiæ: malitiã bonitatis. sic multi inter aduersorum exẽpla referunt calorem & frigus: humorem & siccitatem: cùm tamen à Physicis, disputetur frigus priuationem esse caloris,& siccitatem humoris.

De Medio in contrariis.

CAP. XXI.

QVAE est altera Cõtrariorum summa diuisio? Vulgaris diuisio est huiusmodi, vt quædam tertium, siue medium,recipiant, quędã non recipiãt. nã in Aduersis,Relatis & Priuãtibus, sunt quæ recipiãt: sunt & quæ nõ recipiãt.In aientibus autem & negantibus, nulla mediũ recipiunt.

Cedo exemplum de aduersis. In Aduersis hæc medium recipiunt: Candidum & atrum recipiunt fuscum, purpureum, viride, & alia nonnulla. Pulcher & deformis statam formã.

Diuitiæ & Paupertas mediocritatem. At illa non recipiunt, Rectum & inflexum: Grauitas & leuitas: Status,motus: Vigilare & dormire. Omnis enuntiatio (inquiunt Dialectici) vel vera eſt,vel falſa. Omnis linea vel recta eſt, vel inflexa.Mulier aut amat,aut odit. nihil eſt tertium.In eodem genere ſunt,Sacrum,profanũ. Publicum,priuatum. Ciuis,Peregrinus. Maritus,cœlebs. Pater,orbus. Inter bellum & pacem medium nihil eſt: ait Cicero. nam induciarum,ita breue tempus eſt, vt earũ ratio nõ ducatur.Imperium cupientibus, nihil mediũ inter ſumma, aut præcipitia: inquit Tacitus lib. XVIII.

Cedo exemplum de Relatis. Inter pauca & multa,longum & breue,eſt mediocritas.inter velocitatem & tarditatem,lenta feſtinatio.Inter ſeruum & dominum eſt addictus. At inter patrem & filium, ſocerum & generum, nihil interiectum eſt.

Cedo exemplum de Priuantibus. Inter diẽ & noctem,diluculum & crepuſculum interiectum eſt:vt inter calidum & frigidum,eſt tepidum.Inter viſum & cæcitatẽ,lippitudo. Inter ſanitatem & morbum Medicorum ſententia aliquis ſtatus eſt interiectus. Inter vitam & mortem, Platonis ſententia eſt, ἡ ἐξαίφνης φύσις, vt in Parmenide loquitur: id eſt, momentum diſſolutionis: quod tamen Iuriſconſulti, vitæ attribuunt. At inter par & impar, humidum & ſiccum nihil interiectum eſt.

Quid?

Quid? Aientia & Negantia cur tertium nō recipiunt? Quoniam cùm ceterorum contrariorum ea natura ſit,vt alterum alterius habitum & eſſentiam fateatur: hæc ſola contrarij ſui habitum non fatentur. Itaque ex omnibus contrariis, hæc ſummè contraria nominantur. non quo aduerſa non magis inter ſe infeſta ſint, magíſque inuicem abhorreant. nam hæc quoque Negantia ſæpe aduerſorum intermedia ſunt. ſed quia nihil inter Aientia & Negantia poteſt medium intercedere. veluti, donare & eripere aduerſa ſunt, magíſque inter ſe abhorrent,quàm donare & non donare. cùm hoc poſterius inter illa interiectum ſit. Amicus & hoſtis aduerſa ſunt. inter quæ Non amicus aut Non hoſtis poſſet intercedere.

Quæ eſt altera Contrariorum diuiſio? Eorū animaduerto eſſe quædam eiuſmodi, vt aut vtrunque eſſe poſsit,aut alterutrum eſſe neceſſe ſit,aut neutrum eſſe poſsit, aut denique vtrunque ſimul & neutrum eſſe poſsit.

Cedo exemplum eorum quorum vtrunque ſimul,non autem neutrum verum eſſe poteſt. Nullum animal eſt(inquit Proculus Iuriſconſultus)quod nec faciat,nec patiatur.At poteſt ſimul & facere & pati. Sic Pater & filius idem diuerſo reſpectu eſſe poteſt: Gener & Socer: duplum & dimidium. Eiúſque doctrinæ vſus poſterius in coniunctiuis ſyllogiſmis apparebit. Vitioſa enim hæc concluſio eſt: Non & patitur animal & agit. Salamandra non & flam-

mam alit,& reſtinguit.

Cedo exemplum eorum, quorum eſſe alterutrum neceſſe eſt. Status, Motus: Actio, perpeſsio: Leuis, grauis: Par, impar: Cœlebs, maritus. Hinc illa ſunt: Aut amat, aut odit mulier. nihil eſt tertium. Militi inſitum eſt, aut vincere, aut emori. nihil eſt tertium. huius autē doctrinæ vſus cùm alias ad res magnus eſt, tum verò ad illud, quòd ſyllogiſmi diſiunctiui, de quibus poſterius diſſeremus, ex huius generis contrariis conficiuntur. veluti, Aut vigilat, aut dormit. Vigilat autem, non dormit igitur.

Cedo exemplum eorum quorum neutrum eſſe poteſt? Vt nemo & ſedere & ambulare ſimul poteſt (inquit idem Iuriſconſultus) ita poteſt aliquis neutrum: velut is qui accumbit. Item Planities neque mons, neque vallis eſt. Tepidum neque calidum, neque frigidum eſt. Mediocris neque diues, neq; pauper eſt. Vxor ſtata forma, neque pulchra, neque deformis eſt. Sic habitus eſt mediocris inter Sanitatem & Morbum. Mediocritas inter multū & parū.

Cedo exemplum eorum quorum & vtrunque & neutrum ſimul eſſe poteſt. Lippitudo inter viſum & cæcitatem ita interiecta eſt, vt & vtrunque & neutrum ſit. Diluculum & crepuſculum ita inter diem & noctem, vt & vtrunque & neutrum ſint. Induciæ inter bellum & pacem. Ambidexter inter dextra & ſiniſtra rectè vtentem. Animantes ancipites inter

ter terrenas & aquatiles. Hermaphroditus inter marem & fœminam.

De Repugnantibus. CAP. XXII.

QVONIAM de Cōtrariis dixiſti, deinceps de Repugnantibus videamus. Quæ ſunt Repugnantia? Quæ non ex aduerſo, ſed quaſi ex tranſuerſo inter ſe opponuntur. Itaque diſparata non incommodè à nonnullis appellātur, quaſi comparata ſint, quæ directò inter ſe opponuntur. Repugnātium enim alterum vnum eſt è duobus contrariis: alterum verò non aliud contrarium, ſed alterius contrarij conſequens. quaſi ſi duo gladiatores antagoniſtæ inter ſe commiſsi eſſent: quorum vterque auxiliariū ſiue συμμαχὸν haberet: & alter è gladiatoribus alterius auxiliatorem feriret. Denique Repugnans dicitur, quod contrarij eſt conſequens. veluti Valetudo & morbus. Bonitas coloris & pallor.

Ecquænam Repugnantium inueniendorū ratio eſt? Cùm inter Antecedens & Cōſequēs negatio interiicitur, continuò ex conſecutione Repugnantia efficitur. Ponantur primùm duo cōtraria: Amicus, Hoſtis. tū ſubiiciantur eorundem conſequentia: Iuuādus, Lędēdus: quæ inter ſe quoq; contraria ſunt. Cōtrariorū enim (vt ait Cic.) cōtraria ſunt cōſequētia. deinde amicus cū verbo lædendus cōmittatur:

aut inimicus cum verbo iuuãdus: Repugnantia exiſtet,hoc modo: Nõ & amicus eſt,& malè meretur: Non & inimicus eſt, & benè meretur.

Amicus		Hoſtis
Iuuandus		Lædendus

De Diſparibus. CAP. XXIII.

VAE ſunt Diſparia? Que cùm eiuſdem naturæ ſint, tamen propter elationem aut ſubmiſsionẽ, id eſt, propter magis aut minus inæqualia ſunt. Maius enim & minus in iis demũ quę generis eiuſdem ſunt, propriè veréque quæruntur. veluti Homo homine, & Bos boue, maior minorve dicitur: non Homo maior boue, vel camelo. μεῖζον (inquit Cedrenus) καὶ ἔλαττον ἐπὶ τῶν ὁμουσίων ζητεῖται καὶ κρίνεται. ἑτερούσια δὲ ἀλλήλοις συγκρίνεσθαι οὐ δύναται. quod tamẽ propriè ſtrictéque intelligẽdum eſt. cùm impropriè atque abuſiuè Comparatio etiam inter alterius generis res vſurpetur. vt cùm quæritur, an omnis ſtella maior ſit terra: an vrus maior ſit boue, & lupus cane. Vt autem Parium duæ ſunt ſpecies: ita diſparium quædã propriè ſic dicuntur, quæ ſenſibus percipiuntur. veluti impares in libra lances: quædam impropriè, quæ ad animum & rationem tranſlata ſunt: veluti diſpares mores diſ-

paria

paria ſtudia ſequuntur.

Quid appellas Elationem & Submiſsionem? Cùm ex comparatis alterum maius, alterum minus eſt. propriè quidem quantitate, vt modò dictum eſt. impropriè verò, qualitate, vt ex pondere hoc modo: Grauior pœna eſt, quàm noxia. Præſtabilior eſt gloria, quàm pecunia. Ex numero: veluti, Varro doctior eſt Cicerone, quia plura didicit. Ex menſura: veluti, Maior eſt victoria C. Cæſaris, quàm C. Marij. Ex hoc genere illę ſunt Rhetorum contentiones: velut apud Ciceronem Verrina III. Non enim furem, ſed ereptorē: non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ: non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorū religionumque: nō ſicarium, ſed crudeliſsimum carnificicem ciuium ſociorúmque in veſtrum iudicium adduximus.

Quid intereſt inter Cōtraria & Diſparia? Contraria ſunt, quorū vnum vni tantùm: Diſparia, quorum vnum pluribus opponitur. Item Contraria ex toto inter ſe pugnant: diſparia verò ex parte tātùm: id eſt, (vt modò dicebamus) ex elatione & ſummiſsione. cuius rei exempla ſunt in virtutibus & vitiis ſanè inſignia.

Quomodo inter virtutes & vitia diſparitas oſtenditur? Philoſophi veteres animaduerterunt, virtutem inter elationem & ſummiſsionem conſiſtere: hoc eſt, inter nimium & parum: quaſi cùm libra pari vtrinque pon-

dere examinatur. Itaque cùm duo virtutis extrema vitiosa essent, rectè Horatius scripsisse creditur, Virtus est medium vitiorum vtrinque redactum. Horum autem extremorum alterum virtuti contrarium est, eáque pugnantia per se elucet: alterum dispar: quæ disparitas obscura est, quia virtutem fallaciter imitans eam adulterat.

Cedo exemplum. Plutarchus in Camillo hæc inter se opponit, δεισιδαιμονίαν & ὀλιγορίαν τῶν θεῶν. ἡ δὲ εὐλαβεία (inquit) καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν, ἄριστον. Sic auaritia & prodigalitas vitia sunt aduersissima. Interponatur liberalitas, contraria erit auaritiæ: dispar prodigalitati. Rursus interponatur frugalitas, siue parsimonia: contraria erit prodigalitati, dispar auaritiæ. Sic audacia & metus, duo vitia contraria sunt. his interiecta fortitudo est, quæ metui contraria est, audacię dispar. Rursus interponatur cautio: audaciæ cōtraria est, metui dispar. Ex eodem genere illa sunt, quæ ex Ciceronis Partitionibus proferemus: Nā & prudentiam (inquit) malitia, & temperantiam immanitas in voluptatibus aspernandis, & magnitudinem animi superbia in animis extollendis, & despicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatem effusio, & fortitudinē audacia imitatur. & patiētiam duritia immanis, & iustitiam acerbitas, & religionem superstitio, & lenitatē mollitia animi, & verecundiam timiditas, & illam disputandi prudentiā concertatio

certatio captatióque verborum, & hanc oratoriã vim inanis quædã profluentia loquẽdi.

De Dissimilibus. CAP. XXIIII.

QVAE sunt Dissimilia? Superiùs dictum est, eandem esse similium & dissimilium definitionem: propterea quòd similia & dissimilia non ex toto dicuntur, sed ex parte tantùm. nihil enim simile est quod idem ex parte non sit dissimile: vicissímque nihil dissimile est, quod idem non aliqua ex parte sit simile.

Quomodo dissimilitudo rerum internoscitur? Ex qualitatis aut insitæ aut externæ differentia: de qua superiùs in similium tractatione disseruimus. Itémque ex diuersorum generum aut formarum demõstratione. nam vt aquarum varietas ex diuersis fontibus cognoscitur, sic rerum differentia ex variorum generum & formarum demonstratione.

Cedo exemplum de genere. Sumamus hoc familiare: Duo equi specie similes sunt, at natione dissimiles: quæ plerunque (vt ait Varro) pretium efficit. sic hinnulus dissimilis est mulo: quia mulus ex asino & equa est: hinnulus ex equo & asina. Formarum autem dissimilitudo in eo medio existit, quod superiùs dicebamus interdum interiectum esse inter duo aduersa. veluti, inter ignem & aquam, quæ propriè aduersa sunt, interiectus est aër, qui neu-

tri extremo contrarius est, sed dissimilis.

Cedo aliud exemplum. Candor & atror aduersa sunt. at quinque colores intermedij, croceus, puniceus, purpureus, viridis, ceruleus, neutri è duobus extremis aduersi sũt: sed diuersi, & (vt de coloribus propriè veréque dicitur) varij. Item dulcis & amarus, duo sapores contrarij sunt: quorũ illi quinque (eodem auctore) sunt intermedij: austerus, acerbus, aridus, acutus, salsus: qui neutri extremorum contrarij sunt, sed dissimiles.

Quomodo tractatur ea demõstratio? Non vt sacrificij, sic consilij dies expectandus est. Alia est enim sacrificij caussa, quod expectari potest: alia cõsilij, quod interdum ex re & tempore sumi oportet. Non quemadmodum in palestra qui tędas candentes accipit, celerior est in cursu continuò quàm ille qui tradit: ita melior Imperator nouus qui accipit exercitum, quàm ille qui decedit: propterea quòd defatigatus cursor integro facem: hic peritus imperator imperito exercitum tradit. Non vt equis veteribus, teneros anteponere sólemus, sic amici noui veteribus sunt anteponendi: non enim amicitiarum esse debent, sicut aliarum rerum, satietates: veterrima quæque esse suauissima debent. nouitates tamẽ non repudiandæ: vetustas autem suo loco conseruetur.

Quid interest inter Disparia & dissimilia? Superius dictũ est, Paria aut disparia, quantitate: Similia aut dissimilia, qualitate ęstimari:

Qua-

Quapropter in quibus ponderis, numeri, aut mensuræ ratio habetur (diximus autem hæc ad mentem & animum transferri) in iis est disparitas. in quibus autem forma spectatur, dissimilitudo.

De Dictione, & varijs ipsius diuisionibus.

CAP. XXV.

AGESIS, deinceps ad verba & dictiones accedamus. Sed primũ omnium velim, nisi molestum est, iterum mihi planius explices, an non tota de dictionibus, verbis, vocibus, nominibus, vocabulis, aduerbiis, participijs tractatio Grammaticorũ potius, quàm Dialecticorum propria sit? Grãmatici artis suæ principia ferè à Dialecticis sumpserunt. quemadmodum Diogenes Laertius, cùm alijs multis locis, tum verò in Zenone dilucidè ostendit. Grammaticorũ enim opera tum demũ vsui esse cœpit, cùm corrũpi sermo cœptus est. quapropter & Quintilianus & idem Laertius à philosophis, ac maximè Stoicis, plurimas orationis partes constitutas scribunt. quinetiam Plato in Cratylo perspicuè statuit, Dialectici opus esse, aptè & cõmodè nomina rebus imponere: eáque imposita interpretari. Vbi enim diuisa in partes quæstio est, tum singulæ partes suis nominibus primùm designandæ, pòst definitione explicandæ sunt. πάντα γὰρ τὰ πράγ-

ματα διὰ τῆς ἐν λόγοις θεωρίας ὁρᾶται: vt Stoici(au ctore Laertio)dicere ſolebant. Iam verò longè alia Dialecticorum, alia Grammaticorum de verbis & oratione diſputatio eſt: quemadmodum ſuperiùs dictum eſt:& deinceps ex huius inſtitutionis progreſſu intelliges.

Quotuplex eſt Dictio Dialectica? Dialectica dictio eſt aut nomen, aut verbũ, aut aduerbium: ex quo quantum à Grammatica differat, cuius ſeptem numerantur ſpecies, facilè intellectu eſt. Nam neque præpoſitio aut interiectio vim in illa vllam habent:& participium ac pronomen nominis locũ obtinent. Quamuis autem omnis oratio dialectica minimùm ex duobus nominibus & verbo EST conſtet, tamen interdum aduerbium loci vel temporis alterum in ea momentum obtinet. vt Homines olim erant meliores; Homines nunc ſunt deteriores, quàm olim.

Quæ eſt altera diuiſio? Hæc bipartita eſt, vt alia propria dictio ſit, alia communis. Propria eſt, certa & rata cuiuſque rei nota, quæ alteri non conuenit. videlicet, cùm ſingulæ res ſingulis nominibus appellantur. veluti: aër, ignis, aqua, terra. Communis eſt, quæ pluribus conuenit, vt concio, fraus, palma, familia. atque ex hac communitate ambiguitas naſcitur, quam Poetę Græci ἀμφιλογίαν nominarũt, & Noctis filiam, dixerunt: eandem Græci philoſophi modò ἀμφιβολίαν, modò ἀμφιβολογίαν appellant. Iuris communionem explicant no-

ſtri

ſtri in l.pen.& vlt.D.de iuſtit.& iur.

Quid? Ambiguitatis verborum tractatio cur potius ad Dialecticos, quàm ad Grammaticos pertinet? Quia ſoli Dialectici vitādæ ambiguitatis artem tradunt, & Sophiſtis opponuntur, quorum inſtrumentum omne in ambiguitate & amphibolia poſitum eſt. Nam & multæ ſimiles res diſsimilibus verbis, & multæ rurſus diſsimiles ſimilibus notatæ ſunt. Itaque Cicero lib.de Orat.II, Ambiguorum (inquit) verborum complura genera ſunt, quæ mihi videntur melius noſſe, qui Dialectici appellantur.

Velim igitur aliquanto dilucidius bipartitam illam dictionis diuiſionem explices. Rerum omnium aliæ ratione & nomine inter ſe conueniunt: (Rationem autem appello quam Ariſtoteles λόγον τῆς οὐσίας nominat, ideſt definitionem qua quid res ſit tantùm, non etiā qualis res ſit exponitur) vt bos & equus: quorum vterque & definitur & appellatur animal. hæc Dialectici συνώνυμα nominãt. aliæ & ratione & nomine inter ſe differunt, vt equus, argētum, quorum aliud animal eſt, aliud nō animal eſt, ſed metallū. Aliæ ratione conueniunt, nomine diſcrepant. de quibus hoc Ciceronis exemplum ex Tuſcul.III. exponemus. Sed ratio (inquit) vna omnium eſt ægritudinum, plura nomina. Nam & inuidere ægritudinis eſt, & æmulari, & obtrectare, & misereri, angi, lugere. hæc omnia definiunt Stoici, eáque verba quæ

dixi singularum rerum sunt: non (vt videntur) easdem res significant: sed aliquid differunt. Postremò aliæ nomine conueniũt, non ratione: vt Fraus fallaciam significat, & delictum & pœnam. Palma commune nomen est manus, arboris, baccæ, victoriæ. Hæc Dialectici ὁμώνυμα nominant. sed de synonymis & homonymis paulo vberius disserendum est.

De Synonymis, Homonymis & Paronymis.

CAP. XXVI.

QVOTVPLEX igitur est dictionũ cõmunitas? Duplex. quarum altera est in vniuersa dictione, quæ à Dialecticis nominatur Synonymia & Homonymia: altera in parte, quæ ab iisdem Paronymia dicitur.

Quæ sunt Synonyma? Synonimorum sunt alia Dialectica, alia Grammatica. Dialectica sunt, quæ generis alicuius superioris & nomẽ & rationẽ communem habẽt: vt Bos & equus ex sui generis communione & nomen & rationem & definitionem essentialem (de qua posterius intelliges) communẽ obtinent. Nam vtrunque dicitur animal: sed tamen in qualitate differunt.

Quæ sunt Synonyma Grammatica? Plura vnius eiusdémque rei vocabula: vel, quæ re inter se conueniunt, sono tantùm discrepant.

quia

quia ſæpe(vt modò dixi)cùm vna res pluribus nominibus, tum etiam ſimiles diſsimilibus appellãtur.veluti veſtis, veſtimentũ:enſis, gladius:dialectica,logica: Proſtrauit,afflixit,perculit,euertit.Sic apud Iuriſconſultos,Pactum pactio,conuentum,conuentio,pactum conuẽtum.Gramatici hæc eadem & πολυώνυμα & ἰσοδυναμοῦντα nominant.

Quid? Dialectici ecquonam igitur nomine appellant,quæ ratione conueniunt, nomine diſcrepant, quam ſuperiùs tertiam ambiguorũ ſpeciem faciebas? Hanc ſpeciem Dialectici negligunt. quia vbi de notione conuenit, de voce naſci quæſtio non poteſt. nam ſi cui ius eſt enſem geſtare, dubium nemini eſt, quin eidem gladium geſtare liceat.

Quæ ſunt homonyma? Homonyma dialectica dicuntur,quorum idem nomen, ſed diuerſa vel ſpecies eſt, vel genus. Speciẽ autem modò ſpecialiſsimam,hoc eſt primã ſubſtãtiã intelligo.Specie igitur & ſubſtantia differunt, quæ tamen nomẽ vnũ & commune habent. vt Alexãder Magnus, & Alexãder Cæſar: & duo Gracchi,& duo Cicerones,& omnes denique vel agnati,vel ceteri, qui eodem nomine ſunt. vt duo Sempronij: in l. ſi fuerit,10, D. de reb. dub. aut duo Titij:in l.quoties,54.D.de vſuf.Si duo (inquit Iulianus) eiuſdem nominis fuerint, & ita ſcriptum fuerit, Titijs vſumfructũ alternis annis do lego: niſi conſenſerint vter eorum prior vtatur, inuicem ſibi impedient.

Genere autem differunt, cùm eodem nomine sunt. veluti Hercules, & eius signum, siue imago. Nam Hercules animal est, signũ inanimatum. Hinc nata cõsuetudo, vt Deorum signa, dij appellarentur. Vt Verrina 11: Deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabre atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. Sic equus Agamẽnonis, & equus Troianus. Equuleus pro equo tenello, & pro tormẽti genere. Scriptor historiæ, pro Thucydide & pro librario. Testamentũ falsum, testamentum tamen dicitur (inquit Paulus) & modius iniquus, modius. l. Paulus, 221, D. de ver. signif. l. 2, D. quemad. test. aper. Ex eodem genere est, quod Valerius scribit de Daphita, qui cùm Apollinis illudendi caussa quæsisset, an equum inuenite posset, cùm tamen nullum amisisset: responsum tulit, equum inuenturum, sed quo deiectus periret. aliquanto pòst in Regem Attalum incidit, qui eum de saxo, cui nomẽ erat Equus, præcipitari iussit. Sic Philippus Macedo admonitus oraculo, vt quadrigas caueret, toto regno disiungi currus iussit: sed Pausaniç gladio cuius capulus quadrigas cęlatas habebat, interfectus est. Ad hoc autẽ genus pertinent, & verborũ ambiguitas, & metonymia.

Quæ sunt verba ambigua? Quæ in vtranque partem significatione ambigua dicuntur. veluti formidolosus, qui formidat, & formidatur: inuidiosus, qui inuidet, & cui inuidetur. infestus, qui malum infert, & cui infertur. ceteráque

teráque generis eiusdem, quæ Gellius cómemorat lib.ix.ca.xII.& lib.xv.cap.xIII.Sic cùm in iure ciuili prouerbiū esset Filiofa. credi nō licere:Scęuola monuit, non ad verba referendum esse,sed ad numerationem.nam Credendi verbum erat ambiguum.

Quæ est metonymia? Est nominis pro nomine positio: id est, mutuatio alieni verbi, quod proprij loco subijcitur. verbū enim pro verbo summutatur:eóque nomine generatim complectimur quā Rhetores modò μεταφορὰν, modò ὑπαλλαγὴν,modò καταχρησιν,modò ἀλληγορίαν appellant: vt benè morata ciuitas, orba Resp. parricida pro eo qui matrē aut fratrem interfecit. sic gemma quæ propriè de lapillo dicitur, trāslatè de vitibus vsurpatur. Sic fratris nomine soror appellatur in l.tres fratr.35, D.de pact.l.Lucius,93,§.quæsitū,D.de lega.3. Sic qui chirographū legat,actionē ipsā legasse intelligitur.l.qui chirographū,59,D.de legat.3.

Quæ sunt homonyma Grammatica? Quę res plures vno complectuntur nomine: quapropter & πολύσημα dicuntur. Cùm enim plures sint res quàm dictiones, propter verborū penuriam ea cōmunitas inducta est. vt Cōcio (inquit Gellius) dicitur pro loco, vnde verba fiunt, pro cœtu populi audientis, & pro ipsa oratione. Ciuitas (inquit idem) pro oppido, pro multitudine hominum, & pro iure ciuiū, Fraus,pro delicto,pœna,deceptione. Ex eadē ratione Varro de Analogia scribens,homony

miam esse ait nominis communionem, vt in voce Argus, quæ Latinè hominem, Græcè oppidũ significat. Item in voce Meto, quæ & meto, metonis, & meto metis efficit.

Quæ sunt Paronyma? Hæc cognominata propriè dicere possumus, quæ ab eadem inflexa voce rationem inter se communem habẽt. veluti anima. vnde sunt (vt ait Cicero) animus, animare, animans, animal, animatus, animosus. Item honos, honestus, honestas, honoratus, honorabilis, honorificus. Equus, eques, equestris, equitare, equitatus, equitatio. Hæc Greci σύστοιχα quoque nominãt, quæ orta ab vno variè commutãtur: vt rectè Cicero definit, melius fortasse quàm appellauit. nã latinè Cõiugata nominat, quæ propriè sunt σύζυγα & ἀμίζυγα.

Quæ est altera Dictionum diuisio? Vt aliæ sint simplices, aliæ multiplices, aliæ dubiæ. & rursus simplicium aliæ sint voce & notione simul simplices, aliæ voce tantùm simplices, at notione multiplices.

Quę sunt verè & perfectè simplices? Eę quas superius Proprias appellauimus, quę vna tantùm voce & notione constant: vt ignis, aër, aqua, terra. Hîc enim & vna vox est, & vna tantùm res significatur.

Quæ sunt voce simplices, notione multiplices? Quæ vel genere, vel toto constant: genere, vt quæ suprà homonyma, & synonyma diximus. Totum autem vel diuiduum est, vel in-

diuiduum

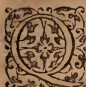
diuiduum. Diuiduũ, veluti Ciuitas, Senatus, Exercitus, Grex. nam vna voce multæ res ſignificantur. Indiuiduum, veluti quæ mediæ & ancipites appellantur. hoc eſt, quæ duas contrarias recipere notiones poſſunt. veluti dolus: nam & bonus & malus dolus eſt. Item, Tempeſtas, valetudo, facinus, gratia, induſtria, venenum. quæ omnia cõtrariam notionem recipiunt. Item quæ ſimul & indiuiduè plures res ſignificant: vt Eques cuius notione homo, & Equus indiuiduè intelliguntur. Sic Nautæ verbo, homo & nauis indiuiduè concipiuntur. Item vt Latomi vocabulo, homo, lapis, & incifio. quod eodem modo in Cerdone, fabro, ſartore, fullone, ſutore & tinctore, ceteríſque opificibus intelligendum eſt.

Quæ ſunt multiplices? Quæ ex pluribus compoſitæ, & quaſi conflatæ ſunt. veluti ex duobus integris, ſubterfugere, & ſuperſedere. ex integro & corrupto, beneuolus, Tyrannicida, ſacrilegus. ex corrupto & integro, noctiuagus, armipotens. ex duobus corruptis, veneficus, parricida, pediſequus.

Quæ ſunt dubiæ? Quæ vtrius generis ſint, ſimplicéſne an multiplices, ambigitur: veluti, Poſtliminium, an ex Pòſt & Limen: Teſtamentum ex teſtatio & mens: Aeditimus, ex æde & tuendo. Sacellum vtrum à ſacro deminutum, an ex ſacro & ſella iunctũ. Auarus vtrum ſimplex, vt Amarus: an iunctum ex auidus & ære.

De Affectionibus verborum.

CAP. XXVII.

QVOT ſunt affectiones, ſiue λόγοι, & comparationes verborum? Totidem quot ſuperiùs rei ad diſputandum propoſitæ eſſe diximus. Itaque ordinem prorſus eundem in iis exponendis, ſequemur: ac primùm de genere & ſpecie.

Quod eſt cuiuſque dictionis genus? Quod in quæſtione quid eſt de quaque reſpõdetur. ſemper autem ſuperior de inferiore dicitur, ac pronuntiatur. veluti, Quid eſt gladius? eſt telum. quid platanus? eſt arbor.

Quid? Nónne hoc idem & eodem modo ſuperiùs de rebus ipſis dixiſti? Rectè interrogas. Sed ſic habendum eſt: de re loqui & agere inter nos, niſi nomine ipſius pronuntiato, non poſſumus: non magis quàm ſine calculis ratiocinari. ex quo intelligitur, inter rem & ipſius vocabulum quandam quaſi concretionem exiſtere. Hanc concretionem Dialectica dirimit, ac diducit: vt ſeparatim & res & dictiones quaſi auulſæ atque abſtractæ conſiderentur. Liberæ enim ſunt cogitationes noſtræ (inquit in Miloniana Cicero) & quæ volunt ſic intuentur, vt ea cernimus quę videmus. veluti, ſi quis annuli ſignũ in cera impreſſum per ſe & quaſi abſtractum conſideraret: aut in orbe partem cõuexam à concaua diſtingueret. Hanc autem animi notio ſeparatam conſiderationem

rationem efficit, de qua superiùs dictum est. Itaque vocabuli significationem Cicero multis locis notionem appellat.

Cedo exemplum. Substantiam superiùs appellauimus, non corpus (quod tamen sensuum iudicio verè & propriè subsistit) sed notam, qua genus rerum omniũ, quæ per se subsistunt, demonstratur.

Quot sunt dictionum omnium genera? Aristoteles eadem acie mentis, qua (vt Cicero scribit) rerum omnium vim naturámque viderat, decem esse dictionum omnium animaduertit prima ac summa genera, & veluti capita, quibus tanquam notis atque indicibus dictionum omnium naturę, vires, significationes, & differentiæ demonstrantur: qua de caussa categorias illas nominauit, quasi dicamus attributiones, quoniam quicquid alicui attribuitur, quicquid de quopiam dicitur, enuntiatur, prædicatur, id ex earum categoriarum aliqua sumitur. nam (vt ait Aristoteles lib. Analyt. prior. 1. cap. 21.) cùm dicimus aliquid de alio dici, id ex aliqua categoriarum dici intelligendum est.

De Categoriis, vndè attributa dicuntur.

CAP. XXVIII.

QVAE sunt illę decem attributionum notæ? Substantia, quãtitas, qualitas, relatio, actio, passio, locus, tempus, situs, habitus. Etsi autem vna eadém-

que res duarum esse Categoriarum non potest, interdum tamẽ accidit, vt vario respectu, id est secundum aliud atque aliud vna eadémque species duarum ac plurium esse posit.

Cur hæ notæ Categoriæ nominãtur? Quia de omnibus aliis dicuntur, cùm de illis nihil aliud dici ac pronuntiari posit. quicquid enim (vt modò ex Aristotele diximus) de altero dicitur, quicquid alteri in oratione attribuitur, id ex alicuius categoriæ ordinibus sumatur necesse est. veluti, quid est Platanus? est arbor, quæ substantiæ subiecta est. quid est linea? est longitudo. Decem quid sunt? sunt numerus, quæ ex quantitate sumptá sunt. Itẽ quid est candor, aut atror? est color: ex qualitate. Vt autem προσηγορία, quam Quintilianus appellationem interpretatur: sic κατηγορία, παρὰ τὸ κατηγορεύεσθαι ficta videtur: quasi suma & prima dictio, cui ceteræ omnes subiectæ ac substratæ sunt.

Quid est Substantia? Est nota quæ voces earum rerum omnium, quæ substantiæ nomine continẽtur, cõprehendit. Nunc enim Substantiã (vt modò dixi) non tanquam οὐσίαν: id est rem, corpus, naturã, essentiam, quærimus: sed tanquam earum rerum omnium quæ sunt eius generis indicem & appellationem summam.

Expone istud, si potes, planius. Ad hanc Categoriam non tam corpora ipsa pertinent (quorum in cognitione & natura peruestigãda omnis

da omnis Physicorum ars consumitur) quàm dictiones, quibus vel ipsa corpora appellantur, vel eorum qualitates designantur. veluti Pygmæus homo, non tā pertinet ad hanc Dialecticam Categoriam, quàm hominis vocabulum : cùm quæritur an Pygmæo hominis nomen conueniat. De qualitate, veluti, Sapiens, eloquens, medicus, orator. quanquam ipsæ qualitates per se & quasi abstractæ considerata, alterius Categoriæ sunt. neque enim aut res aut substantiæ aut corpora sunt : neque dictiones, corpora aut substantias declarantes, sed eorum qualitatem significantes : quas tamen ad Substantiæ Categoriam pertinere, Cicero in Oratore ad Brutum planissimè ostendit. Eius enim vsus hic est verus, an Sapientis aut Eloquentis nomen Socrati conueniat. Similiter autem omnes corporū qualitates in hoc genere reponendæ sunt : veluti Aeger, claudus, cæcus, luscus, improbus, sceleratus. Itémque artificum nomina, vt medicus, faber, pictor, sculptor, scriptor, arator: ceteráque qualitatem corporis aliquam significantia. Denique, vt rem vno verbo cōplectar, omnia nomina, quæ Grammatici tum substātiua, tum adiectiua nominant, ad hanc Categoriam pertinent.

Quæ est substantiæ proprietas? Primùm, vt contraria recipere in se possit. Homo enim ex indocto, doctus: ex calido frigidus fieri potest. deinde vt nec elationem nec summissio-

nem recipiat. Homo enim magis aut minus eſſe homo non poteſt. Itaque nanus tam homo eſt, quàm gigas. ſcapha tã nauis eſt, quàm triremis. l. vlt. D. de inſt. vel inſt.

Quid eſt quantitas? Eſt nota earum dictionum quibus vel numerus, vel magnitudo pronuntiatur. Quantitas autem aut deiuncta eſt, quæ vel multitudo vel numerus appellatur: aut continua, quæ magnitudo dicitur. Quantitatis autem hoc proprium eſt, vt ex ea æquale aliquid aut inęquale nominetur.

Quid eſt qualitas? Nota earum dictionũ quibus qualis quæque res ſit, declaratur: veluti Candor, atror, valetudo, imbecillitas: Sapiẽtia, ſtultitiá: quæ omnia per ſe conſiderantur. At Candidus, ater, ſapiens, eloquens, quæ de ſubiecto (puta) Socrate dicuntur, nec tamen in eo inſunt, neque per ſe conſiderari poſſunt, ad ſubſtantiam pertinent. Huius autem Categoriæ hoc proprium eſt, vt ex ea quædam vel ſimilia, vel diſsimilia dicantur.

Quid eſt relatio? Nota earum dictionum quæ inter ſe conferuntur, atque inuicem affectę ſunt: quarum hoc proprium eſt, vt ſemper inter ſe reciprocentur, neutra ſit prior altera, ſed vtraque ſimul ſit naturæ ordine. veluti Pater, filius: maritus, vxor: ſocer, gener.

Quid eſt actio? Nota earum dictionum, quibus quæcunque geruntur, agũtur, aut fiũt, ſignificantur: veluti Secare, vrere, currere. In quo notandum eſt, quoniam contraria in eodem

dem genere reponenda ſunt, in hunc eundem ordinem referenda eſſe quæ ad quietem & ceſſationem pertinent. veluti negotium, otium: Bellum, pax: currere, conſiſtere: turbare, ſedare: mouere, ſiſtere, quieſcere.

Quid eſt Paſsio? Nota earum dictionum, quibus quæcunque patiendo accidunt, deſignantur. veluti Secari, vri, calefieri.

Quid eſt Locus? Nota earum dictionũ, quibus vbi quidque ſit, demonſtratur. veluti intra, extra, ſupra, infra, ante, poſt, domi, foris, ruri, peregri. At vbi de dictionibus nõ agitur, Locus eſt (inquit Varro) vbi quid locatum eſſe poteſt, vbi quicquam conſiſtit.

Quid eſt Tempus? Nota earum dictionum, quibus pars temporis aliqua demonſtratur. veluti annus, menſis, dies, hora, momẽtum: vt heri, cras, hodie, poſtridie, mane, veſperi.

Quid eſt Situs? Nota earum dictionum, quibus quemadmodum quodque corpus poſitum eſt, demonſtratur. veluti ſedere, ſtare, iacere, rectum, pronum, curuum, ſupinum eſſe.

Quid eſt Habitus? Nota earum dictionum, quibus genus veſtitus indicatur. veluti togatus, ſagatus, palliatus, prætextatus, paludatus, tunicatus, penulatus.

Cedo mihi familiare aliquod exemplum, quo Categoriæ omnes vna enuntiatione comprehenſæ ſint. Goliathus gigas ingens, robuſtus, hoſtis irruẽs in Dauidem, interfectus inter duas acies ſub meridiem iacuit armatus.

Horum enim decem nominum quę Goliatho attributa ſunt, nullum eſt quod nō ab reliquis omnibus categoria & genere diſcrepet. vt nec in illo: Hector, vir magnus, fortis, bellator, pugnans, interfectus ad Troiam ęſtate occubuit chlamydatus.

De vi & vſu Categoriarum.

CAP. XXIX.

VID? Nónne Categoriæ ſunt ordo rerum omnium per genera, ſpecies & differentias compoſitus? Categoriarum diſciplina, neque ad res, néque ad rerum ordinem deſcribendum pertinet: quemadmodum vulgò in ſcholis traditur. ſed ad dictiones tantùm, & attributiones, & vocabula: vt eorum ſumma genera illis tanquam certis notis cognoſci poſsint. quoniam (vt ſuperius ex Ariſtotele docuimus) quicquid de alio dicitur id ex aliqua Categoria ſumi, eíque attribui oportet. τὸ δὲ ὑπάρχειν τόδε τῷδε, καὶ τὸ ἀληθεύεσθαι τόδε κατὰ τοῦδε, τοσαυταχῶς ληπτέον, ὁσαχῶς αἱ κατηγορίαι διῄρηνται. lib. prior. Analyt. 1. cap. 26. Caput autē Dialecticę artis eſt, vt qua ratione aliud de alio dici & pronuntiari poſsit, demonſtret. Itaque dictionum declinatione Categorias immutari conſtat: cùm tamen ob inflexionem verbi res non immutetur. veluti Iuſtus, eſt ſubſtantia. Iuſtitia, eſt qualitas. Eques ſubſtantia eſt, Equitatus

tus,qualitas:Equitatio, actio. Scribere,actio est:Scriptor substãtia:Scriptura qualitas:Scriptor actio. Longus est substantia. longitudo, quantitas.

Quisnam igitur præcipuus Categoriarum est vsus? Omnis de verbis quæstio in eo versatur,an aliud de alio dici,aut non dici possit. Quod autem de altero dicitur, id aut superius est,aut par ei,de quo quæritur.quia de superiore certè dici inferius nõ potest. Ad hunc vsum Categoriæ pertinent. verborũ enim genera demonstrant,ex quibus quodnam attributum sumi posit, hoc est, quodnam altero vel superius vel inferius,vel par sit:quid item summum, infimum,aut subalternũ sit, intelligitur.

Quæstiones de attributis vniúsne Categoriæ sunt, an plurium? Quæstiones quædam ad vnam tantùm Categoriam pertinent:veluti,An Gigas sit homo,solius substantiæ est.An bellum gerẽdum sit,solius actionis. Quædam ad plures:vt,An infans dum in vtero est,sit homo:substantiæ est,& temporis.An bellũ in Britannia sit gerẽdum,& hyeme? actionis, loci & temporis.Vtrum terra stet,an moueatur,substantiæ,actionis & perpesionis.

Sed vbi de verbis & vocabulis tantùm agebatur,quid erat opus tam altè ista è Philosophorum disciplinis eruere,quasi de natura rerum,& mundo,atque vniuersitatis opificio instituta esset disputatio? Primùm quia nisi co-

gnitis attributionum generibus, atq; ordinibus, perſpici non poteſt, quid de quoque dici aut nō dici poſsit. deinde auctorem huius rei habemus Ariſtotelem, atque omnes qui ab eo ſunt, Peripateticos, qui ſuas ætates in hiſce diſciplinis exercendis contriuerunt. Quòd ſi Græcorum nihil nos mouet auctoritas, audiamus M. Varronem, Latinorum omnium facilè doctiſsimum, qui de latinis vocibus diſputare ingreſſus, lib. de Lingua lat. I I I I, ita ſcribit: Pythagoras Samius ait, omnium rerum initia eſſe bina: vt ſtatus & motus: quod ſtat aut agitur, corpus: vbi agitatur, locus: dum agitatur, tēpus: quod eſt in agitatu, actio. Quadripartitò magis ſic apparebit: corpus eſt, vt curſor: locus, ſtadium quà currit: tempus, hora quà currit: actio, curſio. Qua re fit, vt ideo omnia ferè ſint quadripartita, & ea externa, quòd neque vnquam tempus, quin fuerit motus: eius enim interuallum, tempus: neque motus, vbi non locus & corpus, quod alterum eſt, quod mouetur: alterum vbi: neque vbi ſit agitatus, non actio ibi. Igitur initiorum quadrigæ locus, & corpus, tēpus, & actio. Quare quatuor genera prima rerū, totidem verborum. de his locis, & his rebus quæ in his videntur, in hoc libro ſummatim ponam. Totidem igitur Varro verbis vtitur.

Supereſt vnica de Categoriis quæſtio. Cùm Varro inſtitutam de vocabulis diſputationē tam altè ex naturę principiis ad Phyſicorum exemplum

exemplum repetat, cur tu igitur ſuperiùs vbi de Rebus dixiſti, non tamen iſtas rerum notas & genera ſumma expoſuiſti? Ratio in promptu eſt. quia tractatio de generibus, vi & natura rerum, Phyſicorum (vt antè dixi) propria eſt. At Dialectica in ea re vna occupata eſt, vt ex cuiuſque rei dictioníſue affectu & ratione doceat quemadmodū alterum de altero aptè dici & enuntiari poſsit: hoc eſt, quod cuique verbum conueniat aut non conueniat. Itaque propoſita quæſtione, ſi quid ambiguū eſt, continuò vtriuſque verbi quod in quęſtione poſitum eſt, definitio adhibēda eſt. Adhiberi autē definitio nō poteſt, niſi vtriuſque genere perſpecto. Itaque Cicero Tuſcul. 5, cùm hanc quæſtionem poſuiſſet, An omnes boni ſemper beati ſint: cōtinuò ſic infert: Quos dicam bonos, perſpicuum eſt. Omnibus enim virtutibus inſtructos, & ornatos, tum ſapientes, tum viros bonos dicimus. Videamus qui dicendi ſunt beati. Equidem hos exiſtimo, qui ſunt in bonis: nullo adiuncto malo. nec vlla alia huic verbo, cùm beatum dicimus, ſubiecta notio eſt. Sic lib. de Finib. 2. Quærimus (inquit) finem bonorum. Poſſumúſne ſcire hoc quale ſit, niſi contulerimus inter nos quid finis, quid etiam ſit ipſum bonum?

Reditus ad affectiones dictionum.

CAP. XXX.

QVOD est Genus dictionis? Quod de multis subiectis dictionibus, in quęstione quid sint, responderi potest. veluti, Animal de rebus omnibus animatis, Corpus de corporeis, Sentiēs de sentiētibus. vt Genus de suis formis aptè respondetur. Item vt Aqua de aqueis, & Terrą de terrenis, & Lignum de ligneis.

Quid est Totum dictionis? Quod partibus, id est, pluribus vocibus constat, aut pronuntiatis: veluti Subterfugere, Beneuolus, Tyrānicida: aut intellectis: veluti, Eques aut Nauta: quibus verbis homo & equus, homo & nauis intelliguntur. Nam vtrarunque partiū ea natura est, vt totum partiendo intereat. neque enim homo per se eques est, neque nauta.

Et caussam in dictionibus quānam appellas? Vetus est Philosophorum quæstio, quæ à Platone in Cratilo luculenter explicatur, vtrùm vocabula sint natura, an instituto. ἢ φύσει, ἢ θέσει. Quarum igitur dictionum materia gnota est, earum etiam caussa ignota est: cuiusmodi multo maximam partem vocabulorum esse, Socrates in eo dialogo demōstrat. tametsi Stoici, artis dialecticæ professores summi, omnium prope verborum origines peruestigare soleant.

Cedo exemplum de cognitis. Audeamus (inquit Cicero) imitari Stoicos, qui studiosè exquirūt, vnde verba sint ducta: credamúsque quia fiat, quod dictum est, appellatā fidem. Sic

Manius

Manius dictus putatur, qui mane natus eſt: Lucius, qui luce: Poſtumus qui poſt patris mortem: Proculus, qui patre procul abſente. Item ex ſono: Strepere, murmurare, boare, rugire, hinnire. Item ex habitu, Frontones, Claudij, Capitones, Rufi.

Qua diſciplina dictionũ cauſſæ & origines perueſtigantur? Ea (inquit Varro) quam Philoſophi ἐτυμολογίαν, id eſt notationem appellãt: quæ (vt idem ait) demõſtrat à qua re, & in qua re vocabulum ſit impoſitum. Itaque à qua re ſit pertinacia cùm quęritur, oſtenditur eſſe à pertendendo. in qua re ſit impoſitum, dicitur, cùm demonſtratur in quo non debet pertendi & pertenditur, pertinaciã eſſe: quod in quo oporteat manere, ſi eo perſtat, perſeuerantia ſit. Item alio loco: Docet (inquit) Etymologia non omnium verborum poſſe dici cauſſas. vt quare ad medendum, medicina. Itaque Cicero in Academicis: Verborum (inquit) explicatio probabitur: id eſt, qua de cauſſa quæque eſſent, & nominarentur, quod Etymologiam appellarunt. Sed tamen video veteres omnes Etymologiam non modò in cauſsis, verum etiam in proprietate vocabulorum collocare, & notare.

Quis eſt Effectus verborum? Qui ex cauſſarum concurſu naſcitur. hic autem in vita cõmuni, longè maximus eſt. Nam vnico verbulo maximis de rebus obligamur. vt in ſtipulationibus, ſiquis Spondeo dixerit, maximis ſe in-

terdum de pecuniis obligat. Sic in testamento siquis Heres esto, vel Lego dixerit, maximas pecunias alienat. Sic verborum suorum Effecta Magi prædicant: cùm ex carminũ suorum euentis de vi verborum arguunt. Neque ab hoc loco aliena sunt bona nomina, quæ veteres notabant. Et Cicero in primo de Diuinat. Cùm Imperator (inquit) exercitum, Censor populum lustraret, bonis nominibus; qui hostias ducerent, eligebãtur: quod item in delectu Consules obseruant, vt primus miles fiat bono nomine.

Quid appellas Proprium dictionis? Proprium dictionis, est vis vocabuli certa & natiua, & penè (vt ait Cicero) cum ipsa re nata: veluti Vagire proprium est infantium: plangere fœminarum: vlulare canum: hinnire equorum: rudere, asinorũ: rugire leonum. Sic Orbus propriè dicitur, qui caret oculis. translatè qui liberis, aut qui parentibus, aut qui alia re chara priuatus est. Oracula (inquit Cicero) ex eo ipso appellata sunt, quia inest in his deorum oratio. Sic de Finib. II. Varietas in disparibus coloribus propriè dicitur, sed transfertur in plura disparia. Morbus propriè dicitur in corpore: morbosos tamen veteres dicebant iracundos. Propriè (inquit Cicero) vt Aegrotatio in corpore, sic Aegritudo in animo nomen habet, non secundum à dolore. Et alibi: Vnde istud tàm ἄκυρον, valetudini fideliter inseruiendo? cui verbo domicilium est propriũ

in

in officio:migrationes in alienũ multæ. Nam & doctrina,& domus, & ars, & ager etiam fidelis dici poteſt: vt ſit, quomodo Theophraſto placet, verecunda tranſlatio. Proprietati enim opponitur trãſlatio, quæ eſt tanquã mutuatio,cùm quod nõ habeas,aliunde ſumis:vt cùm gemmare vites, & lætæ ſegetes dicuntur.

Quid eſt antecedens aut cõſequens dictionis? Quod Grammatici primitiuum & deriuatiuum, Dialectici παρώνυμα, id eſt,cognominata nominant. Vt homo,humanus,homũcio,homunculus,humanè,humaniter, humanitas,humanitus. Aeger,ęgrotus,ægritudo,ægrotatio. Hinc illud Terẽtij: Homo ſum,humani à me nihil alienum puto. Et illa vulgata: Si Conſul eſt,cõſulat Reip. Si Rex eſt,regat, non euertat Remp. Quoniam verbum confidendi laudis eſt(inquit Cicero) ſit etiam confidens: quod tamen mala conſuetudine loquendi, in vitio ponitur. Item: Inuidia(inquit idẽ)tum eſt,cùm inuidetur:ab inuidendo autem inuidẽtia rectè dici poteſt, vt fugiamus ambiguũ nomen inuidię: quod verbum ductũ eſt à nimis intuẽdo fortunam alterius. Ex eodem genere illud eſt eiuſdem: Non enim pudẽdo,ſed non faciendo id quod non decet(id eſt impudenter) impudentię nomẽ effugere debemus. Itẽ illa quæſtio: An ſicarius dicatur tantũ qui ſica percuſsit,non etiam qui gladio. Eſt autem regula hoc loco ſeruanda, vt antecedentia & conſequentia verborum non tam ex ſono vo-

cis,quàm ex notione æſtimentur. Nulla enim coniugationis vis eſt, inter fortem & fortunã, neque inter legem, legatum teſtamentarium, & legationem:neque inter liberum & librum: inter hominem bellum,& bellatorem,inter iuſtitiam & iuſtitium. Sic non ſi equus eſt, continuò erit equitatio. at ſi eques ſit, hæc erit:& viciſsim ſi hæc,etiam illa.

Quid eſt adiunctum vocabuli? Quod alicui propter nominis rationẽ probabiliter attribuitur: veluti, quia Ciceronis nomen eſt Tullius, probabile videri putauit ſe à Tullo Rege originem duxiſſe. Sic Plato iccircò Theagis nomen laudat in puero, ac parentibus ſuadet vt præclara nomina ſuis liberis imponant. Sic Orator Iulius lib de Orat. I I. Numiũ diuiſorem illudens facetè dicebat, vt Neoptolemum ad Troiam,ſic illum in campo Martio nomen inueniſſe: quaſi qui numos diuideret. Sic Ariſtoteles ſcribit in Rhetoricis, Thraſybulum audaci conſilio hominem appellatum: & Draconis leges quòd duriores videbantur, non hominis leges fuiſſe,ſed Draconis. & iure Venerẽ Aphroditem nominatã,quòd Aphroſynes, id eſt,dementiæ dea eſſet. Sic in Phoeniſsis Euripidis,nomen Polynicis vt argumẽtum morũ frater inceſſit,inquit Fabius. Nam, vt in prouerbio eſt, Conueniunt rebus nomina ſæpe ſuis. Cicero Philipp. x I: Caninium Cimbrum, Lyſidici filium, Lyſidicum ipſum, qui omnia iura diſſoluit. Et in Oratore, Theo

phraſtus,

phraſtus, inquit, diuinitate loquendi nomen inuenit.

Quod eſt accidens dictionis? Cùm caſu factum eſt, vt nomen alicui impoſitum ei conueniat. vt ſi quis equorum ſtudioſus Philippus dicatur. veluti in athleta Nicoſtrato vſuuenit, qui certando & luctando quotidie coronabatur. Item in Verre qui Siciliam euerrit. Huc enim alluſiones atque etiam omina pertinēt. Cicero Verrina IIII: O præclarè coniectum à vulgo in illam prouinciam omē communis famæ, atque ſermonis: cùm ex iſtius nomine, quid in prouincia facturus eſſet, perridiculi homines augurabātur. Item in eadem: O Verrea præclara! quò enim acceſsiſti, quò non attuleris tecū iſtum diem? Etenim quam tu domum, quam vrbem adiiſti, quod fanum denique, quod non euerſum atque exterſum reliqueris? Quare appellentur ſanè iſta Verrea, quæ non ex nomine, ſed ex moribus naturáque tua conſtituta eſſe videātur. Ex eodē genere illa eſt Liuij diſputatio lib. III: Fuere qui interpretarentur eadem hac Horatia lege, Cōſulibus quoque & Prætoribus, quia eiſdē auſpiciis quibus Conſules crearētur, cautum eſſe. Iudicem enim Conſulem appellari. quæ refellitur interpretatio: quòd his temporibus nondum Conſulem, Iudicem: ſed Prętorē appellari mos fuerit.

Quæ dicuntur pares dictiones? Quæ rem vnam pluribus vocabulis declarant. vt Enſis,

gladius,Logica,Dialectica:Pactio,conuentio, quæ(vt ſuperiùs dictum eſt) Dialectici πολυώνυμα, Gramatici συνώνυμα & ἰσοδυναμοῦντα nominant.vt ſępe,crebro, ſubinde,plerunque, identidem: olim,pridem, dudum, antiquitus.

Quæ dicuntur ſimiles? Quod rogant(inquit Varro) ex qua parte oporteat ſimile eſſe verbum:à voce,an à ſignificatione: reſpondemus,à voce. Sed hæc Varro de Analogia ſcribẽs. Nam in Dialectica ſimiles ſunt dictiones quæ notione & voce inter ſe conueniunt,vi tamen ex parte diſsident, veluti Vallis & Vallus:Aeſtus,æſtas:inuidia,& inuidentia. Seruiuitus,& Seruitium. Prohibere & inhibere. Demus operam Quirites, ne Patres Cõſcripti, circumſcripti putentur. In quo illud animaduertendum eſt, ne dictionum ſimilitudo tam ex ſono & voce, quàm ex notione æſtimentur. velut Lepus, lepos,& lupus. Item Suis & Suis (inquit alio loco Varro)ſimilia indiligenti videri poſſunt:cùm alterum Suem, alterum ſuere ſignificet. Scitum eſt autẽ quod Varro Grãmaticè hæc tractans,Similia(inquit) eſſe vocibus & ſyllabis cõfitemur. Diſsimilia eſſe partibus orationis videmus. Nam Dialecticus non partibus orationis dixiſſet, ſed qualitate, notione,vi & poteſtate.quoniam (vt ſuperiùs ex Ariſtotele diximus) ex qualitate omnis vel ſimilitudo vel diſsimilttudo æſtimatur.

Quæ ſunt quæ dicuntur dictiones aduerſę? Quas Græci ἀντίθετα nominant, quæ vim habent

bent inter ſe infeſtam atque contrariam:vt infrà,ſuprà:ſurſum,deorſum:totum, nihil:vterque,neuter : Omnis,nemo.Item Beneficium, maleficiū: Beneuolentia,maleuolentia.Quoniam miſericordia (inquit Cicero) ægritudo eſt ex alterius rebus aduerſis:ſic inuidentia ęgritudo ex alterius rebus ſecundis.

Quæ ſunt Relatæ? Quæ inter ſe conferūtur,& ſub eādem rationem cadunt: veluti duplum, ſimplum:cras, heri : hodie, pridie, poſtridie, perendie. Item cetera omnia rerum relatarum vocabula: dummodo meminerimus, quod iam ſæpe diximus, ea ſeorſum ab ipſis rebus,& tanquam auulſa & abſtracta cōſiderari oportere. Nam in his vocabulis, Pater,filius, Dominus, ſeruus, Patronus, cliens, ſi rem & (vt Dialectici loquuntur) ſubiectum conſideremus, neque ad rerum, neque ad dictionum relationem pertinebunt:ſed ad Subſtantiam.

Quæ ſunt Priuantes? Quæ quod altera rei attribuit, id altera ei detrahit.vt ſemper,nunquam : vbique,nuſquam. Conſul, conſularis, vel exconſul.Prætor, prætorius, vel exprætor. heres, exheres : ciuis, exul : coniux, vidua. Diuortium (inquiunt Iuriſconſulti) propterea non dicitur in ſponſa,quia diuertere dicitur quæ à cōmuni habitatione diſceſsit:ſponſa autem nondum communem habitationem habuit. Vt frugalitas(inquit Cicero) dicitur à fruge: quia nihil melius è terra oritur: ita

nequitia ab eo, quod nec quicquam eſt in tali homine:ex quo idem nihili dicitur.

Quæ ſunt Aientes & Negantes? Quarum quod ait altera,id altera inficiatur. veluti,furtum manifeſtum,furtum nec manifeſtum. ſcire, neſcire. legere, negligere. otium, negotiũ. gnarus,ignarus.ſanitas,inſania.

Quæ ſunt Repugnantes? Quarum altera aduerſa eſt,altera aduerſę alterius conſequẽs. vt Beneuolentia, maleficium. Amicum eſſe & malè mereri. Non & deorſum ſuo pondere atomi feruntur,& paululum declinant.

Quæ ſunt Diſpares? Propriè quæ ponderis,numeri, aut menſuræ inæqualitatem ſignificant. vt As,ſemis:pondo,dupódius:medimnus,modius:bini,terni:quartarius,ſextarius: Non enim hic vaſa (quæ ad Subſtantiam pertinẽt) neque eorum menſuram, quæ ad Geometras: ſed menſurarum vocabula per ſe, & tanquam abſtracta conſideramus.

Quæ ſunt diſsimiles? Quæ ex eodem ductæ genere, qualitate inter ſe partim conueniunt, partim diſsident.vt Gallus natione: Gallicus ex Gallia:Athenienſis,Atticus: Hiſpanus, Hiſpanienſis. Corinthium æs, Corinthiaca vaſa. Sic apud Iuriſconſultos aliud eſt Seruum eſſe, aliud ſeruire:aliud in libertate,aliud liberum eſſe.aliud Prætorẽ eſſe, aliud Prætura fungi.aliud eſt mentiri, aliud mendacium dicere, inquit Gellius lib.11.cap.11.

INSTI-

INSTITVTIONIS DIALECTICAE LIBER II.

De Triplici Methodo. CAP. I.

HACTENVS primam Dialecticæ artis partem videmur absoluisse. deinceps ad diuisionẽ accedamus. sed vtri prior debetur locus, diuisioni, an definitioni? Huic quæstioni responderi commodè antequam de Methodo, & docendi ratione disseruerimus, satis non potest. Nam ad huius artis cognitionem ea præmunitione est opus.

Quid est Methodus? Ars quæ quemadmodum disciplina omnis redigi in artem & certam rationem possit, demonstrat. hoc est, quemadmodum ex iis rebus, quarum ars nõdum est, effici ars possit.

Quid est Ars? Antonius apud Ciceronem lib. de Orat. II, sic definit: Ars est, quæ cognitis penitusque perspectis, & in vnum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur. Aristoteles autem, Artem dicit esse rei per suas caussas cognitionem, quæ aliter se habere non possunt. Apud Lucianum verò

ſic definitur: σύστημα ἐκ καταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων πρός τι τέλος εὔχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ. Eſt coaceruatio multarum de vna re perceptionum vſu & exercitatione collectarum ad finem aliquem vitæ vtilem accommodata. Ars enim (vt ait Cicero lib. Acad. III.) quæ poteſt eſſe, niſi quæ non ex vna aut ex duabus, ſed ex multis animi perceptionibus conſtat? quam ſi ſubtraxeris, quî diſtingues artificē ab inſcio?

Quis eſt huius diſciplinę vſus? Vt qua de cauſſa, quóque ordine quicque in præcipiendo tradatur, notari atque animaduerti poſsit.

Quodnam Methodi fundamētum eſt? Finis eius diſciplinæ, cuius ars inſtituitur. Suus enim cuique arti finis eſt propoſitus: vt medicinæ, valetudo: rrchitecturæ, domus: rei militari, victoria: Rhetoricæ, perſuaſio. Quare primùm omnium conſtituendum eſt, quis ſit eius quā tractes diſciplinæ finis: hoc eſt, quod bonum, quò ſpectare ac referri omnia oporteat: vt ad eum quaſi viæ & progreſsiones omnes dirigantur.

Quotuplex eſt Methodus? Triplex. Analyſis, Syntheſis & Dięreſis. id eſt diſſolutio, compoſitio, & diuiſio. Sed analyſis ad inuentionē, ſyntheſis & diæreſis ad explicationem pertinent.

Quid eſt Analyſis? Eſt Methodus quæ finem in ſua principia per ea quæ intermedia ſunt, reſoluit: hoc eſt, via & ratio quæ à fine retexendo ad media, à mediis ad indiuidua,

quæ

quæ cuiusque rei minutissimæ partes sunt, progreditur. Hæc autem (vt dixi) ad artium inuentionem pertinet. nam vbi finis artis cō-stitutus est, tum quibus ad eam modis perueniri possit, excogitatur.

Quid est Synthesis? Est methodus, quæ à principiis per media paulatim ad finem progreditur. vel hoc modo: Synthesis est, multarū singularum rerum consimiliū in vnam aliquā notionem, & rursus huius & aliarum generis eiusdem in aliam communem notionem tantisper cōtinuata coaceruatio, dum ad summum genus perueniatur. Itaque ratio hæc superiori planè contraria est. quod enim in deliberando primū fuerat, id in agendo est postremum. Siue autem Totum integrum sit, à partibus progressio fit: siue vniuersum, à formis & speciebus. Atque Aristoteles quidē lib. Ethicorum primo scribit, Platonem studiosè quæsisse, ac dubitasse vtra methodus præstaret, eáne quæ à principiis ad finem progrederetur: an quæ ad principia perduceret. veluti cùm in curriculo pręmia proponuntur iis qui à carceribus ad calces, & cōtrà à calce ad carceres decurrerint. In Politicis autem, posteaquam ostendit ex familiis vicinitatem, ex vicinitatibus ciuitatem constare, ordine de singulis explicat.

Cedo familiare aliquod exemplum. Nónne qui ædificandi artem inuenerunt, primùm de tecto cogitarunt, quod tempestatis vitandæ

caussa subirent: tum deinde quia per se stare tectum non poterat, de parietibus: ac postremò de fundamentis, quibus parietes niterentur. At in agendo, primùm omnium fundamenta iaciuntur: tum parietes extruuntur: ad extremum tectum imponitur. Ita ex fundamento, pariete, & tecto domus componi dicitur: cùm ex inuentione tecti, paries: ex parietis, fundamentum ortum sit.

Cedo item aliud. Quoniam Grammaticæ finis est propositus, rectè loqui: prima deliberatio est, de orationis probitate: secunda, de verbis, quibus constat oratio: tertia de syllabis, earúmque pronuntiatione. At in arte tradenda prima de literis præcepta sunt: secũda, de syllabis: tertia, de dictionibus: postrema, de oratione.

Quid est diæresis? Methodus distributionis quæ à primo & summo genere instituta, eoúsque per genera intermedia producitur, dum ad species infimas perueniatur. Itaque primo loco, qua de re agatur proponit, ac definit: tum deinde partes ipsius singulas diuidendo, nominando, definiendo, & notandis cuiusque proprietatibus exponit. Partium enim singularum nomina singulis definitionibus & proprietatibus aperienda sunt: quandoquidem omnis, (vt ait Aristoteles) scientia per definitionem aperitur. propterea quòd idem est scire, & per definitionem intelligere. Itaque diæresis partes sunt quatuor: propositio,

tio, diuiſio, nominatio, & definitio. Sic Grammatica in arte tradenda primùm proponitur eſſe ars rectè loquendi, & ſcribendi: tum deinde diuiditur in literam, ſyllabam, dictionem, & orationem. Nam diuidendo ſimul nominantur partes. Rurſus literæ diuidũtur in vocales & cõſonantes: hę rurſus in mutas, & ſemi uocales. Syllabæ poſtea diuiduntur in longas, & breues: dictiones in nomina, verba, ceteráſque orationis partes. Oratio verò in planam & figuratam. Singulis autem partibus ſua definitio, & proprietatis cuiuſq; declaratio adhibetur.

Cedo aliquod huius tertię Methodi exemplum. ab antiquo aliquo ſcriptore vſurpatũ. Extat longè apertiſsimum in eo libello quem ex hac methodo Cicero Partitiones inſcripſit, vbi Rhetoricam artem à ſummo ad minutiſsimas quaſque partes paulatim partiendo expoſuit. Sed nuſquàm hæc methodus luculentius explicatur, quàm apud eundem lib. de Orat. 1. vbi Craſſus ita loquitur: Omnia ferè quę ſunt concluſa nunc artibus, diſperſa & diſsipata quondam fuerunt, vt in Muſicis numeri & voces & modi. in Geometria, lineamẽta, formæ, interualla, magnitudines. in Aſtrologia, cœli conuerſio, ortus, obitus, motúſque ſyderum. In Grammaticis, poëtarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio, verborum interpretatio, pronuntiandi quidam ſonus. in hac denique ipſa ratione dicendi excogitare, ornare, diſpo

nere, meminisse, agere, ignota quondam omnibus & diffusa latè videbantur. Adhibita igitur est ars quædam extrinsecus, ex alio genere quodam, quod sibi totum Philosophi assumunt, quæ rem dissolutam diuulsámque conglutinaret, & ratione quadam constringeret. Sit ergo in iure ciuili finis hic, legitimæ atque vsitatę in rebus causísque ciuium ęqualitatis conseruatio. Tum sunt notanda genera, & ad certum numerum, paucitatémque reuocanda. Genus autem est, id quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Partes autem sunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, subiiciuntur: omniáque quæ sunt vel generum, vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, est exprimendũ. Est enim definitio earum rerum, quæ sunt eius rei proprię quam definire volumus, breuis & circunscripta quædam explicatio. Hisce ego rebus exempla adiungerem, nisi apud quos hæc haberetur oratio, cernerem. nunc complectar, quod proposui, breui. Si enim aut mihi facere licuerit, quod iandiu cogito, aut alius quispiam, aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, vt primùm omne ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca sunt: deinde eorum generum quasi quædam membra dispartiat, tum propriã cuiusque vim definitione declaret, perfectam artem iuris ciuilis habebitis: magis magnam atque vberem, quàm difficilem

lem & obſcuram.

Cedo item aliud exemplũ. Sumatur ex eiuſdem libro de Finib.II. Omnis in quærendo, quæ via quadam, & ratione habetur, oratio, præſcribere primùm debet (vt quibuſdam in formulis ea res agatur) vt inter quos diſſeritur conueniat,quid ſit id,de quo diſſeratur. hoc poſitum in Phædro à Platone, probauit Epicurus, ſenſitque in omni diſputatione,id fieri oportere. ſed quòd proximum fuit, non vidit: negat enim definiri rẽ placere: ſine quo fieri interdum non poteſt,vt inter eos qui ambigunt, conueniat quid ſit, id de quo agatur. velut in hoc ipſo de quo nũc diſputamus. quęrimus enim finem bonorum poſsimúſne ſcire hoc quale ſit,niſi contulerimus inter nos,cùm finem bonorum dixerimus,quid finis,quid etiam ſit ipſum bonum? Eodémque inſignis ille locus pertinet,ex lib.de Orat.I. vbi Craſſus ita loquitur:Sin autem ea quæ obſeruata ſunt in vſu ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis animaduerſa ac notata, verbis deſignata, generibus illuſtrata, partibus diſtributa ſunt,non intelligo,&c.Itèmque ille alter ex lib. de Orat.II. vbi Antonius ita loquitur: Ego verò(inquit)pergam, & id faciam quod in principio fieri in omnibus diſputationibus oportere cenſeo:vt quid illud ſit,de quo diſputetur,explanetur.ne vagari & errare cogatur oratio, ſi ij qui inter ſe diſſenſerint, non idem eſſe illud de quo agitur,intelligẽt.Nam ſi for-

tè quæreretur,quę eſſet ars Imperatoris:conſtituendum putarem,principio quis eſſet Imperator. qui cùm eſſet cõſtitutus adminiſtrator quidam belli gerendi: tum adiungeremus de exercitu,de caſtris,de agminibus,de ſignorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus,de commeatu,de inſidiis faciendis, atque vitandis, de reliquis rebus, quæ eſſent proprię belli adminiſtrãdi.quarum qui eſſent animo & ſcientia compotes, eos eſſe Imperatores dicerem. vterérque exemplis Africanorum, & Maximorum:Epaminondã atque Annibalem atque eius generis homines nominarem.

De Dialogorum & Dialecticorum Methodo.

CAP. II.

TENEO iſta.Sed quæro ecquamnam harum methodorum trium veteres illi Dialectici ſuis in dialogis tenerent. nam eorum inſtitutum noſſe, permagni(vt video)ad Dialecticę cognitioné intereſt.Cicero lib.de Finib.II.ſcribit,primũ Sophiſtarum omnium Gorgiam Leontinum, auſum eſſe in conuentu quæſtionem poſcere, id eſt iubere dicere qua de re quis audire vellet.Tum deindeAcademicos inſtituiſſe,vt qui Philoſophum audire vellent, primùm dicerét quid ſentirent.veluti, Malum mihi videtur eſſe mors.Voluptas mihi videtur eſſe ſummum

bonum

bonum. Quod cùm dixiſſent, ille contrà: ſic tamen, vt qui audiebant, quoad poſſent, defenderent ſententiam ſuam. Apud Stoicos verò, & Peripateticos, atque etiam ad extremum apud Academicos, eum qui quæſiuit aliquid tacere ſolitum. vbi enim qui audire vult, ita dixit, Voluptas mihi videtur eſſe ſummum bonum: perpetua oratione cõtrà diſputabatur. At lib. Tuſc. I. ſcribit veterem & Socraticam rationem diſſerendi hanc fuiſſe, vt cùm is qui audire vellet dixiſſet quid ſibi videretur, tum Philoſophus cõtradiceret. At lib. de Fin. V. ſcribit, ab Ariſtotele principe de ſingulis rebus in vtranque partem dicendi exercitationem eſſe inſtitutã: vt non cõtra omnia ſemper diceret: & tamen vt in omnibus rebus quicquid ex vtraque parte dici poſſet, exprimeret.

Quid? ipſe Ariſtoteles de ſuo inſtituto & docendi ratione quid ſcribit? Multis in Logicæ ſuæ locis profitetur, ſe ita ſuos diſcipulos inſtituiſſe, vt in vtrãque partem parati eſſent: vt ſiue Etiam, ſiue Non aduerſarius reſponderet, tum cui, ETIAM reſponſum eſſet, refelleret: cui verò, NON, confirmaret: contráque aduerſarius ipſe quoque pro ſua parte diſputaret, eámque tueretur. Itaque libro de Captionibus ſophiſticis extremo teſtatur ſuum hoc inuentum eſſe, vt facultatẽ traderet diſſerẽdi de quaque re propoſita, ex iis quę eſſent in re propoſita quã maximè probabilia. vnde ſine dubio illa Dialecticę definitio ſumpta eſt: vt

ſit ars probabiliter in vtranque partẽ de quaque re propoſita diſſerendi.

Sed definitionis & diuiſionis quodnam apud diſputatores illos veteres inſtitutũ fuit? Omnium quidẽ commune fuiſſe video, vt primùm inter ſe conſtituerent quid eſſet illud de quo diſputãdum eſſet. tum deinde vt illud vel definirent, vel diuiderent. (neque enim magnopere vtrum prius, an poſterius facerent, laborabant) vt illa dialogorum ratio magis ad methodum diuiſionis, quàm ad alias duas accedere videretur. Sed definiendi verbo video Ciceronem dupliciter eſſe vſum. primùm pro eo quod modò dicebam, conſtituere & ponere, qua de re diſputandum eſſet. veluti, Malum mihi videtur eſſe mors. deinde pro breui & dilucida controuerſæ rei explicatione. Nam in lib. de Off. 1. ſic ſcribit, Omnis quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proficiſci: vt intelligatur quid ſit id, de quo diſputetur. At in lib. de Finib. 11. perſpicuè demonſtrat, definitionẽ eo loco vſurpatã, pro enuntiato ad diſputandum propoſito. Omnis (inquit) in quærendo, quæ via quadam & ratione habetur oratio, præſcribere primùm debet, vt inter quos diſſeritur, cõueniat quid ſit id, de quo diſſeratur. Hoc poſitum in Phædro à Platone, probauit Epicurus, ſenſitque in omni diſputatione id fieri oportere: ſed quod proximũ fuit, non vidit. negat enim definiri rem placere: ſine quo fieri interdum non poteſt,

potest, vt inter eos, qui ambigunt conueniat, quid sit id de quo agatur. Locus autem Platonis quẽ Cicero protulit, perspicuè hoc ipsum ostendit περὶ παντός, ὦ παῖ, μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύεσθαι, εἰδέναι δεῖ περὶ οὗ ἂν ᾖ, ἡ βουλή: ἢ ἄπαντος ἀμαρθάνειν ἀνάγκη.

Et de Aristotele, quid habes dicere? Primũ in lib. de interpretatione ita scribit: Τί ἐστιν οὐκ ἐρώτησίς ἐστι διαλεκτική. δεῖ γὰρ δεδόσθαι ἐκ τῆς ἐρωτήσεως ἑλέσθαι, ὁπότερον βούλεται τῆς ἀντιφάσεως μόειον ἀποφήνασθαι, ἀλλὰ δεῖ τὸν ἐρωτῶντα, προσδιωρίζεσθαι, πότερον τόδε ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ἢ οὐ τόδε. id est: Quid est, non est quæstio Dialectica. oportet enim dari ex interrogatione optionem, vtram velit contradictionis partem declarare. Sed oportet interrogantem definire, vtrum homo sit hoc, an illud. Deinde lib. Analyt. priorũ primo: Δεῖ δὲ τὰς προτάσεις περὶ ἕκαστον τούτων οὕτως ἐκλαμβάνειν, ὑποτιθέμενον αὐτὸ πρῶτον καὶ τοὺς ὁρισμούς, καὶ ὅσα ἴδια τοῦ πράγματος. Id est: Oportet propositiones de horum vnoquoque ita sumere: subiiciente primùm id de quo agitur, deinde definitiones, tum omnes rei proprietates. Post lib. Topic. VIII. cùm dixisset facilem disserendi rationem non esse, nisi prius intelligatur, quid sit id de quo disputatio instituitur: maximéque id principiis artium contingere, quibus cetera probantur, tum ita infert: ἀλλ' ἀναγκαῖον ὁρισμῷ τῶν τοιούτων ἕκαστον γνωρίζειν. id est, definitione vnumquodq; eorũ necessariò aperiendum est. quoniam autem formula,

quid eſt,nō eſt anceps, propterea paucis antè verſibus monuit quæſtionem definitionis ita proponendam eſſe:Homo éſtne animal rationis particeps,an non? Quod eodem modo in libro de interpretatione admonuerat,eo loco quem ſuperiùs protulimus.

Potéſne harum rerum omnium exemplum aliquod ex veterum libris proferre? Sumatur Ciceronis illa diſputatio quæ eſt ſub initium lib.Tuſcul.quarti: vbi & quæſtio ponitur, & poſt quæſtionem diuiſio ſingularum partium definitur. planiſsiméque vetus iſtud de quo iam diximus inſtitutum obſeruatur.

De artis & libelli huius Methodo.

CAP. III.

ECQVAMNAM igitur Methodum in hac Dialecticę artis inſtitutione ſequemur? Analyticam. cuius in meditando hic ordo eſt: primùm vt finem nobis Dialecticæ proponamus eum, quem ſuperiùs diximus, Demonſtrationem: id eſt veri & falſi diiudicationem: tum vt è ſex conſequentibus quod fini proximum eſt, proximè conſideremus:hoc eſt,primo loco rationis concluſionem,ſiue argumentationum formulas: ſecundò vim & firmamentum argumētorum,ex quibus quid quodque valeat, intelligitur: tertiò enuntiationes,quibus argumēta conſtant: quartò partis cuiuſque nomen, &

& definitionem: quintò eiusdem materiæ cõfusæ distributionem: postremò affectionem rerum & vocabulorum, ex quibus Enũtiationes constant. Et quoniam longius à fine regredi non possumus, ab eo artem nostram componere instituemus. Id autem operis nostri fundamentum iam antè iactum est, cùm ab eo quod vltimum inuenimus, exorsi sumus: nimirum ab affectionibus. Deinceps igitur de diuisione, tum de definitione, de argumento, & de argumentatione differemus. Nam etsi in omni methodo, primùm (vt modò diximus) locum obtinet definitio, tamen in hac arte tradenda, priora sunt diuisionis præcepta, quàm definitionis. quia definitio eo instrumento conficitur, quod in diuisionis arte traditur: nimirum genere, partitione, & differentia. deinde chaos cuiusque quæstionis isto modo, certissimè distingui, atque in ordinem redigi potest. Idémque video Ciceronem & in Officiis & in Tusc. quarta fecisse.

Quodnam appellas chaos quæstionum? Quia proposita quæstione protinus vniuersi generis confusio, & quasi chaos quoddam animo & menti obiicitur. Quare vt in opificio mundi, cùm esset confusa naturarum moles, primùm lux est adhibita: tum singulæ materiæ secretæ ac definitæ sunt: dein vnaquæque suũ in locum ac tãquam sedem ordine collocata: pòst earum omnium vsus atque fructus hominibus concessus est: similiter proposita quæ-

ſtione principio rationum notitia tanquam lucerna in tenebris adhibenda eſt, atque ita diſperſæ ac diſsipatæ quæſtionis partes (de quibus ſuperiùs ex Cicerone dicebamus) ſub oculos ſubiiciendæ ſunt: earúmque certa genera notanda: id eſt, nominibus ſuis appellanda, atque ad anguſtum numerũ paucitatémque reuocanda ſunt. Tum ſingulæ quæſtionis partes diſtinguendæ, atque in ordinem diſtribuendæ. pòſt ſingulæ partes definitionibus, & argumentatione tractandæ, ex quibus operis totius fructus, vtilitáſque percipitur. At quoniam finis omnis Dialecticæ in ratiocinatione & ſyllogiſmo poſitus eſt, quod verbum à ratiocinatoribus ſumptum eſſe conſtat, venit mihi in mentem totam huius artis ſtructuram ratiocinationibus calculatorum ſimilem facere.

Quomodo? Quoniam qui ſocietatem aliquot annos exercuerunt, cùm de ea dirimenda cogitant, primùm omnium finem ſibi rationum diſtractionem proponunt. deinde numerationem, quam ego argumentationibus comparo. pòſt numerandi artem, vt quid quiſque numerus valeat, intelligatur. tum calculos, qui enuntiationibus aptiſsimè conferuntur. Inde tempórum quibus ſocietas fuit, aut negotiationum diuiſarum titulum ſiue definitionem: pòſt eiuſdem temporis, earundémque rerum partitionem. Et quoniam regredi vlterius non poſſunt, ab eo incipiunt, quod vltimum

mum inuenerãt:ac tum deinde ab hoc postremo gradatim progredientes ad id quod sibi finem statuerant, hoc est, rationum distractionem, perueniunt.

De Diuisione. CAP. IIII.

DEINCEPS igitur de Diuisione disseramus: Quid est Diuisio? Diuisio summo genere est, partiũ quæstionis ad disputandum propositæ distributio. sed eius species duæ sunt, quarum prior propriè dispositio dicitur, altera generis sui nomine diuisio appellatur.

Quid est dispositio? Prima maiorum partium distributio, per quam summa quęstionis genera, non solùm ordine, sed etiam momento quodam, perexiguo numero, notantur. Est enim quasi operis futuri designatio, atque (vt pictores loquuntur,) rudis quędam informatio: vt cũ in Officiis Cicero ita scribit, Omnis de officio duplex est quæstio: vnum genus est, quod pertinet ad finem bonorum, alterum ad institutionem vitæ communis. Atque etiam alia diuisio est officij: nam & medium quoddã officium dicitur & perfectum. Sed nullum eius rei vel dilucidius vel luculentius exemplũ statui potest: quàm ex initio Partitionum Ciceronis: vbi summatim omnem dicẽdi doctrinam tripartitò distribuit, in vim orationis, orationem, & quęstionem: quarum singulas po-

ſterius ſubtiliter explicat.

Quid eſt diuiſio? Notio quæ rem vniuerſam in cognatas partes ſingulas adhibita cuiuſque differentia diſtinguit. Nam omnis res vniuerſalis per adiunctionem differentiæ in ſingularem contrahitur.

Quod eſt officiũ diuiſionis? Vt & ſpecies à ſuo genere diſtrahat, & eas diſtractas adhibita differẽtia inter ſe opponat. Eius autem artis cùm maximis in diſciplinis omnibus eſt vſus: tum verò laus planè ſingularis. Nam Socrates in Phædro Platonis profitetur, ſiquẽ nactus eſſet diuidẽdi peritũ, eius ſe quaſi Dei alicuius veſtigia ſecuturũ. τοῦτον διώκω (inquit) κατόπισθε μετ' ἴχνιον, ὥστε θεοῖο. Atque ad eum locum alluſiſſe Ciceronem arbitror in lib. II. de Oratore, cùm in illo Antonius ait, Craſsũ ſemper in dicendo ſibi videri Deũ, cuius veſtigia Cæſar & Catulus adoleſcentes perſequi cupiant: in hoc autem, Qui ordo (inquit) Antonio Catulus, tibi placet, & quæ diſpoſitio argumẽtorum: in qua tu mihi ſemper Deus videri ſoles.

Quid intereſt inter differentiam & diuiſionem? Superius dictum eſt, differentia ſpecies inſigniri, vt ſecernãtur. Hoc igitur inter diuiſionem & differẽtiam intereſt, quòd in rebus inſignitis intereſt inter inſtrumentum & ſignum. nam exempli cauſſa, quod in iudendis numis materia eſt: id in hac re eſt ſpecies: quod illic inſtrumentum: hîc, diuiſio: quod illic ſignum, ſiue nota publica: hîc, differẽtia.

Quo-

Quotuplex differentia est? Quoniam diuisio & differentia ita inter se affectæ sunt, vt instrumentum & signum: sequitur, vt diuisionum ac differentiarum eadem planè distributio sit: & quod de illis, idem de his dicatur.

De multiplici Diuisionum genere.

CAP. V.

QVOTVPLEX igitur Diuisionum ac differentiarũ distributio est? Earum tot ferè genera sunt, quot superiùs affectionum locos exposuimus. Nam (vt antè monuimus) ex iis locis tanquam thesauris Diuisionum & definitionum materia omnis eruitur. Itaq; remotis genere, specie toto & partibus: reliquos omnes locos ordine, si voles, persequi possumus. Quatuor autem illos propterea remouemus, quia Genus communis omnium diuisionum materia est: Species autem, quę quidem infima est, iccirco nõ diuiditur, quia indiuidua tantùm complectitur: quæ (vt iam persępe diximus) infinita, caduca, & fluxa sunt. quæ verò infinita sunt, percurri animo non possunt. ad totum autem & partes, non diuisio (vt paulo antè diximus) sed partitio adhibetur.

Quæ est diuisio generis? Hæc vniuersalis est, & fusa per omnes locos. Itaque reliquæ omnes sumi ex locis dicuntur: at hæc sumi ex generis loco dici nõ potest. Generis igitur di-

uiſio eſt,quæ Genus aliquod in certas & finitas ſpecies diſtribuit,quarum ſingulæ generis nomẽ retinent:ſiue illud ſummum ſit, ſiue medium,ſiue infimum.Summum:veluti, Corpus aliud eſt animatum,aliud inanimatum. Medium:veluti,Animal aliud eſt rationale, aliud irrationale.Infimũ:veluti, Homo alius eſt Gallus,alius Germanus,alius Italus. Hæc autem diſtributio duplex,dicitur à Gręcis διαίρεσις,& ὑποδιαίρεσις: à Latinis, Diuiſio & Subdiuiſio. Omnes autem illæ ſpecies diſtributæ, ſummi ſui generis,quod eſt corpus, nomen retinent.

Quotuplex generis diuiſio eſt? Duplex.Nã altera certã cuique ſpeciei ex ſua differẽtia notã attribuit: altera propter differentiæ ignorationem & nominum penuriam non attribuit:ſed vel contrariam ſpeciem ex contradictionis particula notat, vel ſui generis nomine appellat.

Cedo exemplum contradictionis. Superiùs vbi de differentia diſſeruimus,hæc vulgata protulimus: Animal aliud eſt rationale, aliud irrationale.Rerum aliæ ſunt corporales, aliæ incorporales. Ius aliud ſcriptum, aliud nõ ſcriptum.Furtum aliud manifeſtum,aliud nec manifeſtum.

Cedo exemplũ ſpeciei, quæ pro differentia generis nomen obtinet.Fruges commune nomen eſt & terræ & arborum. Baccæ tamen de arboribus propriè:de terra fruges dicuntur. vt apud Ciceronem in Catone Maiore. Tanquam

quam in arborum baccis, terręque frugibus. Sic apud Cæsarem: Gallorum alij dicuntur Belgæ, alij Aquitani, alij propriè Galli. Sic apud Iuriscõsultos Cognatio quędam propriè dicitur Agnatio, eorum videlicet qui per patrem coniunguntur: quædam tantummodo Cognatio, eorum qui per matrem. Solétque hæc species voce & nota illa Tantũmodo plerúnque designari. Vt apud Ciceronem in Topicis. Genus est vxor. Eius sunt duæ formæ: vna matrumfa. hæ sunt quæ in manum conuenerunt. altera earum quæ tantummodo vxores habentur. Scitum est autem illud eiusdem eodémque loco: Species à genere, quoad suũ, id est ipsius, nomen retinet, nunquam seiungitur. Sic Aristoteles initio Topicorum Proprij duas dicit esse species: vnam, quæ rei vim & naturam declarat, quę Definitio dicitur: alteram, quæ non declarat, & communi nomine Proprium vocatur. Et lib. Politicorum III. cùm Reip. tres esse species dixisset, vnam quæ vnius dominatu regeretur, quæ Monarchia diceretur: alterã, quæ paucorum, quæ Aristocratia: tum verò tertiam subiunxit, quæ populi imperio ac potestate contineretur: quæ communi nomine Resp. Græcè πολιτεία dicitur. Eodémque modo Iurisconsulti doni duas species constituunt: vnam, quæ cum caussa fit, quæ propriè Munus appellatur: alteram quę sine caussa, quę generis nomine Donum vocatur. Sed vsum huius differentiæ posterius ex lo

cis argumentorum cognoſces.

Que eſt diuiſio ex cauſſa Efficiente? Quæ genus in ſpecies ex cauſſarum efficientium varietate diuidit. veluti, Arborum alię ſpõte naſcuntur (ait Plinius) alię ex ſemine, alię ex traducæ. Animaliũ aliud ex parente, aliud à ſole, aliud ex putredine naſcitur.

Quæ eſt ex Materia? Quæ genus in ſpecies pro cuiuſq; materię varietate diſtribuit: veluti, Metallorum aliud eſt aurum, aliud argentum, aliud æs, aliud ferrum. Prædium aliud eſt vrbanum, aliud ruſticum. nam vrbanum (inquiunt Iuriſconſulti) non locus facit, ſed materia. Vaſorum quædam ſunt ærea, quædam lignea, quædam vitrea, quædam fictilia.

Quæ eſt ex Forma? Quæ genus in ſpecies ex formarũ varietate diſtribuit: veluti, nauiũ aliæ ſunt conſtratæ, aliæ apertę, alię turritæ, aliæ roſtratæ, aliæ biremes, alię triremes, aliæ quadriremes. Linearum alia recta eſt, alia obliqua.

Cedo exemplum ex fine. Nauiũ aliæ ſunt actuarię, alię piſcatorię, alię onerarię, alię ſpeculatorię. Seruorum alij ſunt atrienſes, alij diſpenſatores, alij topiarij, alij amanuenſes, alij ſcriptores. Vaſorum alia ſunt vinaria, quædam eſcaria, quędam aquaria, quędã vnguentaria.

Quæ eſt diuiſio ex effectis? Quæ genus in ſpecies pro effectorũ varietate diſpertit. veluti herbarum quædã calefaciendi vim habent,

quædam

quædam refrigerandi.aër alius eſt ſalubris,alius peſtilens.

Quæ eſt diuiſio ex Proprio? Quæ genus in ſpecies pro cuiuſque proprietate partitur.veluti,Beluarum aliæ ſunt volatiles,aliæ terrenę, aliæ natatiles. Item,aliæ cantant, alię latrant, aliæ hinniunt,aliæ vlulant,alie rudent,aliæ rugiunt.Item aliæ ſunt cicures,aliæ feræ.

Quæ eſt diuiſio ex Antecedente? Locus ex antecedente neceſſariò cum illo ex conſequẽte coniungendus eſt. Nam diuiſio hæc alias ſpecies antecedentes conſtituit, alias conſequentes. veluti, Aetas hominis diuiditur in pueritiam, adoleſcentiam, iuuentutẽ, & ſenectutem.Illa autẽ anni partitio eſt potius quàm diuiſio. Annus diuiditur in ver, æſtatem, autumnum,& hyemen.

Quæ eſt diuiſio ex Adiunctis? Quę genus pro adiunctorum varietate diſtribuit.vt,Senũ alij ſunt creduli, alij ſuſpicioſi, alij iracundi, alij inertes,alij loquaces.vel hoc modo: Senũ alij facilè lippitudinem contrahunt, alij podagram,alij in ſurditatem facilius incidunt, alij in delirium.

Quę eſt diuiſio ex Accidenti? Quæ genus in ſpecies pro accidentium varietate diſtinguit.veluti, Equorum alij ſunt gradarij, alij aſturcones,alij veredi,alij ſuccuſſatores.Flores alij ſunt hyberni, alij verni, alij ęſtiui, alij autumnales.

Quæ eſt diuiſio ex Comparatione? Quæ ge-

nus ex formarum aut paritate aut imparitate diſtibuit.veluti,Magiſtratuum alij ſunt maiores,alij minores.Item,alij ſunt maiorum, alij minorum gentium.Militum alij ſunt præpoſiti,alij gregarij.

Quæ eſt diuiſio ex Similitudine? Que in diſtribuẽdo varias ſimilitudines aucupatur: veluti apud Ciceronem in ea pro Sex.Roſcio: Simillima eſt accuſatorum ratio. Alii veſtrûm anſeres ſunt,qui tantummodo clamant,nocere nõ poſſunt:alij canes,qui & latrare & mordere poſſunt.Et Tuſcul.v.Vt in ludis Olympicis alij corporibus exercitatis gloriam & nobilitatem coronę petunt, alij emendi aut vendendi quæſtu ducuntur, alij viſendi cauſſa veniunt: ſic in vita quidam gloriæ ſeruiunt, alij pecuniis, alij rerum naturam ſtudioſè intuentur.Item, Hominum alij ſunt tanquam apes, vt patresfa.naui atque induſtrij:alij tanquam fuci,qui alieno labore victitant.

Quæ eſt diuiſio ex Aduerſis? Quæ genus in maximè diſsidentes atque infeſtas ſpecies diſtribuit.veluti,Elementorum aliud eſt calidũ, aliud frigidum, aliud leue, aliud graue,aliud humidum,aliud ſiccum. Enuntiationum aliæ ſunt veræ,aliæ falſæ.

Quæ eſt diuiſio ex Relatis? Quæ ſpecies inter ſe relatas exponit. vt, Hominum alij ſunt patresfa.alij filiifa.alij tutores,alij pupilli;alij domini,alij ſerui.

Quæ eſt diuiſio ex Priuantibus? Quæ genus

nus in eas ſpecies diſtribuit, quarum aliæ habitum, aliæ priuationem ſignificēt. veluti, Hominum alij ſunt ſapiētes, alij ſtulti. alij valentes, alij imbecilli. Inſtrumentorum (inquit Ariſtoteles in Politicis) alia ſunt animata, vt ſerui: alia inanimata, vt ſecuris, aut dolabra.

Quæ eſt diuiſio ex Aientibus & Negātibus? Quæ genus in eas ſpecies diuidit, quarum alię affirmēt, aliæ negent: veluti, Furtum aliud eſt manifeſtum, aliud nec manifeſtum. Animal aliud eſt rationale, aliud irrationale. Ius aliud ſcriptum, aliud non ſcriptum. Res aliæ corporeæ, aliæ incorporeæ.

Quæ eſt diuiſio ex Repugnantibus? Quę ſpecies ita diſtribuit, vt vna contrarium oſtēdat, altera alterius contrarij conſequens. veluti, Rerum quædā bonæ ſunt, quædam fugiendæ. Ciuium alij ſunt vtiles Reip. alij ciuitate exterminandi. Nam fugiendum conſequens eſt mali: & Eiiciendum inutilis.

Quæ eſt diuiſio ex Diſparibus? Quæ diſpares ſpecies conſtituit. veluti, Genus aliud eſt ſummum, aliud medium, aliud infimum. Capitis diminutio alia eſt maxima, alia media, alia minima. Elementorum aliud eſt graue, aliud leue. Aetas apud Romanos alia erat iuniorum, vſque annum XLV: alia ſeniorum. Officium (inquit Cicero) aliud medium eſt, aliud perfectum.

Quæ eſt diuiſio ex Diſsimilibus? Quæ in quaque ſpecie diſsimilitudinem aliquam cō-

ſtituit. veluti, Vitiorum quædam fortitudini diſsimilia ſunt, quædam iuſtitiæ, quædã temperantiæ, quædam prudentiæ.

De arte & præceptis Diuidendi.

CAP. VI.

VOT ſunt Diuiſionum pręcepta? Vnum & ſummum diuiſionis præceptum eſt, quo cetera omnia continẽtur: vt vis vniuerſi generis in ſpecies cognatas diducatur. Sed perſpicuitatis cauſſa quatuor exponenda ſunt. primum, vt cognatę ſpecies ab vno eodémque genere diſtrahantur. alterum, vt inter ſe ex aduerſo & tanquã è regione reſpõdeant: id eſt ſemper ex aliquo contrariorum genere ſint. tertiũ, vt ne vel ſpecies generi, vel genus ſpeciei exęquetur. quartum, ne qua ſpecies vel redundet, vel prętermittatur: ſed paria ſpecierum & generis vniuerſi momenta ſint.

Quid eſt cognatas ſpecies diduci? Eſt non modò ex eodẽ affectuum loco, ſed etiã ex eodem genere omnes partes inter ſe cognatas, ac non aliunde aſcitas proponi. Sic enim Zeno (vt Laertius teſtatur) διαίρεσιν definiebat: ἡ εἰς τὰ προσεχῆ εἴδη τομή. vt ſiquis Herculeorũ genus, verbi gratia, diuideret in eos demum, qui eodem ſanguine prognati eſſent, neque alienos vllos admiſceret. nam genus eſt id demum, quod de pluribus communione quadã

inter

inter ſe coniunctis,& continentibus, dicitur: vt ſuperiùs docuimus.veluti, Quicquid in deliberationem cadit,id vel honeſtum eſt,vel turpe.Nam ſi quis ita diuideret, id vel honeſtum eſt,vel vtile,ex altero genere ſpeciem ſumeret. Caput igitur diuiſionis eſt, vt cognatę ſpecies ex eodem genere ducantur: quaſi cùm riuuli ex eodem fonte & capite deriuantur.

Quid eſt ſpecies ex aliquo genere contrariorum eſſe? Non eſt id quidē dubium, quin ſpecies ex eadem animi notione diſtractæ inter ſe contrariæ ſint.nam vna poſita,continuò altera è regione occurrit. Itaque quæ ex eodē genere, quaſi ex altera parte, diuidendo reſpondent,ſimul natura eſſe dicuntur: neutrum autē prius, aut poſterius.ex quo accidit(quēadmodum poſterius intelliges) vt quod vni ſpeciei propriè conceditur, id alteri denegetur.Atque hæc nimirum illa eſt διχοτομία, ſiue bipartita ſectio, quam veteres tantopere commendarunt, atque in primis Plato: qui in dialogo de Regno ſtatuit,diuiſionem aut ad eam paucitatem, aut certè ad quàmproximum licebit numerū accōmodandā eſſe.tametſi Ariſtoteles ſæpenumero teſtetur, rei naturam ferre id non ſemper poſſe.nam(vt ſuperiùs dictū eſt) in contrariis ſæpe intermedia reperiuntur:vt neceſſe ſit,multo plures ſpecies duabus exponere.

Cedo exemplū.Elementorū aliud eſt ignis, aliud aqua,aliud aer,aliud terra.nā duæ prio-

res qualitates è regione inter se aduersantur. Ignis enim est calidus & siccus : aqua frigida & humida . at cetera duo ab vtroque participant. Sed tamen nullum eorum vel natura, vel tēpore prius est: sed omnia natura simul sunt & ortu, & tempore. Philosophia (inquit Cicero) in tres partes est distributa, in naturæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in vitā atque mores. Bonorum (inquit Aristoteles) alia sunt animi, alia corporis, alia externa. Itē: Metallorum aliud est ferrum, aliud aurum, aliud argentū, aliud æs. Bestiarum aliæ sunt volucres, aliæ terrenæ, aliȩ natatiles. Nullū horū altero prius est: sed simul natura sunt. Sic Hominum alij sunt magni, vt gigantes : alij breues, vt nani: alij mediocres. Itē alij sunt Indi, alij Britanni, quàmplurimi interiecti. Colorū alius est albus, alius niger, alius ceruleus, alius ruber, alius viridis, alius purpureus: qui ab vtroque aduerso participant, & ex aliis permixtis constant.

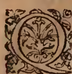
Quid est speciem generi exæquare? Est partem speciei pro specie, id est partem subdiuisionis in diuisone ponere. veluti, Gallorū alij sunt Aquitani, alij Celtæ, alij Belgȩ, alij Hedui. nam Hedui sub Celtarū specie continētur. Item, siquis dicat, Hominum alij sunt liberi, alij serui, alij liberti. Nam liberti species est eius generis, quod est liberi. Ita species suo generi adæquatur. Tria sunt (ait Cicero lib. de Orat. 11.) genera, quæ in controuersiā cadere possunt

poſſunt: quid ſit, quale ſit, & quomodo nominetur. Nam illud quod quidã Græci adiungunt, recténe factum ſit, totum in eo eſt, quod quale ſit, quæritur. Simile vitium eſt, cùm apud Iuriſconſultos Res ita diuiduntur, vt aliæ dicãtur corporales, aliæ incorporales, alię immobiles. vel alię mobiles, alię immobiles, alię incorporales. l. 1, §, cum autem, C. de rei vx. act. l. 2, & l. 3, C. de quad. pręſcript. quanquam id breuitatis cauſſa fieri intelligitur: vt cùm Vlp. ait Conuentionum tres eſſe ſpecies: publicas priuatas, legitimas, & iuriſgentium. l. 5, D. de pact.

Quid eſt Genus ſpeciei exęquare? Eſt genus pro ſpecie ponere: id eſt, in diuidendo genere verbum aliquod ęquè latum vt genus ipſum, aut etiã latius vſurpare. veluti Liberorũ alij ſunt ingenui, alij liberti, alij patresfa. vel ſic: Hominum alij ſunt docti, alij indocti, alij philoſophi.

Quomodo paria ſpecierum & generis momenta efficiuntur? Cũ neque ſpecies vlla præter generis vniuerſitatem additur, neque vlla prætermittitur. Nam vt diuiſio generis vniuerſi vim omnem explicare debet, ſic etiam nullam omittere. Abeſſe autem poterit hoc modo: Bonorũ alia ſunt animi, alia corporis. Redeeſt enim tertia ſpecies, quæ eſt fortunæ. Redundabit autem ſiquis addiderit, Alia externa: vel, Alia naturæ.

De Partitione Totius. CAP. VII.

QVONIAM de Diuisione dixisti, deinceps de Partitione differam'. Quid est Partitio? Est Totius in partes vel singulas, vel plerasq; distributio. Nã si certę ac finitæ sunt, omnes enumerãdæ sunt. At non est vitiosum (ait Cicero) in re infinita nonnihil prætermittere. Scitum est autem illud Platonis in Phædro, cauendũ esse in partiendo, ne coquorum imperitorum ritu ossa frangantur: cùm artus & membra prius diuidenda sint: ac tum deinde singulorum membrorum articulos seiungi oporteat.

Quænam est ars Partitionis? Eadem ferè quæ diuisionis: dummodo partium (vt antè dixi) finitus sit numerus. Itaque quæ notio diuisionem, eadem quoque Partitionem efficit: nimirum differẽtia: qua quæque pars tanquam certa & propria nota insignitur.

Vnde Partium differentiæ sumuntur? Aliæ ex forma, aliæ ex materia. Ex forma, veluti, domus apud Philosophos partitur in fundamẽtum, parietes, cõtignationem & tectum. apud Iurisconsultos, tantũ in solum & superficiem. l. solum, 49, D. de rei vindic. l. domo, 21, D. de pignerat. act. l. Sabinus, :o, D. de cont. empt. Ex materia sic: domus partitur in lapides, trabes, cæmenta, & tegulas. Item, Corpus hominis partitur in caput, pectus, vẽtrem, & tibias: aut partitur in ossa, carnem, sanguinem & neruos.

Quid

Quid intereſt inter Diuiſionem & Partitionem? Diuiſio adhibetur ad genus. Partitio ad totum. Illius differentiæ ſemper generis nomen retinent. Partes verò totius nomen non retinent. Eorum tamen hoc commune eſt, quòd & partes diuiduntur in ſpecies, & ſpecies viciſsim in partes: cùm aut illæ generis vim obtinent, aut hæ totius.

Cedo exemplum. Sumatur ex eo libello quem hoc ipſo Partitionũ nomine Cicero appellauit. Nam primo loco Rhetoricam tanquam totum propoſuit. tum eius tres fecit partes: vim oratoris, orationem, & quæſtionem. deinde vbi ad quæſtionem ventum eſt, eius non partes, ſed ſpecies diſtribuit. Quæſtio (inquit) àlia finita eſt, alia infinita.

Cedo aliud exemplum. Domus partitur in fundamentum, parietes, contignationem, tectum. tectum autem aliud eſt planum, aliud faſtigiatum.

Sed quæ cautio eſt ne vel diuiſionem pro partitione, vel hanc pro illa vſurpemus? Si diſtractæ partes vniuerſi nomen retinent, diuiſio eſt: ſin minus, partitio. eiúſque rei exemplum ſuperiùs in affectione partium ex Dialecticæ & Memorię partitione oſtendimus, in naturalem & artificioſam. nunc etiam ex Architecturæ partitione à Vitruuio tradita ſumere poſſumus. non enim dixit aliam eſſe naturalem, aliam artificioſam. Sed hoc modo: Naſcitur ex fabrica & ratiocinatione. Fabrica

est continuata vsus meditatio, quæ manibus perficitur. Ratiocinatio quæ res fabricatas ratione proportionis demonstrat. Sic Aristoteles in Politicis scribit, Mercaturæ tres esse partes, non species: nauigationem, inuectionem, & negotiationem.

Quoniam diuisionis & partitionis præcepta exposuisti, velim eius distributionis rationem exponas, qua principio huius artis in Dialectica partiēda es vsus. Id verò superiùs in Methodo exponenda præstitimus, cùm artis huius Analysin; & quasi operis totius formam, & designationē proposuimus: & ratiocinatorum similitudine vsi sumus. Sed quoniam plerique diuisionem & definitionem nó summas Dialecticæ artis partes constituunt, sed quasi Partium subdiuisionem faciunt, neque de iis nisi cum ad argumentorum locos ventum est disputant: quasi argumentationis tantū partes essent (quod non immerito quispiam à Cicerone in Topicis factum existimaret) confirmandum est, diuisionem & definitionem argumētationis partes propterea dici non posse, quoniam & per hanc, illæ duæ probātur: & per illas duas, hæc tractatur. Totum autem neque ad partes confirmādas adhibetur, neque partes ad Totum tractandum, sed tertium quippiam extrinsecus assumptū. Quod cùm ita sit, perspicuum est, tres illas esse pari ferè momento Dialecticæ artis partes: ac falsò duas illas huius tertiæ partes numerari

rari. Sed quod de illarum mutua probatione & tractatione breuiter attigi, deinceps cùm eò ventum erit planius dabitur exponendi locus.

Quid verò? Cuiusmodi peruulgatam illam Dialecticæ partitionem esse censes, cùm ita distribuitur: Dialecticæ partes duæ sunt, inuentio & dispositio? Vitium huius partitionis perspicuum est in eo, quod pars subpartitionis in partitione ponitur. nam cùm veteres (in his Cicero) hanc distributionem posuerunt, nequaquam summam artis totius partitionem esse volueruut: sed quartę partis, quæ Argumentatio est, subpartitionem: quod postea dilucidius intelliges.

De vocabulis Definitionis & Enuntiationis.

CAP. VIII.

QVID sequitur nunc? Vt de Enuntiatione & Definitioue dicamus: quarum, si vocabuli notionem spectemus, par eadémque vis, natura, & ratio est. Quanquam enim omnis definitio enuntiatio est, tamen ea demum enuntiatio hoc proprio definitionis nomine signata est, quæ inter Enuntiationes principatum obtinet. propterea autem princeps & Regina Enuntiationum omnium definitio est, quia sola veram propriámque reciprocationem & cōuersionem recipit, cū ceteræ aut non recipiãt

omnino, aut impropriam & abuſiuam recipiant. quemadmodum poſterius ex conuerſionum diſciplina cognoſces. Itaque vt iuſtitia eſt virtus, quæ ſuum cuique tribuit: ita virtus quæ ſuum cuique tribuit, eſt iuſtitia.

Quid eſt Enuntiatio? Enuntiatio generali nomine eſt oratio, quæ aliud de alio quoquomodo pronuntiat: ſiue indicandi modo: veluti, Titius eſt heres meus: ſiue imperandi, Titius heres meus eſto: ſiue optandi, Vtinam Titius hæres meus eſſet: ſiue coniungendi, ſi Titius heres meus ſit. Itaque nullæ in hominum vita verius hoc nomine appellãdæ ſunt, quàm quæ legum ſcita & ſanctiones continent. veluti, Salus populi ſuprema lex eſto. Periurij pœna diuina, exitium: humana, dedecus eſto. Quod eodem modo de regulis & præceptis artium intelligẽdum eſt, quæ Græci ἀξιώματα nominant. veluti, Omnes anguli recti inter ſe ſunt æquales. Quæ tertio alicui paria ſunt, etiam inter ſe paria ſunt. Si æqualibus addantur æqualia, omnia erunt æqualia. Si æqualibus detrahantur æqualia, reliqua erunt ęqualia. ſed alia eſt Enuntiatio communis, alia dialectica.

Quę eſt Enuntiatio Dialectica? Eſt oratio quæ aliud de alio pronuntians, verũ falſúmve aliquid complectitur. nam (vt Cicero in Lucullo ſcribit) fundamentum omnis Dialecticæ eſt, quicquid enuntietur aut verum eſſe, aut falſum. veluti, Voluptas eſt bonum, Voluptas

luptas eſt malum. Virtus ſola expetenda eſt. Dolor eſt ſummum malum. Itaque ex multis Enuntiationum modis nulla eſt ad diſputandum & concluſiones componendas apta, niſi quæ indicandi modo concepta eſt. Hæc enim ſola verũ falſũmve aliquid pronuntiat. Idque intelligi licet primùm ex illa Dialecticorum conſuetudine, de qua ſuperiùs diximus: vt in circulis & conuentu ponerent, qua de re diſputari vellent. veluti, Malum mihi videtur eſſe mors. Voluptas mihi videtur eſſe ſummũ bonum. deinde ex eo quòd Syllogiſmi quibus cõcludendæ rationis artificium continetur, nullis aliis Enuntiationibus cõfici & exponi poſſunt, niſi quę indicandi modo conceptæ ſunt. Poſitiones autem illas, hoc eſt ſententias quæ ad diſputandũ poſitæ θέσεις appellãtur à Græcis, definitionis nomine appellari ſuperiùs ex aliquot Ciceronis locis probauimus.

Et de regulis, quodnam habes teſtimoniũ? Extat in Cluẽtiana Ciceronis apertiſsimum, vbi quam vulgo Regulam dicimus, Definitionis nomine perſpicuè appellat. Denique (inquit) illa definitio iudiciorũ quæ nobis à maioribus tradita eſt, retineatur. vt in iudiciis & ſine inuidia culpa plectatur, & ſine culpa inuidia ponatur. Item in Lucullo, cùm ita ſcripſiſſet: Fundamentum Dialecticæ eſt, quicquid enuntiatur aut verum eſſe, aut falſum: paucis verſibus interiectis ſic infert: Vbi eſt illa definitio, Effatum eſſe id, quod aut verum, aut fal-

ſum eſt? Hinc illud vulgatum apud Iuriſcõſultos: Omnis in iure definitio periculoſa eſt: quod iidem Gręcè ſic conuertunt πᾶς μοριικὸς κανὼν σαθρός ἐστιν. Eodémque pertinet, quod ἀφορισμοὺς Græci artium ſumma præcepta & regulas appellant: cùm Galenus ἀφορισμὸν definiat, ὅπερ διὰ βραχυτάτων ἅπαντα τὰ τοῦ πράγματος ἴδια περιορίζει.

De Subiecto & Attributo. CAP. IX.

EX quibus conſtat Enuntiatio? Ex iiſdem partibus, ex quibus à Grãmaticis dicitur oratio cõſtare: ſed quæ minima eſt, aut ex nomine & verbo, vt Socrates ambulat: aut ex duobus nominibus, & verbo inter ea interiecto, vt Homo eſt beatus. Homo eſt miſer. Mors eſt terribilis. Mors eſt expetenda. Enuntiationem autem Peripatetici ἀπόφανσιν, Stoici ἀξίωμα, nonnulli ἐπαγγελίαν appellarũt: propterea quòd mentis interpres & quaſi internuntia quædam eſt oratio.

Quomodo definitur ἀξίωμα? Græci (inquit Gellius) ita definiunt: λεκτὸν αὐτοτελὲς ἀπόφαντον ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτῷ: id eſt, dictum per ſe conſtãs, & quantum in ipſo eſt, enuntians. Quam definitionem Chryſippo Laertius in vita Zenonis attribuit. Cicero modò Effatum, modò Enuntiationem, modò Pronuntiatum, modò etiam Pronuntiationem appellat. M. Varro

ro modò profatum, modò proloquium: atque ita definit: Proloquium est sentẽtia in qua nihil desideratur. vt, Cęsar Tyrannidẽ occupauit. Scipio Numantiã deleuit. Aristoteles autem hoc modo: Quæ aliquid vel ait, vel negat, pro ratione & varietate temporum: id est, pro vt tempora distincta sunt. Affirmat enim aut negat, aliquid vel esse, vel fuisse, vel futurũ esse.

De vtra igitur definitione prius dicemus? De Enuntiatione: idque duabus de caussis. primùm quoniã (vt paulò antè posui) Dialecticorum ratio ita ferebat, vt primo loco sententia disputabilis proponeretur: tum vt eius sententiæ vtraque pars definiendo aperiretur: deinde quia definitio Enuntiatione, id est oratione perfecta conficitur.

Quot sunt partes Enuntiationis? Duę. Inferior, de qua aliquid dicitur, & superior, quæ de alio dicitur. Illam Gręci ὑποκείμενον, Latini subiectũ appellant: hanc κατηγορούμενον, id est attributum. neque vlla Enũtiatio est, quæ pluribus constet partibus. qua de caussa, ὅροι, id est termini, vel extrema dicũtur: quorũ illud minus appellatur, hoc maius. Subiectũ est dictio, cui altera imposita conuenire aut non conuenire dicitur. Attributum, dictio quæ alteri imposita conuenire, vel non conuenire dicitur. Κατηγορούμενον autem hoc appellatur, quoniam (vt superiùs diximus) quicquid de altero dicitur, enuntiatur, prædicatur, id totum ex Categoriarũ ordinibus sumitur. Veluti, virtus est

expetenda. Voluptas fugienda eſt.

Quid? Suntné igitur Enuntiationis partes ſubſtantiuũ & adiectiuum? Sunt, qui hoc affirment, ac ſtatuant, nihil apud Dialecticos aliud eſſe Subiectum & Attributum, quàm apud Grammaticos Subſtantiuum & Adiectiuum. quod ſanè cuiuſmodi ſit, cõiectura aſſequi non poſſum. Sępè enim vel ex duobus ſubſtantiuis, vel ex duobus adiectiuis enũtiatio conficitur. veluti, Iuſtitia eſt virtus. Laudabile eſt expetendum. Platanus eſt arbor. Expetendum eſt honeſtum.

Quid igitur propriè Subiectum appellas? Nomen habitum ſignificans, cui aliud quodpiam in oratione imponitur: quaſi cùm in ſtructura lapis lapidi ſuperiniicitur. Ars enim Dialecticorũ tota in eo (vt ſæpe iam diximus) occupata eſt, vt quod cuique verbum alteri aptè & conuenienter imponi poſsit, demõſtret: quaſi ſi verborum aceruus conſtruatur. vnde frequẽtiſsimę Stoicorum diſputationes Græcè σωρίτεις, Latinè Aceruales (vt poſteriùs intelliges) appellatæ ſunt. veluti, Quod bonum eſt, expetendum eſt. quod expetendum, placens. quod placens, diligendum. quod diligendum, probandum. quod probandum, laudabile. quod laudabile, honeſtum. ergo quod bonum eſt, id etiam honeſtũ eſt. Hîc ſeptem ſunt Enuntiationes, in quibus quod in priore attributum fuerat, id in poſteriore ſubiectũ eſt.

Quid appellas Nomen habitum ſignificãs?

Quod ſubiectam rem aliquam complectitur, ac priuatio non eſt. Priuationis autem illę notæ ſunt, nihil, nemo, nullus. Nam cùm ex negatione nihil conſtituatur, quæ ex eiuſmodi nominibus Enuntiationes conceptæ ſunt, neceſſariò in affirmationē conuertendæ ſunt: veluti, Nemo eſt iuſtior Ariſtide. Ariſtides iuſtior eſt omnibus. Omnia nemo poteſt. Vnus omnia efficere non poteſt. Nihil diuturnum eſt, in quo eſt aliquid extremum. Omne in quo eſt aliquid extremum, non eſt diuturnum. Nemo poteſt non beatus eſſe, qui totus aptus eſt ex ſeſe. Omnis qui totus aptus eſt ex ſeſe, neceſſariò eſt beatus. Nihil eſt dulcius otio literato. Otium literatum omnibus rebus eſt dulcius. Sed hac de re poſtea commodior incidet diſſerendi locus.

Quid appellas Attributum? Idem prorſus, quod ſubiectum. nomen per quod habitus, nō priuatio, ſignificatur. Non enim notione & definitione differūt: ſed ordine, & ſitu: quoniam alterum ſubiectum, alterum impoſitum eſt. Itaque ſæpè (vt modò dixi) quod in prima Enuntiatione attributum eſt, id in ſecunda eſt ſubiectum. Quòd ſi nomine tantùm & verbo immutatio cōſtet, veluti, Socrates philoſophatur, Ariſtoteles diſputat, tum ex vi & notione verbi nomen cum verbo EST perſpicuitatis cauſſa eſt exprimendum: atque ita reſoluendum: Socrates eſt Philoſophus, Ariſtoteles eſt diſputans: Veritas odium parit: Veritas odij

caussa est. Cæsar vicit Pompeium: Cæsar fuit victor Pompeij.

Quid igitur de iis quæ de futuro aliquid dicunt, déque eo quod poſsit fieri, aut non poſsit: de quibus Cicero in libro de Fato quęstionem logicæ artis obſcuriſsimam eſſe ſcribit? Sanè diſputari poſſet, non verè & propriè illas Enuntiationes eſſe. primùm quia non ſunt habitus: deinde quia Mediū, quod eſt quaſi norma diiudicandæ conuenientiæ inter ſubiectū & attributum, de quo in Argumentationibus intelliges: adhiberi ad ea quæ non ſunt, non poteſt. Sed quoniam rerū naturalium certus quidam ordo eſt à Deo conſtitutus, cuius propterea certus videtur euētus, vt in Solis & Lunæ defectionibus, quarum cauſſæ naturales ſunt: propterea ſatius eſt, illas Philoſophorum argutias non attingere.

Diuiſio Enuntiationum. CAP. X.

QVOTVPLEX eſt Enuntiatio? Duplex. vna quæ eſt ſimplex, quā Græci κατηγορικὴν vocāt: altera copulata, quā iidem ὑποθετικὴν appellāt.

Quæ eſt Simplex? Quæ de vno tantùm, idque purè & abſolutè vel affirmat, vel negat. ve luti, Mors eſt horribilis, mors non eſt horribilis. Filius heres eſto. Filius exheres eſto.

Quæ eſt prima diuiſio ſimplicis Enuntiationis? Vt alia ſit affirmatiua, quæ vnum aliquid

liquid

liquid & de vno affirmat.vt, Olor eſt cãdidus. altera negatiua, quæ vnũ aliquid & de vno negat. vt Coruus non eſt candidus. Qua in diuiſione quanta vis ſit, veteris poetæ verſus oſtendunt, quos propter elegantiam proferemus.

Eſt & non cunctꝰ monoſyllaba nota frequentant.
His dẽptis, nihil eſt hominum quod ſermo volutet.
Omnia in his, & ab his ſunt omnia: ſiue negoti,
Siue oti quicquam eſt, ſeu turbæ, ſiue quietis.
Si conſentitur, mora nulla interuenit Eſt Eſt.
Si controuerſa eſt diſſenſio ſubiiciet Non.

Quę eſt ſecunda Diuiſio? Vt alia ſit vniuerſalis, alia particularis, alia indefinita, alia ſingularis.

Quæ eſt vniuerſalis? Quæ de omni ſubiecto ait quid, aut negat. Itaque notæ ipſius hæ ſunt: Omnis, nullus: ſemper, nunquam. veluti, Omnis coruus eſt niger. Nullus coruus eſt cãdidus. Semper verum dicendum eſt. Nunquã boni viri eſt mentiri. Omnia ſunt hominum tenui pendentia filo. Græci autem notas illas modò συγκατηγορήματα nominant, quia ſine adiunctione nihil ſignificãt: modò προσδιορίσματα, quia quemadmodum attributum ſubiecto cõueniat, definiunt, ac demonſtrant.

Quodnam huius firmamentum ac præceptum eſt? Vt vera ſit vniuerſalis, neceſſe eſt ſingulas eius partes eſſe veras. vt eadem falſa ſit, ſatis eſt vnicam ipſius partem eſſe falſam. veluti: Omnes apes ſunt aculeatæ. Solus rex a-

culei expers, falſam enuntiationem efficit. Titius heres eſto,ſi omnes mei liberi impuberes deceſſerint. Vnus pubes deceſsit, Titius heres nō erit.Id accidit (inquit Iulianus)quia ſignificatio,id eſt, enuntiatio ἀπόφανσις,ſumitur ex vniuerſo: in qua ſi aliquid falſum eſt,totam enūtiationem falſam efficit. l. ſi is qui,13, D.de reb.dub.Et hinc natum eſt prouerbium, Qui omne dicit,nihil excipit.l.teſtatorem,68. D.de legat.3.

Quæ eſt Particularis? Quæ de ſubiecti parte ait quid,aut negat. Itaque notæ ipſius hæ ſunt: Aliquis, quidam,non omnis, interdum, aliquādo,nonnunquam. vt Quidam homines ſunt Gigātes,nonnulli,pumiliones. Vt non omne vinum, ſic non omnis natura vetuſtate coaceſcit. Boni viri eſt aliquando mentiri. Aliqua pecunia ſoluta non eſt.

Quodnam huius firmamentū eſt? Vt particularis vera ſit, ſatis eſt vel ſingularem eſſe veram: vt eadem falſa ſit, neceſſe eſt ſingulas eſſe falſas.veluti: Quidā homines ſunt ſapientes.Solus Socrates veram orationem efficiet. quoniam,(vt Iulianus ait)cùm ſignificatio,id eſt, ἀπόφανσις, enuntiatio,non ex vniuerſo, ſed ex aliquo ſumitur,ſi veri aliquid inde ſit, verā efficit totam orationem.d.l.ſi is qui,D.de reb. dub.at falſum eſſe nō poteſt,niſi homines nulli ſint ſapientes.

Quæ eſt Indefinita? Quæ nulla vel totius, vel partis adiuncta nota, de ſubiecto aliquid

vel affirmat,vel negat.vt, Voluptas eſt bonum. Dolor eſt malum. Pecunia ſoluta non eſt. Hæc autem in neceſſariis idem quod vniuerſalis valet:vt,Homo eſt doctrinæ capax.Idem enim valet acſi additum eſſet, Omnis.At in fortuitis idem valet,quod particularis: quoniam vt ea vera ſit, ſatis eſt veram eſſe particularem. veluti, Homo deambulat.Satis eſt enim ſi Socrates deambulet. Vnde ioculare illud Aeſopi,qui iuſſus ab hero lentem coquere,granum lentis vnicum coxit. Notam autem appellamus etiam circumſtantiam aut loci, aut perſonę,aut tẽporis. nam(vt ait Ariſteteles libro Topicorum ſecundo extremo) τὸ ἁπλῶς ἐστιν, ὃ μηδενὸς προστεθέντος ἐρεῖς:id eſſe indefinitè& omnino dicitur,quod ſine circunſtantię adiectione dicitur.veluti,Colere religionem, honeſtũ eſt, etiam loco nullo deſignato. At parentem immolare,honeſtum eſſe,indefinitè non dicitur:quamuis apud Tribalos laudi & gloriæ ducatur.

Cedo mihi coniunctum aliquod indefinitę & particularis exemplum: vt illarum vſum diſpiciam. Veluti,ſi conuenerit vt ſors annua bima trima die ſoluatur. deinde adiecta pactio ſit,vt niſi pecunia ſua quaque die ſoluatur,pignus vendere liceat. vel,Si qua pecunia ſua die non ſoluatur. Nam inter illas hoc intereſt,quòd in illa vox Pecunia, indefinitè poſita enuntiationem efficit vniuerſalem: vt de ſumma vniuerſa intelligatur. in hac pronomẽ

QVA definitè propriéq; positum enuntiationem efficit particularem:vt de partibus singulis intelligatur.l.si necessarias,8,§.si annua,D. de pignerat.act.

Quodnam huius est firmamentum? Vt vera sit indefinita, satis est veram esse particularem. Vt eadem falsa sit, necesse est singulas esse falsas.veluti: Heres meus damnas esto dare aureos quinq;. Plures instituti sunt. si vnus dederit,satisfiet testatori. neque illi non satisfiet,nisi nemo omnium dederit. l. si pluribus, 44,D.de legat.2.l.si plures,98,de leg.3.

Quæ est singularis? Quæ de singulari,siue indiuiduo ait quid,aut negat. vt,Aristides est iustus. Phalaris fuit Tyrannus. Quantũ vnus heres habebit, tantum Tithaso dari volo. Sæpè tamen singularis pro vniuersali vsurpatur. vt,Quantum heres meus habebit,tantum Tithaso dari volo:id est,quantum omnes. l.si ita relictum, 43, D. de legat. 2. Item, Heres meus damnas esto dare aureos quinque.Omnes dãnati sunt.l. si plurib. 44,eod.l. si plures,98.D. de legat.3.

Quod est huius firmamentum? Vt singularis vera aut falsa sit, satis est indiuiduũ ipsum quo de agitur verũ aut falsum esse. in quo dubitandi caussa nulla est.

Quæ est Tertia diuisio? Vt alia sit Enuntiatio necessaria,alia contingens, alia impossibilis.vel hoc modo,Alia necessariò vera,quędam necessariò falsa,quædam fortuita.

Quæ

Quæ est Necessaria? Cuius subiectum & attributum ita inter se necessariò cohærent, vt disiungi non possint. veluti, Nemo potest non beatissimus esse, qui totus aptus est ex sese. Necesse est ligneam materiam vri flamma. necesse est hominem aliquo tempore interire.

Quæ est Impossibilis? Cuius extrema ità inter se abhorrẽt, vt cõiungi nisi absurdè non possint: veluti, Arbor est Platanus: Paries est domus. Homo digito cœlum attigit. Ignis est frigidus. nã cùm aut inferiora de superiorib⁹, aut dissentanea de dissentaneis dicuntur, tum absurda & impossibilis enuntiatio nascitur.

Quæ est Contingẽs? Cuius extrema ita inter se affecta sunt, vt casu & coniungi, & disiungi possint. itaq; à Græcis ἐνδεχόμενα nominãtur: veluti, Figulus inuidet figulo. Iracũdus accepta cõtumelia cõmouetur. Maior pars vincit meliorem. Mulier prægnans tres pariet. nã in ventre, incerta re, terni concepti numerantur. l. sed & si, 28, §. vlt. D. de iudic. Sed in argumentorum tractatione planius hæc intelligentur.

Quæ est quarta diuisio? Hęc modificatoria est, & vulgò modalis appellatur: cùm illius generis Enuntiationes non simpliciter & absolutè, sed adiuncta modi siue generis illius nota proferuntur. Modi autem sunt, Necesse est, oportet, fortasse, fieri potest, possibile est, impossibile est. Enuntiationum igitur aliæ hoc modo, aliæ illo, vel illo modo proferuntur. Ea-

túmque hæc vis eſt, vt quid neceſſariò fortuitóve accidat, demonſtret: & ſemper de futuro pronuntiatur. veluti, Fieri poteſt, vt tergemini naſcantur. l. 3, D. ſi pars heredit. Fieri non poteſt, vt mortuus conditionem impleat. Nō prius certum eſt nō dediſſe, quàm ſit mortuus. l. ita ſtipulatus, 115, D. de verb. oblig. Ac de hoc genere mirificæ Philoſophorum contentiones fuerunt. nam Academici Enuntiationes omnes quæ de futuro aliquid dicebant, veras eſſe aut falſas putabant. Stoici nec veras, nec falſas, ſed veras & falſas eſſe poſſe. Non enim rerum naturam intuendam, in qua omnia certa eſſent, cùm futura vtique fierent: ſed noſtram inſcientiam aſpici debere. d. l. ſed etſi, De iudic. Nonnulli diſputabāt id demum fieri poſſe, quod verum futurum eſſet: quod non eſſet, fieri nō poſſe. veluti, Cras moriere. Si verum eſt, eueniet. Sin falſum, non eueniet. Quinetiam negationis adiectæ tranſlatio momentum diſcriminis oſtendit. veluti, Non impoſsibile eſt Troiam à Græcis capi. Impoſsibile eſt Troiam à Græcis non capi.

Quæ eſt quinta diuiſio? Alia directa eſt, quæ fuſo & naturali verborum ordine concepta eſt. veluti, Deus cōſulit rebus humanis. Formæ dignitas aut morbo defloreſcit, aut vetuſtate: alia conuerſa, alia traiecta.

Quæ eſt conuerſa? Quæ id quod directè, ſicuti natura fert, dictum erat, idem quaſi ſurſum verſus retróque pronuntiat: veluti in Læbio:

bio: Cùm iudicaueris, diligere oportet: non cùm dilexeris, iudicare. Et alibi: Eſſe oportet, vt viuas: non viuere, vt edas. Magiſtratus eſt lex loquens: lex, magiſtratus mutus. Si poema, loquens pictura eſt: pictura, tacitum poema debet eſſe. Seruus (inquit Ariſtoteles) eſt inſtrumentum animatum: inſtrumẽtum, ſeruus inanimus. Quia ſtultus es, ea re taces: non quia taces, ea re ſtultus es. Sic, Homo non eſt conditus vt cœlum & ſolem contempletur: ſed cœlum & ſol & aſtra condita ſunt, vt homini luceant. Ex eodem genere illud fuit Paſquilli ioculare, quod animi cauſſa ſubſcribemus.

Pauperibus ſua dat gratis, nec munera curat
Curia Papalis, quod modo percipimus.
Laus tua, non tua fraus, virtus non copia rerum
Scandere te fecit hoc decus eximium.
Hic Deus omnipotens faciat te viuere longo
Tempore, nec labilis ſit tua conditio.

Quæ eſt Traiecta? Quæ prępoſtero vel dictionum, vel ſententiæ ordine concepta eſt. Hanc Cicero permiſtam & interciſam appellat in Partitionibus. veluti, Humanis Deus rebus conſulit. Deflореſcit formæ dignitas aut morbo, aut vetuſtate. Aut morbo aut vetuſtate formæ dignitas deflorеſcit. Item illud: Creſcentem ſequitur cura pecuniam. Inſtabilis in omnes plurimum fortuna valet. Nam in oratione non modò verba, ſed etiam eorũ no-

tio ita inuersa est, vt quod subiectū videatur, sit attributum:& contrà,quod attributum,id subiectum sit. Sic,Nihil est præstabilius virtute, pro Virtus est præstabilior rebus omnibus.

Quorsum hæc diuisio? Quia cùm in proposita quæstione naturalis & verborum & sententiæ ordo est, nomina quæ verbum antecedunt, subiecti locum obtinent: quæ verò sequuntur,attributi. At si conuersus ordo est, ad naturalem ita reuocādus est, vt hoc ipsum appareat: quāuis res naturæ ordine prior sit.

Cedo exemplum. In hac Enūtiatione, Vmbra sequitur corpus, quamuis Corpus notione prius sit,vt Caussa notione & intelligentia prior est Effectu: tamen vmbra in quæstione prius est extremum, posterius est quod subiectó attribuitur. Itaque sic inuertēda est: Corpus in luce est caussa efficiens vmbræ. Sic in illa: Crescentem sequitur cura pecuniam: Pecunia, etsi natura prior est,tamen non est subiectum,vt quibusdam placuisse video. Reuocāda enim est oratio ad ordinem naturalem, & ponenda quæstio,An curæ conueniat,quod ei attribuitur. Pecunia crescens est caussa curarum & solicitudinum.

Deinceps de copulata videamus. Quid est Copulata Enuntiatio? Quæ neque de vno, neque purè & absolutè, sed de pluribus vel sub conditione,vel disiunctiuè, vel coniunctiuè affirmat aut negat. veluti, Si sol lucet, dies

est

est. Aut dies est, aut nox est. Et sol lucet, & dies est. Si mihi filius nascatur, heres esto. Aut Titius heres esto, aut Mæuius. quæ institutionis & substitutionis vis est. Et Titius & Mæuius heredes sunto.

Quæ est Conditionalis? Quæ per notam cõditionis elata, de nulla parte purè affirmat, sed vel antecedens ex consequenti, vel consequens ex antecedenti pollicetur. Notæ autem conditionis sunt Si, vel Nisi. veluti: Si dies est, sol lucet. Si sol lucet, dies est. Nisi dies est, sol non lucet. Nisi sol lucet, dies non est.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul.

Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor. Sed conditionalis alia rursus est simplex, quæ simplicem adiũctionem habet, vt ea quam modò exposuimus, altera mixta.

Quod est firmamentum istius enuntiationis? Vt verum sit antecedens, necesse est consequẽs verum esse: vicissímque vt hoc sit, illud esse necesse est.

Quæ est Cõditionalis mixta? Quæ adiunctionem habet, aut ex coniunctiua, aut ex disiunctiua. veluti: Si stertit, & cubat, & dormit. Si ciuis est, aut natus est, aut factus. Si filiusfa. est, aut natura, aut adoptione est.

Quæ est Enuntiatio disiunctiua? Quæ per disiunctionis notã concepta de incerta parte affirmat. Notæ autẽ disiunctionis sunt, Aut & Vel. veluti, Aut dies est, aut nox est. Aut amat, aut odit mulier. nã disiunctiua dicũtur, quo-

rum poſito vno neceſſe eſt tolli alterum : item ſublato altero poni alterum. l. hæc verba, 124, D. de verb. ſignif. Gellius διεζευγμένον ἀξίωμα Græcè, Latinè diſiunctum proloquium appellat.

Quid eſt Diſiunctio? Quę vel per diuiſionem, genus in ſpecies, vel per partitionem, totum in partes diſtribuit. Duplex autem diſiunctio eſt : vna duarum partium : veluti, Aut vigilat, aut dormit: altera plurium: veluti, Beluę ſunt aut aëriæ, aut terrenæ, aut aquatiles.

Quæ eſt natura diſiuncti pronuntiati. Vt vna pars vera, vniuerſam orationem veram efficiat. nam cùm diſiunctiua ſit particularis (vt Iulianus docet in l. ſi is qui, 13, §. vtrum, D. de reb. dub.) ſatis conſtat ſubcontrarias ſimul veras eſſe poſſe. veluti, Aliquis homo eſt albus. Non omnis homo eſt niger. Quamuis igitur quidam ſint nigri, vera tamen erit enuntiatio, Homines aut ſunt albi, aut nigri. Itaque iuſſus illud aut illud dare, alterutrum dando liberatur. l. cùm pupillus, 78, D. de cond. & demonſt. l. 5, D. de cond. inſtit. Gellius autem copioſius rem ſic explicat: Omnia (inquit) quæ diſiunguntur, pugnãtia eſſe inter ſeſe oportet: eorúmque oppoſita, ἀντικείμενα Græci dicunt, ea quoque ipſa inter ſeſe aduerſa eſſe. Ex omnibus quę diſiunguntur, vnum eſſe verũ debet: falſa cetera. Quòd ſi aut nihil omnium verum, aut omnia, pluráve quàm vnum, vera erunt: aut quę diſiuncta ſunt, non pugnabunt: aut

aut quę oppoſita eorum ſunt, contraria inter ſe non erunt: tũc id diſiunctũ mendacium eſt, & appellatur παραδιεζευγμένον: ſicuti hoc eſt, in quo quę oppoſita, non ſunt contraria: aut curris, aut ſtas, aut ambulas. Nam ipſa quidẽ inter ſe aduerſa ſunt, ſed oppoſita eorum non repugnant. Non ambulare enim, & non ſtare, & non currere, contraria inter ſeſe non ſunt: quoniam contraria ea dicuntur quæ ſimul vera eſſe non queunt. Poſsis enim ſimul eodémque tempore, neque ambulare, neque ſtare, neque currere.

Quæ eſt Coniunctiua? Quæ per coniunctionis notam cõcepta, de partibus omnibus aliquid aut affirmat, aut negat. Notæ autem coniunctionis ſunt, Et, Nec. veluti, Cicero & eloquens fuit, & bonus ciuis. Cicero nec bellicoſus fuit, nec magnanimus.

Quod eſt firmamẽtũ iſtius? Vt cõiunctiua vera ſit, ſingulas partes veras eſſe oportet. vt eadẽ falſa ſit, vnicã falſam eſſe ſatis eſt. Hęc enim vniuerſalis eſt: vt Iulianus ſcribit in l. ſi is qui, 13, §. vtrũ D. de reb. dub. Quare cui legatum eſt ſi & illud & illud fecerit, vtrunque facere cogitur. l. ſi quis ita, 129, D. de verb. ſignif. Gellius hanc enuntiationem ſcribit à Græcis nominari συμπεπλεγμένον ἀξίωμα: id eſt, cõiunctum vel copulatum. veluti, Scipio bis Conſul fuit, & triumphauit, & Cenſura functus eſt, & collega in Cenſura Mummij fuit. Eius autẽ hoc eſſe proprium, vt ſi vnum eſt mendaciũ, etiam

ſi cetera vera ſint; totum eſſe mendacium dicatur, nã ſi ad ea omnia quæ de Scipione illo vera dixi (inquit) addidero, Et Annibalem in Africa ſuperauit, quod eſt falſum: vniuerſa quoque illa quæ coniunctè dicta ſunt, propter hoc vnum quod falſum acceſſerit, vera non erunt.

De Comparatione Enuntiationum per contradictionem.

CAP. XI.

Hactenvs de Enuntiationibus per ſe conſideratis ſatis videtur dictum. deinceps de ipſarum inter ſe ratione & affectione diſſeramus.

Quot modis Enũtiationes inter ſe cõparantur? Tribus. per cõtradictionẽ, per pariationẽ, & per cõuerſionẽ: ex quibus vtrũ inter ſe conueniant, an diſsideant intelligitur. Has Græci vocant ἀντίθεσιν, ἰσοδυναμίαν, & ἀντιστροφήν.

Quid eſt Contradictio? Vnius eiuſdémque rei affirmatio & negatio. vel, Oratio quæ idem de eodem & affirmat, & negat.

Quotuplex eſt Contradictio? Quadruplex. aut enim contrariæ ſunt enuntiationes, aut ſubcontrariæ, aut ſubalternæ, aut diſparatæ. Græcè ſic: ἐναντίαι, ὑπεναντίαι, ὑπάλληλαι, ἀποφατικαί. quarum figuram Græci in quadrato ſic conſtituunt.

Omne

Omne verbum est ambiguum. — Contrariæ ἐναντίαι. — Nullum verbum est ambiguum.

Contradicentes ἀντιφατικαί

Subalternæ ὑπάλληλαι. — Subalternæ ὑπάλληλαι.

Per diametrum

Aliquod verbum est ambiguum. — Subcōtrariæ ὑπεναντίαι — Nō omne verbū est ambiguum.

Quę sunt Cōtrariæ? Duæ vniuersales, quarum quod affirmat altera, idem ipsum de eodem altera negat. Itaque verę simul esse non possunt: at falsę possunt. veluti, Omnis homo est beatus. Nullus homo est beatus. Vtraque falsa est.

Quę sunt Subcontrarię? Duę particulares, quarum quod altera affirmat, id altera de eodem negat. Hæ falsæ simul esse non possunt: at veræ possunt. Aliquis homo est beatus. Non omnis homo est beatus.

Quæ sunt Subalternæ? Duæ de eodem E-

nuntiationes,quarum vna vniuersalis est,altera particularis. cùm tamen vtraque vel affirmatiua sit,vel negatiua. veluti, Omnis homo est miser. Quidam homo est miser. Nullus homo est beatus. Non omnis homo est beatus. Itaque si vera vniuersalis est, erit & particularis vera:at non continuò, si hæc vera est, illa erit: veluti, Quidam homines sunt cæci. Omnes homines sunt cęci. Subalternæ autem dicuntur,quia sunt ὑπαλλήλαι,id est,quoniam altera alteri subiecta est.

Quæ sunt Contradicentes? Quarum vna vniuersalis affirmatiua est, altera particularis negatiua.vel contrà, quarum vna vniuersalis negatiua, & altera particularis affirmatiua est.hæ autem adeo inter se pugnant, vt simul neque verę, neque falsę esse possint. veluti, Omnes homines sunt miseri: Quidam homines non sunt miseri. vel contrà: Nulli homines sunt atri: Quidam homines sunt atri. ac scitum est quod in quadrato superiore Dialectici notant, in solis diagonicis enuntiationibus contradictionem esse. Est autem διαγώνιος, quæ & Diameter dicitur, linea quę in quadrato ab angulis ad angulos ea parte ducitur, qua longissimè quadratum patet.

Quid? Oppositionis, quænã præcepta sunt? Vt in re, vocabulo & tempore eodem, oppositio committatur. Nam si in iis varietas est, cõmitti non potest. In re, veluti: Cato sibi mortem consciuit. Cato sibi mortem non consciuit

uit. Prius de Vticēſi verum eſt: alterum autem de Cenſorino. Item Aethiops eſt niger: Aethiops non eſt niger. Non cōmittuntur, ſi alterum de cute, alterū de dentibus enūtietur. In vocabulo, veluti, Scriptor huius hiſtoriȩ eſt eloquentiſsimus: idem ſcriptor eſt infantiſsimus. Non cōmittuntur ſi prius de auctore, alterum de librario pronuncietur. In tempore, veluti Clodius illo die viſus eſt Romæ. Clodius illo die viſus eſt Interamnæ. non cōmittuntur ſi diei fiat partitio: non magis quàm in illo: Cȩſar interfect' eſt Idibus Martiis. Cȩſar Idibus Martiis non eſt interfectus. Nam manè nondum interfectus erat.

De Pariatione. CAP. XII.

QVAE eſt Pariatio? Eſt duarum enunciationum quæ inter ſe diſsident, cōciliatio. Hāc (vt dixi) ἰσοδυναμίαν Grȩci vocant, vulgus Aequipollentiam: nos Pariationem ex accepti & expenſi rationibus non incommodè appellari poſſe putauimus: quoniā tum in quātitate, tum in qualitate ea comparatio fit. Quantitas autem de vniuerſalibus, & particularibus dicitur: Qualitas de affirmatiuis & negatiuis.

Quot modis Pariatio conficitur? Duobus: adiunctione negationis, & verborum conuerſione. Sed negatio interdum vna eſt, interdū gemina. Itaque de vtriuſque vi ſeparatim exponendum eſt.

Quotuplex eſt vis vnius Negantiȩ? Qua-

druplex. Nam aut totum partémve ponit:aut totum partémve tollit. Itaque modos omnes Enuntiationum conturbat, quia ex varietate situs & positionis potestas eius variatur.

Cedo exemplum de Parte per negantiã posita. Sumamus huiusmodi: Homo est bipes: Non homo est bipes:hîc negantia partem ponit: quia declarat aliud quippiam esse bipes, præter hominem,vt aues. Ergo ad illam indefinitam enuntiationem: Homo est bipes, partem addit: Etiã quod non homo est,bipes est. Sic Homines natant,Non homines natant: id est,etiam non homines. Item: Ciuis est liber: non ciuis est etiã liber.Reges sunt beati. Non Reges sunt etiam beati. hostis est peregrinus. non hostis est etiam peregrinus.

Cedo exemplum de Toto per negantiã posito. Sumatur huiusmodi: Homo est animal docile:Homo est animal non docile.Canis est cicur: Canis est non cicur. Omnes Elephanti sunt feroces.Omnes Elephanti sunt non feroces.Hîc negantia propterea Totum ponere dicitur, quia nouum attributum & superioris contrarium inducit:id est,nouam qualitatem subiecto attribuit.

Cedo exemplum de Negantia quæ partem tollit. Ponatur huiusmodi: Omnis homo est albus:Non omnis homo est albus: vel, Omnis homo non est albus. Hîc negantia partẽ propterea detrahere dicitur, quoniam ex vniuersali enuntiatione particularem efficit.

Cedo

Cedo exemplum de Negantia, quę Totum tollit. Ponatur huiusmodi: Homo est animal docile. Homo nõ est animal docile. Balbus est musicus. Balbus non est musicus. Leo est ferox. Leo non est ferox. Hîc Negantia perspicuè est ἀπόφανσις τινὸς ἀπό τινος (vt Aristoteles loquitur) ac propriè vim suam exerit. Totum enim attributum remouet atque auertit à subiecto.

Quomodo Negantia modos Enuntiationis variat? Quoniam ex affirmatiuis negatiuas, ex negatiuis affirmatiuas, & ex vniuersali bus particulares efficit: veluti, Homo est animal sociale. Homo non est animal sociale. Ex aiente & negante effecta est. At cùm dicimus, Nulli homines sunt atri: Nonnulli homines sunt atri: ex negante cõficimus affirmantem. Quòd si dicamus, Omnis homo est albus: Nõ omnis homo est albus: ex vniuersali particularem efficimus.

Quo pacto varius negantiæ situs vim ipsius variat? Quia cùm vis eius propria & naturalis hæc sit, vt auertat & remoueat, sæpe tamen ex ratione positionis & situs ponẽdi atque inducendi vim obtinet. veluti, Homo est bipes, Non homo est bipes. Homo natat, Non homo natat. Hæc negantiæ præpositio vim affirmationis quãdam ei attribuit, ac facit vt aliquid ab ea ponatur atque inducatur, quod præter hominem bipes sit, aut natet. vt canis, equus. Item, negantiæ post verbum EST collocatio

vim affirmationis ei tribuit:vt Gręci loquuntur ἐκ μεταθέσεως. veluti, Concubina eſt non iuſta vxor. Spurius eſt non iuſtus filius. Crudelitas eſt non virtus. Prudentia eſt nihil temerè credere. Ex eodem genere illa ſunt: Agricola non plantat, pro, Eſt non plantans: cùm arat. Studioſus non legit: pro, Eſt non legens: cùm ſcribit. Sic Cato in otio eſt, non otioſus. Chriſtiani locupletes (inquit Paulus) debent eſſe vt non locupletes: quod valet, inopes. Ex eodē quoque genere illa ſunt: Nulli homines ſunt nigri: nonnulli homines ſunt nigri. Genus enim hominum inducitur, quod nigrum eſſe affirmatur. Item: Quidam homines ſunt claudi: Quidam homines non ſunt claudi. Nihil ſuperiori poſterior adimit: ſed cùm ex toto cum illa congruat, affirmationis locum obtinet.

Quotuplex eſt vis geminę negationis. Triplex. nam aut totum tollit, quippe quæ totum inficiatur: aut totū partémve ponit, cùm aut totum aut partem duntaxat affirmat. Partis enim tollendæ vim non habet: quia particularem negatiuam efficere non poteſt.

Cedo exemplum de Toto per geminam negantiā ſublato. Per geminam negantiā Totum tollitur, cùm vniuerſalis negatiua cōcipitur: veluti, Non homo nō ridet. Non miles, nō belligeratur. Non liber, non eſt ciuis. Non ciuis, non agit lege. Non Senator, non admittitur in curiam. Valet enim idem quod vniuerſalis nega-

negatiua huiusmodi: Nullus nō senator in curiam admittitur.

Cedo exemplum de Toto per geminam negantiam inducto. Cùm geminata negatione vniuersalis affirmatiua conficitur. veluti, Nemo non est improbus. Nemo est non improbus. Nullus ciuis non est liber. Nullus ciuis est non liber. Nullus leo non est ferox. nullus leo est non ferox. Nulla gemma non est lucida. nulla gemma est non lucida. Nam hæc idem valet atque illa, Omnis gemma est lucida.

Cedo exemplū de parte per geminam negantiam posita. Cùm geminata negatione vniuersalis in affirmationem particularem conuertitur. veluti, Nulli sunt Centauri. Nōnulli sunt Cētauri. Nusquā sunt Pygmæi: Non nusquam sunt Pygmæi. Nemo senator est maculosus. Non nemo Senator est maculosus.

Quamobrem gemina negantia partis tollendæ vim non obtinet? Quia secunda negatio particulari negatiuę adhibita, vniuersalem affirmatiuam efficit. veluti, Quidam Senatores non sunt diuites. non quidam Senatores non sunt diuites. Quidā Tyranni non sunt interficiendi. non quidam Tyranni non sunt interficiendi. Nam idem valet atque illa, Omnes Tyranni sunt interficiendi.

De Conuersione. CAP. XIII.

QVID est Conuersio? Est attributi in subiectum, & vicissim subiecti in attributum commutatio. Itaque singularis eius vis ac præstantia in eo cernitur, quòd cùm ars dialectica in eo potissimum versetur, vt ostẽdat qua ratione aliud de alio dici atque enuntiari possit: tum verò Cõuersionis disciplina demonstrat, quemadmodum duo diuersa de vno, id est subiectum de attributo, & attributum de subiecto prædicari possit: simúlque de duobus in Enuntiatione positis vtrũ sit subiectum, aut attributum. Hæc à Græcis ἀντιστροφὴ quasi ἰσοστροφὴ nominatur: quasi quis dicat vicissitudinem, aut reciprocationẽ: cùm id quod directè dictum est, inuertitur, & idem quasi sursum versus retróque dicitur. veluti, nulla voluptas est bona. nihil quod bonum sit, est voluptas. Hoc enim ex Aristotele vulgò traditur exemplum. Deinde, quoniam superiùs diximus, subiectum nunquam esse priuationem, si negatiua concepta enuntiatio sit, demonstrat quomodo ita commutari possit, vt aliquid in subiecto insit. veluti, Nihil est præstabilius virtute. Virtus est præstabilior omni re. Nullum honestũ est non vtile. Omne honestum est vtile. Nulla crudelitas est virtus. Omnis crudelitas est vitiũ. Nulla voluptas est bonum. Omnis voluptas est malum. Nihil est insipiente fortunato intolerabilius. Insipiẽs fortunatus omnibus hominibus est intolerabilior.

Quo-

Quotuplex conuersio est? Duplex. Propria & impropria. Propria est, cùm & subiectum de attributo, & attributum de subiecto, quasi idem de eodem pronuntiatur. Itaque vnius tantum generis Enuntiationum propria hæc conuersio videtur: eius videlicet, quæ idem de eodem enũtiat. vt superiùs diximus, Contradictionem esse, cùm idem de eodem & affirmatur & negatur. Nam quæ sunt eadem, necessariò inter se reciprocantur, vicissímque commeãt: velúti, Vt bis bina sunt quatuor, sic quatuor sunt bis bina: & vt quater quinque sunt viginti, sic viginti sunt quinquies quater. Quo argumento Genus & species cunctæ, Totum item & partes coniunctæ inter se reciprocantur: ac proinde etiam definitum & definitio: quia definitio (vt paulo post intelliges) nihil aliud est, quàm singularum partium inuolutarum euolutio. Itaque vt Rhetorica est facultas copiosè loquendi, ita facultas copiosè loquendi, est Rhetorica. Dolor, ægritudo crucians. Aegritudo crucians, dolor.

Quænam eius disciplinæ præceptio & formula tradi potest? Vt omnis enuntiatio vniuersalis quæ de paribus pronuntiat, siue affirmatiua, siue negatiua sit, reciprocationem recipiat. hoc modo: Quicunque habet bis bina, idem habet quatuor: & vicissim qui quatuor, idem habet bis bina. In quo est mœror, in eo est ægritudo flebilis: in quo est ægritudo flebilis, in eo est mœror. Et ex contrario: in quo

non eſt angor, in eo non eſt ægritudo premẽs: & in quo non eſt ægritudo premens, in eo nõ eſt angor. In his exemplis idem de eodem dicitur: quemadmodum in contradictione factum eſt. Definitum enim & definitio re ſunt paria: verborum ſolo numero differunt.

Quæ eſt impropria Conuerſio? Quæ non idem de eodem enuntiat, ſed alterum alterius æquè vel conſentaneum vel diſſentaneum eſſe declarat. veluti: Omne honeſtum eſt vtile. & viciſsim, Omne vtile eſt honeſtum. Nihil honeſtum, quod non vtile. Nihil vtile, quod non honeſtum. Item: Omnis ſapiens eſt diues: Omnis diues eſt ſapiens. Nemo diues niſi ſapiens: & nemo ſapiens, niſi diues. Vtraq; eſt, vt paulò poſt intelliges, argumentatio ex antecedentibus & conſequentibus. Nam vt honeſtas antecedens vtilitatis eſt, ſic ſapiẽtia diuitiarum. Eiuſdémque generis illud eſt: Magiſtratus eſt Lex loquens: Lex eſt magiſtratus mutus.

Quænam eius rei præcepta Ariſtoteles tradidit? Omnis quæ de hoc genere eſt Ariſtotelis diſputatio, ad improprias pertinet. Itaque non eodem libro hanc, quo contradictionem tractauit, vt cùm eò perueneris, intelliges. Primum autem eius præceptum eſt huiuſmodi: Omnis enuntiatio quæ vniuerſalis negatiua eſt, neceſſariam conuerſionem efficit: veluti, Nulla voluptas eſt bona. Nihil quod bonum ſit, eſt voluptas. Sed nihil mirum eſt, ſi hæc nõ reciprocentur, cùm ex repugnantium numero

ro ſint. Aequè autem abſurdum eſt de Repugnantium conuerſione diſputare, ac de Contrariorum. veluti, Vt nulla virtus vitium eſt, ſic nullum vitium eſt virtus. de quo ſanus nemo dubitarit.

Cedo aliud exemplum. Simillima ratio eſt eorum quę paſsim in ſcholis proferuntur. Nulla crudelitas eſt virtus. Nulla virtus eſt crudelitas. Nullum iuſtum malum eſt. Nullum malum iuſtum eſt. Nam hæc omnia ex Repugnantium habitu & affectione ſumpta ſunt. ſic, Nullum animal eſt cordis expers: Nullum cordis expers eſt animal. Apertiſsima eſt argumentatio ex Toto ad Partem affirmatiuè: & viciſsim à Partibus ad Totum negatiuè. Nam Cor præcipua pars eſt Animalis, vt Rota vehiculi: de quo ſi ſic dicerem, Vt nullum vehiculum rota vacuum eſt, ſic nullum rota vacuum eſt vehiculum: abſurdiſſimè argumentationẽ ex Toto & Partibus ad Enuntiationis naturã & habitum trãsferrem.

Quod eſt alterum Ariſtotelis præceptum? Vt Enuntiatio vniuerſalis affirmatiua reciprocetur illa quidem, ſed in parte tantùm, nõ vniuerſè. veluti: Si voluptas omnis eſt bona, quoddam bonum eſt voluptas. Sed ex generis & ſpeciei habitu hæc cõuerſio ducitur: & perſpicuè, non ad Enuntiationum naturam, ſed ad locos argumentorum pertinet: in quibus traditur, Cui conuenit genus, eidem conuenire ſpeciem. ſed cui cõuenit ſpecies, eidem ge

nus ex parte tantùm conuenire. Eadem ratio est illius, Si omne iustum bonum est, quoddã bonum, iustum est. Si omnis homo est animal, quoddam animal est homo.

Quod est Tertium? Vt Enuntiatio particularis affirmatiua necessariò reciprocetur. veluti, Si quędam voluptas est bona, quoddã bonum est voluptas. Est enim hæc non Enuntiationis natura, sed Argumentatio ex genere & specie superiori simillima. non secus atque illæ in scholis vsitatę: Si quędam fortitudo virtus est, quædam virtus est fortitudo. Si quoddam iustum bonum est, quoddam bonum iustum est. Si quidam amor est obscœnus, quiddam obscœnnm est amor. quasi verò alterum de altero eodem modo prædicetur, quomodò Attributum de subiecto prædicari dicitur.

Quid? Nónne superiùs dixisti, Affectiones quasdã reciprocationem admittere? Dixi. sed hoc nihil ad hanc nostrã subiecti in attributũ, aut attributi in subiectum vicissitudinẽ. quę est eiusmodi, vt cùm quæritur, quid sit Subiectũ, aptè respondeatur Attributũ: & vicissim hoc de illo. At in illis reciprocatio nihil aliud est quàm vnius ad alteram affectio, relatio, habitus. veluti, Vt pater dicitur pater filij: sic filius dicitur filius patris. At neque qui pater est, dicitur filius: neque hic, ille. Sic discendi facultas est hominis proprium. sed neque homo præcisè definitur doctrinæ capax: neque doctrinæ capax homo. Proprium enim nõ est

totum

totum, ſed pars duntaxat. Itaque doctrinæ capax non adæquat vocabulum homo: ſed cõiunctè definitur Animal doctrinæ capax. Sic rectè dicetur: Si ſol lucet, dies eſt. Si dies eſt, ſol lucet. Sed non natura Enuntiationis reciprocantis illa eſt, verũ argumentatio ex cauſſis & effectis. Et quamuis vrgeri poſsit, hæc inter ſe conuerti: Vt lux ſolis, eſt dies: ſic dies eſt lux ſolis: tamen perſpicuum eſt, hanc eſſe definitionem, & definitum: ſed eam non verã & ſolidam, ſed ex cauſsis & effectis adumbratam: de quarum vtraque nunc eſt diſſerendi locus.

De vera & propria Definitione.

CAP. XIIII.

QVONIAM igitur de priore Enuntiationum genere ſatis dixiſti, deinceps de ea dicamus, quam principem & Reginam omnium ſuperiùs appellaſti.

Quid eſt Definitio? Oratio (inquit Cicero) quæ id quod definitur explicat quid ſit. Et alibi, Oratio quæ quid ſit id de quo agitur explicat quàm breuiſsimè. Item, Oratio quæ complicatam animi notionem euoluit. Item, quæ inuolutæ rei notionem aperit. Item, quæ quaſi inuolutum euoluit, id de quo quæritur. Item, quæ inuolutam animi notionem explicat. Itẽ, eſt quaſi patefactio rerum opertarũ,

cùm quid quidque ſit, aperitur. Item,quæ aperit notionem noſtram quam habemus, de re definiēda tectam atque inuolutam. Itaque ſępe ab Ariſtotele dicuntur omnes ſcientiæ ex definitione oriri. πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι (inquit) δι' ὁρισμοῦ γίνονται.

Quæ eſt materia Definitionis? Quoniam definitio mentis & rationis opus eſt,ratio autem & ſcientia in rebus ſingulis non verſatur, in quibus ſenſus occupati ſunt: ſequitur vt definitio ad ſpecies tantùm aut certè ad ea genera quæ intermedia ſunt,adhiberi poſsit: ἀεὶ γὰρ ἐστι πᾶς ὅρος καθόλου,inquit Ariſtoteles. Indiuiduorum verò & ſingularum rerum nulla definitio eſt. quippe cùm earū (vt modò dixi) ſciéntia nulla ſit.nulla autem idcirco ſcientia eſt,quia & infinitę & fluxę atque caducæ ſunt. Itaq; quæ de Socrate fingi definitio poteſt,eadem etiam in omnes homines valet. Summa autem genera idcircò definiri non poſſunt, quia quæque res (vt mox intelliges) ex ſuo genere definitur.

Quotuplex definitio eſt? Prima diuiſio hęc eſt,vt alia ſit rei,alia dictionis. nam cùm definitio ſit oratio, quæ declarat τί ἐστι, ſequitur (inquit Ariſtotelés)vt etiam ſit oratio demonſtrans,quid nomē ſignificet:aut λόγος ἕτερος ὀνοματώδης: id eſt altera oratio nomen explicans: cuiuſmodi eſt qua docetur quæ ſit vis & ſignificatio verbi Triangulum:quam tamen ad notationem propius quàm ad definitionem pertinere,

tinere,satis alio loco demonstratum est.

Quæ est altera definitionis diuisio? Hæc bipartita quoque est: vt altera sit solida (quæ à Græcis οὐσιώδης, vulgò Essentialis dicitur: qua de caussa sola substantia, nullum accidens definiri potest) altera adumbrata, quæ ab illis κατὰ συμβεβηκὸς dicitur, à nostris accidentalis.

Quæ est solida definitio? Aristoles sic explicat, ἔστι δ' ὅρος μὲν λόγος ὁ τὸ, τί ἦν εἶναι σημαίνων. quod Boëtius ita cōuertit. Est oratio quid sit, esse significans. fortasse planius ita poterit: Oratio quæ demonstrat, quid sit esse hoc. Quod ab illo acutißimè dictum sic accipiendū est, quasi dixisset: Oratio respondens ad quæstionem quid sit esse hoc. Nam qui quęrit quid sit, vi ipsa quærere videtur, quid sit esse hoc. Quęrere autem quid sit esse hoc, nihil aliud est, quàm quærere cur ita res sit. Itaque (vt idem alio loco docuit) definitio quæ docet quid res sit, & ea quæ docet caussam cur res sit, eadem est. nosse enim quid sit, & cur res sit, idem sunt.

Cedo exemplum. Sumatur illud ipsum quo Aristoteles vtitur: Quid est Eclypsis lunę? Defectio luminis ex terræ interpositu. Quamobrem luna deficit? quia lumen eius terræ interiectu obscuratur. Item, Quid est Tonitru? Est restinctio ignis in nube. Cur tonat? quoniam ignis in nube oppressus extinguitut.

Quin tu igitur planius Aristotelis definitionē explicas? Definitio est oratio, quę quid sit, & qualę sit id de quo ambigitur, propriè,

apertè, ac breuiter enunciat. Neque enim ex ſola eſſentia ſatis intelligitur, quid ſit eſſe hoc, vel cur ita ſit: ſed qualitas inſuper exponenda eſt. Itaque veteres eam veram eſſe definitioné dixerunt, quæ ex genere & differentia conſtaret: quoniam genus reſpondetur ad quæſtionem quid eſt: differentia verò ad quæſtionem quale eſt. Ea verò demum differẽtia ſunt, quæ definitione differunt. Scitũ eſt enim illud Ariſtotelis, neque diuerſarũ rerum vnã definitionem, neque vnius rei diuerſas definitiones, eſſe poſſe. οὔτε γὰρ ἕνα δυοῖν, οὔτε δύο τοῦ αὐτοῦ ὅρους δυνατὸν εἶναι. Denique genus non eſt tota ſpeciei ſubſtantia. non enim ſolum genus ſine differentia ſpeciem format, vt neque ſola differentia ſine genere: ſed tamẽ interdum accidit, vt qualitates aliunde quàm ex differentijs exponendæ ſint: cùm aut vera qualitas ignota eſt, aut non ſufficit. tum igitur aut proprietates aut accidentia, aut cauſſas, pro ſupplemento adhibemus.

Quid? Definitionis quæ ratio eſt, & quæ via? Non dubium eſt (inquit Cicero) quin definitio genere declaretur, & proprietate quadam, aut etiam communium frequẽtia (id eſt multitudine) ex quibus proprium quid ſit, eluceat. Genus igitur primùm quærendum eſt, dein quæ in eo genere aliorum erunt communia definitione circunſcribenda ſunt, vt quaſi definita regio ſit, quę terminis ſepta teneatur. Nã quæ definitione conueniunt, i. quorũ eadem

dem definitio eſt,eadem omnino ſunt. Itaque quia Cicero in libro de Fato Logicam definit artem differendi, aliis autem locis Dialecticã totidem verbis definit:rectè concludetur,Dialecticam & Logicam idẽ eſſe, ac ſolo vocis ſono differre.

Vnde dicitur definitio? Quoniam id de quo ambigitur certis finibus, & quaſi cancellis circunſcribit, vt à reliquarum communitate diſiungatur,& proprium efficiatur. Itaque à Græcis ὅρος & ὁρισμος dicitur: quia definitio in diſputationibus ſic adhibetur, vt in agris & regionibus limites ſiue termini, aut ſepes vndique circumſcriptæ. Nanque definitio, Geographorum & Agrimenſorum propria eſt.

Cedo exemplũ. In Geographia peruulgatum eſt huiuſmodi. Italia eſt regio quæ terminatur & à ſeptentrione & ab occaſu,Alpiũ iugis:ab ortu Adriatico mari:à meridie,mari Siculo. Sicilia eſt inſula, cincta à ſeptentrione & occaſu mari Thyrreno, à meridie Afro, ab ortu Adriatico. Sardinia,quæ ab ortu Thyrreno,à meridie Africo ab occaſu & ſeptentrione Sardo cingitur.

Cedo exemplum definitionis Dialecticæ. Homo eſt animal rationis particeps,mortale. Nam animal,genus:mortale,differẽtia eſt hominem ab Angelis ſeparans. Rationale, item altera,eundẽ à belluis diſtinguens. Quod ſi ad ſepimentũ abſoluendũ ſubſtantiali differẽtia

non ſufficit,tum ſupplementum(vt antè dixi) vel ex proprio , vel ex accidēti, vel ex vtroque ſumendum eſt.

Cedo item aliud exemplum . Equus eſt animal quadrupes, quod collo & dorſo domatur. Hæc Enuntiatio in aſinos & mulos conuenit. Itaque quod ſæpimento deeſt , ex proprietate ſumendum erit : Hinniendi vim habens.

Cedo exemplum ex Accidenti . Pygmæus eſt homo perexiguæ ſtaturæ. Hæc Enuntiatio etiam in Nanos & Pumiliones valet . Itaque ex accidenti ſupplementum quærendum eſt: Qui in vltimis Indię finibus naſcitur:vel,Qui dorſis hircorum inſidens , cum gruibus belligeratur. Item ex cōtrario: Gigas eſt homo ingenti corporis magnitudine. Hoc idem Germanis Cæſar tribuit . ſupplementum ergo ex Accidenti petendum eſt:præter vſitatam naturæ conſuetudinem.

Cedo exemplū ex vtroque. Aſinus eſt animal quadrupes,quod collo & dorſo domatur, rudendi vim habens.Hæc definitio etiā in mulos conuenit. Quorum autem eadem definitio eſt,eadem iudicantur.

Quid igitur ſi ex accidenti ſupplementum addatur: Quadrupes vegrandibus auriculis? At hoc ipſum in mulos quoque conueniet.Addatur igitur illud, Fœcūdum. à communione receſſum erit. illa autem quæ à nonnullis traditur:Animal ſolidis pedibus auritū & fœcundum

dum:si quidem auriti equi non sunt, propria fortasse iudicabitur.

Quomodo ex Causis supplementum quæritur? Tyrannicida est percussor, qui Tyrannum interfecit: hoc idem in carnificem conuenit, qui traditum sibi Tyrannum interfecerit: aut in eum qui deprehensus ab eo in adulterio ipsum interfecerit. Ergo præter genus & imperfectam differentiam, caussa adhibenda est, Qui cõsultò Tyrannum occidit, vt Remp. liberaret.

Quid? In genere asciscendo, ecquanam vti arte debebimus? Illa notionum disciplina ac serie, quam superiùs demonstrauimus: quæ cùm naturalem gradationem habeat, satis erit primam asciscere, neque altius à capite, repetere oportebit. Nam (vt Aristoteles in Topicis admonuit) qui proximum genus posuit, is etiam superiora omnia posuisse intelligitur. quãdoquidem (inquit) in inferioribus ea quæ supra sunt, intelliguntur. vis autem & natura cuiusque rei cum proximo genere coniuncta est.

Et in qualitate reperienda quanam vtemur arte? Sicuti sursum ad Categoriam ascendendo, essentia reperitur, sic vicissim deorsum descendendo reperitur qualitas. veluti, si quis de Murena quærat, qualis hæc substantia sit, respondebitur corporata. tum quale est corpus? animatum. quale animal? piscis. qualis piscis? muræna.

Quis est definiendi modus? Cùm ea sumuntur quæ sunt ei rei, quam definire volumus, cũ aliis communia: idque vsque eò persequimur, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri posſit. sic enim Aristotelis præceptum, Latinè Cicero expreſsit: quod etiam Plato in Theęteto tradiderat. Exemplum autem superiùs exposuimus.

Quid? Nunquámne genus prætermitti potest? Tum demũ omitti genus potest, cùm ex definitionis verbis satis intelligitur. Sed ea nõ exacta & limata definitio est. veluti, Orator est qui quacunque de re copiosè disserit. Subauditur enim, homo. Procurator est, qui aliena negotia mãdatu domini administrat: pro, Est administrator negotiorum alienorum.

De Definitione adumbrata, siue minus propria.

CAP. XV.

QVAE est Definitio adumbrata? Quæ non solidam rei naturam ex genere & differentiis, sed extrinsecus notas ipsius quasdã demonstrat: quasi cùm pictores imaginem informãt. Itaque σκιαγραφὴν Plato in Theæteto appellat. alij etiam τύπον, περιφρασὶν, ὑπογραφὴν. Latini autem Descriptionem nominant. Sed Boetius omnes eiusmodi descriptiones aptè Allusiones appellat.

Quænam illæ externæ notæ sunt? Quæ ex aliis affectionibus, quàm ex genere sumptæ sunt

ſunt. Nam quæ per tranſlationem & aliis ludicris modis fiunt, vt cùm Adoleſcentia definitur flos ætatis: Induciæ, feriæ belli: Peccare, trãſire lineas: nos eas Alluſiones potius, quàm Definitiones appellamus.

Quę eſt Definitio ex formis? In qua ſpecies omnes continentur, quæ ſub eo genere ſunt, quod definitur. velut apud Ciceronem: Iniuria eſt quæ aut pulſatione corpus, aut conuicio aures, aut aliqua turpitudine vitam alicuius violat. Item, Gloria eſt illuſtris ac peruagata multorum & magnorum vel in ſuos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. Item, Ineptus dicitur, qui aut tempus quid poſtulet, non videt: aut plura loquitur: aut ſe oſtentat, aut eorũ quibuscum eſt vel dignitatis, vel commodi rationem non habet: aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus eſt. Item, Nothus eſt, qui vel ex concubina, vel ex meretrice, vel ex virgine, vel ex vidua honeſtæ exiſtimationis, vel ex adultera, vel ex cognata ſuſceptus eſt. Item, Sacrilegium eſt ſurripere aliquid ſacri, aut ex ſacro.

Quæ eſt definitio ex Toto & Partibus? Definitio per Partitionẽ fit (inquit Cicero) cùm res propoſita quaſi in membra diſcerpitur: id eſt cùm Totius partes enumerãtur, ex quibus res definita conſtat. veluti: Domus eſt, quæ fundamento, parietibus, contignatione, & tecto conſtat. Orator eſt (inquit Cicero) qui quęcun

que res inciderit,quæ ſit dictione explicanda, prudenter,& compoſitè & ornatè & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate. Senator eſt,qui quibus rebus Reipu.vtilitas paretur, augeatúrque, tenet, iiſque vtitur.Dialectica eſt,quæ ex cuiuſque rei & vocabuli affectione diuidendi, definiendi & argumentandi rationem commonſtrat. Hîc enim genus omiſſum eſt. Eodem pertinẽt definitiones quæ partium enumeratione & remotione fiunt,veluti:Plebs eſt(inquiunt Iuriſconſulti) ceteri ciues ſine ſenatoribus.Argentum factum (inquit Vlpianus) rectè quis ita definierit,quod neque in maſſa,neque in lamina, neq; in ſignato, neque in ſuppellectili, neque in mundo,neque in ornamentis ſit.

Quæ eſt definitio ex Cauſsis? In qua pro genere & differentia cauſſa vna pluréſve ponuntur. veluti ex Efficiente: Sonus eſt colliſio duorũ corporũ. Item,Dies eſt ſol ſuper terrá, Lex eſt mẽs à cupiditatibus libera. Ex materia:Ira eſt ebullitio ſanguinis.Vox eſt ictus ſẽſibilis qui auditur quantũ in ipſo eſt.Dialectica eſt ars eius ſermonis qui in interrogãdo & reſpondẽdo verſatur,vt Stoici definiebãt. Ex forma: Homo eſt,quod animo præditum, ratione vtitur,Ex fine:Homo eſt, quod ad colendum in terris Deum, natum eſt. Domus eſt tectum, quo & frigorum vis pellitur, & calorum moleſtiæ ſedantur Dialectica eſt ars vera & falſa diiudicandi:vt Zeno definiebat.

Quid

Quid? Definitio ex materia & forma simul nonnè solida & essentialis est: cùm & illæ formæ sine controuersia rei substantiã attingant: & quemadmodum superiùs ex Aristotele dixisti, definitio quid res sit, & cur res sit, idem sint? Ita vulgò traditur. sed non si Essentia demonstratur, continuò etiam qualitas exponitur: deinde plerunque aut genus aut differentia prætermittitur, aut certè non proximum genus.

Cedo exemplum. Glacies est aqua gelu cõcreta. hæc definitio est ex materia, forma & efficiente, in qua tamen genus non demonstratur: cùm aqua substantia sit, glacies accidens. glacies igitur est cõcretio aquæ congelatæ. sic Homo est corpus animatũ. Hęc descriptio materiam quidem & formam demonstrat: sed & remotius genus asciuit, & differentiam prætermisit. Item vt illa Ciceronis in Academicis: Dialectica est oratio ratione conclusa. Et illa Aristotelis: Tonitru est restinctio ignis in nube, cùm paulò pòst plenius ita definiat: Est strepitus oppressi & extincti ignis in nube. Item illa, Nix est aqua congelata & concreta. Cœnum terra humore temperata. nam neque cœnum terra est (inquit idẽ) neque nix aqua.

Cedo aliud exemplum. Panis est farina aquæ mixta, & à pistore vescendi caussa cocta. Hęc descriptio & materiam & formam, & efficientem, & finem complectitur. at non gènus neque differentiam. Vera enim hæc definitio

eſt,Panis eſt cibus ex farina & aqua coctus. Item: Ceruiſia eſt aqua cum hordeo & lupulo decocta: cùm ſit potus ex iis rebus confectus.

Cedo item aliud. Eloquentia (inquit Cicero) nihil aliud eſt, niſi copioſè loquens ſapientia. Ex efficiente, materia & forma hæc definitio eſt. At illa ex genere: Eſt facultas ſapienter & copioſè loquendi.

Quæ eſt definitio ex Effectis? Quæ ex euentu rem arguit. veluti: Pater eſt, qui filium procreauit. Rhetorica eſt, vis perſuadendi, & animos auditorum in quam velis partem contorquēdi. Homicida eſt, qui fecit quid ſciens, per quod perire homini neceſſe eſſet: ait Fabius. Honeſtum eſt, ait Cicero, quod per ſeipſum poſsit iure laudari. Dialectica eſt (inquit idem) quæ efficit, ne cui falſò aſſentiamur, néve vnquam captioſa probabilitate fallamur.

De reliquis generibus definitionum.

CAP. XVI.

QVAE eſt Definitio ex Proprio? Hæc duplex eſt, quarū prior ad rem pertinet, altera ad notationem. Ad rem, veluti: Magnes eſt lapis, qui ferrum ad ſe allicit. Hæmatites lapis, qui ſanguinem ſiſtit. Homo eſt animal pudoris ac verecūdiæ particeps. Adamas eſt gemma, quæ neque ferro, neque igne, neque vetuſtate conſumitur. nā in his omnibus abeſt differentia. Atque ex

hoc

hoc genere omnes propè ſunt definitiones apud Medicos, arborum, herbarum, & fruticum.

Quænam ex Notatione definitio eſt? Quæ vocabuli originem exponit per ἐτυμολογίαν, quam Cicero veriloquiũ appellat: veluti, Seruus eſt qui ſeruitutem ſeruit. Sic enim veteres definiebant. Item, Præuaricator eſt (inquit Cicero) qui in contrariis cauſsis, quaſi variè poſitus eſſe videtur. quoniam à varicibus nomen deductum eſt. Item, Philoſophia eſt ſtudium ſapientiæ. Aſsiduus dicitur ab ære dando, is qui locuples eſt. Quid eſt aliud tumultus (inquit Cicero) niſi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? vnde etiam nomen ductum eſt Tumultus. Pratũ eſt (inquit Vlpian.) in quo ad fructum percipiendum, falce duntaxat opus eſt, quaſi paratum.

Cedo exemplum ex Antecedẽti. Seruus eſt qui vel ex hoſtibus captus, vel pretio emptus eſt. Lata culpa eſt, non intelligere id quod omnes intelligunt. Poſtliminio reuerſus dicitur, qui in bello ab hoſtibus captus fuerat. Bonum eſt (inquibat Cicero) quod natura eſt abſolutum.

Cedo exemplum ex conſequenti. Cicero in Partitionibus hoc exemplum profert: Præuaricator dicitur, qui cùm accuſator eſſet, ab reo corruptus eſt. nam ea litera de accuſatore dari ſolet iudici: hoc eſt notæ in tabella A. P. Accuſator præuaricatus eſt. Ex eodem ge-

nere illa definitio eſt, Hereditas eſt ſucceſsio in vniuerſum ius defuncti. Prius enim ius eſt ſuccedendi, quàm ipſa ſucceſsio. Seruus eſt, qui ſi manumittatur, fiet libertinus. Addictus eſt, qui ſi libertatem accipiat, erit ingenuus.

Cedo exemplum ex Adiunctis. Pirata (inquit Cicero) non eſt ex perduellium numero definitus: ſed communis hoſtis omnium. Tyrannus eſt, cuius manus contra omnes, & cõtra quem manus omnium.

Cedo exemplum ex Accidenti. Homo eſt animal bipes, implume, quod erectum ingreditur. Itaque cùm hanc Plato definitionẽ protuliſſet, poſtridiè Diogenes, gallum gallinaceum implumem in conuentum attulit. Item illud: Homo eſt in quo pietas & impietas, probitas & improbitas ineſſe poſſunt.

Cedo exemplum ex paribus. Cicero ad Herennium hoc protulit: Modeſtia eſt in animo continens moderatio cupiditatum. At alibi: Iuſtitia eſt æquitas, ius vnicuique tribuens. Itẽ alibi: Amare nihil aliud eſt niſi eum ipſum diligere, quem ames, nulla vtilitate quæſita. Itẽ: Par eſt quod in omnes æquabile eſt. Item: Pax eſt tranquilla libertas. Atque hæc quidem omnia Ciceronis ſunt. Illa autem Iuriſconſultorum: Inteſtatus eſt non tantùm qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cuius ex teſtamento hereditas adita non eſt. Paria enim ſunt teſtamẽtum non feciſſe, & irritum atque inane feciſſe.

Cedo exemplum ex Simili. Stulte quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago? inquit Ouidius. Magistratus est lex loquens. Lex magistratus mutus. Ira furor breuis est. Tyrãnus est, lupus rabiosè ouiculas dilanians. Amicus est alter idem.

Cedo exemplum de Contrariis. Cicero in Partitionibus hoc profert: Quoniam Accusator is dicitur verus, qui ab reo corruptus non est: pręuaricator quoque dicatur is accusator, qui ab reo corruptus est. Item, Nothus est, qui iustus filius non est. Concubina est, quæ iusta vxor non est. Virtus est vitium fugere: & Sapientia prima stultitia caruisse. Purus locus est (inquit Vlpianus) qui neque sacer, neque sanctus, neque religiosus est.

Cedo exemplum ex Relatis. Pater est, cui est filius. Dominus est, cui serui subsunt. Imperator, cui exercitus paret.

Cedo exemplum ex Priuantibus. Securitas est vacuitas ægritudinis. Nox est defectio lucis. Voluptas est vacuitas doloris. Quoniã misericordia est (inquit Cicero) ægritudo ex alterius rebus aduersis: sit inuidentia ægritudo ex alterius rebus secundis.

Cedo exemplum ex Aientibus & Negantibus. Virtus est quod in vitio non est. Laudabile est, quod vituperari non potest. Ciuis est, qui peregrinus non est.

Cedo exemplum ex Repugnantibus. Natus est qui non mortuus editus est: inquit Iuriscõ-

ſultus. nam vt viuens mortui contrarium eſt, ſic viuentis natus eſt conſequens. Amicus eſt, qui non malè de quopiam meretur. Hoſtis eſt, qui non bene de quopiam meretur. Peregrinus eſt, cui honorum capiendorum ius nō eſt. nam honores capere, ciuis eſt conſequens.

Cedo exemplum ex diſparibus. Virtus eſt medium vitiorum vtrinque reductum: quod in habitu diſparium expoſuimus. Liberalitas eſt quæ inter auaritiam & prodigalitatem interiecta eſt.

Cedo exemplum ex Diſsimili. Induciæ ſunt (inquit Varro) pax caſtrenſis paucorum dierum. Bellum enim manet, pugna ceſſat.

De præceptis Definitionis.

CAP. XVII.

QVOT ſunt præcepta Definitionis? Tria. Vt ſit propria, breuis & aperta. Nam (vt Cicero ſcribit) Definitio eſt earum rerum quæ ſunt eius rei propriæ quam definire volumus, breuis & circunſcripta quædam explicatio. ac ſæpe cōmemorandum eſt axioma illud Ariſtotelis in hoc genere præſtantiſsimum: neque vnā duarum rerum, neque vnius rei duas definitiones eſſe poſſe. οὔτε γὰρ ἕνα δυοῖν, οὔτε δύο τοῦ αὐτοῦ ὅρους δυνατόν ἐστι. Nam cùm vnius rei vna natura ſit, quæ definitione explicatur, rectiſsimè à Galeno ſcriptum eſt: ἔνεστι παμπόλλους ὁρισμοὺς ποιεῖν

ἑνὸς πράγματος ἐν ταῖς φωναῖς μόνον οὐκ ἐν τοῖς νοήμασι διαφέροντας. licet plures vnius rei definitiones conficere vocibus tantùm differentes, non notionibus.

Quomodo propria efficitur Definitio? Cùm ei soli quod definitur, peculiariter cōuenit, neque in aliud vllum transferri potest. Quorum enim eadem definitio est, hæc nimirū eadem sunt. Veteres hoc appellarūt Definitum & definitionē inter se conuerti, & reciprocari: cùm de quo vnum dicitur, de eodem quoquæ alterum dici potest. quia neque definitio aliud est, quàm definitum: neque definitum, aliud quàm definitio. Itaque quod Zeno de Dialectica & Rhetorica dixit, cùm illam pugno, hanc palmæ similem esse demonstrabat, idem de definito & definitione statuere possumus. Re namque sunt eadem, sed alterum inuolutum, alterum euolutum est. veluti: Quatuor sunt bis bina: & vicissim, Bis bina sunt quatuor. Quatuor sunt tanquam pugnus: Bis bina sunt tanquam manus diducta & dilatata.

Cedo item aliud. Aemulatio est ægritudo, ex eo quod alter potiatur eo, quod ille ipse cō cupierit. Hæc Enuntiatio etiam alterius speciei communis est, quæ est Obtrectatio. Itaque non reciprocantur inter se. Non enim quicquid est ægritudo, id continuò est æmulatio. Addendum est igitur, cum eo ipse careat. Sic Equus est quadrupes, qui dorso & collo domatur. commune mulorum, asinorum, ele-

phantorum & Camelorum. Adde, Et hinniendi vim habet: reciprocabitur. quia quicquid erit quadrupes eiusmodi, erit equus. & vicissim quicquid erit equus, erit huiusmodi quadrupes. Sic illa definitio, Diuinatio est earum rerum prædictio & præsensio quæ sunt fortuitæ: reprehenditur apud Ciceronem lib. de Diuin. II. quia & medici & imperatoris & gubernatoris est præsensio rerum fortuitarum. Sic definitio illa generis ex schola Stoicorum à Laertio tradita, Genus est plurium notionum collectio: minus plena videtur. Deest enim Communium, aut Cognatarum: vt superiùs in Generis definitione diximus.

Quomodo breuis efficitur definitio? Cùm ita pressa & angusta est, vt nullum in ea verbũ otiosum, aut redundans appareat. Stulta est tamen breuitatis affectatio (vt Aristoteles in Rhetoricis monuit) nisi quantũ satis est adhibeatur. nam & breuitas est (ait Cicero) cũ tantum verborum est, quantum necesse est. Id autem fiet si & è proximo finitimum genus petatur (nam proximo sumpto, inquit Aristoteles, satis constat, superiora antecedere) & vbi satis processum erit, ibi consistatur, neque vlterius prodeatur.

Cedo exemplum ex Genere. Vt si Equus non definiatur, corpus animatum, sed animal. Iustitia non habitus animi, sed virtus.

Cedo exemplum ex Productione. Homo est animal rationis particeps, natum ad disciplinam.

plinam. Nam hoc Proprio ſublato, plena erit definitio, reíque naturam omnem complectetur. Equus eſt (inquit Quintilianus) animal, mortale, irrationale, hinniẽs. Nam Quadrupes quæ dorſo & collo domatur, erat preſſius. Sic idem ita Dialecticam definit: Eſt rei propoſitæ propria, dilucida, & breuiter comprehenſa verbis Enuntiatio. Nam cùm Enuntiatio nihil aliud ſit, quàm verborum comprehenſio, duo illa verba ſuperuacanea ſunt. Sic Equus eſt (inquit idem) animal mortale, irrationale, hinniens: nam & altius genus repetitum eſt, & quadrupedum prætermiſſa differentia.

Quomodo apertà efficitur Definitio? Cũ inuoluta rei notio ſic euoluitur, vt nihil non apertum atque explicatum remaneat. Nam cùm definitio cognoſcẽdę rei cauſſa tradatur, vt ad breuitatem nihil redundare oportet, ſic ad perſpicuitatem nihil deeſſe. Itaque dilucida & illuſtris definitio tum efficitur, cùm definitio & definitũ pariter inter ſe reſpondent, & alterum alteri ſic adęquatur, vt paria in vtranque partem momenta ſint. Vitium autem admittitur, cùm aut obſcura interpretatio ponitur, aut minus quàm neceſſe eſt, adhibetur. quod tum fit, cùm pro totius definitione partis definitiò ponitur.

Cedo exemplum obſcuritatis in definiendo vitãdæ. Sumatur illud Pacuuij, apud quem cùm quæſitũ eſſet, quid eſſet Teſtudo, reſpon-

detur, Quadrupes, tardigrada, agrestis, humilis, aspera, capite breui, ceruice anguina, aspectu truci, Euiscerata, inanima, cum animali sono. vel illud: Quid est Cochlea? est bestia terrigena, herbigrada, domiporta, & sanguine cassa.

Cedo exemplum Partis pro Toto definitæ. Aristoteles hoc profert: Grammatica est ars bene scribendi: addendũ est enim (inquit ille) & legendi. Ex hoc genere illa vulgata est: Dialectica est ars bene disserẽdi, & vera ac falsa diiudicãdi. Sic enim Cicero de Oratore II. definit. At hæc definitio eius est solius partis propria, quæ ad componendam argumenti conclusionem pertinet, idest ad iudicium & dispositioné: quod Cicero libro de Fini. IIII. his ostendit verbis: Cùmque duæ sint artes, quibus perfectè ratio & oratio compleatur, vna inueniendi, altera disserendi, &c. Disserendi autem verbum Stoicorum Dialecticæ proprium fuisse videtur: qui (vt posterius intelliges) longa verborum serie & cõtinuatione argumentationes suas texebant ac retexebant: quam formam Soritem, id est aceruum appellabant. quanquam rectè disserendi artem Cicero dixisse Latinè videtur, pro eo quod Græci dicere solebãt τὴν ἐπιστήμην τοῦ ὀρθῶς διαλέγεσθαι. Sed rursus idem in Topicis Artem diligenter disserendi generatim ad vtrãque Argumentationis partem retulit. Cùm omnis ratio diligens disserendi (inquit) duas habeat partes: vnam

nam inueniendi, alteram iudicandi.

Cedo aliud exemplũ. Aemulatio eſt ægritudo ex eo quod alter potiatur eo quod ille ipſe concupierit: Nam hæc in obtrectationẽ cõuenit definitio. Itaque nondum ſatis explicatum eſt quod erat inuolutum. Addendum igitur, Cùm ipſo careat. Sacrilegium eſt ſurripere aliquid ſacri. Nondum ſatis explicatum eſt. deeſt enim, Aut ex ſacro. Ex eodem genere illa Ciceronis in Partitionibus: Argumentum eſt probabile inuentum ad faciendam fidem. Nam in lib. de Inuẽt. II. plenius definierat, inuentum aliquam in rem probabile, aut neceſſarium.

De materia Dialectica. CAP. XVIII.

MVLTAS verò & varias definitionum formas expoſuiſti: ſed tamen ad certum affectuum numerum accommodatas. Quid deinceps ſequitur? Supereſt vt de Argumentatione diſſeramus. Sed antequàm longius abeamus, monendus mihi videris, vitandam eorum eſſe opinionem, qui ſcripſerunt definitionem & diuiſionem eſſe opus Phyſici, & eius ſcientię proprium, quæ prima rerum principia tradit. à quo definiendi & diuidendi artem Dialectica mutuatur. Quaſi verò Theologi aut Iuriſconſulti artis ſuæ diuiſiones ac definitiones ex Phyſicorum diſciplinis hauriant. Intelligendum eſt igitur, Dia-

lecticam non aut materiam vllam esse, aut certum aliquod habere ac definitũ genus, in quo solo versetur, atque occupata sit: sed instrumentum esse, quo artium omnium materiæ ordine ac ratione certa tractentur. qua de caussa ὄργανον à Græcis appellatur. quoniam neque Theologi, neque Physici, neque Medici, neque Iurisconsulti, neque aliarum artiũ professores suas disciplinas sine illius adiumento tractare possunt. Quod ex Grammaticæ artis similitudine intelliges. Nam vt illa nullam sibi propriam habet subiectam materiam, sed ceteris disciplinis omnibus orationem atque aptam verborum consecutionem suppeditat, sine qua mutæ omnino essent: ita Dialectica non in vna aliqua re versatur, sed artibus reliquis omnibus instrumẽta suppeditat: quibus vel confusa diuidere, vel infinita definire, vel ambigua diiudicare posint.

Teneo ista: viderísque eandem fere materiæ infinitatem Dialecticæ tribuere, quam L. Crassus Rhetoricæ tribuit apud Ciceronem in lib. de Orat. 1. vbi disputat Oratoris esse omni de re, quæcũque sit proposita, ornate copioséque dicere. vt siue Physicus de natura siue Architectus de ædificando, siue Medicus de curãdis morbis, siue Astrologus de syderibus, siue Iurisconsultus de ciuili iure disputet, si modò id ornatè copioséque faciat, verborum quidem proprietatem à Grammatica, ornatum verò & splendorem orationis à

Rhetorica

Rhetorica mutuentur. Atque vt de nostra hac dicamus, ordinem ac certam rationem à Dialectica rectè accipies: quare licet iam ad cetera quæ consequuntur, pergamus.

FINIS II. LIBRI.

INSTITVTIONIS DIALECTICAE LIB. III.

De argumento, & Argumentatione.

CAP. I.

QVID est Argumentatio? Regula qua vera & falsa diiudicãtur. Est enim ratio qua vtrum vera an falsa enuntiatio sit, idest vtrum attributum in enuntiatione subiecto cõueniat, an non conueniat, ostenditur: quasi cùm adhibita lydia coticula aurum ab ære, probus numus ab adulterino discernitur.

Quotuplex est Argumentatio? Prima & summa diuisio est huiusmodi: Argumentatio altera est simplex, quæ vna ratiocinatiua enuntiatione constat. Ratiocinatiuam appello, quæ implicatam in se rationẽ complectitur. veluti: Quia spiritum ducit, viuit. Si lac habet, peperit. altera composita, quæ ex pluribus Enuntiatis euidentem rationem demonstrantibus coniuncta est. veluti: Qui spiritũ ducit, viuit. Hic spiritum ducit: viuit igitur. Sic enim Cicero libro de Inuentione primo scribit. Argumentatio

mentatio nomine vno duas res significat: ideo quod & inuentum aliquam in rem probabile aut necessarium, Argumentatio vocatur. & eius inuenti artificiosa expolitio. quando igitur proferent aliquid huiusmodi: Quoniam peperit, cum viro concubuit: inuentum proferent, non expolitionem. Et aliquantò post, Simplex autem conclusio reprehenditur, si id quod sequitur, non videatur necessariò cum eo quod antecesfsit, cohærere. nam hoc quidẽ, Si spiritum ducit, viuit: Si dies est, lucet: eiusmodi est, vt cum priore necessariò posterius cohęrere videatur, &c. Sic Antonius lib. de Orat. II. Nam & omne quod eloquimur, sic, vt aut esse dicamus, id, aut non esse: & si simpliciter dictum sit, suscipiũt Dialectici, vt iudicẽt, verúmne sit an falsum. &, si coniunctè sit elatum, & adiuncta sint alia, iudicent recténe adiuncta sint, & veráne sit summa vniuscuiusque rationis. Sed distinguendi & vitandæ ambiguitatis caussa placuit illam priorem Argumentum, hanc Argumentationem appellari.

Quomodo? Quoniam idem in Topicis & Partitionibus scribit: Argumentum esse probabile inuentum ad faciendam fidem: vel rationem, quæ rei dubiæ facit fidem. Argumentationem autem esse argumẽti expositionem, tractationem, cõclusionem, expolitionem. Aristoteles ἀπόδειξιν, hoc est demonstrationem, appellat: opinor, quia supressam & inuolutã: in argumento rationem demonstrat, patefa-

cit,& in lucem profert, vt euidenter eluceat. Itaque quoties aliqua earum particularū quibus ratio exponitur, in oratione ſumitur: veluti, Quia, quoniam, cùm, quando, quādoquidem: toties argumentum vſurpatum intelligitur. item, cùm particula Si, apponitur. nam in veris Enuntiationibus, Si pro Quia (vt in prouerbio eſt) poſitum intelligitur.

Velim hæc aliquanto planius adhibita definitione & certa aliqua regula exponas. Eſto igitur argumentum omnis enuntiatio, quæ rationis vnius firmamento nititur. Argumentatio verò enuntiatio duplex: quæ non modò ratione, ſed etiam rationis ratione conſtat. meminiſti enim illud Ciceronis: Cuius rationis ratio reddi non poteſt, ei rationi ratio non eſt fidem habere. Vnius autem rationis in vnica & ſimplici enuntiatione quinque notæ ſunt: Quia, Cùm, Si, Aut nō Aut, Non & Non. veluti: Quia Callicles homo eſt, neceſſariò animal eſt. Hac autem nota omnes eiuſdē generis rationales particulę comprehenduntur. veluti, Quando, quandoquidem, quoniam & ſimiles. Item, Cùm Callicles ſit homo, neceſſe eſt eſſe animal. Si Callicles eſt homo, neceſſariò animal eſt. Aut Callicles homo non eſt, aut certè eſt animal. Non & Callicles homo eſt, & animal non eſt.

Cedo exemplum Argumentationis. Quia Callicles homo eſt, neceſſariò animal eſt. quicquid enim homo eſt, neceſſariò animal eſt. Si

Calli-

Callicles ratione vtitur, animal eſt. quicquid enim ratione vtitur, idē eſt homo. Cicero autem Argumentationem ita definit, Rationem quæ ex rebus perceptis id quod nō percipiebatur adducit. Multis autem locis concluſionis componendæ rationem appellat: vel orationem ratione cōcluſam: vel neceſſariam aut probabilem conſecutionem.

Quæ eſt ſecunda diuiſio Argumentationis? Hæc, Ariſtotelis ſententia, quadruplex eſt. διδασκαλική, quæ ad docendū & demonſtrandum accommodata eſt, & conſtat ex propriis cuiuſque diſciplinę principiis. διαλεκτική, quę vtranque contradictionis partem ex probabilibus concludit. πειραστική, quæ ad alterum tētandū inſtituta eſt, & ex iis quę aduerſario probantur concludit. & ἐριστική, id eſt cōtentioſa, quæ ex iis quę probabilia vidētur, nec ſunt, concludit: quæ tota Sophiſtarum & impoſtorum propria eſt. Trium autem ſuperiorū eadem propemodum ars atque diſciplina eſt, quæ in Dialectica traditur. quare de Dialectica & Sophiſtica tantùm diſſeremus.

De Materia, Fine & partibus Argumentationis.

CAP. II.

QVOTVPLEX eſt Argumētatio Dialectica? Duplex. Altera neceſſaria, quæ id quod vult efficit neceſſariò: altera probabilis, quę nihil neceſſariò,

ſed probabiliter tantùm concludit. Sed quæ neceſſaria eſt, ea vel Ratiocinatio eſt, quæ à Græcis συλλόγισμος appellatur: vel inductio, quę ab iiſdē ἐπαγογή. quę verò nihil neceſſariò concludit, totáque eſt (meo quidem iudicio) Rhetorica, ea vel exemplo, vel ſententia conſtat: quorum illud à Græcis παράδειγμα, hoc ἐνθύμημα nominatur.

Quæ eſt materia Argumentationis? Quadruplex. illud quæſtionis genus de quo ſuperiùs commemorauimus an ſit, quid ſit, quale ſit, & quæ eius cauſſa ſit. Iam verò (eodem auctore Ariſtotele) quicquid in diſputationem cadit, in eo vel generis, vel definitionis, vel proprii, vel accidentis quæſtio verſatur. Speciei apud Dialecticos quæſtio nulla eſt, quia Species de indiuiduis dicitur, quorum iccircò nulla ſcientia eſt, quia (vt ſuperiùs diximus) infinita fluxa & caduca ſunt. Differentia autē, quia generis naturā imitatur, ad generis quęſtionem accommodanda eſt. Ergo ſi quæſtio eſt, An ſit, aut an ita ſit, generis ac differentiæ quæſtio eſt: ac prior ad reſolutionem, ideſt, Analyſim, poſterior ad diuiſionem pertinet: ſiquid ſit, definitionis: ſi cur ita ſit, proprij. Accidentis autem quæſtiones ad res externas & fortuitas pertinēt, quæ & accidere & decedere poſſunt, vt ſuo loco dictum eſt.

Quamobrem quatuor tantùm quæſtionum genera conſtituuntur? quia quicquid de alio quæritur, id eſt quæritur an alteri conueniat,

id vel ſuperius eſt, ac magis vniuerſum eo de quo quæritur: vel certè par eidem. dici enim ſuperius de inferiore non poteſt. Si ſuperius atque amplius eſt, generis quæſtio eſt, cùm de rei natura ambigitur: ſin minus, accidentis. ſin par eſt, tūc vel proprij eſt, vel definitionis. Nam ſi conuenire rei nulli alteri poteſt, vel definitio eſt, vel proprium: ſi poteſt, vel genus eſt, vel accidens.

Quæ eſt altera quæſtionum diuiſio? Vt alia ſit infinita, quæ generatim aliquid ſine vlla circūſtantia interrogat. veluti: An Dialectica ſit vtilis: An eloquentia ſit expetenda: alia finita, quæ de negotio certa aliqua circunſtantia definito proponitur. veluti, An Dialectica hiſtorico ſit vtilis. An Bellū hyeme ſit gerendum, & in Britannia.

Quis eſt finis Argumentationis? Quæſtionis explicatio. inſtrumentum autem explicandæ quæſtionis eſt (vt ſæpe iam dixi) ratio cur attributum ſubiecto cōuenire vel affirmetur, vel negetur. Hæc enim ratio duo quæſtionis extrema neceſſariò inter ſe vel connectit, vel diſparat. Itaque quoniam ad vtriuſque vel conuenientiam vel diſcrepantiam diiudicandam, quaſi Arbiter honorarius adhibetur, Medium appellatur. vt Argumentatio vera ea ſit, quæ ea de quibus ambigitur, vtrum inter ſe conueniant an diſsideant, neceſſariò vel conuenire vel diſsidere oſtendit ex eo, quod illa in tertio aliquo, vel conueniunt, vel diſsi-

ſunt, illuſtrantur. qua de cauſſa paſsim argumẽtatio definitur ratio, quæ ex perſpicuis dubia illuſtrat.

Ecquænam igitur de Medio axiomata & ſummæ leges ac regulæ tradi poſſunt? Nos ad illius Mathematici axiomatis normã has quatuor direximus. I. Cui conuenit mediũ, eidem, quod medio cohæret, neceſſariò conuenit. II. Quod medio cohæret, ei cui mediũ cõuenit, neceſſariò cõuenit. III. Quod medio non conuenit, ei cui medium conuenit, non conueniet. IIII. Cui medium non conuenit, ei quod medio conuenit, non conueniet.

Cedo iſtarum regularum familiare aliquod exemplum. Eſto hoc familiariſsimum, ac penè puerile: ſed tamen aptiſsimum. Ponantur in tabula gemini annuli inter ſe conſerti & catenati. proximè alterutrum, magnes. nunquid verum erit, quod modò dicebamus: Cui magneti is annulus qui iam medius eſt cõueniet, eidem is qui illi cohæret neceſſariò cõueniet. Simillima eſt argumẽtationis ratio. ponatur enim quæſtio an Callicles ſit animal. Tũ quia Callicles eſt ſubiectum, animal attributum: Callicles in imo, animal in ſummo ſcribatur. Medium interponatur, Homo. Tum ratio ita ineatur: Si Medium, quod homo eſt, Callicli cõuenit, etiam id quod medio cohæret, nimirum animal, conueniet.

Cedo aliud exemplum. Retineatur eadem

& quæſtio, & verborum trium collocatio directa. malè nanque alij duos terminos in plano collocãt, vt medium inter eos interponãt. Nam ſubiectum à Græcis dicitur ὑποκείμενον, non autem ἀντικείμενον. Scribãtur ergo, Callicles, homo, animal. nónne tria hæc eãdem inter ſe rationem habent, quam habẽt illi numeri 1. 2. 3? ſunt enim indiuiduum, ſpecies & genus. Quod igitur notio communis valet in illis numeris, vt in maiore ſumma minor inſit, & pars in toto: idem quoque in illa valeat. vt ſi vnum eſt in duobus, duo in tribus, neceſſariò vnum erit in tribus. eodem modo, ſi Callicles in homine, homo in animali ſit, Calliclem quoque in animali eſſe concludatur. Atque hoc nimirum eſt quod ſuperiùs diximus, quæcunque de aliquo dicuntur, ea vel ſuperiora eſſe, vel paria.

Cedo exemplum de Pari. Ponatur quęſtio, An Pygmęus ſit homo. Medium interponatur hominis proprium, vt Rationis particeps. Tũ ratio ita ineatur: Si Pygmęus rationis eſt particeps, quicquid autem rationis eſt particeps, idem eſt homo, certè Pygmęus homo eſt. Cui enim proprium conuenit, ei etiam illud cuius id erat proprium, neceſſariò conuenit.

De Aceruali Stoicorum Concluſione.

CAP. IIII.

QVID

VID igitur si longior illa verborum catena sit, hoc est longa verborum series & continuatio, quasi catena ex multis annulis inter se cōfertis & contextis? Eadem omnino ratio futura est. Ac nimirum illa ipsa est Stoicorum propria disserendi ratio consectaria, de qua pleni sunt Philosophici Ciceronis libri: quam illi propterea Soritem (vt posteriùs dicemus) id est quasi verborum consequentium aceruū ac struem appellabant. Synthesim quoque nominare possumus. Cicero quidem Consectarium appellat. quod etsi Aristoteles secutus non est, eius tamen hanc magneti & catenæ nostræ regulam cōsentaneam initio artis suæ Logicæ tradidit: Quoties alterū de altero vt de subiecto dicitur, quæcunque de prædicato dicūtur, ea omnia de subiecto quoque dicuntur. ac paulò pòst breuius: ὅσα κατὰ τοῦ κατηγορουμένου λέγεται, τοσαυτὰ καὶ τοῦ ὑποκειμένου ῥηθήσεσθαι.

Cedo aliquod longæ istius catenæ ac synthesis exemplum. Sumatur illa Ciceronis ex Tusc. 5. Omne bonum lætabile est: quod lætabile, id prædicandum: quod prædicandum, id gloriosum: quod gloriosū, id laudabile: quod laudabile, id honestum: Ergo quod bonum, honestum. Nam ista ratiocinatione firmamētum illud nostrum comprobatur: Cui magneti annulus vnus cohæret, ei etiam omnes alij qui vnà cum illo conferti sunt, cohærebunt: id est, Cui medium conuenit, eidem omnia

quæ medio cohærent, ſiue genus, ſiue ſpecies, ſiue totum, ſiue pars, ſiue proprium, ſiue alius affectus aliquis conſentaneus conueniet.

Quidnam igitur inter Ariſtotelicã & Stoicam argumentandi formam interfuit? Hoc nimirum, quòd Stoici in diſputando, ſynthesin: Peripatetici verò, analyſin obſeruarunt. Nam Stoici ſemper ab imo incipiẽtes, quam quaſi ædificationis totius baſim conſtituebãt, quaſi gradibus ſurſum verſus progrediebantur. vnde illud Ciceronis: Iam argumenti ratione concluſi caput eſſe faciũt ea, quæ perſpicua dicunt. deinde ordinem ſequuntur: tũ quod verum ſit in ſingulis: extrema concluſio eſt. Ariſtoteles verò maiorem Medij rationẽ ducebat, & ſemper ab eo in quo momentum omne poſitum eſt, initium faciebat.

Cedo exemplum. Sumatur ex Cicerone, cuius animaduerto longè plures pluréſque Stoicas eſſe argumẽtationes, quàm Ariſtotelicas. Is igitur lib. de Fin. III. ita cõcludit: Quod eſt bonũ, omne laudabile eſt. quod autem laudabile eſt, omne honeſtum eſt. bonum igitur quod eſt, honeſtum eſt. hæc vera eſt Syntheſis, ab imo, & tanquam baſi ad ſummum faſtigiũ progrediens. At illa propriè Analyſis, cuius à medio tanquam momento, initium naſcitur: Quod eſt laudabile, eſt honeſtum. Quod bonum, eſt laudabile. Ergo quod bonum eſt, honeſtum eſt. Sed de Medij collocatione plus ſatis. Poſterius enim proprius nobis conſtitutus

tus est de ea differendi locus. Tantùm harum progresſionum figuram hîc deſcribemus, vt earum imaginem animo conceptam memoria tenere poſsis.

Stoica ſynthesis: quæ eſt progreſſio ab imo:	Ariſtotelica Analyſis à ſummo progrediens.
Honeſtum 4	2 Honeſtum
2 Laudabile 3	1 Laudabile 4
1 Bonum	Bonum 3

Item:

Animal 4	2 Animal
2 Homo 3	1 Homo 4
1 Callicles	Callicles 3

In quibus argumentationibus Medium adhibeatur.

CAP. V.

QVID? Medium in omnibúſne quæſtionibus & argumentationibus adhibetur? Nequaquam. ſed in iis demum quæſtionibus, quæ mente & ratione explicantur: non iis quæ ſenſibus diiudicantur. Medium enim (vt modò dixi) nihil aliud eſt, quàm rationis & notionis quæ in hominis mente inſita, & mente percepta eſt, expoſitio. Itaque Mediũ natura prius & notius eſt eo, quod in quæſtione ponitur. At quæſtio-

nes quæ ſenſibus iudicantur, nullam in mente notionem, & quaſi regulam ante perceptam habent. Quarum autem rerũ poſitum in ſenſibus iudiciũ eſt, ad eas argumẽtatio non adhibetur: ſed ex poſterioribus omnes iudicãtur.

Cedo exemplum. Sumatur aliquod facillimum, & penè puerile. Eſto poſita quæſtio: An vbicunque eſt arbor, ibi ſit radix. Medium eſt in hac quæſtione regula, quæ animi notione comprehenditur: Toto conceſſo partes conceduntur. Si eſt arbor, etiam radix ſubeſt. Item, Poſitò proprio etiam id cuius propriũ eſt, poni intelligitur. Si ſermo hic auditur, neceſſariò hîc ſunt homines. Si lapis iſte ferrum allicit, neceſſariò eſt magnes.

Cedo exemplum de quæſtione ſine Medio. Ponatur quæſtio, An imperiũ aliquod ſit ſempiternum. Aſſyriorum imperiũ concidit. Perſarũ imperium concidit. Medorũ item. Græcorum item. Romanorũ item. Nullum igitur imperium eſt ſempiternũ. Sic Religionẽ Chriſtianam extinguere non potuerũt ſuperſtitiones commentitiæ: non vllæ Imperatorũ & Regum opes: non Philoſophorũ doctiſsimorum diſputationes & argutiæ: non tyrãnorum ſæua crudelitas. nullę igitur humanæ vires delere Religionem Chriſtianam potuerunt.

Quænam argumentationes Medio adhibito tractantur? Syllogiſmus & Enthymema. Sorites verò, inductio & exemplũ medio non concluduntur.

De

De locis siue sedibus Medij Dialectici.

CAP. VI.

MIRAM profectò Medij istius vim prædicas. Sed vnde tandē,cùm vsus venerit,eius sumendi nobis facultas erit? Ex iisdem Affectuū thesauris,ex quibus diuisionis & enuntiationis materiam sumpsimus. Iis enim adhibitis intelligitur, quemadmodum quæstionis cuiusque subiectum & attributum inter se affecta sint:& conueniántne inter se,an dissideāt. nam quęcunque & quacunque de re poni quæstio potest, eam necesse est per Regulas ex illis locis sumptas diiudicari. & quæcunque & quacunque de re concipi Enuntiatio potest, eam necesse est per illas Regulas vel confirmari vel refutari. Atque ob eam causam τόποι,siue loci,à Dialecticis appellantur,quasi sedes,ex quibus omnium quæstionū argumenta promuntur. Qua eadem de caussa Argumentorum fontes à Cicerone appellantur:adeo vt vna eadémque enuntiatio per illos duos & viginti locos vel cōfirmari vel infirmari posśit.

Quæ est diuisio locorum? Aristotelis partitio illa est (inquit Quintilianus) vt alij sint insiti in eo, de quo ambigitur, qui artificiales sunt:nimirum habitus illi,de quibus disserendum est:alij assumpti,qui extrinsecus, & non ex arte depromuntur.veluti, Tabulę, testimo-

nia,pacta,conuenta,quęstiones,leges, senatus consulta. Sed hæc nihil ad Dialecticam.Sensibus enim iudicantur, qui rationis sunt expertes.Itaque diuisionem hanc nusquam in logicis libris tradidit Aristoteles, sed in Rhetoricis dũtaxat: vnde,si vsus venerit,depromẽtur.

Quot in partes tota hæc de Argumentatione doctrina distribuitur? Duas:in artem inueniendi & concludendi:quarum illã Græci τοπικὴν,vel εὑρετικὴν: hãc κριτικὴν,vel ἀναλυτικὴν appellant.Earum autẽ qui auctores fuerint,Cicero in Topicis,sed pręcipuè in lib.de Finib.4 .demonstrat: Cúmque duæ sint artes (inquit)quibus perfectè ratio & oratio compleatur,vna inueniendi,altera disserẽdi: hanc posteriorem & Stoici & Peripatetici:priorem autem illi egregiè tradiderunt: hi omninò ne attigerunt quidem.Nam è quibus locis quasi thesauris argumẽta depromerentur, vestri ne suspicati quidem sunt:superiores autem artificio & via tradiderunt. Sic Antonius lib.de Orat.I I.In hac(inquit) Stoici Diogenis arte Dialectica nullum est præceptum, quomodo verum inueniatur, sed tantùm est quomodo iudicetur.Hîc nos igitur Stoicus iste nihil adiuuat: quoniam quemadmodum inueniam quid dicam, non docet.Quare istam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimium est: in iudicandis, nimium loquax. Critolaum puto plus huic studio prodesse.Erat enim ab Aristotele.ac paulò

antè

antè eodem libro Catulus locorum inuentionem Aristoteli apertissimè tribuit.

Quid est ars Inueniendi? Quæ quid quisque affectus ad disputandum valeat, aut non valeat, ostendit. Non enim satis est locos affectuum digito commonstrasse, nisi quæ cuiusque vis & facultas sit, quam in partem valeãt, & qualis eorum sit vsus, demonstretur. vt medico non satis est magnam aliquam bonorum simplicium (vt vulgò loquuntur) copiam indicasse, nisi quæ cuiusque vis & proprietas sit, & quemadmodum iis vti conueniat, demõstret.

Quid est ars Iudicandi? Quę quemadmodũ quęque affectio in argumẽtatione accommodanda sit, declarat.

Quænam igitur Medij inueniendi ars est? Notatio proprietatis cuiusque loci atque argumenti, quæ longo vsu & exercitatione percepta certis regulis comprehensa est. vt cùm ex obseruatione proprietatis cuiusque stirpis longa experiẽtia notatæ & perceptę, certæ regulę colliguntur, quæ literis mandatæ facilem ad cõdiscendũ viam prębent. Nam quæ multis eiusdem generis morbis profuisse stirps animaduersa est, eam omnibus consimilibus profuturam inducitur.

Dę Firmamentis, quæ vulgò Maximæ appellantur.

CAP. VII.

VID Simile in locis Dialecticis? Ex multis eiusdem generis, id est eodem ex loco ductis argumentis animaduersum est, vim & proprietatem eo loco quandã inesse, quæ certis regulis, & quasi legibus comprehensę sunt. has nonnulli Maximas propositiones, alij Elementa, quidam Locos communes appellarũt. nos vitãdæ ambiguitatis caussa Firmamẽta nominare voluimus, quòd iis solis quasi fundamentis argumẽtatio sustineatur, quæ iis subductis corrueret. qua de caussa Cicero in libris Oratoriis eam rationem qua sola caussa nititur, & sine qua stare non potest, passim eodem Firmamẽti nomine appellauit.

Cedo aliquod exemplum. Superiùs dictũ est, ex innumerabilibus indiuiduis quæ sensu percipiuntur, generis notionem animo concipi: quam ἰδέαν Græci appellant: vt cùm ex multis natantibus animalibus generalis piscis notio concipitur. Eadem harum notionum, & regularum generalium ratio est. Nam siquis totius puta gregis aut armenti dominus est, eum singulorum quoque capitum esse dominum: & qui nauem totam conduxit, eum nauis malum, & transtra & remos, & gubernaculum conduxisse: & cui totus fundus est venditus, ei arbores quoque esse venditas. cui totius frumenti aceruus donatus est, eidem singulos modios esse donatos. Ex infinitis eiusdẽ modi particularibus, singularibus, indiuiduis,

duis,tãdem similium inductione (quæ species quædam argumentationis est) generalis hæc regula concepta est : Quod toti conuenit, id parti cuique conuenit. Cuíque totum conuenit,ei pars quęque conuenit.Itaque cũ quęreretur,An ei cui domus oppignerata esset,incensa domo, penitúsque sublata superficie, area tamẽ oppignerata maneret: eo firmamento adhibito respondebitur,manere. Eius autem notionis(vt ita dicam)igniculus in hominis mente propemodum sopitus hoc præceptorum genere accẽditur,vt ad Dialecticæ artis vsum luceat: nimirum vt cur quidque hoc vel illo modo concludatur, intelligatur. Continet enim,(vt Aristoteles loquitur) τὸ διότι.

Suntné certa & rata hæc firmamẽta omnia? Non tam profectò quàm cõmunes notiones, aut Mathematicorum theoremata, siue præcepta.Sed tamen non iccirco prætermittenda sunt.non enim regulæ vllæ tã vniuersales sunt, quin exceptione aliqua vitientur:vt Iurisconsulti longo vsu periti tradiderunt. sed vt Anaxagoras dicere solebat nomina rebus imponi, non vt vsquequaque, sed vt maxima ex parte valeant:sic Regulæ non omni ex parte, sed ex maiore & potiore æstimãdæ sunt.Itaque haud scio maiórne sit eorũ amẽtia,qui regulas illas propterea omittẽdas censent, an impudẽtia, qui scribere ausi sunt,nullam earum ab Aristotele mentionem esse factam:cuius in Topicis tam sæpe inculcatæ & decantatę sunt.vt facilè

appareat, damnatum ab iis Aristotelem, qui eius libros nunquam aspexerant.

Quotuplex singulorum locorum firmamẽtum est? Omnium ferè locorum triplex est. primum est essentiæ, quam οὐσίαν Græci dicũt, qua respõdetur ad quæstionem an sit. sic enim esse in rerum natura, quod quæritur, ex alterius comparatione confirmatur. binorũ quippe inter se collatio vtriusque essentiam ostendit. Alterum est conuenientiæ, quam Græci ἀναλογίαν, Latini proportionem nominãt: qua respondetur vel ad questionem, quale sit: vel quæ eius caussa sit. Tertium est reciprocationis, quam iidem ἀντιστροφὴν dicunt. Primum in binis tantùm affectionibus versatur, alterum in ternis aut quaternis: tertium in vtrisque.

De quadruplici locorum quæstione.

CAP. VIII.

VIDEO ista: sed quæro nónne quæstio an sit, potius ad Physicos, & naturæ indagatores, quàm ad Dialecticos pertinet, qui solam verborũ consecutionem inquirunt? Dialectici non nudam verborum consecutionem exquirunt: sed consecutionem rerum & verborum in eloquẽdo. Itaque quicquid tota philosophia queri & dubitari potest, quicquid deníque vllo in genere cadere in disquisitionem potest, id omne

à Dialecticæ artis instrumento diiudicatur. quod vel ex eo licet intelligi, quia quicquid vllo in genere demonstratur, id Medio demonstratur: neque vlla alia est certa probandi ratio. Medium autē solius artis Dialecticæ proprium instrumentum est: quo si qua alia ars vti volet, id ab illa mutuetur, oportet.

Cedo aliquod exemplum de quæstione An sit. Ponatur quęstio inter Philosophos peruulgata, An sit Deus. Tum si quis hoc concludat modo: Quia hæc rerum vniuersitas, hic astrorum cursus, cœli temperatio, terrarum fœcūditas, hæc rerum vicissitudo, tot iam seculorū ętatibus rata permanet: apparet esse Deū, qui hæc regat & gubernet: an non perspicuum est, medium ex loco ab Effectis sumptum esse, vt caussa tanta ista opera efficiens arguatur. non secus atque illud argumentum, quod ex fulminibus, tempestatibus, vastitate, & pestilentia, bellis aut externis aut ciuilibus, & manifestis irati Dei effectis depromitur. Rursus cùm Plinius ex eo arguat esse hippocentauros, quia in principatu Claudij Cæsaris vnum vidit in melle ex Aegypto allatum: nunquid perspicuè medium demonstrationis sumit ex similibus. nam si vnus allatus est, alij erant consimiles. quemadmodum nostris temporibus cùm ex orbis noui regionibus Reges adducti sunt, ex Relatis concludebamus, quia Reges sunt, ciues etiam eorum ditioni, atque imperio subiectos fuisse. Sic cùm Augustinus disputat fuis

se Gigantes, ex eo quòd dentem vidit quatuordecim librarum pōdere: nónne & ex partis proportione ad totum, & ex similium comparatione concludit?

Sed cùm omnis Dialectica quæstio posita in eo sit, vt intelligatur an attributū subiecto in oratione conueniat, quidnā hîc vel subiectū vel attributum est? Natura rerum Subiectū est, id quod esse vel dicitur, vel negatur attributum. Itaque ad eam quœstionem Cicero lib. de Orat. 3. exemplum hoc accommodat: Sítne in humano genere sapientia: id est conueniátne humano generi. Similiter cùm quæritur, An sint Centauri, aut Blemiæ, aut Pygmæi: vi ipsa quæri videtur, Conueniátne illud naturæ rerum, an non.

Cedo exemplum de quæstione quid sit. Dictum est superius, definitionem nō modo demonstrationis ministram esse, atque ad eius perspicuitatem adhiberi: verùm etiam à demonstratione probari ac iudicari. Definitionis autem medium est vel genus & differētia, in plerisque: vel, in nonnullis caussa, quoniā nosse quid sit, & quæ caussa sit (vt ex Aristotele superiùs dictum est) idem omnino est. Sic igitur cùm dicimus Rhetoricam esse artē copiosè loquendi, attributum subiecto nomini ex medij conuenientia concludimus, quia genus & species aptißimè conueniunt. Sic Tonitru est strepitus ignis in nube restincti, quia caussa effectui respondet.

Cedo exemplũ de quæſtione quale ſit? Veluti, ſi quæratur an hic lapis ſit Magnes, adhibito minuto ferro argumentatio ab effectis ſumetur. itémque in lapide Aëthite, qui κλεπτέλεγχος dicitur, ſi furem deprehendat. & remora ſi nauem remoretur: ceteríſque generis eiuſdem innumerabilibus.

Cedo exemplum de quæſtione, Cur ita ſit? Huius tot ſunt exempla quot poſterius in loco ex effectis enumerabimus. veluti, Cur ſit tonitru? Quia ignis in nube oppreſſus extinguitur.

De Proportione. CAP. IX.

VID eſt Proportio? Superiùs dictum eſt, primum opus Dialecticæ eſſe notationem λόγου, & rationis, quam bina quæque generis eiuſdẽ habent inter ſe: qua de cauſſa ſeparatim dicuntur analoga. vt quatuor & quatuor pares ſunt numeri. quatuor & duo ſunt impares. duo cubiti pares: cubitus & pes, impares. At plurium pro cuiuſque portione comparatio, analogia dicitur: & à Latinis proportio: quæ (vt ait Varro) in omnibus eiuſdem generis rebus locum habet: & ab Euclide definitur rationum ſimilitudo. Magnitudines autẽ eandem habentes rationem, proportionales. hãc vulgò in ſcholis Proportionalitatẽ appellant. Eius etiam in Architectura & operibus omnibus vis permagna eſt: vt partes inter ſe & cum

toto respondeant. Itaque Vitruuius: Proportio, inquit, est ratæ partis membrorum in omni opere totiúsque commodulatio: id est, partium cum toto pro rata parte consensio. vt in corpore humano, proportio est apta cópositio membrorum, quæ tum interit, cū pes trium est cubitorum, reliquum corpus duorū palmorum.

Cedo exemplum. Vt octo se habēt ad quatuor, sic quatuor ad duo: & duo ad vnū. Quā rationem (inquit Varro) in ære habet as ad semissem, eandem habet in argento libella ad sembellam. Sicut est ad vnum victoriatum denarius: sic ad alterum victoriatum alter denarius. Vt est filius ad patrem, sic filia ad matrem. Vt est in temporibus meridies ad diem, sic media nox ad noctem. his enim Varro exemplis vtitur.

Quid interest inter Rationem & Proportionem? Ratio est duarum inter se quantitatum comparatio. Proportio verò minimū est trium: quarum quæ media est, quāto vnam superat, tanto ab altera superatur. veluti I. II. III. quorum medius vt primum vno superat, sic à postremo superatur. Item III. V. VII. quorum medius vt binario primum exsuperat, sic à postremo superatur. Ac scitum est illud Aristotelis in Ethicis: Aequale id esse, quod medium est inter id quod superat, & id quod superatur. vt si decem nimium multa sint: quo verò non satis: tum sex capiātur pro

rei

rei medio. quia medium hoc ſicut quaternario vnum extremum ſuperat, ſic eodem quaternario ab altero ſuperatur.

Cedo aliquod Geometricæ proportionis exemplum. Ponatur in A. gemma. In B. ſilex. Pòſt ducatur altera linea, & in C. ponantur centum aurei. in D. obolus. Tum ita ratio ineatur. Vt eſt A. ad B. ſic C. ad D. Deinde ſi vt A. eſt ad B. ita C. ad D. neceſſariò A. eſt ad C. ſicut B. ad D. poſtremò vt eſt Totũ ad Totũ, ita altera pars totius ad alterã alterius. veluti, vt eſt A C ad B D, ita A ad B & C ad D. Nã (vt ait in Ethicis Ariſtoteles) Geometrica proportio eſt, in qua ſicut tota cum totis, ſic vtraque cum vtriſque conferuntur.

De Reciprocatione. CAP. X.

VID eſt Reciprocatio? Affectio locorũ eiuſmodi, vt ſi cõſentanei ſint, vno conceſſó vel negato, alterũ concedatur, vel negetur: ſi diſſentanei, contrà vno poſito, vel ſublato, alterum ponatur, vel tollatur. Nam in eos demum locos reciprocatio conuenit, quorum paria in vtranque partem momenta ſunt. quorum naturæ ordine neutrũ altero prius aut poſterius eſt, ſed vtrunque ſimul. veluti, Proprium & ſpecies: cauſſa & effectus. At genus cum ſpecie non reciprocatur: nec totum cum parte. quoniam illa priora ſunt naturæ ordine, vt ſuo loco diximus. Huius autem diſciplinę maximus

contra Sophiſtas eſt vſus, quemadmodum in Elenchis ſophiſticis Ariſtoteles docuit.

Cedo exemplum. Reciprocātur hæc inter ſe: Si ſol lucet, dies eſt: & ſi dies eſt, ſol lucet. Si quid ridet, homo eſt: & ſi homo eſt, ridet. At illa non reciprocantur: Siquis habet febrem, calet. At non, ſi quis calet, continuò habet febrem. Si pluit, madefacta terra eſt. At non ſi madefacta terra eſt, pluit. Si peperit, cum viro concubuit. At non ſi cōcubuit, continuò verū eſt parituram. Ex hoc genere illud eſt feſtiuū Iphicratis, quod ab Ariſtotele commemoratur lib. Rhetor. 2. nam cùm filium haberet ſtatura magnum: ætate verò puerū: Aediles autem propter magnitudinem eum ad onera ciuitatis compellerēt: Si magnos, inquit, pueros exiſtimatis viros eſſe: neceſſe eſt vt viros paruos, pueros eſſe decernatis.

De loco generis. CAP. XI.

DEINCEPS igitur de ſingulis locis videamus. Quod eſt firmamentū loci à genere, cùm quæritur an ſit ſpecies? Primum eſt huiuſmodi: Poſito genere vniuerſo, quæuis continuò ponitur ſpecies. Nam qui omne dicit (vt in prouerbio eſt) nihil excipit. Locus igitur ex genere vniuerſo ad quanuis ſpeciem probandā valet. nam ſemper in generalibus ſpecialia inſunt:

sunt: vt est in regula iuris ciuilis: veluti: Si omnis arbor in illo fundo est, est etiam plantanus. Si omnes ciues in vrbe sunt, sunt etiam senatores. Sequitur II. Sublato genere vniuerso, quæuis continuò species tollitur: Nam hic quoque locus ad speciem refellendam valet. Si nulla in hoc fundo arbor est, ne laurus quidem. Si telum in armamentario nullum est, ne fustis quidem. Sequitur III. Concesso genere indefinito, non continuò certa species conceditur. Locus enim ex genere indefinito ad probandam certam speciem non valet: quoniam (vt in Enuntiationibus dictum est) vt indefinita Enuntiatio vera sit, satis est veram esse vel particularem, vel singularem. Indefinitè autem, siue ἁπλῶς, id est simpliciter & omnino enũtiari ea diximus, quæ sine circunstantia vlla, hoc est, siue temporis, loci, aut personę adiectione pronuntiãtur. Non valebit igitur hoc modo: Si est arbor, est laurus. Si est animal, est homo. Si est telum, est gladius. Sequitur IIII. Negato genere indefinito, quæuis species negatur. quasi indefinita negatio vniuersalis negationem efficiat. itaque locus hic ad refutãdum valet. nam à quo genus abest, necesse est formam abesse. veluti, Quod nõ est arbor, vtique non est laurus. Quod non est animal, non homo. Quod omnino non est, id nec ex parte, nec interdum, nec vspiam est: inquit Aristoteles. Sequitur V. Posito genere indefinito, species incerta ponitur. Nam iccirco

locus hic ad confirmandum valet: quoniam vt vera indefinita ſit, ſatis eſt particularem aut ſingularem eſſe veram. Tractatur autẽ hic locus per diuiſionem ſpecierum hoc modo: Si ſunt Centauri, aut ſunt expertes rationis, aut participes. Si eſt Phoenix, aut eſt mas, aut fœmina. Quod indefinitè & omnino eſt, id aut ex parte eſt, aut interdum, aut vſpiam.

Quod eſt firmamentum loci à genere, cùm de ſpeciei conuenientia quęritur? Quod generi vniuerſo cõuenit, omni ſpeciei quæ ſuum ac proprium nomen non habeat, conuenit: viciſsímque cui genus omne cõuenit, ei ſpecies omnes quę proprium ac ſeparatũ nomen non habent, non conueniunt. Magna enim cautio adhibenda hoc loco eſt, de qua in ſpeciei Affectu dictum eſt: quaſdam eſſe ſpecies, quæ generis nomen retinent, quaſdam quæ ſuũ proprium & à genere ſeparatum nomen adeptæ ſunt. Cuius diſtinctionis ac differentiæ cùm tantum in vſu momentum ſit, mirum eſt nullam in ſcholis metionem fieri. Priùs autẽ vulgaris firmamẽti exempla proponemus. Id eſt huiuſmodi: Quod omni generi conuenit, omni ſpeciei conuenit. Locus enim ex conueniẽtia generis vniuerſi propter vim proportionis ad cuiuſuis ſpeciei conuenientiam probandam valet. Nã (vt ait Cicero lib. de Orat. III.) Quod in genere vniuerſo probatum eſt, id in parte probetur neceſſe eſt. Veluti, Si omnis arbor vere floreſcit, etiam platanus floreſcit. Etenim

enim quam habet rationem omnis arbor ad ver, eandem habet platanus pro sua portione. Sic omnium rerum satietas vitæ facit satietatem: ait idem in Catone maiore. Ex illo genere iocus est ille Cascellij Iuriscõsulti, qui cùm Aediles edixissent, nequis præbente ludos Vatinio aliquid præter pomum mitteret, consultus per eos dies, an nux pinea pomum esset, respondit: Si in Vatinium missurus es, pomũ est. Si omnia quę sunt (inquit Cicero) mutabilia sunt, nullũ corpus esse potest nõ mutabile. mutabilia autẽ sunt illa ex quibus omnia constant. omne igitur corpus mutabile est. Et huc pertinet Regula Iuriscõsultorũ: Cui genus debetur, eidẽ species debetur. de qua in l. siquid, 47, §. 1, D. de legat. 3.

Cedo planius aliquod exemplũ de proportione. Sumantur illa quæ tamen Aristoteles ad locum ex maiore retulit. Si voluptas bonũ est, maior voluptas est maius bonum. Si iniuriam facere malum est, maiorẽ iniuriam facere maius malum est. Nam certè maius & minus generis species sunt. Ex eodem genere illud est Ciceronis: In quo fallit eos quod audierunt, dicendo homines vt dicant efficere solere. verè enim illud dicitur, Peruersè vt dicant homines, peruersè dicendo facillimè consequi. Sic enim locum illum corrigendum arbitror.

Age: quis est nouæ illius distinctionis vsus? Species à genere (inquit Cicero in Topicis) quoad suum nomen retinet non seiungitur,

Quod ſic interpretor : quaſi dixiſſet, Quoad ipſius generis nomen retinet. Sic enim aliis quoque locis Suum pro Ipſius vſurpauit. Hoc cùm ita ſit, illud quoque ſequitur, ſpecié quæ proprium & ſeparatũ à genere nomen habet, à ſuo genere ſeiungi: cuius pręceptionis vis ex eo ipſo quod à Cicerone tractatur exemplo intelligetur. Quoniã (inquit) argentũ omne mulieri legatum eſt, non poteſt ei pecunia quæ numerata domi relicta eſt, nõ eſſe legata. numerata enim pecunia (inquit) nomen argenti retinet. hoc Cicero ex ſui temporis cõſuetudine & ſermone vſitato cõſtituit. Itaq; & apud Plautũ, & apud Terentiũ, Argenti nomine pecuniã quoque numeratã appellari videmus. Multis autẽ pòſt annis Vlpian. Iuriſconſultus ita locutus eſt, An cui argentum omne legatum eſt, ei nũmi quoque legati eſſe videantur, quæritur: & ego puto non cõtineri. non facilè enim quiſquam argenti numero nummos cõputat.

Cedo aliud exemplum. Supellectilis legato, eas res contineri puto (inquit Alphenus) quę ad vſum communẽ patrisfa. paratę eſſent, quæ nomen ſui generis ſeparatum non haberẽt. (vulgo enim corruptè legitur Separatim) quare quæ ad artificij genus aliquod pertinebunt, neque ad communem vſum patrisfa. accõmodatæ eſſent, ſupellectilis nõ eſſe: ſed nec pugillares, & codices in ſupellectili ſunt.

Cedo aliquod planius & familiarius. Ponatur legatum eſſe omnibus cognatis: non dubium

dubium eſt,quin agnatis nihil debeatur. Forma enim à genere, ſi proprium nomen habet, ſeiungitur. Sic lex Pompeij,vt qui Pontica matre natus eſt,ciuis ſit Ponticus: ad ſpurios (inquit Vlpianus) qui ſeparatum nomẽ habent, & iam materna origine cenſentur,nihil pertinet. Sequitur II. Quod generi vniuerſo non conuenit,nulli ſpeciei conuenit. vel potius iſto modo: Quod generi vniuerſo repugnat, id ab vnaquaque ſpecie diſsidet. valet enim hic locus ad refellendam ſpeciei conuenientiam. veluti, Si homo eſt animal, quod non eſt animal, id non eſt homo. Si nulli homines ante mortem beati ſunt,ne Reges quidem. Si malum in ſapientem non cadit, dolor autem cadit, dolor non eſt malum. vt in lib. de Finib. II. Qui in ſummo malo eſt,iſte cùm in eo eſt, nõ eſt beatus. Sapiens autem ſemper beatus eſt: & eſt aliquando in dolore. Non eſt igitur ſummum malũ dolor. Sequitur III. Quod generi indefinito cõuenit, non cõtinuò certæ ſpeciei conuenit. Itaque nihil ad confirmãdum valet. cuius rei cauſſam ſuperiùs expoſuimus. veluti Non ſi arbor frugifera eſt, cõtinuò etiã tamarix frugifera eſt. Nõ ſi homo indefinitè legatꝰ eſt,continuò optimus debetur, ait Caſsius. Sequitur IIII. Quod generi indefinitò non conuenit,nulli ſpeciei conuenit. Itaque locus hic ad refutandam ſpeciei conuenientiam valebit. veluti, Si piſces non ſunt cicures,ne murçna quidem. Si homines non ſunt ante mortem

beati, ne Reges quidem. Sequitur V. Quod generi indefinito conuenit, continuò etiam speciei incertæ conuenit. Cuius rei caussa superiùs explicata est. Tractatur autem hic locus per disiunctionem specierũ: hoc modo: Si Philosophi sapientes sunt, necesse est aut Stoicos, aut Academicos, aut Peripaticos, aut Epicureos fuisse. Si ciuis est, aut natus, aut factus est.

De loco Speciei. CAP. XII.

QVAE sunt firmamenta ex Specie, cùm quæritur, An sit genus? Primum est huiusmodi: Posita vna specie, non cõtinuò ponitur genus vniuersum. Plus enim in genere vniuerso est, quàm in specie. Itaq; locus ex specie ad genus vniuersum probandũ non valet. veluti: Si in illo agro cupressus est, est omnis arbor. Sequitur II. Posita vna specie, continuò ponitur genus indefinitum: quoniam vt vera indefinita sit, satis est verã esse particularem. Itaque locus ex specie ad genus indefinitum probandum valet: veluti, Si Platanus est, est arbor. Si murena est, piscis est. Si gladius est, telũ est. Sequitur III. Sublata vna specie, neutrum genus iccircò tollitur. plus enim in genere vniuerso remanet. Itaque locus ex vna specie ad refellendum genus non valet. Non enim quadrat: Si non est cupressus, non est arbor, aut nulla est arbor. Si non est iustitia, non est virtus. Potest enim esse fortitudo,

do,constantia,continentia.Sequitur IIII. Positis formis omnibus cõtinuò succedit genus, non tãtùm indefinitum,sed etiam vniuersum. Valet enim hic locus & ad confirmandum & ad refutãdum. Tractatur autem hic locus per cõiunctionem:veluti,Si & aues sunt, & pisces, & quadrupedes, omnis generis belluæ sunt.Si sunt Senatores,equites,& plebeij:sunt omnes ciues.Sequitur V.Remotis formis singulis, cõ tinuò vtrunque remouetur genus. valet enim ad refutandum:& per remotionem tractatur, cùm species omnes quæ generi subiectę sunt, remouentur. Si in eo loco neque mortale est, neque immortale,animal non est.Si neque natus est,neque factus ciuis,nullus est ciuis.

Quæ sunt firmamenta loci ex specie,cùm de generis conuenientia quæritur? Primum est huiusmodi: Quod vni speciei conuenit, non continuò generi vniuerso conuenit. veluti: Si homo doctrinę capax est, non continuò animal omne disciplinę capax est.Quod legatum est Fabiæ matrifa.si ea simpliciter vxor est, neque in manum conuenit,nihil debetur.Sequitur II.Quod vni speciei conuenit,etiam indefinito generi cõuenit.Si smaragdus est viridis, gemma est viridis.Si Platanus florescit verè,arbor vere florescit.Nam particularis verè efficit indefinitam veram. in quo videndum est diligenter,ne indefinita dicantur, quæ necessariam circunstantiæ adiectionem habent.veluti, Apud Tribalos laudi & gloriæ ducitur,

patrem immolare. Ergo patrem immolare honestum est. non valet. Nam & si quod aliqua ex parte est, aut alicubi, aut interdum, id certè omnino est: vicissímque quod omnino nõ est, id nec aliqua ex parte, nec interdum, nec vsquam est: tamẽ id demum esse omnino & absolutè, & infinitè, & simpliciter dicitur, quod sine vlla circunstantiæ adiectione necessaria pronuntiatur. Nam (vt ait Aristoteles secundo Topico extremo) τὸ ἁπλῶς ἐστιν, ὃ μηδενὸς προστεθέντος ἐρεῖς. Sequitur III. Quod vni speciei non conuenit, non continuò generi indefinito non conuenit. Non enim reciprocatio est. veluti: Si homo est animal, quod non est animal, id non est homo. Sed non si quid non sit homo, id continuò sequitur non esse animal. Ex eo quod prohibet lex Iulia damnatam adulterii mulierem testimonium dicere, colligitur etiam mulieres testimonij in iudicio dicendi ius habere. Sic, Si salix non est frugifera, non continuò arbores sunt infrugiferæ. Et si autẽ disputari posset, videri hæc inter se pugnantia, quia contrariorũ (vt postea dicemus) contraria sunt consequentia: tamen intelligẽdum est, differentiæ caussam in negatione esse positam, quæ cùm priuatio sit, affirmatione, quæ habitus est, semper est deterior: neque parẽ cum illa vim habet. Sequitur IIII. Quod vnicuique speciei cõuenit, vtrique generi cõuenit. qui locus per enumerationem & affirmationem formarum tractatur: de qua posterius

rius differemus. Si & rationis particeps & rationis expers mortale eſt, omne animal mortale eſt. Sequitur V. Quod nulli ſpeciei conuenit, generi non conuenit. Qui locus per Enumerationem formarum tractatur. Si Archias neque natus, neque factus eſt ciuis, non eſt ciuis.

Reſtat vt de Reciprocatione videamus. Quæ ſunt regulæ Reciprocationis inter genus & ſpeciem? Omnes ex ſuperiore diſputatione & colligi & confirmari poſſunt. Itaque regulas enumerare contenti ab earum exemplis ſuperſedebimus. Prima eſt huiuſmodi: Vt poſito genere vniuerſo quæuis ſuccedit ſpecies: ita poſitis formis omnibus, continuò ſuccedit genus. Sequitur II. Vt ſublato genere vniuerſo, quæuis continuò ſpecies tollitur: ſic remotis formis omnibus, continuò remouetur genus. Sequitur III. Vt quod generi vniuerſo poſito conuenit, omni ſpeciei conuenit: ita quod ſingulis formis conuenit, generi conuenit. Sequitur IIII. Vt quod generi vniuerſo non conuenit, nulli ſpeciei conuenit: ita quod nulli ſpeciei conuenit generi nõ conuenit. Sequitur V. Non vt poſito genere vniuerſo, quęuis ſuccedit ſpecies: ita quauis poſita ſpecie, continuò ſuccedit genus. Sequitur VI. Non vt ſublato genere vniuerſo quæuis continuò ſpecies tollitur: ita ſublata vna ſpecie, continuò genus tollitur. Sequitur VII. Non vt quod generi vniuerſè poſito conuenit, omni

ſpeciei conuenit, ita quod vni formæ cõuenit, continuò generi conuenit. Sequitur VIII. Non vt quod generi vniuerſo non conuenit, nulli ſpeciei conuenit: ita quod vni alicui ſpeciei non conuenit, continuò generi non conuenit.

Quid ſequitur nunc? Vt de ſpecie & de indiuiduo diſſeramus. Sed quoniam eadem ſpeciei ad indiuiduum ratio eſt, quæ generis ad ſpeciem: viciſsimque eadem indiuidui ad ſpeciem, quæ ſpeciei ad genus: propterea ſubtilior horum diſputatio ſuperuacanea videtur. Itaque in quæſtionibus de Specie & indiuiduo iiſdem vti firmamentis licebit, quæ ſuperiùs expoſita ſunt, Veluti; Si quæratur an Callicles ſit animal, Firmamentum hoc adhibebitur: Quia quod ſpeciei conuenit, indiuiduo conuenit: ſi animal homini conuenit, etiã Callicli, qui homo eſt, conueniet. Contrà ſi quæratur an Callicles ſit lapis, eodẽ adhibito firmamento concluditur: quia quod ſpeciei repugnat, etiam indiuiduo repugnat: ſi lapis homini non conuenit, etiam Callicli, qui homo eſt, non conueniet. Quare proximum eſt, vt ad locum de Toto tranſeamus.

De loco Totius. CAP. XIII.

QVOD eſt firmamentum loci ex Toto, cùm quæritur an ſint partes? Ponatur hoc I. Toto conceſſo conceduntur partes principales, Totum enim ſine

ſine principalibus partibus non conſiſtit: ſiue illud naturale ſit, ſiue artificioſum. Itaque locus ex Toto ad probandas principales partes valet. veluti: Si eſt arbor, eſt etiam truncus, & radix, & rami. Si eſt currus, etiam rota eſt. Si nauis eſt, etiam puppis eſt, & prora, & ſentina. Eiuſdémque loci eſt illud: Poſito toto, nihil extrinſecus relinquitur. nam qui omne dicit, nihil excipit. vt in illo Aeſopi ridiculo, qui cum venalis conſeruus interrogatus quid ſciret, reſpondiſſet ſe ſcire omnia: poſt eadē de re interrogatus, reſpondit ſe nihil ſcire: quòd alter omnia ſe ſcire dixiſſet. Sequitur II. Poſito toto, non cōtinuò partes minus principales ponuntur. quia totum ſine iis poteſt conſiſtere. Itaque locus ex toto non valet ad probandam partem minus principalem. veluti: Si eſt, arbor, ſunt etiam folia, aut flores. Si eſt nauis eſt & artemo. Nam (vt ſuperiùs ex Labeone diximus) artemo pars nauis non numeratur, niſi nō neceſſaria. l. malū, 242, D. de verb. ſigni. Sequitur III. Sublato toto, ſubtili ratione partes continuò tollūtur: populari verò ratione, propter homonymiam non tolluntur. Sic enim ſuperiùs in affectionum tractatu diſtinguendum eſſe oſtendimus ex Ariſtotele, qui libro Politicorum primo ſtatuit, eas demū verè ac propriè partes dici, quæ munere ſuo funguntur, & ſunt in actu. ſeparatas verò, abuſiuè & impropriè tantùm ſic appellari. Quare cùm id demum fundamentum dicatur, quo ſuſtine

tur domus, euersa domo fundamentum subtili & limata ratione nullum est: vt nec tectum, quod non tegit: nec rota, quę nō voluitur: nec remus, qui non impellitur. Sed vitæ communis ratio necessariam homonymiam induxit: vt etiam sublata superficie area pars domus dicatur: & rota nominetur, quæ non voluitur: & remus, qui nō impellitur. Amiculum apud mercatorē, quamuis non amiciat: & toga quāuis non tegat: & ramus, quamuis ex arbore excisus.

Quod est firmamentum loci ex Toto, cùm de conuenientia quæritur? Primum est huiusmodi: Quod Toti conuenit, partibus coniunctis pro rata conuenit: disiunctis non conuenit. Itaque ad probandam partium concretarum conuenientiam valet. veluti: Si nauis nauigat, & prora & puppis, & malus, & gubernaculum, & transtra, & remi, & anchora pro rata parte nauigant. At disiunctæ nullo modo: vnde illa Iurisconsultorum regula: Cuius est totū, eius sunt partes. Si domus oppignerata est, est etiam area. Cui legatus est annulus, eidem gemma quoque legata est. Qui fur est totius, fur est singnlarum partiū. Quæ de tota re vindicanda dicta sunt, eadem & de tota parte intelligenda sunt. Cui pater se in adoptionem dedit, eidem quoque filius datus intelligitur. Totius enim nomine non modò continuum corpus, sed etiam deiunctum intelligimus: veluti familia: vt superius in Totius

tius affectu dictum est. Ex hoc eodem fonte ducta est vera illa & Christiano digna homine, Ciceronis argumentatio in lib. de nat. deor. II. extremo: Si Deus consulit omnibus hominibus, qui in orbe terrarum sunt, etiam iis consulit, qui eius partes tenent, Asiam, Africã, Europam. Si iis, etiã vniuersis qui Romæ sunt, & Athenis & Rhodi. Si vniuersis, etiam singulis. Sequitur II. Non si cui totum non conuenit, iccirco pars non conuenit. Itaque nihil ad refellendam partem, totius refutatio valet: veluti, Non si totus fundus meus non est, iccircò nulla eius pars mea est. Non si quis integrum bouem gestare, vt Milo Crotoniates, non poterit, continuò partem eius non poterit. Non si quis vniuersum exercitum regere non poterit, iccirco partem eius non poterit. Non si vas aliquod totum illud frumentum capere non potuit, iccirco partem eius aliquam non poterit.

De loco Partium. CAP. XIIII.

QVOD est firmamẽtum loci ex Partibus, cùm quæritur An sit Totum? Locus hic bipartitò tractatur. Aut enim ex parte vna, aut ex pluribus, & rursus ex omnibus aut coniunctis, aut disiunctis, argumentamur. Primum est huiusmodi: Posita parte, siue necessaria sit, siue redundans, non continuò ponitur Totum. Itaque

locus ex partibus nullo modo valet ad probandum Totum. nam siue vna pars est, siue plures tãtùm, siue omnes disiunctæ, nihil prohibet non esse totum. Totum enim & partes non idem sunt, vt ait Aristoteles in Topicis. Non igitur si est truncus, continuò est arbor: non si est truncus, & ramus, continuò est arbor. Sic, Nõ si est & truncus & radix, & hæc inter se disiuncta sint, continuò est arbor. Nõ si trabes sunt, & cementa, & lapides, & tegulæ, continuò domus est: nisi forma cõiunctæ sint. Separatis enim corporibus ex quibus ædes constant, vniuersitas ædium intelligi non potest. l. eũ qui. 23, D. de vsurpat. Sequitur II. Positis partibus omnibus compositis; totum cõceditur. Disertè autem addendum fuit Compositis. Non enim partibus omnibus positis (vt modò diximus) si compositio, id est forma desit, Totum continuò sequitur, Itaque, bona venia quorundam hominum eruditorum dictum sit, non valet hoc argumentum: Si & radix est, & caudex, & cortex, & frõdes, & rami, arbor est. Possunt enim esse omnia euulsa & ruta cæsa, cùm tamen arbor non sit. Hoc autẽ argumentum partiũ enumeratione tractatur, de qua posterius differemus. veluti: Si & inuenire & disponere, & memoria tenere, & eloqui potest, orator est. Si & leges, & edicta, & senatusconsulta, & constitutiones, & responsa prudentum, & consuetudinem ciuitatis tenet, ius ciuile vniuersum tenet. Sequitur III. Sublata

læta parte, si ea principalis est, Totum tollitur: si minus principalis, non continuò tollitur. nam locus ex parte principali ad refellendum Totum valet: ex minus principali, non valet: veluti: Si rota non est, non est currus. At non si non est artemo, continuò non est nauis.

Quod est firmamentum loci ex partibus, cùm de Totius cõuenientia quæritur? Primũ est huiusmodi: Quod parti coniunctæ conuenit, vbi proportio seruatur, etiam toti conuenit. Itaque ex partis ratione de totius ratione argumentum sumitur, hoc est, de quantitate & qualitate: cuius argumenti vis omnis in proportione sita est: vt cùm ex vngue, leonis magnitudo æstimatur: quo argumento Phidias vsus dicitur, cùm inspecto vngue leonem integrum effinxit. Itémque Pythagoras, qui Herculis magnitudinẽ ex eo stadio, quod Hercules suis pedibus admensus erat, æstimauit. veluti: Si rota est volubilis, totus currus pro rata est volubilis. Si velum vento pellitur, tota nauis pro rata pellitur. Ex hoc genere illud est ex lib. Ciceronis de nat. deo. 2. Nullius sensu carentis pars aliqua potest esse sentiens. Mundi autem partes sentientes sunt. non igitur caret sensu mundus. Et lib. 3. Si ea intereunt, ex quibus constat omne animal, nullum est animal sempiternum. Et lib. de Orat. 1. Mirari desinamus, quæ caussa sit eloquentiũ paucitatis: cùm ex illis rebus vniuersis eloquentia constet, quibus in singulis elaborare permagnum

gnum eſt. At ſi proportio nulla eſt, nulla conuenientia eſt. Itaque non ſi Aethiopis dentes ſunt candidi, iccircò Aethiops eſt candidus. non ſi contignatio domus lignea eſt, iccircò domus eſt lignea. Sequitur II. Quod parti diſiunctæ conuenit, non iccircò toti pro rata cõuenit. Non ſi ſeparatim quiſque horum puerorum bene canit, iccircò coniuncti ſymphonia canere poterunt. nam plerunque voces coniunctæ diſcrepant. non ſi ſeparatim quiſque horum equorum velox eſt ad curſum, iccirco ad bigas aut quadrigas apti ſunt. Non ſi rota ſeparata volui poteſt, iccircò reliqua pars currus voluetur. Sequitur III. Quod parti coniunctæ non conuenit, vbi proportio eſt, toti pro rata non conuenit. Si tunicæ virilis manica puero non conuenit, nec tota tunica conueniet. Sequitur IIII. Quod parti diſiunctæ non conuenit vbi proportio nulla eſt, non iccircò toti non conuenit. veluti: non ſi prora aut tranſtrum ſeparatum non fluctuat, iccircò coniunctũ non fluctuabit. nõ ſi ſolus equitatus vincere non potuit, iccirco cum exercitu coniunctus vincere non poterit. Sed in his omnibus (vt antè dixi) magna proportionis ratio adhibenda eſt.

Quæ ſunt firmamẽta Reciprocationis? Primum eſt huiuſmodi, Vt toto conceſſo partes principales conceduntur, ſic conceſsis partibus omnibus compoſitis, totum conceditur. Sequitur II. Vt poſito toto non cõtinuò par-

tes redundantes ponuntur: sic posita parte aliqua non continuò totum conceditur. Sequitur III. Neque sublato toto, continuò partes tolluntur: neque sublata redundāte parte, totum tollitur. nam necessaria quidem certè tollitur. Sequitur IIII. Vt quod toti conuenit, compositis partibus pro rata conuenit: ita quod parti coniunctæ conuenit, vbi proportioni locus est, etiam toti conuenit. Sequitur V. Vt cui Totum non cōuenit, vbi proportio est, partes non conueniunt: ita cui pars non conuenit, totum similiter non conueniet.

De loco Caussarum. CAP. XV.

QVOD est firmamentum loci ex Caussis, cū quæritur an sint Effecta? Quoniam effectus is demum dicitur, qui ex caussarum cōcursu nascitur, de eo tantum breuitatis caussa præcipiemus, neque singulas persequemur. Caussarum autem concursum intelligimus, cùm caussæ sunt absolutè vi sua efficientes. Primum igitur firmamentum sit huiusmodi I. Posita caussa, ponitur Effectus. Secundum illud: II. Sublata caussa, tollitur Effectus. Caussa enim à suis effectis (vt ait Cicero) non seiungitur. Et, vt ait Aristoteles lib. Rhetor. 2. cap. 42: Si caussa est, etiam est id, cuius ea caussa est: & si hoc non sit, ne illud quidem. Simul enim & caussa & euenta sunt. ἐαν τι ὑπάρχῃ, ὅτι ἐστὶ, κἂν μὴ ὑπάρχῃ, ὅτι οὐκ

ἐστιν. ἅμα γὰρ τὸ αἴτιον καὶ οὗ αἴτιον. καὶ ἄνευ αἰτίου, οὐδέν ἐστιν. Valet igitur locus ex caufsis, tum ad confirmandum, tum ad refellendum effectum. veluti: Si ſol lucet, dies eſt: ſi nõn lucet, dies non eſt. Cùm conciliatrix amicitię virtutis opinio ſit, difficile eſt amicitiam manere, ſi à virtute defeceris: ait in Lęlio Cicero. Eodémque pertinet regula, cuius magnus in diſciplinis eſt vſus: Cui cauſſa ſine qua non adimitur, ei res principalis adimitur. veluti: Quoniam illi acumen defuit, Dialecticus eſſe non potuit. nam in Dialecticæ ſtudioſo cauſſa ſine qua non, eſt acumen ingenij. vnde illud Ciceronis in Academicis: Faciunt pueriliter. quo enim omnia iudicantur, ſublato, reliqua ſe negant tollere. vt ſiquis quem oculis priuauerit, dicat, ea quæ cerni poſſent, nõ ſe ei ademiſſe. Hinc illud populi Rom. inſtitutum, vt aqua & igni interdicerent iis, quibus ciuitatẽ verbo adimere nolebãt. Hinc Iulianus Apoſtata cognominatus non ſe Chriſtianæ religionis miniſtris conuẽtuum habendorum poteſtatem eripere dícebat, ſed vſum rhedarũ & vehiculorum adimebat. Huc illud Iuriſcõſultorũ pertinet: Quod per ſe eſſe non poteſt, rapit ſecum in acceſsionis locum id, ſine quo eſſe non poteſt.

Quod eſt firmamẽtum loci ex cauſsis, cùm cõuenientia quæritur? Hæc ſunt huiuſmodi. I. Cui conuenit cauſſa, eidẽ etiam effectus cõuenit: viciſsímque, Quod cauſſæ conuenit, effectui conuenit. veluti: Si bona ſapientia eſt

bonos

bonos sapientes efficit. Item, Libidinosa & intemperans adolescentia effœtum corpus tradit senectuti. Si quod generauit bonum est, etiam quod generatur, est bonum. Si quod corrumpit, bonum: malum, quod corrumpitur. Item de natur. deor. 3. Vt si omnis cera commutabilis esset, nihil esset cereũ quod commutari non posset: item, nihil argentum, nihil ęneum, si commutabilis esset natura argenti & æris: similiter si omnia quæ sunt, ex quibus cuncta constãt, mutabilia sunt; nullum corpus esse potest non mutabile. Sequitur II. Cui non conuenit caussa vnica efficiens, eidem nec effectus conuenit. vicissímque quod caussę nõ conuenit, nec effectui conuenit. veluti, Potest bonum cuiquam malo esse? Potéstne quisquã in abundantia bonorum ipse esse non bonus? Item: Quicquam bonum est, quod non eum qui possidet, meliorem faciat? Huius autẽ generis est argumentatio ex caussa sine qua non: quæ cùm abest, poni effectus non potest. vnde illud Anacharsis ioculare, Quia vites apud Scytas nullę sunt, nullas esse tibicines. à quo illud Ciceronis non abhorret: quia ebriosus Muræna non sit, saltatorem non esse. Intempestiui conuiuij, amœni loci multarum deliciarum comes est extrema saltatio. Videndũ autem erit diligenter quæ caussæ ponentur, aut negabuntur. qua de re quoniam in affectuum explicatione disseruimus, illinc assumentur, quæ ad hunc locum pertinebunt.

De locc effectorum. CAP. XVII.

VOD est Firmamentum loci ex effectis, cùm queritur an caussæ subsint? Primum est huiusmodi : Posito effectu ea caussa ponitur, quæ sola & absolutè efficiens est. Itaque hic locus ad confirmandam caussam valet. veluti: Si est incendiũ, est ignis. Si dies est, sol lucet. Si peperit, cum viro concubuit. Si cinis est, fuit incendium. Sequitur II. Sublato effectu ea demum caussa tollitur, quæ sola & absolutè efficiens est. Itaque ad refellendam caussam valet. Veluti : Si dies non est, sol nõ lucet. Nihil enim est quod diem efficiat, præter solis lumen. Si est vmbra, corpus est in sole. At si aliud caussarum genus sit, nihil valebit. veluti: Si non peperit, cum viro non concubuit. Si non est Dialecticus, non studuit, aut non præceptorem bonum habuit. Potest enim vtrunque habuisse, cùm in illo vel acumen ingenij, vel diligentia deesset.

Quod est Firmamentum de conuenientia? Esto hoc I. Cui conuenit effectus, ei caussa conuenit: vicissímque quod effectui congruit, etiam caussæ cõgruit ἀεὶ γὰρ δι' ὃ ὑπάρχει ἕκαστον, ἐκεῖνο μᾶλλον ὑπάρχει: inquit Aristoteles : quod vulgò sic effertur, Propter quod aliquid tale est, id quoq; magis tale est. Velut ex li. Cic. de fin. 2. Qui probari potest, vt is qui propter me aliquid gaudeat, plus, quàm ego ipse, gaudeat? Itẽ lib. de nat. Deor. 2. Nihil quod animi & rationis

tionis est expers,generare ex se potest animã-tem compotémque rationis. mundus autem generat animantes , compotésque rationis. Animans est igitur mundus,compósque ratio nis. Item:Si ex oliua modulatè canentes tibiæ nascerentur,non dubitares quin esset in oliua tibicinis quædam scientia.quid si plantani tibias ferrent numerosè sonantes? Idem etiam censeres in platanis inesse musicam? Cur igitur mundus non animans, sapiénsque iudicetur, cùm ex se procreet animãtes atque sapiẽtes?Sequitur II. superiori consentaneũ: Qualis effectus est,talis caussa est.Eóque illud pertinet peruulgatum,Ex baccis arborẽ agnosci. Item illud:Magistratus virum ostendit.Quod est maius argumentum nihil prodesse philoso phiam (inquit Cicero Tuscul. 2.) quàm quosdam perfectos philosophos turpiter viuere? Atque huc, meo iudicio , locus ex adiectione pertinet, quem Aristoteles appellat ἐκ τῆς προσθέσεως: veluti:Siquidem alteri adiectũ, id bonum efficit:etiam illud bonum esse necesse est. Valet etiam ad proportionem hic locus: vt cu ius maior & præstantior est effectus , ea caussa maior& præstantior habeatur. Vnde illud Ciceronis in lib. de natur. Deor. 3. Si aliquid est, quod homo efficere non posit: qui id efficit, melior est homine . Homo autem hæc quæ in mundo sunt efficere non potest.qui potuit igitu,is præstat homini. Homini autem præstare quis posit, nisi Deus? Item illud in Philip.

XI. Vt maior est vis animi quàm corporis, sic sunt grauiora quæ cócipiuntur animo, quàm illa quę corpore. Seq. III. Cui effectus nó conuenit, ei caussa nó cóuenit: vicissímque quod effectui non conuenit, id caussæ non conuenit. Si fruges ex eo agro non nascuntur bonæ, nec bonus fundus est. Verùm (vt superiùs monui) videndum est diligenter vt vel caussarum omniũ sit concursus, vel certè caussa necessariò & absolutè efficiens: non autem socia & adiutrix. Vt illa πρόσθεσις, de qua loquitur Aristoteles: Nó enim, inquit, si id quod additur, nó facit id cui adiunctũ est bonũ, propterea id nó bonũ est. veluti: Non si discipulus indoctus abiit, iccircò pręceptor fuit indoctus. nó enim pręceptor eruditionis caussa fuit absolutè efficiés. Ex eodem genere lubricũ illud est argumentandi genus vulgò vsurpatum: Vt res secundę Imperatori auctoritatẽ conciliãt, sic res aduersæ minuunt. Item illud Lucani:

-- Quis iustius induat arma,
Scire nefas: magno se iudice quisque tuetur.
Victrix caussa diis placuit, sed victa Catoni.

Non enim consilia ex euentis iudicanda sunt. Et quod Cæsar, Cicero veteréſque omnes rerum euentis coacti toties inculcant, multùm cùm in omnibus rebus, tum in re militari fortunam valere: id nos de moderatore rerum omnium Deo verè affirmare possumus: vt non tam euenta, quàm auctorem spectemus.

Quæ sunt firmamenta Reciprocationis?

Primum

Primũ eſt huiuſmodi: Vt poſita cauſſa effectus ſequitur: ſic poſito effectu cauſſa abſolutè efficiens ponitur. Sequitur II. Vt ſublata cauſſa, effectus tollitur: ſic ſublato effectu, cauſſa abſolutè efficiēs tollitur. Sequitur III. Vt cui cauſſa conuenit, effectus conuenit: ſic cui conuenit effectus, ei cauſſa conuenit. Sequitur IIII. Vt cui non conuenit cauſſa abſolutè efficiens, ei effectus non conuenit: ſic cui non conuenit effectus, nec cauſſa conuenit. Quorum omniũ exempla quiuis mediocriter eruditus excogitare poterit.

De loco Relationis. CAP. XVII.

QVOD eſt Firmamentum ex Relatione, cùm quæritur, an alterũ relatum ſit? Vnum hoc erit: Vt poſito vno Relatorum, alterũ neceſſariò ponitur: ita negato vno, alterum neceſſariò negatur. Tanta enim inter hæc neceſsitudo à natura eſt, vt alterum eſſe ſine altero non poſsit. atque adeo naturæ ordine alterum altero prius non ſit. Itaque locus hic ad probandum & refellendum valet. Reciprocationem enim admittit, veluti in illa Socratis: qui cùm à Melito accuſaretur, quaſi Deos eſſe negaret: primùm ex illo percontatus eſt, an etiam Dæmonas eſſe inficiaretur: deinde negante Melito, ſic intulit: Nónne dæmones ex diis nati ſunt? Annuente illo: Si ſunt deorũ liberi, ſunt dij, & ſi non ſunt

dij,non sunt deorum liberi.Ex eodem genere illa sunt: Si est Imperator,est exercit⁹.Et si exercitus, est Imperator. vicissímque si non est Imperator,non est exercitus:si non est exercitus,non est Imperator. Si tu illi cognatus es, vicissim ille tibi.si nō ille tibi,nec tu illi.Hinc illud Crassi in Philippum: Si tibi ego Senator non sum,nec tu mihi Consul. Et libr.de natu. deor,3.Age porro: Iouem & Neptunū Deum numeras.ergo etiam Orcus frater eorū Deus. Si nō est Orcus Deus,quid dicitis ergo de fratribus? Et si ij fratres sunt in numero Deorū, num de patre eorum Saturno negari potest? qui si est Deus, patrem quoque eius cœlū esse Deum confitendū est.Ex eodē genere illud est vetus, quia sine acceptione donatio nulla est. Mācinus qui à Numātinis acceptus nō est,nō fuit deditus.Vnde illa iuris regula,Non videtur data quæ eo tempore quo dantur accipiētis non fiunt.

Quod est Frmamentum de conuenientia? Sępenumero dictum est,Relata nequaquā esse vi & natura contraria:sed figura tantùm, & situ, & positione inter se opponi. Itaque longè alia relatorum, quàm contrariorum ratio & facultas est. Non enim si vnum contrarium vni ex relatis conuenit, eius contrarium alteri relato conueniet.vt,Non si pater est doctus, iccircò filius doctus nō est. Aut nō si dominus est robustus, iccircò seruus robustus non est. Firmamentum igitur hoc est, Quod vni relatorum

torum conuenit; alteri etiam neceſſariò conuenit:& viciſsim, quod vni non conuenit, nec alteri conuenit. Si diſcere Dialecticam honeſtum eſt, docere honeſtum eſt. Et ſi hoc nõ eſt, ne illud quidẽ. Si fœnori pecuniã accipere honeſtum eſt, dare honeſtum eſt. Et ſi dare fœnori ęquum non eſt, nec accipere rectum eſt. Si portorium locare honeſtum eſt, conducere quoque honeſtum eſt. Si non hoc, ne illud quidem, Ex hoc genere illud eſt Ariſtotelis libr. Rhetor. 2. Si tu iuſtè & honeſtè ſupplicio affectus es, ego iuſtè & honeſtè ſupplicio te affeci. Quod ad carnificum exiſtimationem defendendam valet.

Quæ ſunt firmamenta Reciprocationis? Relationis effectus naturalem reciprocationẽ habet: quæ in ſuperioribus firmamentis neceſſariò expoſita eſt. Itaque ad affectum locũque Proprij tranſeundum eſt.

De loco Proprij. CAP. XVIII.

QVOD eſt Firmamentum ex Proprio, ad id cuius proprium eſt? Locus hic tantùm ad conuenientiam & reciprocationem pertinet. nam poſitò propriò, dubitari de ſubiectę ſpeciei eſſentia non poteſt. Vnum autem hoc Firmamentum eſt: Vt poſito proprio, ſpecies ponitur: ſic ſublato proprio, tollitur ſpecies: ſi modo verum illud proprium eſt, de quo in Affectuum præ-

ceptione disseruimus Itaque locus ex Proprio ad speciem & confirmandam & refellendam valet.veluti:Si lapis hic ferrum allicit,est magnes.Si non allicit,non est magnes.Si à natura volandi vim habet,est auis. Si non habet, non est auis,Si hinniẽdi vim habet, est equus. Si non habet,non est equus. Si ratione vtitur, est homo.Si non vtitur,non est homo. Si est olor,est candidus. Si non est candidus, non est olor.Si est coruus, est niger.Si non est niger, non est coruus.

Quod est Firmamentum reciprocationis? In verè propriis, vt specie concessa proprium conceditur:sic proprio concesso,species sequitur.Itémque, Vt sublata specie tollitur proprium,sic sublato proprio,species tollitur. At in eo quod verè proprium non est, nulla reciprocatio est:quod quia in affectibus explicatum est,actum (quod prouerbio vtamur) nõ agemus.

De loco Antecedentis. CAP. XIX.

QVOD est Firmamentum ex antecedente? Primum & secundum sunt huiusmodi: Vt necessario antecedente concesso,quod cõsequens est, subsequitur:sic negato antecedente, consequens tollitur.Sed videndum est diligenter,vt necessaria cõsecutio sit. Valet enim hic locus ad necessarium consequens & confirmandum & refel-

fellendum. Veluti: Si vesperi cœlum rubet, postridie sudum erit. Si Lucifer exortus est, mox solis ortus subsequetur. Si nondum ortus est, sol nondum propinquat. Si pleuritide correptus est, febri vexabitur. Si non est natus postumus (inquibat orator Antonius) non est mortuus. Ex quo illud est in oratione pro Sylla: Neque enim princeps ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent. At si nulla necessaria inter Antecedens & Consequens cohærentia est, neutram in partem argumentum valet. veluti: Si aratio facta est, sementis fiet. Si arbores florescunt, ver propinquat. Interdum enim præmaturè arbores florescunt. Eadémque conuenientiæ ratio est. Nam si cui conuenit Antecedens, eidem necessarium cõsequens conueniet: & si cui illud non conueniet, ne hoc quidẽ. Vt in illo peruulgato: Qualem sementem feceris, ita & metes. Et pro Muræna: Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit: neque in solitudine, neque in conuiuio moderato atque honesto. Intempestiui conuiuij, amœni loci, multarum delitiarum, comes est extrema saltatio. tu mihi arripis id quod necesse est omnium vitiorum esse postremum. relinquis illa, quibus remotis hoc vitium omnino esse non potest. Itaque huc illa Iuris regula pertinet: Cùm principalis caussa non consistit, ne ea quidem quæ sequuntur locum habent. Ex eodem genere illud est: Quò quisque est ingeniosior, eò magis acutis disputationi-

bus delectatur: quò quisque tardior eò minus. Ex quo intelligi potest, quamobrem nõnulli Aristotelis lectione magis aut minus delectentur. Indidem illud est Ciceronis lib. de nat. Deor. 3. Si nullum corpus immortale est, nullum est corpus sempiternum. corpus autem immortale nullum est, ne indiuiduum quidem. nullum igitur sempiternum est. Item: Si omne animal dolorem capit, id accipiat etiã interitum necesse est. Atque hic quidem argumenti ex antecedentibus locus est, eáque firmamentorum formula. Cicero autem in Topicis septuplicem formam ac rationem horũ trium locorum tractandorum exponit: Antecedentium, Consequentium, & Repugnantiũ: quæ ad locorum præceptionem nihil omnino pertinet: sed ad formas argumentationũ, de quibus posterius differemus.

De loco Consequentis. CAP. XX.

QVOD est firmamentũ ex consequente ad antecedens? Ponatur hoc I. Cõcesso necessario consequente, antecedens conceditur. Itaque locus ex consequente valet ad necessarium antecedẽs confirmãdum. Veluti: Si satio est, fuit aratio. Si reuertit, abierat. Sequitur II. Sublato consequente, necessarium antecedens tollitur. nã (vt Cicero de Finib. 4. scribit) cũ consequens aliquod falsum est, illud cuius id consequens est

eſt non poteſt eſſe verum. Si nondum dies eſt, nondum Lucifer exortus eſt. Si excuſſo ſacco patera non excidit,non fuerat impoſita.Eodē illud pertinet ex oratione pro Sylla:Cuius vicarius qui velit eſſe,inueniri nemo poteſt: lōgè ab eo abeſt regni ſuſpicio. Item illud ex lib.de nat.deor.3.Si dij ſunt,ſunt etiam Nymphæ deæ. Si nymphæ, paniſci etiam, & ſatyri. hi autem non ſunt:ne nymphæ quidem deæ igitur. Item in lib.de Amicitia:Si curam fugimus,virtus fugienda eſt:quæ neceſſe eſt, vt cū aliqua cura res ſibi contrarias aſpernetur, atque oderit. Ex eodem genere ſunt, quæ ex tēpore ſumuntur. velut illud Ciceronis: Si Numa fuit auditor Pythagoræ, neceſſe eſt eo tem pore illum fuiſſe, quo Pythagoras docuit: At aliquanto ante Pythagoram fuit, auditor igitur ipſius eſſe non potuit. Item quæ ex loco: Si Sextus Roſcius Romæ illo die patrem interfecit, Romæ certè illo die fuit. At illo die Ameriæ viſus eſt. Si Clodius eo die Romæ in opertum Bonæ deæ ingreſſus eſt, illo die Romæ fuit. At illo die Interannæ viſus eſt. Ex eodem genere ſunt illa Iuriſconſultorum: Cui quid propter aliud cōceditur, eidem illud ipſum concedatur neceſſe eſt. Quod vulgò ſic effertur: Conceſſo fine, omnia quæ ad eum neceſſaria ſunt, conceduntur. Veluti: Cui iuriſdictio data eſt,ei quoque conceſſa eſſe videntur,ſine quibus explicari iuriſdictio non poteſt. Item, Quod per ſe eſſe non poteſt, rapit

ſecum in acceſsionis locum id ſine quo eſſe non poteſt. Nam (vt ait Ariſtoteles in libro de cœlo) Propoſitis duobus extremis, ſi poſterius ſine priore conuenire non poteſt, prius autem conuenire non poteſt, certè nec poſterius poterit. At ſi neceſſarium non eſt, non valebit. veluti: Si ſatio non eſt, non fuit aratio. Si non rediit, non abierat. Potuit enim ibi manere, aut mori. Quod eodem modo de Conuenientia iudicandum eſt.

Quod eſt firmamentum reciprocationis? Primum eſt huiuſmodi: Vt conceſſo antecedente, neceſſariò conſequens ſuccedit: ita cõceſſo conſequente, neceſſariò antecedens cõceditur. Sequitur II. Vt ſublato neceſſario antecedente, conſequens tollitur: ita ſublato cõſequente neceſſario antecedens tollitur. Sequitur III. Vt cui antecedens conuenit, ei cõuenit conſequens neceſſarium: ita cui hoc cõuenit, etiam illud conuenit. Sequitur IIII. Vt à quo neceſſarium antecedens diſsidet, etiam conſequens diſsidet: ſic à quo conſequens diſſidet, etiam antecedens diſsidet. Quod cùm ita ſit, non dubito quin ad hunc locum aptiſſimè conueniant, quæ Ariſtoteles ſecũdo Topico extremo ad Aientia & negantia retulit, hoc modo: Si quod honeſtum eſt, id iucundũ eſt: etiam ſi quid non ſit iucundum, id honeſtũ non eſt. At ſi quod iucundum non eſt, id non eſt honeſtum: certè quod honeſtum eſt, etiam iucundum eſt. Eodémque ex fonte ducta illa

Ciceronis acerrima disputatio est in Officiis. Si quod honestum est, idem est vtile: quod vtile non est, id honestum non est. Et si quod vtile non est, id honestum non est: etiam quod honestum est, vtile est.

De loco Adiunctorum. CAP. XXI.

QVOD est firmamentum ex adiunctis? Locus hic ad Rhetores potius, quàm ad Dialecticos pertinet. Adiūcta enim esse ostēdimus, quæ plerunque quidem eueniunt, sed tamen nulla necessitate rem comitante. Itaque cùm ad confirmandum hic locus infirmus est, tum verò ad refellendum infirmissimus: siue essentiam, siue conuenientiam, siue reciprocationem spectemus. veluti: Si est auarus, iusiurandum negligit. Si non est auarus, non negligit. Si negligit iusiurandum, est auarus. Si nō negligit, non est auarus. Si Tyrannus est, interficietur. Si non est Tyrannus, non interficietur. Si interficietur, est Tyrannus. Si non interficietur, non est Tyrannus. Quæ omnia leuia & infirma sunt. Ex hoc genere sunt, quas Præsumptiones Iurisconsulti appellant: velut illa Ciceronis ex lib. de Orat. 3. Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus eius cum gladio cruento deprehensus es in illo ipso loco, & nemo præter te ibi visus est, & caussa nemini, & tu semper audax, quid est quod de facinore dubitare possimus?

De loco Accidentis. CAP. XXII.

QVOD eſt firmamentum ex Accidẽte? Eſto primum huiuſmodi: Poſito quocunque accidente, ponitur ſubſtantia. Poſito verò accidente inſeparabili, ſequitur perpetuitas. Itaque vt locus de quocunque accidenti ad ſubſtãtiam probandam valet: ita locus ex accidente inſeparabili ad perpetuitatem probandam valet. Prioris exempla hæc ſunt: Si dos eſt, etiam matrimonium eſt. Si eſt pignus, eſt principalis obligatio. Si glacies eſt, etiam aqua eſt. Quod pertinet ad quæſtionem, an vſusfruct. legatus alicui quo ad filius teſtatoris pubeſcat, mortuo ante pubertatem puero extinguatur: quia ſi pupillus non eſt, pubertas intelligi non poteſt. l. ambiguitatem, 12, C. de vſufr. Itẽ ad illam, Cùm Titius annorum triginta erit, illi dato centum. l. ſi ita ſcriptum, 16, D. de manumiſſ. teſt. Sic nemo poſt mortem liberari intelligitur. l. qui libertinus, 37, §. vlt. D. de oper. libert. Poſterioris exemplum eſt hoc: Si lepra aut podagra correptus eſt, nũquam curabitur: Si pannus atrore tinctus eſt, nũquam albeſcet. Ex ſeparabili verò non valet: vt, Si ægrotat, non conualeſcet. Si conualuit, non ægrotabit. Sequitur II. Negato accidenti, non continuò ſubſtantia negatur. Itaque locus ex accidente ad refellendam ſubſtantiam non valet, ne ſi inſeparabilis quidem ſit. Nam argumen-

gumentum illud, Si non est albus, nõ est olor: Si non est niger, non est coruus: quia non fortuita & aduentitia sunt, ad Proprij locum referenda sunt.

Quod est firmamentũ conuenientiæ? Quoniam accidens, nihil aliud est, quàm id quod fortuitò conuenit, nullus hic disputationi de conuenientia locus est. Reciprocationis autem hoc primum firmamentum est: Non vt posito antecedente, ponitur substantia: ita posita substantia, continuò succedit accidens. Potest enim & matrimonium sine dote, & mutuum sine pignore consistere. Sequitur II. Nõ vt negato accidente substãtia non tollitur, ita negata substantia, non tollitur accidens. Sublata enim substantia (vt iampridem superiùs dictum est) continuò tollitur accidens.

De loco Parium. CAP. XXIII.

QVOD est firmamentum de Paribus? Primum hoc esto: Vt posito vno pari, alterum conceditur: ita negato vno, alterum negatur. Paritas enim ex Relatorum numero est: quorum eam esse naturam diximus, vt alterum sine altero esse non posit, sed vtrunque simul esse & incipiat & desinat. Itaque Reciprocationis nulla omninò dubitatio est. Quæ igitur duo in tertio aliquo pariter conueniunt, etiam inter se paria sunt. omnis enim huius loci vis proportio-

ne continetur.veluti: Si drachma decẽ aſsibus Romanis valuit: pares fuerunt drachma & denarius. Eáque ratione exterarũ gentium menſuræ & pondera omnia inter ſe conferentur. Si duo nũmi vni momento pares ſunt, etiã inter ſe ſunt pares. Si duæ magnitudines tertiæ alicui, puta perticæ, ſunt pares, etiam inter ſe ſunt pares. Sequitur II. Quorum alterum tertio alicui par non eſt, ea inter ſe non ſunt paria. Quod ex alterius collatione facilè intelligitur.

Quod eſt Firmamentum de conuenientia? Primum eſt hoc. I. Quod vni pari conuenit, etiam alteri conuenit. valeat æquitas (inquit Cicero) que in pari cauſſa paria iura deſyderat. Si parricida in culeum inſuendus eſt, etiã matricida. par enim ſceleribus paribus ſupplicium debetur. Si liberto impuberi patronus tutor eſſe debet, etiam filio impuberi pater tutor ſit oportet. Si finem edicto Prætoris afferunt Kalendæ Ianuarij, cur non initiũ quoque naſcitur à Kalendis Ianuarij. Nam Kalendæ Ianuarij vtrique extremo annui imperij conueniunt. Sequitur II. Quod vni pari non conuenit, alteri non conuenit. Veluti: Si hæc forma illi calceo non cõuenit, huic qui par illi eſt, non cõueniet. Sequitur III. Vt paria paribus, ſic imparibus imparia conueniunt. Vnde illud prçclarũ Ariſtotelis, qui lib. Ethic. 5. ſcribit, contentiones, bella, inimicitias ex eo naſci, quòd vel æqualibus nõ æqualia: vel non æqualibus

æqualibus æqualia tribuuntur. Ex eodem genere illud eſt Quintiliani: Quemadmodum vaſcula oris anguſti ſuperfuſam humoris reſpuunt copiam, ſenſim autem inſtillantibus replentur: ſic tenera puerorum ingenia grandia non percipiunt: modica & viribus ſuis apta commodius addiſcũt. Atque hæc quidem hactenus de proportione, quæ in tribus verſatur. deinceps de quadruplici videamus.

Quod eſt Firmamentum Reciprocationis? Quod in ceteris omnibus paribus conuenit, etiam in vnum conueniat neceſſe eſt. Quo firmamento vis eius argumentationis, quæ Inductio appellatur, tota conſiſtit. veluti: Summum imperium fuit apud Aſſyrios. Aſſyriorum potiti ſunt Medi. Medos ſuperauere Perſę. Perſis Græci dominati ſunt. Græcos Spartiatæ ſub imperium ſuum redegerunt. Spartiatas ſuperauere Thebani. Thebanorũ potiti ſunt Macedones. Macedonas Romani ſubegerunt. Romanos Gotti. Non dubium eſt igitur, quin Gottorum imperium non ſit perpetuum futurum.

Quid ſequitur nunc? Ordo quidem conſentaneorum habituum poſtulabat, vt de comparatione minoris hoc loco diceremus: ſed quia diuelli maioris & minoris comparationes niſi difficillimè non poſſunt, propterea ſatius eſt eam ad locum de diſparibus reſeruare: ac iam de Similitudine diſſerere.

De loco Similium. CAP. XXIIII.

QVOD est Firmamẽtum de Similibus? Vt paritas, sic etiam similitudo rerum, ex tertio aliquo foris ascito, cognoscitur. Itaque huius quoque loci vis omnis proportione consistit. Primnm igitur hoc esto: Quatenus duo in tertio aliquo conueniunt, eatenus inter se similia sunt. Nam posito vno simili, alterum ponitur. veluti, Si lapis ille qui ferrum allicit, est Magnes, hic qui ferrũ similiter attrahit, eodem nomine est. Huc illud pertinet ridiculũ de Nerone qui matrem Agrippinã interficiendã curarat.

Quis neget Aeneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Tertium in quo Aeneas & Nero conueniunt est sublatio parentum. Cuius ex verbi ambiguitate luditur. Locatio & conductio ea re emptioni & venditioni similis est, quia vt hæc sine pretio, sic illa sine mercede constare non potest. In quo perspicua proportionis ratio est. Sequitur II. Quatenus duo in tertio aliquo non conueniunt, eatenus inter se similia non sunt. Nam vt in Affectuum doctrina diximus: Simile & dissimile nõ vsquequaque, sed tantùm ex parte dicuntur. Sed de dissimibus inferiùs suo loco disseremus.

Quod est Firmamentum de conuenientia? Primum est huiusmodi: Quod in vna re simili valet, etiam in ceteris valebit. veluti: Vt tutela,

tela,ſic procuratio Reip. ad vtilitatem eorum qui commiſsi ſunt,non ad eorum quibus commiſſa eſt,gerenda eſt:ait in Offic. Cicero. Vt remiges ſine gubernatore,ita milites ſine imperatore nihil valent: inquit idē apud Quint.li. 5.ca.11. Vt ager quãuis fertilis,ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt: ſic ſine doctrina animus. apud eundē Tuſc.2. Item lib. de Natur. Deor.3. Vt in iure ciuili, qui eſt de matre libera liber eſt,item iure naturæ qui de dea matre eſt,Deus ſit neceſſe eſt. Sequitur II. Quod in re ſimili non valet, nec in ceteris valebit.veluti:Si quod medicamentũ nihil in vnius morbo depellendo valuit, ne in alterius quidem conſimili morbo valebit.

Quod eſt Firmamentum reciprocationis? Quod in ceteris rebus ſimilibus valet, etiam in vna valeat neceſſe eſt. Nam ex hoc fonte ea naſcitur argumẽtatio, quam inductionem appellant:quæ ſimilitudini reciprocatur. Nam ſimilitudo illa eſt,ſi ſocius fidem debet,debet etiam mandatarius,depoſitarius,tutor, & procurator. Illa autem inductio:Si ſocius,mãdatarius, &.depoſitarius fidem præſtant, etiam procurator præſtat. Sequitur II. Quod ceteris ſimilibus non conuenit, etiam vni alicui non conuenit. veluti: Si quod medicamentũ nihil in multorũ morbis conſimilibus depellendis valuit, nihil in huius conſimili morbo valebit.

De loco Aduersorum. CAP. XXV.

QVOD est Firmamentum ex aduersis, cùm de essentia quæritur? Esto hoc I. Posito vno contrario, siue quod medium habeat, siue quod non habeat, alterum tollitur. Tantùm enim ad refellendũ hic locus valet. Veluti: Si stat, non mouetur. si mouetur, non stat. Si par est numerus, non est impar. Si impar, non est par. Mediati autẽ contrarij hoc exemplum est: si pulchra mulier est, non est deformis. Si diues est, non est pauper. quorum vtrunque reciprocatur. Sequitur II. Sublato cõtrario, quod medium non habeat, continuò alterum ponitur. Veluti: Si leuis nõ est, est grauis: & vicissim. Item: Si paritas non est, est imparitas: & vicissim. Item, Aut amat, aut odit mulier: nihil est tertium. Ergo, si non amat, odit: si non odit, amat. Sequitur III. Sublato contrario, quod medium habeat, non continuò alterum ponitur. Potest enim intermedium aliquod succedere. non si nõ est dies, continuò nox est: aut ex cõtrario. Potest enim esse vel diluculum, vel crepusculum. Non si nõ est atror, continuò est candor: aut vicissim. Potest enim esse color aliquis intermedius, vt fuscus, aut ceruleus.

Quod est Firmamentum de cõuenientia? Huius loci præcepta de cõuenientia & reciprocatione communia sunt. Aduersa enim simul sunt natura. Itaque simul ea duo tractabuntur

buntur. Primum igitur hoc esto. I. Quod vni contrario conuenit, alteri non cōuenit, sed potius eius contrarium. Nam contraria de contrariis dicta probabilia sunt: vt ait Aristoteles: & (vt Cicero scribit) Contrariis contraria conueniunt. Itémque alio loco: Omnium rerum in contrarias partes facultas ex iisdem suppeditatur locis. veluti: Si bonum liberi, misera orbitas. Si bonum patria, miserum exiliū. Si bonū valetudo, miserum morbus. Si bonū integritas corporis, misera debilitas. Si bonū, incolumis acies, misera cęcitas: ait Cicero, de Finib. 5. Ex eodem genere illud est in Miloniana: Non fuisset iusta caussa restituendi mei, nisi fuisset iniusta eiiciendi. Item illud Aristotelis in Rhetoricis, quod Quintilianus protulit: Si malorum caussa bellum fuit, erit emēdatio pax. Si qui imprudens nocuit, nullam pœnam meretur: qui imprudens profuit (vt qui Phæreo Iasoni vomicam aperuit) præmium nullū meretur. Si mulieri adulterij damnatæ testimonij dictio adimitur, honestæ matri fa. conceditur. Si quem ex iudicum numero Prætor iudicare vetat, ceteris id concedit. Cicero pro Sylla: Neque verò quid mihi irascare, intelligere possum, si quòd eum defendo, quem tu accusas: cur tibi quoque ipse non succenseam, qui accuses eum, quem ego defendo? Inimicū (inquis) accuso meum. Et amicum ego defendo meum. Sequitur II. Quod vni contrario non conuenit, eius contrarium alteri contra-

rio non conuenit. Contrariorum enim contraria ſunt cõſequentia: inquit Cicero: id eſt, Conſequentia contrariorum æquè ſunt inter ſe contraria, vt ipſa contraria. veluti: Si ebrietas turpis non eſt, ſobrietas non eſt honeſta. Si vitium non eſt fugiendum, virtus non eſt expetenda. Si præmiũ bene meritis ciuibus non debetur, neque pœna malè meritis debetur. Ac præclara hæc conuenientiæ ratio eſt, quæ proportionem & analogiam oſtendit. Nam poſitis binis aduerſis, quam rationem habet prima pars primi ad primam ſecundi, eandẽ habet ſecunda pars primi ad ſecundam partem ſecundi. Itaque locus hic ex Contrariorũ conuenientia & ad confirmandum & ad refellendũ valet. veluti: Ponatur in A ſobrietas. in B temulẽtia. Subter altera ducatur linea: & in C ponatur honeſta. in D turpis. Tum ita ratio ineatur: Si vt A eſt ad B, ita C ad D: neceſſariò vt eſt A ad C: ita B ad D. Ex eodem genere illud eſt Stoicorum: Si virtutes pares ſunt inter ſe, paria etiam eſſe vitia neceſſe eſt. quòd ſi hęc paria non ſunt, ne illę quidem. Et ex hac eadẽ proportione quæſtio illa explicabitur: An prę-mium Tyrannicidę propoſitum ei debeatur, qui Tyrannum imprudens necarit. Si veniam meretur, qui imprudens nocuit: etiam merẽtur præmium qui imprudens profuit. At nulla inter Veniam & Pręmiũ proportio eſt. ſunt enim diſparia. Sic igitur ad proportionem reuocanda res eſt: Vt veniam, id eſt nullam pœ-

nam

nam meretur, qui imprudens nocuit: sic nullum prĕmium meretur, qui profuit imprudens. Nam positis binis aduersis quam rationem habet prima pars primi ad partem primam secundi, eandem habet secunda pars primi ad secundam partem secundi. Itaque locus hic & confirmandi & refellẽdi vim habet.

Cedo planius aliquod exemplum de Reciprocatione. Ponatur in A virtus: in B vitium. Subter altera ducatur linea, & in C ponantur expetenda, in D fugienda. Tum ita ratio ineatur: Si vt est A ad B, ita est C ad D: necessariò vt est A ad C: ita B. ad D. Itaque si hoc fugiendum non est, ne illa quidem expetenda. Et si illa non expetenda, ne hoc quidem fugiendum. Si qui imprudens nocuit, nullam pœnam meretur (id est veniam) is qui profuit imprudẽs, nullum præmium meretur. Item, si qui imprudens nocuit, veniam meretur: iccirco qui imprudens profuit, prĕmium meretur. Nam prĕmium non est contrarium veniĕ, sed nulla pœna, nullum præmium. Si virtutes pares sunt inter se, paria esse etiam vitia necesse est. Quòd si hæc paria non sunt, né illa quidem.

De loco Priuantium. CAP. XXVI.

QVOD est Firmamentum ex Priuantibus, cùm de habitus essentia quæritur? Primum est huiusmodi: Posita priuatione vt habitus tollitur, ita ali-

quãdo affuiſſe arguitur. Nam locus hic ad habitum & confirmandum & refellendum valet. veluti, Si eſt nox, dies non eſt, nunc quidẽ, ſed prius fuit. Si eſt morbus, valetudo non eſt, nunc quidem, ſed prius fuit. Sequitur II. Sublato priuante quod medium non recipit, habitus cõceditur: ſublato eo quod recipit, non conceditur. veluti: Si non eſt mors, eſt vita. At non ſequitur, ſi non eſt calidum, eſt frigidum. poteſt enim eſſe tepidum. neque rurſus, Si non eſt morbus, eſt valetudo. nam medicorũ ſententia quidam habitus interiectus eſt. Sequitur III. Negato habitu poni priuatio non poteſt. Itaq; nõ poteſt videri deſiiſſe habere, qui nunquam habuit: inquit Paulus Iuriſconſultus. neque ſponſa diuortium feciſſe, quæ nunquam ſimul cum viro habitauit. neque quiſquam plus iuris in alterum transferre, quàm ipſe habuit. neque rem amittere, quorũ propria non fuit. In hoc genere illa Curiana cauſſa eſt apud Ciceronem de poſtumo, qui cùm natus non eſſet, mortuus dici non poterat. Sic in Paradox. Itaque pulſus ego è ciuitate non ſum, quæ tum nulla erat. accerſitus in ciuitatem ſum, cùm eſſet in Rep. Conſul, qui tũ nullus fuerat: eſſet Senatus, qui tum occiderat.

Quod eſt Firmamentum de Conueniẽtia? Hîc videndum eſt diligẽter, vt præceptum de Conuenientia ad hunc locum accommodemus, quatenus priuatio ſpectatur, non quatenus eſt oppoſitio & ἀντίθεσις. Nam firmamentum

tum de oppositorum conuenientia propriè non pertinet,nisi ad locum aduersorum. Non enim vt contrariorum contraria sunt consequentia,sic priuantium consequentia sunt cōtraria. Nam in priuantibus non est æqua proportio.veluti, Visus & cęcitas & priuātia sunt & opposita. At locus de conuenientia non est accommodādus tanquā ad opposita, sed tanquam ad priuantia. Nam si dicamus, Vt cęcitas est malum, sic aspectus est bonum: rectè quidē argumētabimur: sed nō ex priuantibus verùm ex contrariis.Idque ex altero exemplo apparebit. Virgo & nupta priuantia sunt. At non si virgo casta est, iccirco nupta erit non casta. non si illa honesta, iccircò hæc inhonesta.Non si cœlibatus honestus est,iccirco coniugium inhonestum est. Priuātium enim consequentia non sunt inter se contraria: sed interdum consentanea. Et quamuis prima specie videantur,tamē illa pugnantia non est priuantium,sed contrariorum. Itaque locus ex Priuantibus nunquam ad contrariorum conuenientiam probandam valet. non enim in illo æqua proportio est.veluti, Vita & Mors priuantia sunt.Non autē si vita beata est, iccirco mors misera est.nec ex cōtrario,si mors misera est,iccirco vita est beata.multi enim& in vita& post vitam sunt miserrimi.Firmamentū igitur est huiusmodi.I. Cui priuatio conuenit eidem habitus non conuenit, nunc quidem, sed antea conuenisse arguitur. veluti: Siquid

amisisti,id non habes:nunc quidem:sed antea certè habuisti. Si in ciuitatem restitutus est, nunc quidem exul non est,sed certè priùs fuit. Si conualuit, ægrotauit. Ex hoc genere illud est Ciceronis in lib.de nat.Deor.3. Temperãtią constat ex prætermittendis voluptatibus corporis,cui si locus in cœlo est, est etiam voluptatibus. Sequitur II. Cui priuatio non cõuenit,eidem contrarium conuenire arguitur.veluti:Si non ægrotat, valet.Si non est cæcus,videt.Si non est surdus,audit.

Quod est Firmamentum de Reciprocatione? Esto hoc I. Non vt posita priuatione affuisse habitus arguitur, ita posito habitu affutura priuatio arguitur. Sequitur II. Vt negato priuante immediato, habitus conceditur: ita negato habitu,locus priuationi nullus est. Sequitur III.Non vt cui priuatio conuenit,eidem habitus antea conuenisse arguitur: ita cui habitus conuenit, in idem casura priuatio arguitur.

De loco Aientium & Negantium.

CAP. XXVII.

QVOD est firmamentum de Aientibus& Negantibus? Argumentum hoc simul & essentiam & conuenientiam,& reciprocationem complectitur. Itaque primum erit huiusmodi: Vt posito aiente negans,sic posito negante aiẽs tollitur.

Omnium

Omnium enim contrariorum hæc ſummè cõtraria ſunt. Itaque medium non recipiunt: vt in affectuum præceptione diximus. veluti: Siquis legit, non poteſt dici nõ legere. viciſsímque, ſiquis non legit, dici non poteſt legere. Siquis diues eſt, non poteſt dici non diues: viciſsímque ſiquis non eſt diues, dici diues non poteſt. non enim medium, quod eſt mediocritas, recipit. Sequitur II. Vt ſublato negante, aiens conceditur: ſic aiente ſublato, negans conceditur. Ergo ſiquis non eſt indoctus, ſequitur vt idẽ ſit doctus: viciſsímque ſi doctus non eſt, etiam indoctus eſt. Siquis non eſt ingratus, ſequitur vt ſit gratus: viciſsímque ſiquis gratus non eſt, idem eſt ingratus. In hoc genere illud eſt Iuriſconſultorum: Quem ſine liberis eſſe dicere non poſſumus, hunc neceſſe eſt dicamus liberos habere: quanuis vnũ tantum habeat. Ariſtoteles autem reciprocationis exemplum profert acutiſsimum: quod tamen ad antecedentis & conſequentis locum pertinere ſuperiùs diximus. Si quod honeſtũ eſt, id laudabile eſt: etiam quod laudabile non eſt, id honeſtum non eſt. Et ſi quod laudabile non eſt, id honeſtum non eſt: etiam quod honeſtum eſt, id laudabile eſt. Si quod homo eſt, id animal eſt: etiam quod animal non eſt, homo non erit. Et ſi quod animal non eſt, homo non eſt, etiam quod homo eſt, neceſſariò animal eſt. Eodem modo: Si virtus eſt expetenda, etiam quod expetendum non eſt, virtus non

eſt : viciſsímque quod virtus eſt , expetendum eſt.

De eadem Contrariorum diſciplina.

CAP. XXVIII.

VID ſequitur nunc? Vt de repugnantium loco diſſeramus. ſed prius peruulgatum illud axioma explicandum eſt quo traditur, Contrariorũ artem ac diſciplinam eañdem eſſe. τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη. Et alio loco, Contrariorum eandem vim ac poteſtatem eſſe.

Quotuplex contrariorum facultas eſt? Duplex. Efficiens, & (vt ita dicam) patiens.

Quæ eſt efficiens? Quæ parem in vtroque contrario efficiendi cauſſam oſtendit. Itaque firmamentum ipſius non ſic exponendum eſt, quaſi contrariorum eadem poteſtas eſſet : ſed hoc modo : Contrariorum par poteſtas atque efficientia eſt. non enim eadem illorum vis eſt, ſed contraria. veluti: Si calor laxat, frigus aſtringit. ſi ignis exſiccat, aqua madefacit. ſi bellum exitiale eſt, pax eſt ſalutaris. Vt creditor aliud pro alio incommodo ſuo accipere : ſic debitor aliud pro alio ſoluere non cogitur. Contrariorum enim contraria vis atq; poteſtas eſt. Vt quod teſtator legato adiecit, legatario accreſcit : ſic quod detraxit, legatario decreſcit. Et hoc eſt quod dici ſolet: Quod operatur propoſitum in propoſito: idé opera-

operatur oppositum in opposito. l. si ex toto, 8. D. de legat. prim. l. vlt. in fin. D. de legat. tert. Ex eodem genere illa est regula: Secundũ naturam est commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda.

Quæ est Contrariorum facultas patiens? In qua hominum artes contrarios effectus pariunt. non enim in ipsis rebus vis illa inest, sed potius in hominibus, qui eas res tractant, & in quibus elaborant. Artes autem aliæ sunt cognitionis, aliæ actionis: quarum ambarum vnum idemque axioma illud est, Contrariorũ eadem vis atque potestas est.

Cedo exemplum de cognitione. Aristoteles initio lib. Ethic. 5. scribit, quoniam eadem cõtrariorum est δύναμις: eum qui bonam corporis cõstitutionem norit, eadem facultate malam quoque cogniturum. Sic cuius musici est nosse fidium consonantiam: eiusdẽ est earundem dissonantiam intelligere. Cuius medici est nosse ex arteriæ pulsu, aut vrinæ colore bonam valetudinem, eiusdem est nosse morbum. Quæ igitur ars vnius contrarij cognoscendi, eadem alterius quoque intelligendi facultatẽ præbet. Cognoscendi enim contraria vna eadémque ars, scientia, & facultas est. Ex eodem genere illud quoque firmamentum est: Contrarij vnius qualitate cognita, simul alterius qualitas contraria esse intelligitur. Nam (vt superiùs dictum est) contraria contrariis conueniunt. Itaque cùm vel è genere duæ spe-

cies vel è toto duæ partes diuisæ atque inter se oppositæ sunt, si vni certa qualitas vel attribuatur, vel denegetur, simul alteri contraria qualitas conuenire intelligitur. vnde illud Iurisconsultorum: Qui accusare possunt, intelligemus, si scierimus, qui non possunt. Item illud: Si cognouerimus quæ personæ alieno iuri subiectæ sunt, simul intelligemus, quæ sui iuris sunt. Sed non iccircò firmamentum ita concipiendum est: Vno contrario cognito, simul alterum cognoscitur. non enim contrarium simul cognoscitur: sed eius qualitas alteri cōtraria. Ex eodem genere illa regula est, Quod sub conditione iubetur, deficiente conditione non iussum intelligitur. veluti: Si mater mea moritur, dato: Nisi moritur, ne dato. l. quibus, 11, §. 2, D. de cond. & demonst. Sic qui sic legat: Pamphilus si rationes reddiderit, liber esto: ita statuisse intelligitur: Si nō reddiderit, ne esto. Sic qui sic paciscitur: Si filia in matrimonio sine liberis moriatur, dotē reddi: pacisci intelligitur, si superstitibus liberis moriatur, non reddi. l. inter socerum, 26, §. 1, D. de pact. dotal. Atque huc pertinet vis omnis exceptionum.

Ecquamnam Exceptionum vim appellas? Effectus exceptionis hic est, vt cùm ex vniuerso partem exemit, contrarias in seiunctis partibus conditiones demonstret. Si exceptio facit ne liceat (inquit Cicero in ea pro Balbo) ibi necesse est licere, vbi non est exceptum.

quam

quam enim relictis conditionem attribuit, eius contrariam in exemptis ostendit: vicissimque quam istis, eius contrariam illis. adeo vt etiam in partibus non exemptis suam conditionem illustrare & confirmare videatur. Et hoc est quod dici solet, Exceptio in casibus non exceptis regulam confirmat.l. Tribunus, 20,§.1,D.de milit.test.

Cedo exemplum. Cùm miles factus in testamento quod ante militiam fecerat, quædã delet, ius eorũ quæ non deleuit militari priuilegio confirmat. Eodémque illud pertinet, cùm prætor vnum ex pluribus iudicare vetat, ceteris id permittit.l. cùm prætor,12,D.de iudic. Ex eo quod prohibet lex Iulia testimonium dicere mulierem adulterij condemnatam,colligitur etiam mulieres testimonij etiã in iudicio dicendi ius habere.l.ex eo,18, D.de testib. Eodémque præterea regula illa referẽda est, In toto iure generi per speciem derogatur.l. in toto, 80, D. de reg.iur. quæ tamen planius & fortasse verius ita conciperetur: Et pars toti derogat:& res singularis Vniuersitati. veluti, si cùm Titio penum omne legatum esset, Mæuio postea vinum legetur: Mæuio vinum debebitur.l.2,D.de tritic.vin. &, si Titio fundi instrumentum vniuersum legatum sit, post mãcipium quoddam Mæuio legetur, huic mancipium illud:illi reliquum omne debebitur.l.legatum,24,§.1,D.de adim.legat.

Cedo iam exemplum de Actione. Suma-

tur illud peruulgatum: Qui condemnare pōteſt, is abſoluendi quoque poteſtatem habet. Item, Eius eſt nolle, qui poteſt & velle. Viciſſim autem, Qui adire hereditatem nō poteſt, repudiare nō poteſt. Item, Pater captiuus qui conſentire filij nuptiis non poteſt, nec diſſentire poteſt. Item, Eiuſdem eſt artificis ex arte diſſoluere, cuius eſt ex arte conſtruere. Sic, Faber, qui domum aut nauem ædificauit, eandē ex arte diſſoluet. & artifex qui horologiū confecit, idem arte diſſoluet: quod artis imperitus non poterit.

De loco Repugnantium. CAP. XXIX.

QVOD eſt Firmamentum de Repugnantibus? Locus hic & eſſentiam & conuenientiam, & Reciprocationem ſimul complectitur. Primū autem eſt huiuſmodi. I. Poſito vno ex Repugnantibus, alterum tollitur. Valet enim idem quod illud, Cui vnum è Repugnantibus conuenit, ei repugnat conuenire alterum. Repugnans enim aliud nihil eſt, niſi aduerſi vel conſequens, vel antecedens. Itaque ad refellendum hic locus valebit. Si amicus eſt, non eſt lædendus. Si hoſtis eſt, non iuuādus. Si mortuus editus eſt, non eſt natus. Si proba vxor eſt, nō eſt exigēda. Si improba, non retinenda. Lędendū enim eſt conſequens aduerſi, quod eſt Hoſtis: vt Exigendū, improbæ. Conſequentia autem

contra

Contrariorum sunt etiam ipsa per se contraria. Sequitur II. Negato vno ex Repugnātibus, alterum succedit. Valet enim idem quod illud: Cui vnum è Repugnantibus non conuenit, eidem alterum quod quidem in eodem genere sit, necessariò conuenit. Itaque ad confirmandum & refellendum hic locus valet: Si nō est socius, lædendus est. Si est hostis, non est iuuandus. Sic Cicero in Parad. Potes autem esse tu ciuis, propter quem aliquando ciuitas non fuit? Repugnant enim Ciuem esse, & Ciuitatē opprimere. hoc modo: Non & ciuitatem oppressisti, & idem es ciuis. Si honestum est, non est inutile. Si turpe, nō est vtile. Reciprocationis autem exemplum est huiusmodi: Vt non imaginaria venditio est, pretio accedente: sic non vera venditio est, pretio non accedente. Vt tyrannus non est, qui ciuium commodis consulit: sic Rex non est, qui non consulit. Vt impius non est, qui toto pectore Deum colit: ita pius non est, qui eum non colit.

De loco Disparium. CAP. XXX.

QVOD est Firmamentum ex disparibus, cùm de eorum essentia quæritur? Vt paritas rerum, sic etiā disparitas ex aliquo tertio intelligitur. Itaque primum Firmamentum hoc erit: Quæ in tertio aliquo disparia sunt, quorúmque alterutrum dūtaxat dispar est, eadem in-

ter ſe diſparia ſunt. veluti: Si è duobus frumenti aceruis alterum medimno, alterũ modio conueniat, etiam inter ſe ſunt diſpares. Id quod ex illo Mathematicorum pręcepto ſumptum eſt: Si æqualium alterum tertio inæquale fuerit, etiam erit alterum. Sed de imparium eſſentia facilis ex Parium loco diiudicatio eſt.

Quod eſt firmamentum de conuenientia? Locus de conuenientia implicitam reciprocationem habet. Itaque vno firmamento vtranque complectemur: Quod vni diſparium conuenit, alteri non cõuenit. veluti: Si Giganti toga quædam conuenit, pumilioni nón conueniet. Si pro frumẽti medimno tot aſſes debẽtur, pro modio non tot debentur. Si Gigas & pumilio vinciendi ſunt, illi catenis opus eſt: huic funiculus ſatis erit. Et eo pertinet regula Iuris, vt quemadmodum valere debet æquitas quæ in pari cauſſa paria iura deſiderat: ſic ea valeat, quæ in cauſſa diſpari, diſparia iura conſtituit. Sequitur II. Quod vni diſpari non conuenit, non continuò alteri eius diſpari non conuenit. veluti: Non ſi toga paruula Giganti non conueniet, iccircò pumilioni non conuenit. Sequitur III. Neque paria diſparibus, neque diſparia paribus conueniunt. Eóque illud Geometrarum præceptũ pertinet, Si inæqualibus æqualia vel addãtur, vel detrahantur, omnia erunt inæqualia. veluti: Si pari pœna furem & ſacrilegum afficere

re iniquum eſt, diſpari pœna duos eiuſdem furti ſocios afficere iniquum eſt. Si par præmium forti & ignauo tribuere iniuſtum eſt, diſpar eiuſdem præclari facinoris ſociis tribuere iniuſtum eſt. Locus autem de conuenientia duplex eſt. Nam quæ diſparia ſunt, aut maiora ſunt, aut minora. Itaque duplex Comparatio naſcitur: quarum altera ex maiore, altera ex minore appellatur.

De Comparatione Maioris & Minoris.

CAP. XXXI.

QVID appellas Maius & Minus? Maius eſt, non quod Cicero, Quintilianus, & alij innumeri crediderunt, id quod præſtantius, aut quod difficilius eſt: neque Minus id verè eſt, quod facilius & expeditius eſt: ſed (quemadmodum Ariſtoteles & in Topicis & in Rhetoricis ad Theodectem docuit) Maius hîc appellatur, quod maiorem rationem habet ad aliquid, quod magis probabile eſt, quod verò propius eſt, quod maiore ratione conuenire poſſe videbatur. Minus autem, quod à vero & probabili diſiunctius eſt, quódque minorem rationem habet ad aliquid: quod minore ratione alicui conuenire videbatur. Alioqui vis argumenti nulla prorſus exiſteret: vt ex firmamentis conſtabit. quorum hoc prius eſt, I: Quod in re maiore non valet, etiam in minore non

valet εἰ ᾧ μᾶλλον εἰκὸς ὑπάρχειν, μὴ ὑπάρχει, οὐδ' ᾧ ἧττον. Nam si quæ (inquit Aristoteles) multo maiore ratione res aliqua conuenire potest, ei non conuenit, ne ei quidem conueniet, cui multo minus videtur posse conuenire. Itaque locus ex maiore tantùm ad refellendum valet. vt rectè sine dubio sentiant, qui regulam in Topicis Ciceronis sic emendant: Quod in re maiore non valet, non valeat in minore. Plerunque autem per has notas Nedum, vel Tantum abest, hoc argumentum tractatur. velut apud Terentium: Satrapes si fiet, nũquam sufferre eius sumptus queat: nedum tu possis. In eodem genere illud est: Tantum abes à perfectione maximorum operum, vt fundamenta quæ cogitas nondum ieceris. Item illud: Familiam regere non potuit: tantùm abest, vt Remp. possit. Quo argumento Paulus Apostolus vtitur in eo qui familiæ suæ præesse nõ poterat, tantùm abest vt Ecclesiæ præesse posset. quod tamen ex minore sumptum nonnulli falsò existimarunt. nam maiorem habet rationem paterfa. ad suam familiam, quàm ad Ecclesiam aut Rempub. Ex hoc genere illud est Ciceronis lib. de Orat. 1. Illa verò deridenda arrogantia est, in minoribus nauigiis rudẽ esse se confiteri: quinqueremes autem, aut etiam maiores gubernare didicisse. Item: Citius is qui duorum scalmorum nauiculam in portu euerterit, in Euxino ponto Argonautarum nauem gubernarit.

Quod

Quod eſt firmamentum ex comparatione minoris? Quod in minore valet,valeat in maiore. nam ſicui minus conuenire videbatur, conuenit tamen : etiam ei conueniet, cui magis conuenire videbatur. εἰ τὸ ἧττον ὑπάρχει, καὶ τὸ μᾶλλον ὑπάρχει. Itaque locus hic tantum ad confirmandum valet. veluti : Si feræ partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? Nàm minorem habet rationē fera rationis expers ad ſuos partus,quàm homo qui & rationis & doctrinæ eſt particeps ad ſuos liberos.Si ſingulas diſciplinas percipere magnum eſt, quanto maius omnes? Si bellum pro patria ſuſceptum pium & iuſtum eſt,quantò magis illud quod pro religione ſuſcipitur? Qui mentiri aut fallere inſuerit patrem,aut audebit,tanto magis audebit ceteros. Itaque rectè Cicero in lib. de Orat.2.ex minore exemplum hoc profert:

-hic paruæ conſuetudinis
Cauſſa huius mortem fert tam familiariter.
Quid ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri?

Sed ex maiore non rectè: Si bona exiſtimatio diuitiis præſtat, & pecunia tantoperè expetitur,quanto gloria magis eſt expetenda? Nam ex minore hoc quoque exemplum eſſe ex eo intelligitur, quòd minorem habet rationem pecunia ad hominem,quàm gloria. Quod autem ibidem ſimilitudini locum illum attribuit, Si feræ partus ſuos diligunt : perſpicuè falſum & abſurdum eſt. Idque eſt totidē pro-

pè verbis in Lælio. Quòd si hoc (inquit) apparet in bestiis, vt requirant atque appetant ad quas se applicét, eiusdem generis animantes, quanto magis in homine fit natura, vt alterum acquirat, cuius animum ita cum suo commisceat, vt efficiat penè vnum ex duobus?

Quid? Regula illa peruulgata, vtro ex loco sumpta est? Non debet cui plus licet, quod minus est non licere. Ex comparatione minoris. Minus enim dicitur, quod minus conuenire & licere posse videbatur. At illud, Qui fidem in re parua non prestitit, is in magna nó præstabit: ex maioris comparatione sumptum est: id est eius quod magis conuenire videbatur.

De loco Dissimilium. CAP. XXXII.

VOD est firmamentum de Dissimilibus? Vt rerum disparitas, sic etiam dissimilitudo ex tertio aliquo exquiritur. Itaque primum firmamentum est huiusmodi. I: Quæ in tertio aliquo dissimilia sunt, quorúmque item alterum duntaxat simile est, etiam inter se dissimilia sunt. Itaque locus hic ad probandam dissimilitudinem valet. veluti cùm quæritur, An asinus & mulus dissimiles sint: sic concludetur: Si asinus ex asino & asina, mulus ex asino & equa genitus est, sunt dissimiles. Itémque si quæratur, An mulus & hinnulus sint dissimiles:

ſimiles: ſic licebit concludere. Si mulus & hinnulus genitores habent diſsimiles, etiam inter ſe ſunt diſsimiles. mulus autem ex aſino & equa, hinnulus ex equo & aſina generatur.

Quod eſt firmamentum de Conuenientia? Idem quod de reciprocatione. Itaque vna eadem regula vtrunque concludemus. Quod vni diſsimili conuenit, alteri non conuenit. veluti: Si lachrymæ mulieribus conueniunt, viris non conueniunt. Si viris arma conueniunt, mulieribus non conueniunt. Sequitur III. Quod vni diſsimili non conuenit, non continuò alteri eius diſsimili non conuenit. veluti: Non ſi luſiones ſenibus nõ conueniũt, iccircò pueris non conueniunt. Non vt ex improbo patre probus filius naſcitur, ſic ab indocto præceptore doctus diſcipulus efficitur. Sequitur IIII: Neque ſimilia diſsimilibus, neque diſsimilia ſimilibus conueniunt. Si ſimilem priuato & Conſuli togam permitti iniquum eſt, etiam diſsimilem duobus Conſulibus attribuere iniquum eſt.

De loco Definitionis. CAP. XXXIII.

PERGE porro: ac deinceps de dictionũ ratione & mutuis affectionibus differamus. Nihil verò attinet eum laborem capere, cùm ex rerum locis quiuis mediocri ingenio præditus facilè de dictionum locis exiſtimare poſ-

ſit. Quatuor tantùm locorum ſpecimen edemus, Generis, Totius, Cauſſæ, & Antecedentis: quorum primus & ſecundus per definitionem, tertius per notationem, quartus per coniugationem tractatur.

Quid? non igitur ſeparatos facis tres locos ex definitione, notatione, & coniugatis? Fieri quidem id vulgo in libris & ſcholis dialecticorum ſolet. Sed, vt opinor, ab iis qui non ſatis videntur animaduertiſſe, neque affectiones eſſe illas tres, neque argumenta, neque argumentationes: ſed argumenti tantùm tractandi formas, vt cùm diximus argumenta ex partibus & formis per Partium enumerationem tractari: aut ea quæ ex Antecedentibus, conſequentibus, & repugnantibus, iis tribus tractari modis, quos Cicero in Topicis expoſuit. Abſurdum enim eſſet, locos ex partibus & ex partium enummeratione, quaſi diuerſos ſeparare: quemadmodum poſterius intelliges. Harum verò trium rationem in præſentia ſatis erit ex ſola definitione cognoſcere.

Quomodo? Quia definitionē non eſſe affectum, vel hinc licet intelligatur, quòd ea ex affectionum locis vel omnibus, vel pleriſque (vt ſuperiùs demonſtratum eſt) conficitur. Iam argumentum non eſſe ex eo conſtat, primum quòd cùm definitio per argumentum probetur, perſpicuum eſt, aliud eſſe quod probatur, aliud medium per quod probatur. Deinde

quod

quod ſinguli affectus argumenta ſingula ſuppeditant: neque vllum vnum ex pluribus ſumitur. At definitio neceſſariò ex pluribus cõiunctis conficitur. veluti ex genere & ſpecie per differentiam diſtracta, aut, ſi per diuiſionem fit, ex genere & formis omnibus: ſi per Partitionẽ ex Toto & Partibus. Poſtremò definitionem dici argumentationem non poſſe, hinc perſpicuum eſt, quòd vnica enuntiatione definitio conſtat, cùm argumentatio minimum ex tribus componatur.

Quænã igitur erroris peruulgãti cauſſa eſt? Creditum eſt Ciceronis eam fuiſſe ſententiam, cùm tamẽ & in Topicis & in Partitionibus & in lib. de Oratore 3. nõ dicat argumenta ſumi ex definitione, neque definitionem in locis numeret: ſed ad id totum de quo diſſeritur, adhiberi. Si res tota (inquit) quæritur, definitione vniuerſa vis explicanda eſt: quippe, cum vniuerſa vis & notio vel ſubiecti, vel attributi, definiendo explicetur. Ex quo perſpicuum eſt, locum qui vulgo Ex definitione appellatur, eſſe, ſi ſubtilior definitio ſit, vel ex genere & formis, vel ex toto & partibus: ſin rudius expoſita eſt, ex aliquo reliquorum affectuum ſumptum eſſe.

Cedo aliquod exemplũ. Ponatur illa quæſtio, An Rhetorica ſit laudabilis: dein ratiocinatio, Ars copioſè dicendi eſt laudabilis: Rhetorica eſt ars copioſè dicendi: Ergo Rhetorica eſt laudabilis. Mediũ perſpicuè ſumitur ex ge-

nere & ſpecie per differentiam diſtracta : id eſt,ex genere & differentia.At ſi ſic concludatur:Rhetorica eſt ars inueniendi, quæ ad perſuadendum valet,eáque diſponendi eloquendi & memoriter pronuntiandi : horum autem vnumquodque laudabile eſt : Rhetorica igitur laudabilis : ſi ſic, inquam , concludamus, ex Toto & Partibus erit argumentatio. Definitio igitur non argumenti locus eſt, ſed argumenti tractatio, vel argumenti tractandi forma.

Nulláne igitur de Definitione firmamenta traduntur? Tradi certè poſſunt, ſed non tanquam loci alicuius proprij , verùm tanquã generis , aut totius. Veluti I: Cui conuenit definitio,eidẽ nomen conuenit:viciſsímque quod definitioni conuenit,id nomini conuenit.Hoc enim perinde eſt,ac ſi dictum eſſet:Cui genus totúmve conuénit, ei ſpecies párſve conuenit: viciſsímque quod generi totius conuenit , id ſpeciei partíve conuenit. Valet autem ad confirmandum. veluti : Si iuſtitia eſt habitus rationi conſentaneus,rectè virtus appellabitur. Si Dauus ſeruitutem ſeruit,eſt ſeruus . Quoniam (inquit Cicero de Finib. 1.) cùm priuamur dolore,ipſa liberatione ac vacuitate omnis moleſtiæ, gaudemus : omne autem id quo gaudemus,voluptas eſt:vt omne quo offendimur dolor:doloris omnis priuatio rectè nominata eſt voluptas. De conuerſa autem conuenientia exemplum extat eiuſdem in Topicis:

Si

Si Ius ciuile est æquitas constituta iis, qui eiusdem ciuitatis sunt, ad res suas obtinendas, eius autem æquitatis notitia est vtilis: certè Iuris ciuilis cognitio est vtilis.

Quod est secundum? Cui non conuenit definitio, eidem nec nomē conuenit. Valet enim ad refellendum. Cicero in Parad. Si nemo diues est, nisi qui exercitum alere potest suis fructibus, hoc proposito nunquam eris diues, antequam ex tuis possesionibus tantum reficias, vt ex eo tueri sex legiones posis. Iam fateris igitur non esse te diuitem, cui tātum desit, vt expleas id quod exoptas? In eodē genere illud est: Si neque sacrum, neque de sacro quicquam surripuit, non est sacrilegus. itēque illud Iuriscōsultorum: Si stipulatio est verborum conceptio, qua qui interrogatus est, daturum se respondet: neque mutus, neque surdus stipulari possunt.

Quæ est Regula de Reciprocatione? Vt cui nomen conuenit, eidem definitio conuenit: sic cui definitio conuenit, eidem nomen conuenit. Et contrà, cui vnum non conuenit, nec alterum conuenit. veluti: vt qui in vniuersum defuncti ius succesit, heres est: ita qui heres est, in defuncti ius omne succesit.

Quoniam paulo antè dixisti definitionem Argumentatione & Syllogismo probari: quæro quænam definitionis probandæ ars est? Aristoteles duobus locis hanc tradit, vt non tota oratio pro extremis collocetur, sed eius ea

pars duntaxat, ad quam probatio pertinet. Nam cùm definitio rei naturam explicet, siquis ea sola sumat, quæ de natura rei dici debent, definitionem cõficiet. veluti: Si quis (inquit) probare velit, Aquam esse humorem potabilẽ, Aqua & potabilis pro extremis collocanda sunt: humor autem pro medio. Quod eodem modo in illis Ciceronis definitionibus ostendi potest. Odium est ira inueterata: Inimicitia est ira vlciscendi tempus obseruans: Discordia est ira acerbior, intimo odio & corde concepta: Indigentia libido inexplebilis. Nam cùm intermedium nomen vtrique extremo conueniat, necessariò ambo extrema inter se conuenient.

De loco Notationis. CAP. XXXIIII.

QVONIAM superiùs quid Notatio esset definisti, quæro nunc quotuplex notatio est? Triplex: alia enim verborum est simplicium, alia iunctorum: & rursus simplicium, alia natiuorum, alia factorum. Itaque ad tres affectuum locos notatio pertinet, Caussarũ, Proprij, & Totius. Natiuorum, veluti: cùm propria cuique vocabuli notio exquiritur. vt cùm quæritur cur Vultus nullo in animante ponatur præter hominem: cur Morbus in corpore, Vitiũ in animo ponatur: cur Rapiendi verbo vis insit: Furandi non insit. Factorum, vt, Fides dicitur, quia quod

pro-

promiſſum eſt, fiat. Nequitia ab eo quod necquicquam eſt in tali homine. Coniunctorum verò: vt, An Tumultus nō dicitur, niſi cùm timor multus eſt. Benè (inquit Cicero) maiores noſtri accubationem epularem amicorum, quia vitæ coniunctionem haberet, conuiuium nominarunt. meliùs quàm Græci, qui hoc idem tum compotationem tum concœnationem vocant.

Quænam de Notatione firmamenta ponemus? Eadem quę de cauſſæ aut proprij conuenientia poſuimus. Itaque primum erit huiuſmodi: Cui conuenit notatio, eidē nomen conuenit. Valet enim ad confirmandum. Si Reip. conſulit, eſt Conſul. Si ędes tuetur, eſt ędituus. Quoniam vidua dicta eſt ſine duitate (ait Labeo) quemadmodū vecors & veſanus ſine corde & ſanitate: ſequitur vt ea quoque mulier quæ virū nunquam habuit, vidua dici poſsit. Sequitur II: Cui notatio non conuenit, eidem nomen non conuenit. Valet enim ad refellendum. veluti: Si non eſt timor multus, non eſt tumultus. niſi conſilium, ratio, & ſententia eſſent in ſenibus (ait Cato apud Ciceronem) non ſummum conſilium maiores noſtri appellaſſent Senatum. Eiuſmodi argumentū fuit Friderici Imperatoris aduerſus Adrianum Papam de quo eſt in Radeuici hiſtoria: Si vrbis Romæ dominus non ſum, Romanus Imperator nō ſum. Cùm diuina (inquit) ordinatione, ego Imperator Romanus & dicar, &

gnus putetur? cui tandem hic libero imperabit, qui non poteſt ſuis cupiditatibus imperare: cùm ipſe improbiſsimis dominis dedecori & turpitudini parere deſierit. Item, Præclarè dictum eſt, niſi ſapientem liberum eſſe neminem. Quid eſt enim libertas? Poteſtas viuẽdi vt velis. quis igitur viuit vt vult, niſi profectò, qui recta ſequitur?

Quod eſt firmamentum de conuenientia? Eſto hoc I. Quod vni ex neceſſariis coniugatis conuenit, alteri conuenit. veluti: Si ſapientia laudanda eſt, Socrates, qui ſapiens eſt & ſapiẽter viuit, laudandus eſt. Si ebrietas vituperanda eſt, etiam ebrioſi vituperandi ſunt. & ſi ebrij, etiam ebrietas. Si Regulus Tyrannidẽ in ſuos exercet, Tyrannus eſt. Si Reges Tyrannorum nomen oderunt, oderint Tyrannidem. S quod rectè fit (inquit Cicero) & honeſtè, & cũ virtute, id benefieri verè dicitur: & quod rectum, & honeſtum, & cum virtute eſt, id ſolùm opinor bonum. Sequitur II. Quod vni ex neceſſariis coniugatis non conuenit, alteri non conueniet. veluti: Si non continenter viuit, nõ eſt continens. Si non eſt continens, non continenter viuit. Si non eſt laudanda crudelitas, nec crudeles laudandi ſunt. At hoc non reciprocatur. Si fuit inteſtabilis, teſtamentũ non fecit. Non ſi teſtamentum non fecit, fuit inteſtabilis.

Quid ſequitur nunc? Vulgò exponi ſolent loci probationum inartificialium ex locis aſſumptis:

ſumptis: vt ex teſtimonio, auctoritate, iureiurando; præiudiciis, rumoribus, tabulis. Sed hæc (vt ſuperiùs monui) quæ non in ratiocinatione, ſed in ſenſibus poſita ſunt, & facti ſunt non artis, nihil ad Dialecticam pertinent. Itaque ex Rhetorum diſciplina, in qua ſola hæc Ariſtoteles tradidit, eruenda ſunt. Fides enim diſputando non ex teſtibus, ſed ex argumentis eruitur. non enim tam auctores in diſputando, quàm rationis momenta quærenda ſunt: ait Cicero libro de nat. Deor. 1.

FINIS LIBRI TERTII.

INSTITVTIONIS DIALECTICAE LIBER IIII.

De Analytice, ſiue arte iudicandi.

CAP. I.

VONIAM de inuẽtione Medij Syllogiſtici ſatis dixiſti, deinceps de ipſius collocatione videamús: quam iudicandi artem ſuperiùs Analyticen appellabas. Sed primùm quæro, quid eſt Analytice? Eſt ars, quæ medij ad vtrunque quæſtionis extremum adhibendi rationem commonſtrat.

Quiſnam eius artis eſt vſus? Probatio cõſecutionis, qua pronuntiata omnia vel vt vera recipiuntur, vel vt falſa repudiantur. Nam vt in ædificiis, alius eſt faber, qui lapides lapidibus adiungit: alius peritus, cuius arbitrio effectum opus probatur: ſic oratio verba verbis adiungit: ſed Analyticæ artis probatio eſt, vtrum ea inter ſe rectè coniuncta ſint, an ſecus.

De Syllogiſmo, & variis Syllogiſmi generibus.

CAP. II.

QVONIAM ſuperiùs diuiſionẽ argumentationis expoſuiſti, deinceps ſingulas eius ſpecies videamus: ac primùm de ſyllogiſmo. Quid eſt Syllogiſmus? Ariſtoteles duobus locis ita definit, *συλλόγισμός ἐστι λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει, διὰ τῶν κειμένων.* Gellius autem Latinè ita conuertit: Oratio in qua confeſsis quibuſdam atque conceſsis, aliud quid, atque ea quæ conceſſa ſunt, per ea quæ conceſſa ſunt, neceſſariò conficitur. Sed Ariſtoteles initio priorum Analyticorum pro clauſula *διὰ τῶν κειμένων*: hâc poſuit *τῷ ταῦτα εἶναι.* *λέγω δὲ* (ſubiungẽs) *τῷ ταῦτα εἶναι, τὸ διὰ ταῦτα συμβαίνειν.* quoniã nullo externo eget extremo, vt neceſſaria fiat conſecutio. Itaque planius hæc definitio cõuerti ſic poterit: Eſt oratio, in qua quædam ita ponuntur, vt aliud quippiam diuerſum ab iis quæ poſita ſunt iccircò efficiatur neceſſariò, quoniam ea ita ſunt. quanquã eandem vtriuſque vim eſſe, verbum *ἐξ ἀνάγκης* oſtendit.

Quomodo? Quoniam non ad cõcluſionẽ ea verba pertinent, ſed ad neceſſariã medij & extremorum coniunctionem. nam (vt idem alio loco declarat) quando medium neceſſariò cohæret, etiam concluſio neceſſariò ſequitur. *ὅταν τὸ μέσον ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ συμπέρασμα ἐξ*

ἀνάγκης. Non enim (vt alio item loco docuit) ex omnibus propositionibus veris Syllogismus efficitur: sed ex duabus necessariò consequentibus,& inter se non minus cohærentibus,quàm annuli in cathena conserti inter se cohærent. Oportet enim conclusionem ex superiorum propositionum consecutione exprimi: quemadmodum paulò pòst intelliges.

Vnde dicitur Syllogismus? Idem Aristoteles translatum esse verbum ostendit,ex calculatorum ratiocinationibus: cùm ait esse tanquam συλλογὴν ἢ ἐπαρίθμησιν, hoc est collectionem summæ,quæ initis subductísque rationibus conficitur: qua de caussa ratiocinatio Latinè à Cicerone appellatur. veluti, Callicli data sunt primùm quinque: post eidem septẽ data sunt:duodecim igitur ad summam data sunt. Quanquam in tam exiguis numeris frigidius exemplum est.

Quotuplex est Syllogismus? Duplex. Est enim (vt idem scribit) aut κατηγορικὸς, aut ὑποθετικός: id est,aut simplex,aut copulatus. Simplex est, qui ex puris enuntiatis constans, purè concluditur. veluti, Omnis arbor vere florescit. Platanus est arbor. Ergo vere florescit. Copulatus autem, qui non purè, sed vel per conditionem, vel per disiunctionem, vel per coniunctionem cõcluditur. veluti: Si dies est, sol lucet. Item, aut dies est, aut nox est. Non & dies est, & nox est. Simplicem solum Aristoteles tractauit, quoniã ad demõstrationem omnem

omnem ſuam artem dirigit. Copulatũ, Theophraſtus, Eudemus, & Stoici cõplures, quemadmodum Boëtius teſtatur.

Quibus in rebus omne Syllogiſmi artificiũ verſatur? In ratiocinationis figura & modo. Eſt autem figura medij collocãdi forma. Modus autem, qui in enuntiatorum qualitate & quantitate cernitur.

Quot ſunt huius artificij regulæ? Vulgò hæ quinque traduntur: quarum hæc I. eſt: Quod de omni dicitur, de ſingulis ei ſubiectis dicitur. vnde illud Ciceronis lib. de nat. deor. 3. Si omne animal mortale eſt, nullum eſt animal immortale. Et ſi omne animal ſecari ac diuidi poteſt, nullum eſt eorum indiuiduum. Et, ſi eſſet corpus aliquod immortale, non eſſet omne mutabile. Sequitur II. Quod dicitur de nullo, à ſingulis ei ſubiectis remouetur. Sequitur III. Ex ſolis negatiuis nihil concluditur: qua de cauſſa propoſitionum alterutrã affirmatiuam eſſe oportet. IIII. autem eſt hęc. Ex ſolis particularibus nihil conficitur. quapropter propoſitionum alterutram vniuerſalem eſſe oportet. Supereſt V. Concluſio ſemper ad deteriorem ſe partem applicat. nam ſi propoſitionum alterutra negatiua eſt, ipſa erit negatiua: ſi particularis, erit particularis.

De partibus Syllogiſmi, & vi concluſionis.

CAP. III.

QVOT sunt Syllogiſmi partes? Superiùs dictũ eſt, ratiocinationem aliam fuiſſe Stoicorum propriam, aliam Peripateticorum. ac Stoici quidem ſyllogiſmi partes infinitæ ſunt. tandiu enim verborum ſeries texitur, dum is qui diſſerit, quod intendit, efficiat. Ariſtoteles autem primùm acutiſsimè perſpexit, nullam in iis verã medij vim apparere. nam id demum medium dici, quòd ęquè ab vtroque extremo abeſt. deinde vim & neceſsitatem concluſionis nequaquam in illis longis verborum continuationibus ita eſſe perſpicuam, vt in paucis. Quapropter Ariſtoteles ad eam quam potuit paucitatem ac breuitatẽ Syllogiſmi partes redegit: tréſque tãtummodo effecit. quarũ prima Propoſitio, altera Aſſumptio, tertia Concluſio Latinè appellatur. Græci verò πρότασιν, λῆμμα, & συμπέρασμα nominant.

Quid eſt propoſitio? Superiùs dictum eſt, Analyſin Ariſtoteli in argumentando placuiſſe, contrariam ei ſyntheſi, quam Stoici ſequuti ſunt. Itaque quod illi poſtremum collocabant, Ariſtoteles primum ſumpſit. veluti (vt in peruulgato exemplo conſiſtamus) ſi ponatur quæſtio, an Callicles ſit animal: medium adhibebitur ex ſpecie, homo. ac tum ita ratio inibitur, non vt ab imo ad ſummum aſcendamus: quemadmodum Stoici faciebant: Callicles eſt homo: homo eſt animal: ergo Callicles eſt animal. Sed primo loco medium ſumetur.

metur. De homine verò pronuntiatur animal, quippe genus de ſpecie. hæc propoſitio eſt. deinde hoc modo: De Callicle verè pronuntiatur homo. quippe ſpecies de indiuiduo. vnde neceſſaria concluſio ſequitur: Ergo animal verè de Callicle pronuntiabitur. Superiùs enim legem illam poſuimus: Quod medio conuenit, ei quoque cui medium conuenit, neceſſariò conuenit. Conuenire autem dicuntur, quæ ſubiectorum attributa ſunt.

Quamobrem ſecunda Enuntiatio dicitur aſſumptio? Quoniam in argumento pro iam conceſſo ſumitur: vt cùm dicimus: Si homo eſt animal, Callicles eſt animal. Illud pro conceſſo ſumitur: Calliclem eſſe hominem. In quo illud obſeruandum eſt, hoc inter Stoicum & Ariſtotelicum argumentum intereſſe, quòd quã partem Stoici propoſitionem faciunt, eam Ariſtoteles aſſumptionẽ facit: viciſsímque quã illi aſſumptionem, hic propoſitionem. Nam in quæſtione, An Callicles ſit animal, Stoici ſic diſputant: Si Callicles homo eſt, Callicles eſt animal. vbi illud pro conceſſo ſumunt: Omnis homo eſt animal. Ariſtoteles verò hoc modo: Si homo eſt animal: Callicles eſt animal. quaſi iam conceſſum illud fuiſſet, Callicles eſt animal.

Quænam igitur eſt Concluſionis iſtius neceſsitas? Quia neceſſe eſt ex antecedentibus neceſſariis conſecutionem effici neceſſariam. Quod Ariſtoteles in definitione dixerat, ἐξ ἀ-

ἀνάγκης. Necessitatem enim non ad conclusionem duntaxat (vt superiùs diximus) sed communiter ad propositionem & assumptionem retulit. vt planè demirer esse, qui cōtra definitionem Aristotelis illud obiiciunt: Venti incubuere mari: Crebris micat ignibus æther: Densi fundūtur ab æthere nimbi: Ergo tempestas est. Hîc enim & veras esse propositiones, & necessariam consecutionem: neque tamen syllogismum existere. ac proinde falsum esse quod dictum est, Syllogismum esse, qui ex pluribus veris propositionibus efficitur. quasi verò Virgilianæ istæ propositiones eiusmodi sint, cuiusmodi Aristoteles posuit: nimirū necessitate ita inter se connexas, & cohærescentes, vt annuli in cathena cōserti adhærèscunt. ὅταν τὸ μέσον ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ συμπέρασμα ἐξ ἀνάγκης: & (vt alibi scribit) ἀεὶ γὰρ ἢ ὅλη, ἢ μέρος αἱ προτάσεις ἐξ ὧν ὁ συλλόγισμος. Semper propositiones debent ita esse interse affectæ, quasi aut totum, aut pars. Argumentum autem illud Virgilianum est ex caussis efficientibus sumptum: sed non inter se consequentibus, ac necessariò cohærentibus. nam vt venti mari incubuerint, tempestas effecta erit: quāuis neque nimbi, neque fulgura coniuncta sint.

Ecquonam igitur pacto Syllogismus ex illo Virgiliano exemplo concludi potest: Aestus maris nauē impellit. Ventorum impetus æstū efficit. Ergo ventorum impetus nauis iactationem efficit. Nam posita quæstione, An ventorum

torum impetus nauis iactationē efficiat, medióque interpoſito, Aeſtus maris: facilè concludetur, quod medio adhæreſcit, ei quoque cui medium conuenit, neceſſariò conuenire.

De tribus Syllogiſmorum Figuris.

CAP. IIII.

QVOT ſunt Medij collocandi formæ? Tres. Nam aut inter duos quæſtionis terminos interponitur, qui locus Medio maximè conuenit: aut ſupra vtrunque, aut ſub vtroque. vnde tres Syllogiſmi figuræ ab Ariſtotele factæ ſunt: prima ex loco Medij digniſsimo: ſecunda ex eo qui minus dignus eſt: tertia ex infimo.

Quomodo medium inter vtrunque extremum interiicitur? Cum primo loco maius extremum de ipſo dicitur: pòſt ipſum de minore. Nam propoſitio fit ex medio & attributo: Aſſumptio ex ſubiecto & medio. vnde ſubiecti & attributi cõuenientia perſpicitur. Scitum eſt autem, quod Ariſtoteles ſcribit, ex figuris omnibus hanc eſſe ad docendum accõmodatiſsimã, & mathematicas omnes ſcientias, veluti Arithmeticã, & Geometriam, ſuas in hac figura demõſtrationes concludere: propterea quòd omnes quæ cauſſa rei ſit, declarant. certiſsimum autem & exquiſitiſsimũ ſciendi genus eſſe, per quod rei cuiuſque cauſſa intelligitur.

Cedo exemplum primæ figuræ. Esto posita quæstio, An sobrietas sit laudabilis, Sobrietas minus extremum est.laudabilis,maius. Adhibeatur medium ex genere minoris, Virtus. Tum ita disseratur.

Virtus est laudabilis	{ 2 laudabilis	A
Sobrietas est virtus	{ 1 virtus 4 }	B
Ergo sobrietas est laudabilis.	Sobrietas 3 }	C

Nam genus Subiecti quæsitum est, Virtus: quę inter duo quæstionis extrema ita interiicitur, vt in propositione sit subiectum attributi, & in assumptione attributũ subiecti. quod autem generi conuenit, etiam speciei conueniat necesse est. Itaque ad hunc locũ illud quoque pertinet: Quæ mulier lac habet, ea peperit. Hæc mulier lac habet. ergo peperit.

Quomodo Medium supra vtrumque extremum collocatur? Cùm de ambobus extremis pronuntiatur: id est, cùm & in propositione & in assumptione vtriusque extremi attributũ est. veluti, Ponatur quæstio, an aliqua ebrietas sit laudabilis. Deinde sumatur Medium, ex repugnantibus attributi, nimirum Turpe.

Nihil quod dementat est laudabile	1 } Laudabilis	B
Omnis ebrietas est dementans	2 } Dementãs 4 }	A
Nulla igitur ebrietas est laudabilis.	Ebrietas 3 }	C

In

In hac autem figura hoc perpetuum eſt, vt nulla ex ea colligi affirmatio poſsit.

Quomodo medium ſub vtroque extremo collocatur? Cùm de Medio vtrunque extremum pronuntiatur. Cùm & in propoſitione & in aſſumptione Medium vtriuſque extremi ſubiectum eſt. veluti, Ponatur quæſtio, An aliqui homines ſint atri. deinde ſumatur Mediũ ex ſpecie: nimirum, Aethiopes.

Aethiopes ſunt atri	2 Atri		A
Aliqui homines ſunt Aethiopes	1 Aethiopes	3	C
Ergo aliqui homines ſunt atri.	Aliqui homines	4	B

Huius autem figuræ hoc proprium eſt, vt concluſio ſemper ſit particularis. veluti,

Socrates eſt probus
Socrates eſt Philoſophus
Ergo aliqui Philoſophi ſunt probi.

Poſſumúſne, quoniam hæ Figuræ appellantur, & ex Mathematicorũ conſuetudine ſumptę ſunt, deſcriptionem earum aliquam ob oculos ponere? Licet verò, idque Ariſtotelis exemplo, qui cùm adoleſcentibus in mathematicis artibus eruditis Logicam traderet, accuratè iſtam figurarum & deſcriptionum conſuetudinem ſeruauit.

Prima igitur figura hæc esto.	Secunda hæc.	Tertia huiusmodi.
Si de B dicitur A, B autem de C. Certè de C dicitur A.	Si de A nõ dicitur B. De C autẽ dicitur A. Certè de C non dicitur B.	Si de C dicitur A De B autẽ dicitur C. Certè A dicitur de B.

Ita B, quæ medij nota est, in prima suum locum obtinet: in secunda summum, in tertia infimum.

A.	B.	A.
B.	A.	C.
C.	C.	B.

De Modis primæ figuræ. CAP. V.

VOT sunt modi primę figurę? Quatuor tantùm modis variari prima figura potest. qua de caussa quatuor eiusmodi numerãtur. quoniam autem eorum modorũ fluxa memoria est, iccirco adiuuandæ memoriæ caussa, vulgò in scholis receptum est, vt quatuor primis vocalibus hi quatuor disignẽtur modi. nam A vniuersalis affirmatiuę nota est. E vniuersalis negatiuę. I particularis affirmatiuæ. O particularis negatiuæ. vnde ficta vocabula, γράμματα, ἔγραψε, γραφίδι, τεχνικὸς. ἔγραψε, κάτεχε, μέτριον, ἄχολον: ἅπασι, σθέναρος, ἰσάκις, ἀσπίδι, ὁμαλὸς, φέριστος. Et latini versiculi:

Barbara,

Barbara,celarent,primæ:darij,ferióque,
Cæsare,camestres,festino,baroco, secundæ:
Tertia grande sonans dedit,darapti,felapton.
Adiungens,disamis,datisi,bocardo,ferizon.

Primæ autem figuræ hæc ratio est,vt Barbara valeat ad rem ex toto confirmandam:Celarent ad rem ex toto refellendam:Darij ad rem ex parte cōfirmandam : Ferio ad rem ex parte refellendam.

Age, quis est primus primæ figuræ modus? Cùm è propositione & assumptione vtraque & vniuersali,& affirmatiua,vniuersalis & affirmatiua conclusio cogitur. atque hoc quidem primo modo genus omne quæstionis tractari potest:sed cautio adhibenda est, vt propositio sit vniuersalis,& assumptio affirmatiua.

Bar	*Omne animal est mortale*	2
ba	*Omnis homo est animal*	1 . 4
ra	*Ergo omnis homo est mortalis.*	3

Quodnam huius syllogismi firmamentum est? Medium est ex genere ad speciem, cuius hoc firmamentum est: Quod generis propriū est,idem speciei quoque proprium est. Nam propositio proprij affectione continetur.Proprium enim animaliū est mori.quod cùm de inanimatis dicitur, veluti de stirpibus,trāslatè dicitur.assumptionem verò generis affectio sustinet.

Quis est secundus? Cùm è propositione vniuersali negatiua & assumptione vniuersali

affirmatiua conclusio vniuersalis negatiua cogitur: Semper enim (vt antè diximus) ad deteriorem se partem applicat conclusio. veluti,

Ce	*Nullus sapiens est auarus*	2 }	
la	*Omnis Philosophus est sapiens*	1 }	4 }
rent	*Ergo nullus Philosophus est auarus.*		3 }

Quod est huius Syllogismi firmamentum? Locus est ex genere ad speciem, cuius hoc firmamentum est. Quod generi repugnat, idem speciei quoque repugnat. Nam propositio repugnantium affectione continetur: assumptio generis.

Quis est tertius? Cùm è propositione vniuersali affirmatiua, & assumptione particulari affirmatiua, conclusio particularis affirmatiua cogitur. Semper enim (vt dixi) deteriorē partem conclusio sequitur. veluti,

Da	*Omne inutile est fugiendum*	{ 2	
ri	*Quædam artes sunt inutiles*	{ 1	4 }
j	*Ergo quædam artes sunt fugiendæ.*		3 }

Quodnam huius firmamentum est? Locus est ex genere ad speciem, cuius hoc firmamētum est: Quod generis est consequens, idem quoque speciei est consequens. Nam propositio consequentiū ratione continetur: assumptio, generis.

Quis est quartus? Cùm ex proportione vniuersali negatiua, assumptione particulari affirmatiua, conclusio particularis negatiua cogitur. veluti:

Fe

Fe *Nullus ſapiens mœrore conficitur* 2 }
ri *Quidam Philoſophi ſunt ſapientes* 1 } 4 }
o *Quidam igitur Philoſophi mœrore non conficiuntur.* 3 }

Locus eſt ex genere ad ſpeciem, cuius hoc firmamentum eſt: Quod generi repugnat, idẽ ſpeciei repugnat. Nam propoſitio repugnantium ratione ſuſtinetur: aſſumptio generis.

De quatuor ſecundæ figuræ modis.

CAP. VI.

QVOT ſunt Modi ſecũdę figure? Quatuor: quorũ primus eſt cùm ex propoſitione vniuerſali negatiua, & aſſumptione vniuerſali affirmatiua, ſequitur concluſio vniuerſalis negatiua. veluti,

Cæ *Nullus perturbatus ratione bene vtitur* 2 }
ſa *Omnis ſapiens ratione bene vtitur* 1 } 4 }
re *Nullus ergo ſapiens eſt perturbatus.* 3 }

Locus eſt ex proprio: cuius hoc firmamentum eſt, Quod proprio non conuenit, ſpeciei non conuenit. Nam propoſitio repugnantium ratione animatur: aſſumptio proprij. Repugnãt autem ſapientem eſſe, & non bene ratione vti.

Quis eſt ſecundus? Cùm ex conuerſis ſuperioribus propoſitionibus conuerſa concluſio efficitur. Sola enim propoſitionum inuerſione à ſuperiore diſcrepat. veluti,

Ca *Omnis Tyrannus est crudelis* 1
mes *Nullus vir bonus est crudelis* 2 4
tres *Nullus vir bonus est Tyrannus.* 3

Locus est ex Repugnantibus, cuius hoc firmamentum est: Quod vni Repugnantium conuenit, alteri non conuenit. Nam propositionem proprij affectio continet: assumptionem repugnantia.

Quis est Tertius? Cùm ex propositione vniuersali negatiua, & assumptione particulari affirmatiua, sequitur cóclusio particularis negatiua: veluti

Fe *Nulli sapientes secum ipsi dissident* 1
sti *Quidam Philosophi secum ipsi dissident* 2 4
no *Quidam igitur Philosophi non sunt sapientes.* 3

Locus est ex genere. cuius hoc firmamentum est, Quod generi repugnat, id speciei quoque repugnat. Nam propositio est ex repugnantibus: assumptio ex genere.

Quis est Quartus? Cùm ex propositione vniuersali affirmatiua, & assumptione particulari negatiua, particularis negatiua conclusio sequitur. veluti,

Ba *Omnis sapiens virtute contentus est* 1
ro *Quidam Philosophi virtute contenti non sunt* 2 4
co *Quidã igitur Philosophi sapientes nõ sunt.* 3

Locus

Locus eſt ex Repugnantibus, cuius hoc firmamentũ eſt. Quod vni conuenit, alteri non conuenít. propoſitio eſt ex proprio, aſſumptio ex repugnantibus.

De ſex tertiæ figuræ Modis. CAP. VII.

QVOT ſunt modi tertiæ figuræ? Sex. quorum primus eſt cùm ex propoſitione & aſſumptione vniuerſalibus affirmatiuis, particularis affirmatiua concluſio conficitur.

Da *Omnes fœnatores ſunt auari* 2
rap *Omnes fœnatores ſunt pecunioſi* 1 3
ti *Aliquis igitur pecunioſus eſt auarus.* 4

Locus eſt ex cauſſa ſine qua non, cuius hoc firmamentũ eſt: A quo abeſt cauſſa ſine qua non, ab eo abſit effectus neceſſe eſt. Propoſitio eſt ex proprio, aſſumptio ex cauſſa.

Quis eſt Secundus? Cùm ex propoſitione vniuerſali negatiua, & aſſumptione vniuerſali affirmatiua, particularis & negatiua cõcluſio ſequitur. veluti,

Fe *Nullus filiusfa. eſt ſui iuris* 2
lap *Omnis filiusfa. eſt liber* 1 3
ton *Ergo non omnis liber eſt ſui iuris.* 4

Locus eſt ex ſpecie ad genus, cuius hoc firmamentum eſt: Quod ſpeciei conuenit, generi conuenit. Propoſitio eſt ex conſequentibus: aſſumptio ex ſpecie.

Quis eſt Tertius? Cùm ex propoſitione particulari affirmatiua, aſſumptione vniuer-

ſali affirmatiua particularis affirmatiua conclusio ſequitur. veluti,

Di *Aliquis fœnerator eſt improbus* 2
ſa *Omnis fœnerator eſt pecunioſus* 1 3
mis *Aliquis ergo pecunioſus eſt improbus.* 4

Locus eſt ex cauſſa ſine qua non: cuius idẽ firmamentum, eſt quod paulo antè commemorauimus. Propoſitio ſumitur ex adiunctis: aſſumptio ex cauſſa.

Quis eſt quartus? Cùm ex propoſitione vniuerſali affirmatiua, aſſumptione particulari affirmatiua, particularis affirmatiua cõcluſio conficitur. qui modus à tertio ſola propoſitionum diſpoſitione diſcrepat. veluti,

Da *Omnis fœnerator eſt improbus* 2
ti *Aliquis fœnerator eſt pecunioſus* 1 3
ſi *Ergo aliquis pecunioſus eſt improbus.* 4

Locus & firmamẽtum eiuſdem modi quẽ proximè expoſuimus.

Quis eſt quintus? Cùm ex propoſitione particulari negatiua, aſſumptione vniuerſali affirmatiua, particularis negatiua concluſio colligitur. veluti,

Bo *Aliquis mercator non eſt improbus* 2
car *Omnis mercator eſt pecunioſus* 1 3
do *Aliquis igitur pecunioſus non eſt improbus* 4

Locus eſt ex cauſſa ſine qua non. Propoſitio verò ex accidenti.

Quis eſt ſextus? Cùm ex propoſitione vniuerſali

uersali negatiua, assumptione particulari affirmatiua, particularis negatiua conclusio efficitur. veluti:

Fe	*Nullus sapiens est improbus*	2	
ri	*Aliquis sapiens est pecuniosus*	1	3
son	*Non omnis igitur pecuniosus est improbus.*		4

Locus est ex Accidenti: firmamentum propositionis ex Repugnantibus.

De Syllogismo copulato, & primùm de figuris conditionalis.

CAP. VIII.

QVID sequitur nunc? Quoniam ad mediocrē Dialecticę cognitionem satis de puro & simplici Syllogismo dictum est, vt deinceps de hypothetico siue copulato disseramus. Est autem Syllogismus copulatus, Oratio quæ ex hypotheticæ propositionis, parte altera, eíve opposita, partem alteram eíve oppositam cōcludit. Quoniam autē vis omnis huius syllogismi in superiore inest, neque tantus ipsius est vsus, vt eum Aristoteles tractatione sit dignatus (omnes enim suos syllogismos Aristoteles ex simplicibus pronuntiatis confecit, nullos ex disiunctionibus & coniunctionibus) modicè nos quoque genus hoc disputationis attingemus.

Quotuplex est Syllogismus copulatus? Tri-

plex: ex conditione, disiunctione, & coniunctione. Atque hic nimirum est, de quo tam valde & tam sæpe Cicero commemorat: cuius lōgè plurimæ (vt superiùs diximus) argumentationes magis Stoicæ sunt, quàm Aristotelicæ.

Quot sunt figuræ Syllogismi conditionalis? Tres: quarum prima est cùm propositionis cōditionalis affirmatiuæ vel ponitur antecedēs, vt consequens ponatur: vel negatur antecedens, vt consequens negetur. Appellant autem Dialectici (inquit Cicero) eam conclusionem argumenti, in qua cùm primum sumpseris, consequitur id quod connexum est, primum conclusionis modum. veluti: Si sol lucet, dies est. sol autem lucet. dies est igitur. Ipsa enim ratio connexi (vt ait alio loco Cicero) cùm cōcesseris superius, cogit inferius concedere. Posterioris autem hoc exemplum est. Si sol non lucet, dies non est. sol autem non lucet. dies igitur non est.

Quæ est secunda? Cùm propositionis conditionalis vel affirmatiuæ negatur consequēs, vt antecedens negetur: vel negatiuæ consequens affirmatiuè pronūtiatur, vt antecedēs ponatur. veluti: Si sol lucet, dies est. non est autem dies: sol igitur non lucet. Item: Si sol non lucet, dies non est. Est autem dies. sol igitur lucet. Vtranque figurā Cicero lib. de Diuinatione 2. coniunxit: Si dij sunt, est diuinatio. sunt autem dij. est ergo diuinatio. Multo est probabilius: Nō est autem diuinatio: nō sunt ergo

ergo dij. Nam cùm id quod annexũ eſt negaris,vt id quoque cui fuerit annexum,negetur, ſecundus appellatur concludendi modus: inquit Cicero in Topicis.In lib.autem de Finib. 4.Huius concluſionis firmamentum hoc profert:Docent(inquit) Dialectici, ſi ea quæ rem aliquam conſequantur, falſa ſint,falſam illam ipſam eſſe quam ſequantur. Ita fit illa concluſio non ſolùm vera,ſed ita perſpicua,vt Dialectici ne rationem quidem reddi putẽt oportere.Si illud,hoc:non autem hoc:ne illud quidẽ. Et paulo poſt: Teneamus enim illud neceſſe eſt, cùm conſequens aliquod falſum eſt, illud cuius id conſequens ſit, non poſſe eſſe verum. Ex eodem genere illa Ciceronis concluſio eſt: Si pares ſunt omnes virtutes,paria etiam omnia vitia ſunt.Non ſunt autem vitia paria,neq; virtutes igitur.

Quæ eſt tertia? Cùm propoſitionis conditionalis negatiuę ſumitur antecedens, vt tollatur conſequẽs.veluti:Non & ſol lucet,&dies non eſt.Sol autem lucet. Non igitur dies non eſt.Nam cùm aliqua coniuncta negaris, & his alia negatio rurſus adiungitur: & ex his primum ſumpſeris, vt quod relinquitur tollendum ſit:is tertius appellatur concluſionis modus:inquit Cicero in Topicis. Vbi meminiſſe illud te oportet, quod ſuperiùs monuimus, quo loco Cicero hæc tractat, quamuis Antecedentia,Conſequẽtia,& Repugnantia nominet, tamen non quaſi argumentorum locos,

ſed tanquam eorũ tractandorũ formam & rationem exponi. quod ipſe quoque diſputationis illius initio his profitetur verbis: Cùm tripartitò diſtribuatur locus hic, reperiendi argumenti locus ſimplex eſt, tractandi triplex.

De Syllogiſmo diſiunctiuo. CAP. IX.

DEINCEPS de diſiunctione videamus. Quotuplex eſt ſyllogiſmus diſiunctiuus? duplex. Nã aut duabus tantùm partibus conſtat, aut pluribus. verùm ille propriè dicitur per diſiunctionem tractari, hic verò per partium enumerationem. Rurſus ſyllogiſmus diſiunctiuus duplex eſt. nam aut ad partem alterutram vel confirmãdam, vel refellendam adhibetur: aut ad vtranque. Atque hic poſterior propriè Dilemma nominatur.

Quot ſunt figuræ ſyllogiſmi diſiunctiui? Duę: quarum prior eſt, cùm propoſitionis diſiũctiuæ altera pars ſumitur, vt altera tollatur. Nam in diſiunctione plus vno verum eſſe non poteſt. Atque hic quartus connexæ concluſionis modus appellatur. veluti, Aut ſtat, aut mouetur. Stat autem, non mouetur igitur. Sic enim (vt Cicero ſcribit) Dialectici ſtatuunt, omne quod ita diſiunctum ſit, quaſi aut etiã, aut non, non modò verum eſſe, ſed etiam neceſſarium. & lib. de Nat. deor. 1. In omnibus diſiunctionibus, in quibus, aut etiam, aut non poneretur

retur, alterutrum verum esse.

Quæ est secunda? Cùm propositionis disiunctiuæ altera pars tollitur, vt altera ponatur: qui copulatæ conclusionis quintus est modus. veluti: Numerus aut par est, aut impar. Impar autem hic non est. Par est igitur.

Quodnam huius est axioma? In syllogismo disiunctiuo necesse est alterum ex duobus quæ disiungũtur verum, alterum falsum esse. Nam eæ demum disiunctiones ad has conclusiones valent, quæ ex iis contrariis sumuntur, quæ neque medium habent, & quorum alterutrum esse necesse est: de quibus suo loco disseruimus. velut illa quæ modò posuimus. Item illud: Aut dormit, aut vigilat. Aut cœlebs est, aut maritus. Omne animal aut agit, aut patitur. Itaque si inter diem & noctem est diluculum, vulgata conclusio non valeret: Aut dies est, aut nox est. Illa autẽ perspicuè vitiosa est, Aut stat, aut sedet. potest enim cubare. quod neutrũ est. Aut alb⁹ est, aut niger. potest enim fuscus esse: qui est vtriusque particeps. Aut mas est, aut fœmina. Potest enim esse hermaphroditus. Item, mulier est aut pulchra, aut deformis. Potest enim stata esse forma.

De figuris Syllogismi coniunctiui. CAP. X.

ANTEQVAM de aliis disiunctiuis disseramus, locum hunc de Copulato syllogismo absolui oportet. Quot sunt figuræ coniunctiui syllogismi?

Duæ:quarum prior eſt cùm propoſitionis cónexæ negatiuæ altera pars ſumitur, vt altera tollatur: qui ſextus numeratur modus. veluti, Non & dies & nox eſt. at nox non eſt. dies eſt igitur.

Quæ eſt ſecunda? Cùm propoſitionis connexæ negatiuæ altera pars tollitur, vt altera ponatur. qui ſeptimus cenſetur modus. veluti.

Terra non & grauis eſt,& leuis.
At non eſt leuis.grauis eſt igitur.

Nam hic ſyllogiſmus ex coniunctionum negantia conficitur.

In quibus contrariis coniunctiuus ſyllogiſmus valet? In iis quæ neque medium habent, & quorum vtrunque verum eſſe non poteſt: ſed quorum vno ſumpto vel negato, alterum vel tollitur, vel ſequitur. veluti: Non & vigilat, & dormit. At quæ ſunt huiuſmodi, vt vel eorũ vtrunque verũ eſſe poſsit, vel vtrunque ſimul & neutrum, non valet. Itaque longè diſsimilis diſiunctiui & coniunctiui ſyllogiſmi ratio eſt.

Cedo exemplum. Vera illa diſiunctiua eſt: Omne animal aut facit, aut patitur. At hęc cóiunctiua non valet: Non & agit, & patitur. Poteſt enim facere & pati ſimul: vt ait Proculus Iuriſconſultus. Similiter illa vitioſa eſt, Non & aſpectus eſt, & cæcitas. Lippitudo enim interiecta eſt. Item illa: Non & mas & fœmina eſt. Poteſt enim hermaphroditus eſſe. Non &

terrenum

terrenum animal eſt, & aquatile. poteſt enim eſſe anceps.

De Dilemmate. CAP. XI.

DEINCEPS de Dilẽmate videamus. Quid eſt dilemma? Concluſio, per quam ex duobus propoſitis, vtrum aduerſarius vel conceſſerit, tollitur: vel negarit, confirmatur. Itaque & ad confirmandum, & ad refellendum valet. Atque ex neceſſariarum concluſionum numero eſt. nã ſi vera eſt, reprehendi non poteſt: & ea demũ vera eſt, quæ neque conuerſione, neque partis infirmatione reprehendi poteſt. Verbum ex δὶς & λαμβάνειν fictum eſt: quoniam ambæ ſpecies vtrinque ſic collocantur, vt elabi aduerſarius quaſi circumuentus non poſsit. qua de cauſſa Cicero Complexionem illam appellat. nam quocunque ſe aduerſarius verterit, tenetur. Itaque ad hanc concluſionem illud Ciceronis in Verrina Diuinatione pertinet, vbi de Q. Hortenſio loquitur: Quoties ille tibi poteſtatem optionémque facturus ſit, vt eligas vtrum velis: factum eſſe, necné: verum eſſe, an falſum: vtrum dixeris, id contra te futurum.

Cedo exemplũ veri dilemmatis. Si quis Cæſari inſidiatur, eſt aut ex amicis, aut ex inimicis. At neque ex amicis, neque ex inimicis quiſquam inſidiatur. nullus igitur inſidiatur. quo argumento Cicero in ea pro Marcello eſt

vſus.Sic, Si ciuis eſt, aut natus eſt, aut factus. at neque factus, neque natus eſt. non eſt igitur ciuis. Simile illud eſt in Academicis: Quodcunque videtur, id aut falſum eſt, aut verum. at neque verum, neque falſum poteſt percipi. nullum igitur eſt viſum, quod percipi poſsit. Item illud in lib. de Diuin. 2. Si prouideri nihil poteſt futurum eſſe eorum quæ caſu fiunt, quia eſſe certè nõ poſſunt, diuinatio nulla eſt. Sin autem iccirco poſſunt prouideri, quia certa ſunt & fatalia: rurſus diuinatio nulla eſt. eam enim tu fortuitarum rerum eſſe dicebas.

Quod eſt dilemma vitioſum? Vitium dilemmatis eſt triplex: in vtraque parte, in alterutra duntaxat, aut in pluribus. In vtraque vitiũ eſt, cùm per cõuerſionem retorqueri poteſt: hoc eſt, cùm eadem diſiunctione id affirmatur, quod erat eadem diſiunctione negatum. quod reprehenſionis genus eſt acutiſſimum. In alterutra verò, cùm alterutra pars infirmatur. In pluribus, cùm pro pluriũ partium diſiunctione duæ tantummodo expoſitæ ſunt.

Cedo exemplum conuerſionis. Sumatur illud Ennij ex Herennianæ Rhetoric. lib. II.

Iniuria abs te afficior indigna, pater.
Nam ſi improbum Treſphontem exiſtimaueras,
Cur me huic locabas nuptiis? ſin eſt probus,
Cur talem inuitam inuitum cogis linquere?

Huic dilemmati vitioſo Pater ita ex cõtrario reſpondet,

Nulla

Nulla te indigna nata afficio iniuria.
Si probus est, benè locaui: sin est improbus,
Diuortio te liberabo incommodis.

Cedo exemplum partis infirmatæ. Sumatur ex eodem: Nam ad illud vitiosum:

Nam si improbum Tresphontem existimaras,
Cur me huic locabas nuptiis? post ita respōdetur,
Duxi probum. valet autem (credidi)
Erraui, post cognoui, & fugio cognitum.

Cedo aliud exemplum de conuersione. Nō est ducenda vxor: quoniam vxore mortua, in luctum: liberis mortuis, in orbitatem incidimus. imo est ducenda: quia vxore mortua, ex liberis solatium capitur: mortuis liberis, ex coniuge. Extat etiam apud Gellium lib. 9. cap. vlt. vbi lex hæc proponitur: Vir fortis præmio quod optauerat donetur. Qui fortiter fecerat, petiit alterius vxorē in matrimoniū, & accepit. Is deinde cuius ea vxor fuerat, fortiter fecit. repetit eandem. Dilemma est actoris. Si placet lex, redde: si non placet, reddo. Conuersio defensoris: Si placet lex, non reddo: si non placet, non reddo. Cùm autem hoc sit acutissimum argumentum, falli certè absurdissimè videntur, qui hanc conuersionem ad Sophismata retulerunt.

Cedo item aliud. Sumatur illud ex eodem Gellio lib. 5. cap. 10. Quod etiam vulgò inter Sophismata referri solet. Euathlus adolescēs, diues, eloquentiæ discendæ, causarúmque orandi cupiens fuit. Is in disciplinam Pro-

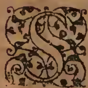
tagoræ ſeſe dedit: datur úmque promiſit mercedem, grandé pecuniam, quantam Protagoras petiuerat. dimidiúmque eius dedit iam tunc ſtatim prius, quàm diſceret. Pepigítque vt reliquum dimidium daret, quo primo die cauſſam apud iudices oraſſet & viciſſet. Poſtea, quũ diutius auditor aſſectatórque Protagoræ fuiſſet: & in ſtudio quidem facundiæ abundè promouiſſet: cauſſas tamen non reciperet, tempúſque iam longum tranſcurreret, & facere id videretur, ne reliquum mercedis daret: conſilium capit Protagoras, vt tum exiſtimabat, aſtutũ. Petere inſtitit ex pacto mercedem. litem cum Euathlo conteſtatur. Et cũ ad iudices coniiciendæ conſiſtendæque cauſſæ gratia veniſſet, tum Protagoras ſic exorſus eſt: Diſce, inquit, ſtultiſsime adoleſcens vtroque id modo fore, vti reddas quod peto, ſiue contra te pronuntiatum erit, ſiue pro te. Nam ſi contra te lis data erit, merces mihi ex ſententia debebitur, quia ego vicero. Sin verò ſecundum te iudicatum erit, merces mihi ex pacto debebitur, quia tu viceris. Ad ea reſpondit Euathlus: Potui, inquit, huic tuæ tam ancipiti captioni iſſe obuiam, ſi verba non ipſe facerem, ſed alio patrono vterer. Sed maius mihi in iſta victoria proludium eſt: cùm te non in cauſſa tantùm, ſed in argumento quoque iſto vinco. Diſce igitur, tu quoque magiſter ſapientiſsime, vtroque modo fieri, vti non reddam quod petis: ſiue contra me pronuntia-

nuntiatum fuerit,ſiue pro me. Nam ſi iudices pro cauſſa mea ſenſerint, nihil tibi ex ſententia debebitur: quia ego vicero. ſin contra me pronuntiauerint, nihil tibi ex pacto debebo: quia ego non vicero. Tum iudices dubioſum hoc,inexplicabiléque eſſe, quod vtrinque dicebatur, rati:ne ſententia ſua vtrancunque in partem dicta eſſet ipſa ſeſe reſcinderet: rem iniudicatam reliquerũt, cauſſámque in diem longiſsimam diſtulerunt. Sic ab adoleſcente diſcipulo magiſter diſciplina eloquentiæ inclytus ſuo ſibi argumento confutatus eſt, & captionis verſutè excogitatæ fruſtratus fuit.

Cedo exemplum de vitio in numero partium. Extat apud eundem Gellium lib.5.cap. 12. quo Bias concludebat vxorem non eſſe ducendam: quia qui habet pulchram, habet κοινὴν: qui deformem, ποινήν. At rectè Phauorinus docuit,vitium eſſe in eo, quod pars omiſſa eſt. Poteſt enim ſtata & mediocri forma vxor duci.

De Partium enumeratione.

CAP. XII.

EQVITVR, opinor, vt de multiplici diſiunctione quæ Partium enumeratio appellatur,diſſeramus. Quid eſt Partium enumeratio? Eſt formula tractandi loci vel ex ſpeciebus vel ex partibus: cùm aut de genere totóve aut de v-

na ſpecie, partéve concluditur. id eſt, vel affirmatur, vel negatur. In quo vitium maximũ eſt, ſpeciem vllam partémve principalem prætermittere.

Quæ ſunt Enumerationis regulæ? Eædem prorſus, quas ſuperiùs in loco ex ſpeciebus ad genus, aut ex partibus ad totum expoſuimus. ſed illa primaria, quam modò dixi, nequa vel ſpecies vel pars idonea prætermittatur. Itaq; illinc aſſumentur, quæ ad hunc locum pertinebũt. Tantùm illud adſcribemus, cauſſarum coniunctionem & concurſum videri ad hunc locum pertinere.

Quotuplex huius loci vis eſt? Triplex. nam aut vniuerſum cõfirmat, aut vniuerſum refellit, aut vnã de omnibus partem remotis ceteris affirmat. Vniuerſum autẽ affirmatur, cùm ex cõiunctis vel formis genus, vel partibus totum concluditur. Quinetiam ex cauſsis eodem modo concludi euentus poteſt. Idem refellitur cùm ex iiſdem diſiunctis & remotis totum remouetur. Pars autem affirmatur, cùm ſingulis diſiunctis & reliquis remotis, vna quæ ſupereſt, concluditur.

Cedo exemplum de affirmatione generis. Sumatur illud ex lib. de diuinat.1. Si ſunt dij, neque ante declarant hominibus quæ futura ſunt, aut non diligunt homines: aut quid euenturum ſit, ignorant: aut exiſtimant nihil intereſſe hominum ſcire, quid futurum ſit aut non cenſent eſſe ſuæ maieſtatis, præſignificare homi-

hominibus quę ſunt futura:aut ea ne ipſi quidem dij ſignificare poſſunt. At neque non diligunt nos: ſunt enim benefici, generíque hominum amici:neque ignorant ea quæ ab ipſis conſtituta, & deſignata ſunt: neque noſtra nihil intereſt, ſcire ea quæ euentura ſunt. erimus enim cautiores, ſi ſciemus: neque hoc alienum ducunt maieſtate ſua: nihil eſt enim beneficentia præſtantius. neque non poſſunt futura prænoſcere. non igitur ſunt dij: nec ſignificant futura. Sunt autem dij. ſignificant ergo.

Cedo exemplum de refutatione generis vniuerſi. Sumatur illud ex lib. de nat. deorum 3. Omne corpus, aut aër, aut aqua, aut ignis, aut terra eſt:aut id quod eſt concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum. horum autem nihil eſt quod non intereat. Nihil igitur ſempiternum eſt.

Cedo exemplum de affirmatione Totius. Dixi ſuperiùs in loco ex partibus regulamhuius affectionis hanc eſſe:Poſitis partibus compoſitis, totum concedi. quare videndum,vt forma & compoſitio ſimul adſit: veluti. Si fundamentum eſt,& parietes, & contignatio, & tectum,& omnia compoſita:certè eſt domus. Si & radix eſt & truncus, & rami,& folia, & omnia forma conſtent: id eſt non auulſa, aut exciſa ſint: certè eſt arbor.

Cedo exemplum de affirmatione ex cauſſarum concurſu. Superiùs dictum eſt,ex cauſ-

ſarum omnium concurſu & enumeratione effectum concludi. veluti: Si eſt aqua cum hordeo & lupulo ad potum cocta, eſt ceruiſia. Si & acuto ingenio eſt,& diſputandi arte inſtitutus,& in eadē exercitatus, eſt Dialecticus. Atque hoc loco ſæpe Oratores in coniecturalibus conſtitutionibus vtuntur: Iuriſconſulti in præſumptionibus. veluti in illo Herennij: Aiax in ſylua poſtquàm reſciuit, quæ feciſſet per inſaniam, gladio incubuit. Vlyſſes interuenit.occiſum conſpicatur. E corpore cruentum telum educit. Teucer interuenit.cùm fratrem occiſum, & inimicum fratris cum gladio cruento videt, capitis arceſsit.

Cedo exemplum de partis vnius affirmatione. Locus hic aut duarum partium eſt, aut plurium. de duabus ſumatur exemplū illud ex Cluentiana: Sed cùm eſſet hæc illi propoſita conditio,vt aut iuſtè piéque accuſaret, aut acerbè indignéque moreretur: accuſare quoquomodo poſſet, quam illo modo emori maluit. Item: Si conſtat corruptum illud eſſe iudiciū,aut ab Habito, aut ab Oppianico corruptū eſt.ſi doceo non ab Habito, vinco non ab Oppianico:ſi oſtendo ab Oppianico, purgo Habitum.

Cedo exemplum de pluribus. Sumatur illud ex Rabiriana: Atqui videmus hæc in rerū natura tria fuiſſe: vt aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis,aut lateret.Latere mortis erat inſtar turpiſsimæ: cum Saturnino eſſe furoris

&

& ſceleris: virtus & honeſtas & pudor eũ cum Conſulibus eſſe cogebat. Item illud ex lib. de Orat. 2. Aut Senatui parendum de ſalute Reip. fuit, aut aliud conſilium conſtituendũ, aut ſua ſponte faciẽdum. Aliud conſilium ſuperbum, ſuum arrogans: vtendum igitur fuit conſilio Senatus.

De Enthymemate. CAP. XIII.

QVONIAM de Syllogiſmo ſatis videtur dictum, deinceps ad Enthymema veniamus, in quo locum eſſe medio ſuperiùs dixiſti. Quid eſt Enthymema? Argumentatio quæ ex ſola propoſitione, vel aſſumptione conſtat. Itaque συλλογισμὸς ἀτελὴς, id eſt trunca, mutila, imminuta ratiocinatio ab Ariſtotele appellatur. Nam in eo mediũ quidẽ vi ipſa ineſt, ſed tamen diſertè nõ apponitur. Dicitur autem παρὰ τὸ ἐνθυμεῖσθαι id eſt cogitare & commentari: vnde Commentum à Quintiliano & Commentatio Latinè nominatur.

Quotuplex eſt Enthymema? Ego triplex facio. Vulgare, Ariſtotelicum, & Ciceronianũ. Vulgare autem dico ex vulgi opinione, qua Enthymemata nominantur omnes ſyllogiſmi trunci: id eſt, in quibus vel propoſitio, vel aſſumptio deeſt: quæ nos ſuperiùs argumenta nominari diximus. veluti, Virtus ſola res eſt, qua vti nemo malè poteſt. Ergo ſola virtus eſt

bonum. Addatur propoſitio: fiet Syllogiſmus. Id demum bonum eſt, quo nemo vti malè poteſt. Item, Pecunia quiſque vti malè poteſt. Ergo non eſt bonum. Addita propoſitione, fiet Syllogiſmus. Nihil bonũ eſt, quo quiſque malè vti poteſt. Item: Sapiens eſt: ergo eſt beatus: id eſt ex loco generis Medium. Omnes ſapiẽtes ſunt beati. quo adhibito plenus & perfectus exiſtet ſyllogiſmus.

Quod eſt Enthymema Ariſtotelicũ? Quod conſtat ἐκ τῶν εἰκότων καὶ σημείων: id eſt, cõſentaneis & ſignis. Conſentaneum eſt, quod adiunctum probabile, aut veriſimile, in locorũ tractatione appellari diximus. Itaque ex loco adiunctorum tota hæc ſumitur argumentatio. veluti: Cui quis inuidet, eum odit. Quoniam hic miles eſt, glorioſus eſt. Quoniam auarus eſt, etiam contemptor eſt iuriſiurandi. Quoniam ſtudioſus eſt, à bello alienus eſt. Cauſſa tum dubia (inquit in Ligariana Cicero) quòd erat aliquid in vtraque parte quæ probari poſſet: nunc melior ea certè iudicanda eſt, quam etiam dij adiuuerunt. Et in Lęlio: Quam charus ciuitati Scipio fuerit, mœrore funeris indicatum eſt.

Quid eſt, conſtare ἐκ τῶν σημείων? Signũ eſt, quod ex eo quod eſt, aliud quid eſſe arguit. Eſt autem aut non neceſſarium, aut neceſſarium. quod Græci τεκμήριον vocant. Non neceſſariũ eſt, veluti, Si cui celeriter arteria mouetur, febricitat. Si pallet, ægrotat. Si corpus eſt luridum,

dum, veneno interiit. Si puluerulentis eſt pedibus, redit ex itinere. Si Aegyſtus eſt deſidio ſus, eſt adulter. Neceſſarium autem, ſiue τεκμήριον eſt: veluti: Si cicatrix eſt, fuit vulnus. Si lac habet, peperit. Si vmbra eſt, corpus eſt in ſole.

Quid appellas Enthymema Ciceronianũ? Quod cõſtat ex ſola propoſitione argumẽti ex repugnãtibus, quæ detracta negatione cũ interrogatione ꝓnunciatur. At quoniã acutiſsimæ & grauiſsimę huiuſmodi ſẽtẽtiæ ſunt, ꝓpter commune Enthymematũ nomen ſuũ effecerunt. Sed in Topicis Ciceronis, vbi exempla proponuntur, nota interrogationis omiſſa eſt. Hunc metuere, alterum in metu nõ ponere? Sic enim Dialecticus protuliſſet: Non & hunc imbecillum metuere debebas, & illum valentem in metu non ponere. Item: Eam quã nihil accuſas, damnas: bene quam meritam eſſe autumas, dicis malè mereri? Quod ex repugnantium loco ita concluderetur: Non & quæ non accuſata eſt, damnanda eſt: & quæ bene merita eſt, malè merita dicenda eſt. Item: Id quod ſcis, prodeſt: nihil id quod neſcis, obeſt? pro, Non & quod ſcis, prodeſt: & quod neſcis, non obeſt. Contrariorum enim cõtraria ſunt conſequentia. Omnes autem illi ſunt verſus ex vetere Poeta, vt ipſe in Oratore oſtendit. Vbi poſtremum hunc oratorio more ſic inuertit: Quod ſcis, nihil prodeſt: quod neſcis, multum obeſt. Et à Græcis ἀντίθετα hæc omnia no

minari dicit, cùm contrariis contraria opponuntur: quam Latino vocabulo Relationem contrariorum appellat.

Quibus ex locis eruitur Enthymema? Ex iisdem omnibus, ex quibus & perfectus syllogismus. Sed tum demum grauissimum & vehementissimum est, cùm ex contrariis & repugnantibus & minoris comparatione componitur. veluti: Alienum & valentem alis: Parentem senio confectum negligis. Item in Catone maiore: Quod adolescentes, & ij quidem non solùm indocti, sed etiam rustici contemnũt, id docti senes extimescẽt? Et Philippica 2. Quid indignius, quàm viuere eum qui imposuit diadema: cùm omnes fateantur eum iure interfectum, qui imposuerit. Item in Miloniana: Eius mortis sedetis auctores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse nolitis. Item in eadem: Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorũ querela? quem iure, quẽ loco, quẽ tẽpore, quẽ impunè nõ accusas: hũc iniuria, iniquo loco, alieno tẽpore, cum periculo capitis nõ dubitauit occidere? In eodẽ genere illa sunt: Filiũ obsequentẽ exheredas: alienum heredem instituis. Alienos iuuas: cognatos deseris. Hostibus opitularis, amicos lædis. Peregrinos iuuas: ciues negligis. Item illa ex Rhetorum antithetis: Inimicis te placabilem: amicis te inexorabilem præbes. In otio tumultuaris, in tumultu solus es otiosus. Tacito cùm opus est, clamas: cùm loqui conue-

conuenit,obmutefcis. in pace bellum quæris: in bello pacem defyderas.

De Sorite Dialectico. CAP. XIIII.

HACTENVS de Argumentationibus quæ medium habent differuimus. Deinceps de iis quæ non habent, videamus. Quæ funt Argumentationes quæ Medium non habent? Sorites,Inductio,& Exemplum.

Quid eft Sorites? Argumẽtatio quæ pluribus attributis ordine fuperimpofitis, vel ex primi conuenientia, etiam vltimũ conuenire, vel ex poftremi difcrepantia, etiam primum difsidere cõcludit. Duplex enim gradatio eft: vna in afcenfu affirmans: altera in defcenfu, negans: ob eámque cauffam à Cicerone Tela Penelopes appellatur: quippe quæ & texatur, & retexatur: hoc eft, vicifsim rectóque commeet,& reciprocetur.

Cedo aliquod exemplum. Lactantius hoc fuppeditat: Si duo funt fexus deorum, fequitur concubitus.fi coeunt,habent domos & cubilia:fi domos,etiam vrbes: fi vrbes, etiam agros.Si agros non habent, ne vrbes quidẽ. Si vrbes non habent,ne domos quidem:fi domibus carent,& concubitu carent:fi concubitus ab his abeft: & fexus igitur fœmineus. In diis autem videmus & fœminas effe. ergo dij non funt.

Quod est huius argumentationis firmamentum? Illud quod superiùs ex Aristotele proposuimus: Quoties alterum de altero vt de subiecto dicitur, quæcunque deinceps de attributo dicuntur, eadem omnia de subiecto quoque dicuntur. qua regula Soritis vim omnem Aristoteles complexus est: tametsi nusquam in ipsius Logicę libris nominatim eius fiat mentio. Fuit enim hæc argumentationis forma Stoicorum propria: vt multis ex locis apud Ciceronem intelligitur, quo lubentius fortasse disserendi artem Dialecticam interpretatur, quod in Soritis longa verborum series continuatur: sic, vt aliud ex alio nexum & omnia inter sę apta colligatáque videantur.

Quotuplex est Sorites? Duplex: Dialecticus, qui & propositionum veritate & legitimo artificio constat: & sophisticus, qui aut à falsitate propositionis, aut ab artificij prætermissione vitiosus est.

Vnde dicitur Sorites? σωρὸς Græcis est aceruus. Itaq; vt ex multis granis superadditis fit aceru9, sic ex multis subiectis & attributis inter se cõsertis & connexis fit Sorites. Est enim argumentatio ex pluribus syllogismis constans: vt non absurdè Catenata dici posse videatur. quoniam vt catena annulis inter se cõnexis & consertis continetur, sic Sorites propositionibus syllogismorum inter se aptis & connexis conficitur.

Cedo aliquod exemplum in contexendo.

Sumatur

Sumatur ille ſextuplex ex Ciceronis libro de Finib.3. Illud perabſurdum eſt,bonum eſſe aliquid,quod non expetendum ſit.aut expetendum,quod non placens.aut ſi id, nō etiam diligendum.Ergo & probandum.Ita etiam laudabile.Id autem honeſtum.Ita ſit vt quod bonum ſit, id etiam honeſtum ſit. Item illud ex lib.Tuſcul.5.Anima ex ſe mouetur. quod ex ſe mouetur, principium motus eſt. quod principium motus eſt, natum non eſt.quod natū nō eſt, eſt immortale. Igitur anima immortalis eſt. Ex eodem genere illud Themiſtoclis peruulgatum : qui filiolum ſuum Græciæ totius potentiſsimum eſſe hoc modo concludebat: Athenienſes(inquibat)reliquis Græcis imperant.ego Athenienſibus. vxor mihi. ille vxori.

Cedo item aliud.Sumatur illud Ciceronis præclarum , & Chriſtiana philoſophia dignū, ex ſecundo de nat.deor.extremo: Nec verò vniuerſo generi hominum ſolùm,ſed etiam ſingulis à diis immortalibus conſuli & prouideri ſolet. licet enim contrahere vniuerſitatem generis humani, eámque gradatim ad pauciores,poſtremò deducere ad ſingulos. nam ſi omnibus hominibus qui vbique ſunt, Deos conſulere cenſemus, his quoque conſulūt, qui has nobiſcum terras ab Oriente ad Occidentem colunt:ſin autem his conſulunt,qui quandam quaſi magnam inſulam colūt, quam nos orbem terræ vocamus,etiam iis cōſulunt,qui partes eius inſulæ tenent:Europam,Aſiam,A-

fricam.Ergo & earum partes diligunt, vt Romam, Athenas, Spartam, Rhodum: & earũ vrbium ſeparatim ab vniuerſis ſingulos diligunt.

Cedo aliud in retexendo exemplum. Sumatur ex lib. de Diuinitat. 2. Si Deus ſcit, quid caſu & fortuito futurũ ſit, certè illud eueniet. ſi certè eueniet, nulla fortuna eſt. Eſt autẽ fortuna. rerum igitur fortuitarum nulla eſt præſenſio. Sic in lib. de Fato: Si omnia fato fiunt, appetitus in poteſtate noſtra non eſt. ſi non appetitus, non aſſenſio. ſi non aſſenſio, nec actio: ſi non actio, nec laudatio, aut vituperatio iuſta eſt. Ergo nec honores, nec ſupplicia. Hoc autem extremum vitioſum eſt. Ergo fato fieri omnia non poſſunt. Quod cùm ita ſit, vides genus hoc argumenti non ſatis plenè vulgo appellari A primo ad vltimum: cùm viciſſim addendum quoque ſit, Ab vltimo ad primum.

Quid? Ariſtoteles nihílne prorſus de Sorite tradidit? Soritas quidem nuſquã, quod meminerim, nominat: ſed eos ſanè diligẽter tractat, li. 1. poſteriorum Analyt. cap. 15. & aliquot inſequentibus: vbi hoc primum ſtatuit, Soritas in iis locum habere, quæ ſine vllius medij opera atque interuẽtu, propter ſe attribuuntur. Deinde in iis ſubiectis quæ de nullo dicũtur, & in iis attributis ſummis, de quibus nihil dici atque enuntiari poteſt: quales ſunt omnes categoriæ. Tertio quoniam infinita non poſ-

poſſunt hominum mente & cogitatione percurri, propterea Soritarum aceruos infinitos non eſſe, ſed ſiue ſurſum progrediamur, ſiue rurſum deſcendamus: tamen exitum & finem aliquem reperiri, & gradationes certo & finito numero contineri.

Quid eſt Sorites ſophiſticus? Loco tu quidem quæris. ſed tamen quia certus nobis de ſophiſticis captionibus locus diſſerendi conſtitutus eſt, commodius videtur hanc quoque tractationem eum in locum differre.

De Inductione & Exemplo.

CAP. XV.

VID ſequitur nunc? Vt de Inductione & Exemplo diſſeramus: quę vulgò ſeparatis nominibus appellantur: cùm tamen Exemplum Inductionis ſpeciem eſſe conſtet. Exemplum enim imperfecta inductio eſt.

Quid eſt inductio? Ariſtoteles ita definit: Inductio eſt à rebus ſingulis ad vniuerſas progreſsio. Poteſt etiam hoc definiri modo: Argumentatio quæ vel ex omnibus ſingulis, vniuerſum: vel ex pluribus ſimilibus, ſimile aliquod vel affirmando, vel negando concludit. Eáque argumentatio Socratica vulgò nominatur: quæ ex pluribus collationibus id de quo ambigitur, propter ſimilitudinem concludit.

Quamobrem Inductio medio adhibito nō tractatur? Quia vera inductio iis demū quæstionibus adhibetur, quæ sensibus diiudicantur,& medio carent.eáque re differt à ratiocinatione,quòd illa mentis & rationis conclusio est:hæc verò sensuum, qui rationis expertes sunt. Quanuis enim syllogismi instar tribus propositionibus componi posit, semper tamen inductio manebit: aut certè syllogismus epagogicus dicetur: quasi quis dicat,inductionalis.

Quamobrem Inductio argumentatio Socratica nominatur? Quoniam (vt Cicero & Quintilianus scribunt) ea plurimū est vsus in sermonibus Socrates, propterea quòd nihil ipse afferre ad persuadendū volebat: sed ex eo quod sibi ille dederat, quicum disputabat, aliquid cōficere malebat, quod ille ex eo quod iam concesisset, necessariò approbare deberet. Itaque cùm plura interrogasset,quæ fateri aduersario necesse esset, nouisimè id de quo quęrebatur inferebat, cui simile concesisset. hoc in ratiocinatione fieri nó potest:sed quod illic interrogatur,hîc fere sumitur.

Cedo exemplum.Sunt (inquit Cicero)similitudines, quæ ex pluribus collationibus perueniunt,quò volunt.hoc modo:Si tutor fidem præstare debet,si socius,si cui mandaris, siqui fiduciam acceperit, debet etiam procurator. Ex eodē genere illud est Vlpiani Iuriscōsulti: Si filiusfa. tenetur actionibus empti, venditi,

locati,

locati,conducti, commodati, mandati: certè & depositi tenebitur. Hoc ex pluribus (inquit Cicero) perueniens quò vult, appellatur Inductio quæ Græcè ἐπαγωγὴ nominatur, qua plurimum est vsus in sermonibus Socrates.

Cedo aliud exemplum. Sumatur illud ex Quintiliano: Quod est pomũ generosissimũ? nónne quod optimum? concederetur. quid equus? qui generosissimus? nónne qui optimus? Et plura in eundem modum. deinde cuius rei gratia rogatum est. Quid homo? nónne is generosissimus, qui optimus? Eiusdem generis illa sunt, quæ superiùs exposuimus, quibus probatum est nullum imperium esse sempiternum: & religionem Christianam nullis hominum opibus extingui posse.

Quotuplex inter Syllogismum & Inductionem differentia est? Aristoteles triplicem hanc statuit. Syllogismus in iis quæ medium habent, consumitur. Inductio verò in iis quæ non habẽt, & sensibus artis & rationis expertibus iudicantur. Itaque quoniam medium natura notius est eo de quo quæritur, notior quoque natura est ea ratiocinatio quæ per medium efficitur: at inductio apertior ac dilucidior est, sensuúmque iudicio familiarior: ac propterea in ore vulgi frequentior. Alterum discrimẽ est huiusmodi: Inductio à rebus singulis ad vniuersales progreditur. veluti: Adami vita fuit ærumnosa, fuit & Enochi, fuit & Nohæ: fuit item Abrahami, fuit Isaaci, Iaco-

bi, ceterorúmque piorum. Ergo piorum omnium vita infesta & ærumnosa est. Ratiocinatio verò ab vniuersalibus ad singulares perducit. veluti: Piorum omnium vita infesta & calamitosa est. Timotheus pietatē colit. Quare Timothei vita erit ærumnosa. Tertium discrimē Aristoteles subtiliter hoc statuit, quòd syllogismus ex medio probat extremum in tertio: inductio verò ab extremo probat tertium in medio.

Cedo aliquod exemplum. Esto syllogismus huiusmodi: Quæ bile vacant, longæua & viuacia sunt. homo, equus, bos, elephas, asinus, bile vacant. ergo animalia hæc longæua & viuacia sunt. Hîc ratiocinatio ex medio, quod est *Bile vacant*, probat maius extremū, quod est Longæuum, in minore: quod est subiectum. At si hoc concludamus modo: Homo, equus, bos, elephas, asinus, ceteráque bile vacant. hæc autem longæua sunt. quare quæ bile vacant, longæua sunt. tum verò conclusio hæc ex minore extremo, quod est subiectum, probat maius extremum conuenire medio. Atque hoc quidem syllogismi inductionalis exemplū est.

Quid? quomodo ab eodem exemplo inductionem constituis? Hoc modo: Homo bilis expers est: & est longæuus. Equus item, elephas item, bos item, asinus item, ceteráque item quæ bile vacant. ergo quæ bile vacant, longæua sunt.

Quis est inductionis vsus? Aristoteles multis

tis locis scribit, doctrinam omnem aut inductione, aut ratiocinatione parari. nam inductione principia & vniuersa cognosci, quoniã à rerum singularum cognitione vniuersarum cognitio ducitur. Itaque cognitionis principium rectè appellatur: ratiocinatio verò principiis generalibus atque vniuersis conficitur, ac progreditur: quæ principia per inductionem probantur. Itaque inductionis maior est vsus apud imperitos & multitudinem. syllogismi verò apud peritos & Dialecticos.

Quid est inductio Rhetorica quam exemplum appellari dicebas? Id Quintilianus ita definit: Exemplum est rei gestæ, aut vt gestæ, vtilis ad persuadendum id quod intenderis, commemoratio. Aristoteles autẽ hoc modo, Exemplum est, cùm extremum in medio inesse ostẽditur per aliquid, quod simile sit tertio. παράδειγμα δὲ ἐστὶν ὅταν τῷ μέσῳ τὸ ἄκρον ὑπάρχον δειχθῇ διὰ τοῦ ὁμοίου τῷ τρίτῳ: id est, Exemplum est, cùm in medio maius extremum inesse ostenditur ex aliquo quod sit simile tertio: siue subiecto. veluti: Ponatur quæstio, An bellum Atheniensium in Thebanos (quod Subiectum est) futurum sit calamitosum: (quod Attributum est) Sumatur medium: Bellum cum finitimis. tum ita ratio ineatur: Bellum cum finitimis suscipere perniciosum est. Bellum Atheniensium cum Thebanis est bellum cum finitimis. Ergo futurum est calamitosum. Propositio verò probetur ab eo quod est simile Subie-

cto. Nam Phocensibus cum Thebanis belligerari exitiosum fuit.

Quid? nône Syllogismus hic argumentatio est solida, & firma: sumpta ex genere ad speciem? Aristoteles ostendit Exemplum non habere eam rationem, quam habet Totum ad partem, aut pars ad Totum: sed quam pars vna habet ad alteram: cùm ambæ quidem in eodem Toto continentur: sed altera notior est. Itaque Rhetores dicere solēt, Exemplū ex vnius singularis collatione alterum singulare confirmare. & Laertius in Platone scribit, Rhetoricā in particularib' versari. quia quod in parte quæritur, per id quod est in parte demonstratur. Dialecticam autem versari in vniuersalibus, quia vniuersalia per ea quæ in parte sunt, concludit.

Sempérne argumentatio ab exemplo per syllogismum tractatur? Nihil minus. quin potius, vbi ratiocinatio conficitur, vocatur syllogismus: sed paradigmaticus: idest, (vt ita loquar) exemplaris. Formula igitur huius argumentationis propria est hæc: vt eius momentum sit in similitudine. veluti: Phocensibus calamitosum cum Thebanis bellum fuit: quia bella cum finitimis perniciosa sunt. Atheniensibus igitur bellum cum Thebanis erit perniciosum. vt Exemplum & Quæstio ex medio, pari vtraque momento, pendeant. Denique vt momentum propositionis sit in exemplo, non in loco argumenti. alioqui Diale-

Dialectica erit argumentatio, & ſolida, non fucata & Rhetorica.

Cedo aliud exemplum. Græcis glorioſum fuit Phalarim interficere, quia præclarum eſt tyrannide ciuitatem liberare. Romanis igitur laudi ducatur, quòd Cęſarem interfecerint. Ex eodem genere illud eſt ioculare Paſquilli: Tandem Maxime Pontifex galerum: Paſquillo tribuas tuo roganti. Si ſenſu ſine ſum, rude atque marmor, Complures quoque Epiſcopos creari, Ipſo me mage ſaxeos videmus.

Quid intereſt inter Argumentationem à ſimili: & Inductionem? Illa per Medium tractatur, & in iis demum quæ medium habent, verſatur. hæc in iis quæ medium non habent. Prętereа in forma hoc intereſt, quòd argumẽtum à ſimili ex vna re ſimili de ceteris omnibus concludit. Inductio contrà ex ceteris omnibus ad vnam. Firmamentum enim Similiũ eſt huiuſmodi: Quod in vna re ſimili valet, valeat in ceteris. veluti: Vt tutori pupilli rem emere non licet, ità nec curatori, nec procuratori, nec negotiorum geſtori. At inductionis eſt illud: Quod in pluribus rebus ſimilibus valet, etiam in hac valeat. veluti, Vt neque tutori, neque curatori, neque procuratori emere rem adminiſtratam licet, ita neque negotiorum geſtori.

Quid intereſt inter argumentationem ab Exemplo & eam quæ eſt ex Paribus vel Similibus? Argumentum ex pari aut ſimili, ex vno

concludit omnia. Exemplum verò ex vno vnũ tantùm concludit. Præterea argumentum à ſimili proportione (vt ſuperiùs dictum eſt) nititur. cauſſam enim rei penitus intuetur. At exemplum, ſi modò Rhetoricum eſt, rem geſtam extrinſecus nulla exquiſita cauſſa conſiderat. Nam Rhetores, quorum præcipuus huius generis vſus eſt, quibúſque vnus hic finis propoſitus eſt, vt iudicibus tenebras offundant, exemplo tractando argumentationes illas explicant. Quod enim exemplo fit, id etiam iure fieri vulgus putat: vt ait Cicero in Epiſtolis.

Cedo aliquod exemplum. Eliſeus petiit à Deo, vt impios conuiciatores fulgure perderet. Ergo idem Apoſtolis facere ius eſt. Hæc Rhetorica inductio eſt, quæ ſolam rei geſtæ ſimilitudinem extrinſecus conſiderat. At Chriſtus cauſſam eſſe diſsimilem demõſtrat. Ehudius Tyrannum Eglonẽ interfecit. Moſes ſeditioſum ſua manu occidit. Ergo idem cuiuis Chriſtiano facere ius eſt. diſsimilis cauſſa eſt. nam vterq; Magiſtratus ſui iure id fecit. Quare ad vitandas harum argumentationum captiones eò reuocandus eſt aduerſarius, vt eadem ratio & cauſſa ſubſit.

Quid intereſt inter Inductionem & Exemplum? Ariſtoteles diſcrimen hoc ſtatuit, quòd inductio ex ſingulis vniuerſis extremum in medio eſſe confirmat: nec ſyllogiſmum ad extrema connectit. Exemplum verò cõiungit quidem:

quidem: ex omnibus autem non probat. nã vt modò diximus, vnum ex vno tantummodo per exemplum confirmatur.

De Captionibus Sophisticis.

CAP. XVI.

QVONIAM de Argumẽtatione Dialectica satis dictum est, superest vt de sophistica differamus. Ac primum omnium quid est Sophistice? Falsa doctrinæ simulatio. nam Sophistæ dicebãtur (inquit Aristoteles) qui ex ea quam præ se ferebant fucata & adulterina sapientia quæstũ faciebant. quales nostris temporibus Rabulas forenses numerare possumus. Cicero autẽ lib. de Finib. 2. ita definit: Sophistæ (inquit) dicebantur, qui ostentationis & quæstus caussa philosophabantur. Itaque Sophistice definiri sic potest, Captatio verborum quę disputandi prudentiam fallaciter imitando adulterat. Nam eodem modo Sophisticæ argumẽtationes à Dialecticis differunt, quo adulterini numi à probis. Sophismata autem Seneca in Epistolis scribit, Cauillationes à Cicerone Latinè appellari.

Quisnam huius doctrinæ est vsus? Idẽ planè, qui in mercatorum & argentariorum vita percipitur ex facultate probos numos ab adulterinis internoscendi: aut aurum ab orichalco: vel argentum à Lytargyrina. Cauen-

dum (inquit Cicero) diligenter ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem videntur imitari: vt fortitudinem audacia, iuſtitiam acerbitas, religionem ſuperſtitio, & illā diſputandi prudentiam, concertatio captatióque verborum: & oratoriam vim inanis quædam profluentia loquēdi. Item in lib. Academ. 2. Multi fallacibus & captioſis interrogationibus circumſcripti atque decepti cùm eas diſſoluere non poſſunt, deſciſcunt à veritate. Oportet igitur & ea quæ pro vero reſpōderi poſſunt, in promptu habere: & eſſe armatos, vt occurrere poſſimus interrogationibus eorum, captionéſq; diſcutere.

Quis eſt finis Sophiſtarum? Finis quidem Sophiſtarum (vt ex Ariſtotele docuimus) eſt quæſtus: ſed opus in quo occupati ſunt, eſt captio, ſiue vitioſa concluſio argumenti: qua eius quocum diſputat aſſenſionem captat: quæ captio modò τὸ ἄπορον, modò παραλογισμος, modò ἔλεγχος appellatur: quo ipſo nomine Captionem ſignificari ex eo conſtat, quòd ἐλέγχειν eſt capere, tenere, deprehenſum conuincere. & ἐλεγχθεὶς, qui ſic captus eſt, vt elabi non poſsit. Itaque librum Ariſtotelis περὶ σοφιστικῶν ελέγχων Latinè ſic interpretari poſſumus, De ſophiſticis captionibus. quanquam ſunt qui de Reprehenſionibus, interpretari malint, pro de vitioſis argumētationibus. Sed frequentius ἄπορος λόγος, genus hoc diſputationis appellatur: quoniam ita perplexum & inex-

inexplicabile eſt, vt exitum interrogato nullum præbeat. quanquam alij τὸ ἄπορον, genus: alij (vt Hermagoras) ſpeciem fecerunt.

Quomodo tanta vis erat ſophiſticæ? Quoniam (vt Gellius ſcribit) lex eſt Dialecticæ diſciplinæ, ſi de quapiam re quæratur, diſputetúrque, atque ibi quid rogere, tum ne amplius quid dicas, quàm id ſolùm, quod es rogatus, aut aias, aut neges: eámque legem qui non ſeruant, & aut aliter quàm ſunt rogati reſpondent, exiſtimantur rudes indoctíque eſſe, neque diſputandi morem & conſuetudinem tenere.

Quotuplex iſtius ἀπόρου ſiue perplexitatis vitium eſt? Multiplex omnino. nã varia Stoici genera confinxerunt. Cicero quidem in veteri Rhetorico quadruplicem Reprehenſionis modum exponit: ſed qui ad hunc duplicem reuocari debeat. Verba illius hęc ſunt: Omnis argumentatio reprehenditur, ſi aut ex iis quæ ſumpta ſunt non conceditur, (id eſt negatur) aliquod vnum pluráve: aut his cõceſsis, cõplexio confici ex his negatur: aut ſi genus ipſum argumentationis vitioſum oſtenditur, aut ſi cõtra firmam argumẽtationem alia æquè firma, aut firmior ponitur. Nã tertius modus in primo continetur perſpicuè. Quartus autem ad deliberationes tantummodo pertinet. Sed tamen tota illa Ciceronis diſputatio, quæ eſt in capite de Reprehenſione lib. de Inuent. 1. diligenter obſeruanda eſt.

Quomodo captiones vitantur? Suprema lex (inquit Gellius) in omnibus captionibus à Dialecticis hæc constituta est: Non esse captiosis interrogationibus respōdendum. Sed tamen in hac captione si respondere placet, vitabitur sophisma per negationem, id est repudiationem falsæ propositionis, qua probationis impossibilis necessitas in Sophistam transfertur. velut in illo Zenonis: Quod ratione vtitur, melius est eo quod ratione non vtitur. nihil autem mundo melius. Ratione igitur mundus vtitur. Assumptio neganda est, quia hominis caussa mundus creatus est. melior igitur homo est quàm mundus.

Quoniam ita multa sunt captionum genera, neque pretium operæ est certum earum numerum definire, cedo mihi vsitatas aliquot earum species. Sumamus ψευδόμενον, ἀσύστατον & σωρείτην. id est, Mentientem, instabilem & acerualem.

Quid est ψευδόμενος? Hunc Cicero in Lucullo mentientem appellat. eiúsque hoc exemplum profert: Si te mentiri dicis, idque verum dicis, mentiri verum dicis. Item, si dicis te mentiri verúmque dicis, mentiris. Dicis autem te mentiri, verúmque dicis. mentiris igitur.

Cedo aliud exemplum. Iurisconsulti hoc proferunt: Lex Falcidia vetat testatorem amplius quarta bonorum parte in legatis consumere. nam eam integram heredi relinqui iubet.

iubet. Qui quadringentos aureos habebat, trecentos legauit hac conditione, si legi Falcidiæ in suo testamento locus non esset. hîc si legi Falcidiæ locus est, Titio nihil debetur. at si ei nihil debetur, locus Falcidiæ nō erit. ac proinde legatum Titio debebitur. l. qui quadringenta, 88, D. ad leg. Falc.

Cedo exemplum instabilis. Sumatur ex Lactant. lib. 3. Somniauit quidam ne somniis crederet. Si credat, sequitur vt credendum non sit. Si non credat, sequitur vt credendum sit. Item: Si verum est quod dicunt Academici, nihil sciri posse, necesse est idipsum sciri quod nihil sciatur. Si autem scitur posse nihil sciri, falsum est quod dicitur nihil posse sciri. Ex eodem genere illud est: Epimenides dixit, omnes Cretenses esse mendaces. At ipse Cretēsis fuit: Si verum dixit, illi non credendum. Si mentitus est, nihilomagis. Item illud apud Iurisconsul. si Titi' heres erit, Seius heres esto. Si Seius heres erit, Titi' heres esto. Iulianus inutilē esse institutionem scribit, cùm conditio existere non possit. l. si Titius, 16, D. de cond. instit.

Quomodo hæc verborum concertatio vitatur? Reuocando aduersario ad rectam & legitimam conclusionis componendæ formulā. δεῖ γὰρ ἐκ τῶν κειμένων συμβαίνειν τὸ συμπέρασμα, καὶ ἐξ ἀνάγκης: inquit Aristoteles. Id est: Oportet enim ex iis quæ posita sunt conclusionem existere, idq́ue necessario. Nam (vt Cicero scribit in Academ.) concludi argumentum non po-

test, nisi his quæ ad concludendū sumpta erāt ita probatis, vt falsa eiusdem modi nulla possint esse. velut in illo quod ibidem subiicit: Si rebus comprehensis & preceptis nisa & progressa ratio efficit nihil posse comprehendi: quid potest reperiri, quod ipsum sibi repugnet magis? Nam alter disputabat sensibus certa quædam percipi. at cùm ad rationē perducta essent, incerta omnia effici. Sed huius quoque captionis in Sorite quàm maxima Sophistis facultas datur. Itaque iam tempus est, vt de Sorite sophistico disseramus.

De Sorite Sophistico. CAP. XVII.

QVID est Sorites Sophisticus? Multiplex syllogismus, qui minutis additionibus & detractionibus ab eo quod pspicuè verum est, ad id quod perspicuè falsum est, vltrò citróque perducit. Nam (vt Iulianus Iurisconsultus scribit) ea est natura cauillationis, quam Græci σωρείτην appellant, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur. Itaque Cicero in Lucullo captiosissimum interrogationis genus hoc appellat, cùm aliquid minutatim & gradatim additur, aut demitur.

Cur addidisti Vltro citróque? Quoniam hoc artificium tanquam Penelope telam retexens (quemadmodum superiùs ex Cicerone

diximus) tollit ad extremum ſuperiora.

Cedo exemplum. Ponatur quæſtio: Decem vtrum pauca ſunt, an ne multa? Si pauca reſpondeas: inferetur, quid ſi vnum addidero? quid ſi alterum, tertium, quartum? Et viciſsim retro: Si multa, reſponderis. quid ſi vnum exemero? quid ſi alterū, tertium, quartū? Quod in aceruo frumenti vſurpatur: vt nec decem, nec vndecim, nec ſingula ſingulatim ad quemuis numerum addita aceruum efficiant. Atque hoc illud eſt, quod Cicero in Lucullo ſcribit: Quod in numero conticuiſti: ſi ad eum numerum vnum addidero, multáne erunt? progredere rurſus, quoad videbitur. Cuius generis error ita manat, vt non videam quò non poſsit accedere. Atque hoc exemplum Cicero Verrina v. ſed rectè ac non ſophiſticè imitatus eſt. Deinde (inquit) iudices, videtis, quàm infinitam ſitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. Si ternos denarios qui coegit, erit abſolutus: quaternos denos denique, aut vicenos coget alius. quæ erit reprehenſio? In quo primùm iniuriæ gradu reſiſtere incipiet ſeueritas iudicis? quotus erit iſte denarius qui nō ſit ferendus? Et in quo primùm æſtimationis iniquitas atque improbitas reprehendetur?

Quomodo hæc vitabitur captio? Cicero his in Lucullo verbis demonſtrat: At vitioſi ſunt ſoritæ. Frangite igitur eos ſi poteſtis, ne moleſti ſint. placet enim Chryſippo, cùm grada-

tim interrogetur,verbi cauſſa,Tria pauca sũt, ánne multa? aliquanto prius quàm ad multa perueniat, quieſcere, nec diutius captiosè interroganti reſpondere. Inſiſtendum eſt igitur in ſingulis, vt qua cuiuſque in parte vitium lateat,facilius demonſtretur. Nam vt vitiato vno annulo cathena omnis diſſoluitur, ita vna interiecta propoſitione falſa tota coaceruatio concidit.

Cedo exemplum. Sumatur ex lib. de Nat. Deor.1. vbi cùm Velleius Epicureus ſic diſputaſſet, Si ſunt dij, ſunt beati. ſi beati, virtute præditi: ſi virtute præditi,etiam ratione vtuntur. At ratio niſi in hominis figura eſſe non poteſt.Ergo deorũ forma humana eſt. Cùm igitur illò ventum eſſet, Ratio niſi in hominis figura eſſe non poteſt.Tum Cotta:A beatis (inquit) ad virtutem, à virtute ad rationem video te perueniſſe gradibus: à ratione ad humanam figuram quomodo accedis? præcipitare iſtuc quidem eſt, non deſcendere.Præterea in progrediendo videndum eſt, ne nimium longè res producatur. Nam vt ex annulis ferreis qui magnete continentur, quo quiſque magneti propior eſt,eò hæret tenacius, & quo quiſque longinquior, eò laxior: ita ſæpe in iſtiuſmodi coaceruationibus quo quidque attributum primo ſubiecto remotius eſt, eò minus illi conuenit,

De Diui-

De diuisione captionum Sophisticarum CAP. XXVIII.

DEINCEPS de diuisione captionũ videamus. Quotuplex est captatio sophistica? Duplex. vna in verbis, altera in rebus. Quæ autem captio ex verbis oritur, versatur in homonymia: id est multiplicitate vocabuli: ἀμφιβολίᾳ, ambiguitate: συνθέσει, coniunctione: διαιρέσει, diuisione: προσῳδίᾳ, accentu: & σχήματι λέξεως, forma dictionis.

Quæ est captio per homonymiam? Cùm propter nominis similitudinem, quod vnius proprium est alteri tribuitur. veluti: Hercules est fortissimus. Ergo Hercules pictus est fortissimus. Ex hoc genere illud est Ciceronis ridiculum in Verrina VI: Nunquam tam malè est Siculis, quin aliquid commodè & facetè dicãt. velut in hac re. Aiebant in labores Herculis nõ minus hunc immanissimum Verrẽ, q̃ illum aprum Erymanthium referri oportere. Nam Verres Herculis Agrigentini statuam magno labore demoliri & auferre conatus erat: neque tamen ille vlla labarat ex parte.

Cedo aliud exemplum. Scriptor belli Gallici fuit doctissimus. Librarius sua manu scripsit bellum Gallicum. Ergo fuit doctissimus. Nam in propositione homonymia est inter Cæsarem & librarium. Item: Qui equuleos habet, potest equitare. Verres equuleos argẽ-

teos à Cn. Calidio abſtulit. Ergo Verres (inquit Cicero) iactabit ſe, & in his equitabit equuleis. Sic Dionyſius (inquit idem) cùm in fanum Iouis Olympij veniſſet, aureum ei detraxit amiculum, grandi pondere: atque in eo cauillatus eſt, æſtate graue eſſe aureum amiculum, hyeme frigidum: eíque laneum pallium iniecit: cùm id eſſe aptum ad omne anni tempus diceret. Syllogiſmus erat huiuſmodi: Humano corpori laneum pallium omni tempore aptum eſt. Iſtud eſt corpus humanum, aut quaſi humanum. Ergo laneum pallium aptum eſt. Homonymia eſt propoſitionis & aſſumptionis. nam in illa corpus de animato dicitur, in hac de inanimato.

Quomodo hæc vitabitur captio? Diſtinctione homonymiæ: cùm vocabulum in propoſitione indefinitè poſitum ex parte conceditur, ex parte negatur. veluti: Corpori humano cõuenit, duntaxat animato. Itẽ qui habet equuleos, dũtaxat animatos. Itẽ Scriptor belli Gallici, qui idẽ & auctor, & ſcriptor eſt.

Quæ eſt captio per amphiboliam? Cùm propter ancipitem aut dictionis aut ſententię ſignificationem, quod vni conueniebat, alteri tribuitur. Dictionis autem hæc exempla ſunt: Gemmæ ſunt lapilli pretioſi. Gemmæ ſunt in vitibus. Ergo lapilli pretioſi ſunt in vitibus. Omnis canis latrandi vim habet. Sydus quoddam eſt canis. Ergo Sydus quoddam latrandi vim habet. Eodémque illius pertinebat

calum-

calũnia, qui cùm triginta dierũ essent cũ hoste pactę induciæ, noctu populabatur agros, quòd dierum essent pactæ, non noctium induciæ. Quoniã dies & nox contraria sunt: quod vnius proprium est, alteri non conuenit. Triginta dierũ induciæ pacem dierum triginta faciunt. Noctibus igitur non pax, sed bellum conuenit. Sed Diei verbum interdum lucem significat. verùm more Romano dies (inquiunt Iurisconsulti) à media nocte ad mediam insequentem durat. l. more, 8, D. de feriis. Ex eodem genere illud est apud Vlpianum de testamento militis: quod tamen factum à nondum milite fuerat. Nam captio erat in his verbis: Testamentum militis non rite factum, tamen propter militare priuilegium valet. Sed Vlp. respondet aliud esse testamẽtum militis, aliud testamentum à milite factum. l. Titius, 25, D. de testam. milit.

Cedo itẽ aliud. Sumatur illud Stoicorũ. Nihil mũdo melius est. quod ratione vtitur, melius est eo quod non vtitur. ratione igitur mũdus vtitur. Similiter (inquit Cic. de Na. Deor. 3.) effici potest sapientẽ esse mundũ, similiter beatũ, similiter æternũ. Similiter librũ optimè legere. nã quod literatũ est, melius est eo quod non est. Isto modo etiam disertus, & quidem Mathematicus, Musicus, denique doctrina eruditus, postremo philosophus erit mundus. Captio est igitur ex ambiguo. Nam melius intelligitur respectu sui cuiusque generis. Ergo

in hac propoſitione, Mundus eſt omnium optimus: Negatio ita conuertenda eſt: Bonitas intelligitur reſpectu naturarum & partiũ omnium, quibus conſtat mundus. At in aſſumptione Melius cum ſui generis rebus rationẽ habet. tametſi longè maius huius ſyllogiſmi vitium eſſe ſuperiùs docuimus. Nam ſi hominis cauſſa mundus creatus eſt, melior homo eſt quàm mundus. In eodem genere illa captio eſt: Nemo eſt Ariſtide melior. hic ſutor optimus eſt ſutor. Ergo Ariſtides ſutor eſt illo melior. Bonitas enim dicitur reſpectu ſui cuiuſque generis.

Quomodò hæc ambiguitatis captio vitatur? Per diſtinctionem ambiguitatis, cùm vocabulũ ambiguè poſitum in propoſitione ex parte tantùm conceditur. veluti: Gemmæ ſunt lapilli. nomine quidem verè proprieq́; intellecto. Canis latrat: duntaxat qui eſt quadrupes.

Cedo exemplũ de ſententia. Veluti: Cùm Apollo cõſulente Pyrrho an bellũ Romanis inferret, ſic reſpõdit: Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe. Itẽ illud: Iubeo poni ſtatuã auream haſtam tenẽtem. Item: Heres meus dato vxori meæ argenti quod elegerit, pondo centum. Eiuſdemmodi eſt etiam illud apud Iuriſconſultos: Lego pocula oleaginea paria duo. nam quatuor legatarius petebat: quaſi ſcriptum fuiſſet bina paria, vel poculorum paria duo. l. qui quatuor, 30, D. de legat.

Cedo exemplum ambiguitatis in Syllogiſmo.

mo. Quisquis arat littus, littus proscindit aratro: Ast operam perdens, littus perhibetur arare. Ergo operam perdens littus proscindit aratro. Item ex Aristotele: Quod quis videt, illud ipsum videt. Aliquis videt columnam. Columna igitur videt. Vitabitur autem captio hæc per distinctionem ambigui verbi, Arare littus: aut Videre, quód in propositione est aliud quàm in assumptione significat.

Cedo item aliud. Extat apud Ciceronem in libro de Finibus 4. eiusmodi: Vt in fidibus plurimis, si nulla earum incontenta numeris sit, vt concentum seruare posit, omnes æquè incontentæ sint. Sic peccata, quia discrepant, æquè discrepant. paria sunt igitur. Hîc ambiguo ludimur. Aequè enim contingit omnibus fidibus, vt incontentæ sint: illud non continuò, vt æquè incontentæ. Collatio igitur ista te nihil iuuat. Nec enim omnes auaritias, si æquè auaritias esse dixerimus, sequitur etiam vt æquas esse dicamus. Aliud est igitur, Fides ęquè omnes incontentę sunt. aliud, Fides omnes æquè incontentæ sunt. In priore, aduerbium æquè pars est subiecti: in posteriore, pars attributi.

Quæ est captio per Synthesin? Cùm verba quæ separanda erant alieno loco coniunguntur. veluti: Qui stat, potest currere: Dauus stat. Dauus igitur stans potest currere. Item: Qui non currit, potest currere. Dauus dormiens non currit. Ergo Dauus dormiens

poteſt currere. Itē: Quod eſt in meis ædibus, eſt in oppido. Vnicus fons eſt in meis ædibus. Ergo vnicus fons eſt in oppido. Ariſtoteles lib. Rhetor. II. ad hūc locum illud refert: Eum qui elementa nouit, verba etiam ſcire. quoniam eadem ſunt.

Quomodo vitabitur hæc captio? Per deiunctionem: cùm ea quæ in concluſione coniuncta ſunt, ſeparantur. Nam in concluſione participium Stans coniungit Dauum, qui ſtat, & quandiu ſtat: qui non currit, & quandiu non currit: quod eſt in ædibus ſeparatim, & quod eſt in vrbe vniuerſa. Poteſt etiam huc illud Aeſopi ridiculum referri, qui cùm pedes quatuor porcinos in ollam coquendi cauſſa impoſuiſſet: herus autem eius verberandi occaſionem quærens vnum exemiſſet: ad haram profectus vnum è ſaginato porco abſcidit, atque in ollam impoſuit. pòſt cùm herus, ne ille diffugeret veritus, pedem repoſuiſſet, vbi autem ad cœnam ventum eſt, Aeſopus quinque pedes in patinam effudiſſet, admiranti hero, ita reſpondit: Duo porci pedes habent octo. qui de octo quinque detrahit, tres habet reliquos. hîc ſunt quinque. Saginatus porcus qui in hara eſt, tres habet. Quadrat igitur numerus. Nam iſto modo feſtiuè quæ ſeparanda erant, coniunxit.

Quæ eſt captio per Diæreſin? Cùm verba quę coiungenda erant ſeparātur. veluti: Quinque ſunt duo & tria. Duo & tria ſunt par & impar.

impar. Ergo quinque ſunt numerus par & impar. Sic omnes Græciæ ſapientes erant ſeptem. Thales & Socrates erant ſapientes Græciæ. Ergo Thales & Socrates erant ſeptem. In eodem genere illud eſt Laertij, in Platonis vita: Pater meus aut alius eſt, quàm pater tuus, aut idẽ. Si pater meus alius eſt ac pater tuus cùm ſit alius quàm pater, non erit pater. ſi idẽ eſt, qui pater meus, idem cùm ſit qui pater meus, meus erit pater. Atque in hunc numerum referri poſſunt, quæ in pronuntiatis ſeparantur, cùm ſeparanda non ſunt: ſiue ſcripto ſiue ſententia coniungantur. Scripto, veluti: Nocturnum furem ius eſt occidere. Nõ enim ſeparandum illud eſt, ſi ſe telo defendat. Sententia, veluti: Qui nihil agunt, ne alantur. Qui non laborat, ne manducet. Aegroti nihil agunt. Ergo ne alantur. Non enim ſeparãdum fuit, Cùm id poſſent. Ex eodem genere illud eſt quod Bulgarus Iuriſconſultus falſò credidit eſſe Soritem: Quod in nullius bonis eſt, occupanti conceditur. Res diuinæ in nullius bonis ſunt. Ergo res diuinæ occupanti conceduntur. Nam in propoſitione coniungendum fuit, Cùm eius conditionis eſſet, vt alicuius eſſe poſſet.

Cedo aliud exemplum. Sumatur ex Gellij lib.16.cap.11. Siquis iis verbis interroget, Poſtulo vt reſpondeas, deſieríſne facere adulterium, an non? Vtcunque Dialectica lege reſponderis, ſiue aias, ſiue neges, hærebis in ca-

ptione: tam si te dicas adulterum, quàm si neges. Sit igitur alter ex Syllogismis huiusmodi: si neget se desiisse: Quod non desiisti facere, id pergis facere. Non desiisti facere adulterium. Ergo pergis facere adulterium. Respondendũ est, captionẽ esse ex disiunctione connexorũ. Quod non desij facere, cùm id facere cœpissẽ.

Profer etiam aliud. Sumatur ex eodem capite: Quicquid non perdidisti, habésne, an non habes? postulo vt aias, aut neges. Vtcunque responderit, capietur. Si non habere se negauerit quod non perdiderit, colligetur oculos eum non habere, quos non perdidit. Sin verò habere se dixerit, colligetur eum habere cornua, quæ non perdidit. Respondẽdum igitur captionẽ esse ex disiunctione connexorum. Quod non perdidi, cùm eius naturæ esset, vt perdi posset. In eodem genere videtur illud Aesopi ridiculum fuisse, qui, cùm herus ipsius in poculis dixisset, se posse mare totum ebibere, eiusque rei sponsionem fecisset: postridie consilium ei dedit, vt in iudicio spõsionis diceret, se paratum esse mare interbibere, si modò flumina omnia quæ in illud influebant, arcerentur.

Quomodo vitatur hæc captio? Per coniunctionem. Nam duo & tria, Thales & Socrates, in assumptione & conclusione separata sunt: quæ in propositione coniuncta fuerant. Respondendum igitur, duo aut tria coniuncta, esse numerum imparẽ: Thalem & Socratem,

cum reliquis quinque esse septem.

Quæ est captio ex Accentu? Cùm ex praua pronuntiatione vnius dictionis, aut plurium, error obiicitur. veluti, Omnia mala vitanda sunt. Poma sunt mala. Poma igitur vitanda sunt. Item populus est arbor. multitudo ciuium est populus. Ergo multitudo ciuium est arbor. Huc etiam illa iocularia referuntur.

Filia sub tilia mea net subtilia fila. Item:
Mala mali malo mala contulit omnia mundo.
cùm prius Mala maxillam significet.

Quomodo captio hæc vitabitur? Distinctione accentuum & pronũtiationis, quam tamen antiquis faciliorẽ quàm nobis fuisse, satis planè constat.

Quæ est captio ex forma dictionis? Cùm id quod non eiusdem naturæ est, quasi eiusdẽ naturæ esset, accipitur. vt illud in epist. Senecæ: Mus est syllaba. mus autem caseum rodit. Ergo syllaba caseum rodit. Item: Mus est syllaba. Syllaba non rodit caseum. Mus ergo caseum non rodit. Item illud: Homo est duarũ syllabarum. Constantinopolitanus est homo. Ergo Constantinopolitanus est duarum syllabarum. Item illud Diogeni à Sophista obiectum: Quod ego sum, tu non es. Ego sum homo. Non igitur homo es. Nam hîc quorũ non eadem ratio & natura est, pro eo quasi eadem ratio esset, accipiuntur.

Quomodo hæc captio vitabitur? Disiun-

ctione naturæ & rationis. Nam in propositione, Mus est animal. in assumptione, vox. Homo in propositione dictio est: in assumptione substantia. Sophista in propositione indiuiduū: in assumptione species.

De Captionibus extra dictionem.

CAP. XIX.

AGESIS deinceps de Captionibus quæ extra dictionem fiūt, videamus. Quot sunt captiones ex rebus? Septem: ex vario accidente, ex parte ad infinitum, ex cōsequētibus, ex petitione principij, ex falsa caussa, ex multiplici interrogatione, & ex non animaduersis insidiis.

Quæ est captio ex Accidente? Cùm in assumptione accidēs ponitur dissentaneum ab eo, quod erat in propositione. veluti: Quam carnem emisti: eam comedisti.. crudam emisti. crudam igitur comedisti. Quod nix est, hoc grando non est. nix alba est. grando igitur alba non est.

Quomodo vitabitur hæc captio? Demonstratione dissentanei accidētis. nā de carne, in propositione, nullum erat carnis accidens positum, quod in assumptione adiunctum est. In altero: Nix quidem & grando, & glacies accidentia sunt, non substantiæ: nam aqua substantia est. materia quoque idem sunt. At verò dissimile in assumptione quàm in propositione

acci

accidens eſt poſitum.

Cedo aliud exemplum. Sumatur illud Anaxagoræ: Omnis aqua eſt atra. Nix eſt aqua. Ergo nix eſt atra. Hîc quod in propoſitione de ſubſtantia dictum erat, in concluſione dicitur de accidenti. Atque ex eodẽ genere ſunt, quæcunque dicuntur forma mutata non eadem permanere. veluti, cùm ex vuis, oliuis, ſpicis, vinum, oleum, frumentum factum eſt. ex auro, vel argento, vel ęre, vas aliquod. ex lana, veſtis: ex tabulis, nauis: ex arbore, trabes. vnde illæ apud Iuriſconſultos quæſtiones, ſpecies ex aliena materia facta cuius ſit.

Cedo item aliud. Sumatur illud peruulgatum: Hic canis eſt pater. hic canis eſt tuus. Ergo hic canis eſt pater tuus. In aſſumptionę accidens poſitum eſt, diſsimile ab eo quod erat in propoſitione. Sic, Dauid eſt ſanctus. Dauid eſt adulter. Ergo Dauid eſt ſanctus adulter.

Quæ eſt captio ex parte ad infinitum? Hæc eſt quę vulgò dicitur A dicto ſecundum quid, ad dictum ſimpliciter: cùm id quod aliquatenus & quodammodo verè dictum eſt, quaſi omnino & in totum pronunciatum accipitur. veluti, Aethiops eſt albus dentes: ergo Aethiops eſt albus. Vinum febricitanti noxium eſt. ergo vinum omnino eſt noxiũ. Dauid fuit adulter & homicida. ergo fuit improbus. Hoc vitioſo argumẽto ſæpe nationes malè audiũt. Quidam Cretenſes ſunt mendaces. ergo Cretẽſes omnes. Sic Pœni dicti ſunt perfidi. Grę-

ci leues. Ex eodem genere illud est festiuum propter quod Plutarchus scribit argutatorē ab Antonij filio multo argento donatum fuisse. Quodammodo febricitanti frigida præbenda est. Omnis qui febricitat, quodāmodo febricitat. Omni ergo febricitāti frigida præbenda est. Obseruatum est autem cùm vitium hoc à parte ad infinitum admittitur, tum affirmatiuā esse conclusionem: contrà cùm ab infinito ad partem, tum esse negatiuam.

Cedo aliud exemplū. Sumatur illud quod Cicero lib. de Inuentione 2. existimauit esse ex ambiguo: Si pecunia indigetis, pecuniam non habetis. indigetis autem pecunia: mercaturæ enim, nisi ita esset, operam non daretis. Pauperes igitur estis. vel potius: Pecuniam igitur nullam habetis. Nam propositio finita erat: Si pecunia indigetis, ad rem amplificandam: pecuniam ad eam ipsam rem non habetis.

Quomodo vitatur hęc captio? Notatione partis, cùm illa regula profertur, quam superiùs tradidimus: Conclusionē semper ad deteriorem se partem applicare: neque vnquā aut ex particulari vniuersalē, aut ex definita indefinitam sequi: simúlque ostenditur, quantū intersit inter Esse quadantenus, & Esse omnino, infinitè, simpliciter.

Quæ est captio ex consequentibus? Cùm ex consecutione reciprocatio infertur: id est ex eo quod quid consecutum est, idem ex contrario conuerti concluditur. qua de re in Locorum

corum præceptione accurratè disseruimus. veluti:Si est piscis, natat. At non continuò si natat, piscis est. Si quis habet febrem, calet:at non continuò si quis calet, habet febrem. Si est ignis, calefacit. at non continuò si calefacit, est ignis.

Quæ est captio ex postulatu principij? Geometræ (inquit Cicero) non omnia docere solent, sed postulare, vt quædam sibi concedantur, quo facilius quæ volunt, explicent: hæc αἰτήματα Græci nominant. Videtúrque facetè Aristoteles hanc captionem sic appellasse, quasi Sophistæ Geometrarum more ac modo principium sibi concedi postularent, tãquam certum, quod tamẽ esset incertissimũ. Itaque Græci hoc dicunt ἀμφισβητούμενον ἀντὶ ὁμολογουμένου τιθέναι: sumere pro certo, quod dubium controuersúmque est: sumere pro argumento quod in disquisitione positum est: aliquid ad probandum assumere, quod ipsum est ambiguum: quoniam isto modo incertum per incertum concluditur. veluti: Vtilis est philosophia: quia certam de rebus omnibus scientiã affert. At cùm tam variæ sint philosophorum sectæ, illud ipsum ambiguũ, an aliquid in Philosophia sit certi. Huius generis est illa quæ dicitur à Cicerone Repetitio ab vltimo, Vtinam ne in nemore Pelio, &c.

Cedo aliud exemplum. Extat præclarum apud Ciceronem lib. de Finib. 4: Quarum (inquiũt) artiũ summa crescere potest, earum e-

tiam contrariarum summa poterit augeri. ad virtutis autem summam accedere nihil potest: ne vitia quidem igitur crescere poterunt, quæ sunt virtutum contraria. Vtrum igitur tandem, perspicuísne dubia aperiuntur, an dubiis perspicua tolluntur? Atqui hoc perspicuum est, vitia alia in aliis esse maiora: illud dubium, ad id quod summum bonum dicitis, ecquænam fieri posit accessio? Vos autē cùm perspicuis dubia debeatis illustrare, dubiis perspicua conanimi tollere.

Quomodo vitatur hæc captio? Cū id quod pro certo sumebatur dubium & controuersum esse ostenditur. Veluti: cùm apud Ciceronem sic concluditur: Si diuinatio est, dij sunt. est autē diuinatio, ergo etiā dij sunt, Nā diuinationem esse, id verò incertum, atque ambiguum est. In eodem genere illud est: Piū est orare pro mortuis. Nam Iudas Machabeus magnam in illum vsum pecuniā attribuit. Eodémque illud Pasquilli pertinet de Alexandro Pontifice.

Vendit Alexander cruces, altaria, Christum.
Emerat ille prius, vendere iure potest.

Nam si rectè non emerat, rectè non vendidit. Quod etiam ad magistratuum & dignitatum mercatores transferri potest,

Quæ est captio ex falsa caussa? Cùm id pro caussa ponitur, quod caussa non est. Veluti: Multi oratores abutuntur eloquentia ad perniciem reip. ergo eloquentia est perniciosa. Ebrietas est mala. ergo vinum malum. Multi re-

ligionis aut philoſophiæ nomine abutuntur. Ergo aut religionis aut philoſophiæ ſtudio abſtinenaum eſt. Multi ſcripturæ ſacræ lectione abutuntur. Ergo interdicenda eſt. Sic Cotta libro de Nat. deor. 3. quia ratio peſtifera ſit multis, melius fuiſſe diſputat, non dari hominibus rationem à diis, quàm tam magnificè & largè dari. Sic Anaxagoras, quia ſciret aquam nigram eſſe, vnde illa concreta eſſet: iccircò illam eſſe diſputabat nigram.

Quomodo vitatur hæc captio? Demonſtratione veræ cauſſæ, qualis eſt in ſuperioribus omnibus abuſus rerum ſalutarium. Huic loco (inquit Cotta) ſic ſoletis occurrere. non iccirco nõ optimè nobis à diis eſſe prouiſum, quòd multi eorum beneficio peruerſè vterentur: etiam patrimoniis multos malè vti: nec ob eã cauſſã beneficium à patribus nullum habere. Extat illud præclarum exemplum Tuſc. 2. his verbis: Quod eſt (inquit auditor) maius argumentum nihil prodeſſe philoſophiam, quàm quoſdam perfectos philoſophos turpiter viuere? Nullum verò id quidem argumentum eſt: reſpondet Cicero. nam vt agri, nõ omnes frugiferi ſunt, qui coluntur: ſic animi non omnes culti fructum ferunt. Cauſſa igitur non in philoſophia eſt, ſed in animi vitio.

Quæ eſt captio ex multiplici interrogatione? Cùm aut de vno plura, aut de pluribus vnum, aut de pluribus plura interrogantur: vt quaſi ad vnam interrogationem reſpondea-

tur. De vno plura: veluti: Eſtne hic canis & pater & tuus? Nix éſtne aqua, & alba? Item ſi dimidium totius cuiuſdam eſt album, alterum dimidium eſt nigrum: & quæratur ſítne illud album, an nigrum? De pluribus vnum: veluti, poſitis duobus, quorum alterum nigrum, alterum album ſit, ſi quæratur an iſta ſint alba, aut nigra? Plura de pluribus: veluti: Nónne ſobrietas & ebrietas ſunt bonum & malum?

Cedo aliquod exemplum ad vſum vitæ accommodatum. Extant in Iure ciuili huius generis immunera, vbi de ſtipulationibus agitur. nam aut plures ab vno, vel à pluribus, aut vnam rem, pluréſve ſtipulari poſſunt: earúmque ſtipulationum variæ captiones ſunt. ſingulas enim res ſingulis ſtipulationibus comprehendi oportet: qua de cauſſa ad vſum vitæ placuit, vt quoties plures res in ſtipulationem deducuntur, tot ſint ſtipulationes quot res. veluti: Dedítíſne vos, populum Collatinum, vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtenſilia, diuina humanáque omnia in meam populíque R. ditionem? Dedimus.

Quomodo vitabitur hæc captio? Rerum coniunctarum ſeparatione: vnde à Iuriſconſultis conſtitutum eſt, vt qui plures res ſtipulanti certás ſe daturum ſpōdet, de iis tantùm obligetur. veluti, Spondes te Dauum & Stichum daturum? Stichum ſpondeo. Sic in illis ſuperioribus: Canis hic pater eſt ſuorū catulorum, meus dominio. Nix eſt aqua reſpectu mate-

materiæ, alba reſpectu formæ. Hoc ſeparatim album eſt. Illud ſeparatim nigrum. Sobrietas ſeparatim bonum eſt. Ebrietas ſeparatim malum.

Quæ eſt captio ex non animaduerſis inſidiis? Cùm id quod diuerſo reſpectu eſt multiplex, pro ſimplici poſitum contradictionem efficit. Nā quod Ariſtoteles τὴν τοῦ ἐλέγχου ἄγνοιαν appellat, ego captionem non animaduerſam interpretor: non, vt eruditi multi, reprehenſionis ignorantiam. Captiò verò, ſiue inſidiæ, ſunt huiuſmodi: duo reſpectu vnius ſunt duplum, reſpectu quatuor, ſunt dimidiatum. Ergo duo eſt numerus duplus, & non duplus. Contradictio enim eſt cùm idem de eodem & dicitur & negatur. Item: Aethiops à dentibus eſt albus: à cute niger. Ergo idem & albus eſt, & non albus. Dauid à pietate eſt probus: ab adulterio improbus. Ergo idem eſt & probus, & non probus.

Quænam huius appellationis cauſſa eſt? Quia ἐλέγχειν (vt ſuperiùs diximus) eſt capere, coarguere, & prehenſum tenere. Itaque qui poſitas in interrogationibus inſidias non animaduerterit, facilè ſe in laqueum induit. veluti: qui ad illa rogata: Duo nónne ſunt duplum vnius? Duo nónne ſunt dimidium quatuor? ſimpliciter & incautè reſponderit: prius ſe deprehenſum ſentiet, quàm ſibi tendi laqueum animaduerterit. Protinus enim Sophiſta ſic inferet: Duo ſunt duplum. Duo ſunt di-

midium. Ergo duo eſt numerus duplus, & non duplus.

Quomodo vitabitur hæc captio? Tota hæc argutia, (inquit Ariſtoteles) παρὰ τὸ μὴ διωρίσθαι, τί ἐστι συλλόγισμος, ἢ τι ἔλεγχος, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ λόγου γίνεται. quod ſic interpretor: Naſcitur ex eo, quod non diſcernitur ratiocinatio à captione: non prius conſtituitur quid ſit ſyllogiſmus, & quid elenchus: ſed ratio, id eſt diſtinctio multiplicis reſpectus, omittitur. Debuit enim ita reſpõderi, Duo cùm habent rationem ad vnum, ſunt duplum, at cùm habent rationem ad quatuor, ſunt dimidiatum. Vitabitur ergo hæc argutia diſtinctione reſpectus.

Cedo aliud exemplum. Nónne qui oculos habet, videt? Nónne qui dormit, oculos habet, & tamen non videt? Ergo qui oculos habet, idem videt, ſimul non videt. Diſtinguenda fuit ratio reſpectuum. Qui oculos habet, ſi vtatur, videt: ſi non vtatur, non videt.

Quid? Nónne imprudentia hæc non animaduerſi laquei commune omnium captionum nomen eſt? Sanè verò. Itaque multis verbis Ariſtoteles demonſtrat ad hoc vnum principium fallaces & captioſas concluſiones omnes reuocari poſſe: qua de cauſſa definitioné Elenchi prodidit longam & copioſam: & (vt opinor) in libris noſtris vitiatam: cuius hæc ſententia eſt: Elenchus eſt contradictio quæ ex ambiguitate & nominum & rerum conficitur

tur, cùm quæ aut modo, aut tempore, diuersam rationem habent, quasi vnum & idem perpetuò essent, sumuntur. huius autem captionis vsus est in Soritis vel maximus: cùm is qui interrogatur, imprudens ab eo quod concessit, ad id quod non vult concedere, deducitur.

FINIS.

